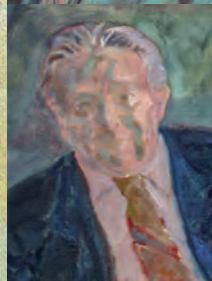
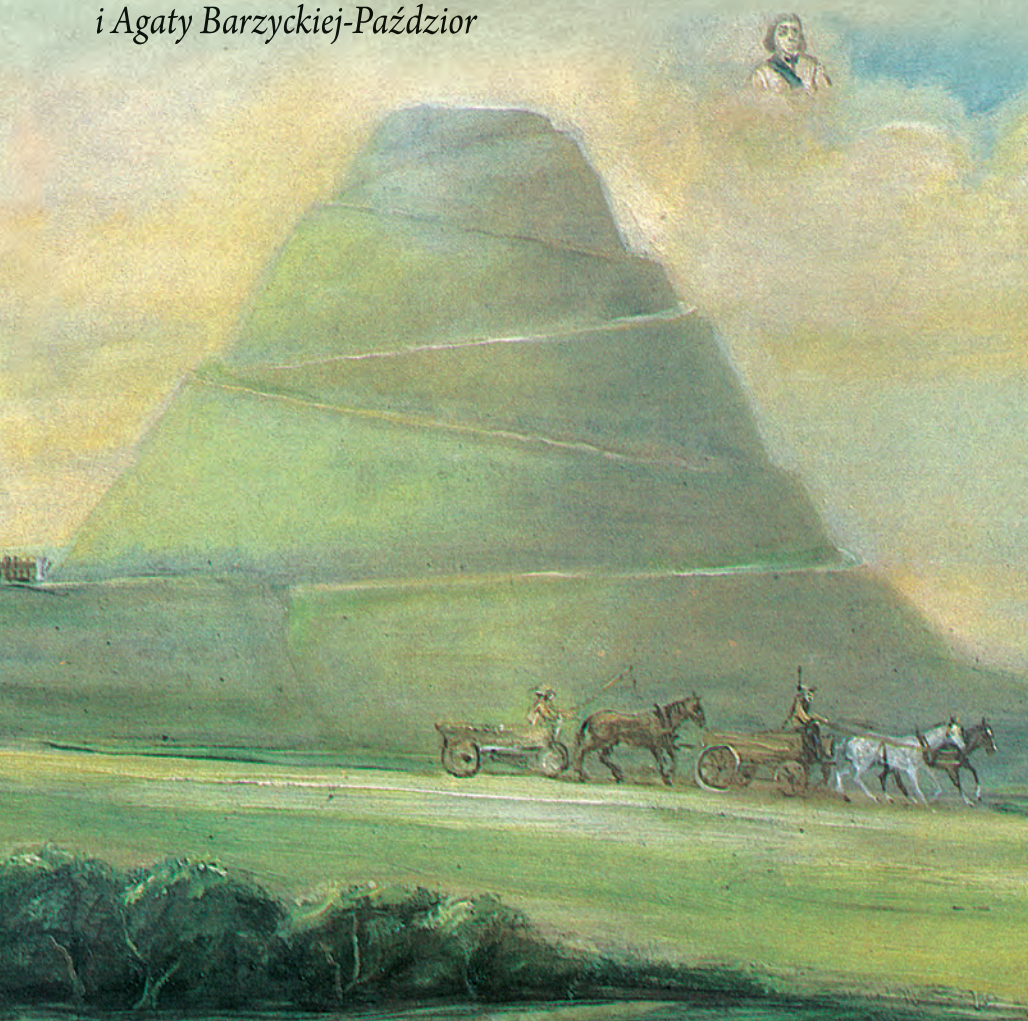

OPIEKUNOWIE KOPCA KOŚCIUSZKI W KRAKOWIE

Słownik biograficzny członków Komitetu Kopca Kościuszki 1820-2020

*pod redakcją Mieczysława Rokosza
i Agaty Barzyckiej-Paździor*

OPIEKUNOWIE KOPCA KOŚCIUSZKI
W KRAKOWIE

Awers i rewers medalu 200-lecia Kopca i Komitetu Kopca Kościuszki,
autorstwa prof. Czesława Dźwigaja

O p i e k u n o w i e Kopca Kościuszki w Krakowie

**Słownik biograficzny
członków Komitetu Kopca Kościuszki
1820-2020**

pod redakcją
Mieczysława Rokosza
i Agaty Barzyckiej-Paździor

Komitet Kopca Kościuszki
Kraków 2023

© Copyright by Komitet Kopca Kościuszki and individual authors

Wydanie I

Opracowanie redakcyjne
Barbara Szymczak-Maciejczyk

Projekt okładki
Lesław Sławiński

ISBN 978-83-8138-981-5 (druk)
ISBN 978-83-8138-982-2 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381389822>

Na okładce wykorzystano wyobrażenie Kopca Kościuszki sprzed 1850 r.,
mal. Zdzisław Pabisiak, olej, blacha, 59 x 93 cm,
wł. Komitetu Kopca Kościuszki [fragment]
oraz portrety prezesów (jak w spisie ilustracji)

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Autorzy haseł	7
Spis skrótów	7
Nota edytorska	9
Zarys dziejów ustrojowych Komitetu Kopca Kościuszki i jego Członkowie	11
Poczet prezesów	27
Członkowie honorowi	67
Noty biograficzne członków Komitetu Kopca Kościuszki z lat 1820-2020 (2021) w układzie chronologicznym	81
Komitet Organizacyjny powołany przez Senat Wolnego Miasta Krakowa	82
Komitet powołany uchwałą Senatu Wolnego Miasta Krakowa 24 listopada 1820 roku i członkowie dokooptowani do 1825 roku.	88
Dokooptowywani do Komitetu od 1825 roku	119
Dokooptowywani do Komitetu od 1956 roku	200
Zaproszeni do Komitetu przez Karola Rollego po zakończeniu działań wojennych w Krakowie, a przed 1 lipca 1945 roku	195
Osoby, które nie były członkami Komitetu, ale należy o nich wspomnieć	241
Bibliografia	249
Spis ilustracji	265
Streszczenie	267
Summary	269
Wykaz haseł	273

Autorzy haseł

- AB – Agata Barzycka-Paździor
AS – Andrzej Stawiarski
JU – ks. Jacek Urban
JW – Janusz Wojtycza
MB – Michał Baczkowski
MR – Mieczysław Rokosz
RG – Rafał Gawalkiewicz
ZB – Zbigniew Beiersdorf

Spis skrótów

- AM – „Alma Mater”
ANK – Archiwum Narodowe w Krakowie
KKK – Komitet Kopca Kościuszki
MNK – Muzeum Narodowe w Krakowie
MUJ – Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego
PSB – *Polski Słownik Biograficzny*
RK – „Rocznik Krakowski”
SKOZK – Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa
TMHiZK – Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa
TNK – Towarzystwo Naukowe Krakowskie

Nota edytorska

Niniejszy słownik, który oddajemy do rąk P.T. Czytelnika, nie jest typowym słownikiem biograficznym. Wszelkie słowniki, również biograficzne, mają układ alfabetyczny. W tym jednak przypadku przyjęliśmy układ chronologiczny, przedstawiając najpierw jedenastu kolejnych prezesów Komitetu Kopca Kościuszki, następnie członków honorowych, a na końcu podając biogramy czy też raczej mniej lub bardziej obfite noty biograficzne członków, poczynając od pierwszego składu Komitetu, poprzez biogramy osób powoływanych do członkostwa w kolejnych latach, aż do chwili obecnej. W ten sposób uzyskujemy niejako historię Komitetu zapisaną w biogramach jego prezesów i członków.

Pierwotnie słownik miał być dziełem zbiorowym obecnych członków Komitetu, którzy mieli napisać wybrane przez siebie biogramy według przyjętego dla wszystkich schematu; potem miało nastąpić ich scalenie i zredagowanie. Reliktem tego pierwotnego zamysłu jest 25 biogramów autorstwa prof. Michała Baczkowskiego (MB), dr. Zbigniewa Beiersdorfa (ZB), prof. Rafała Gawalkiewicza (RG), ks. prof. Jacka Urbana (JU) i red. Andrzeja Stawiarskiego (AS). Biogram inż. Tadeusza Polaczka-Korneckiego jest autorstwa niezwiązanego z Komitetem prof. Janusza Wojtyczy (JW). W przypadku wyżej wymienionych autorów każdy biogram opatrzone jest monogramem, a dziesięć z nich zyskało współautorstwo. Pozostałe (w liczbie 126) są autorstwa dr Agaty Barzyckiej-Paździor i prof. Mieczysława Rokosza – one zostały opatrzone monogramami AB lub MR. Wszystkie inicjały rozwiązano w wykazie skrótów. Noty autobiograficzne obecnych członków Komitetu zredagowano i opatrzone sygnaturą „Red.”. Na stronie tytułowej widnieją tylko nazwiska Agaty Borzyckiej-Bodzioch i Mieczysława Rokosza, jako autorów zdecydowanej większości haseł i redaktorów całości słownika.

Na końcu słownika znajdują się bibliografia oraz alfabetyczny wykaz haseł z podaniem autora każdego z nich, tak jak to zostało wyżej powiedziane, za pomocą monogramów lub sygnatury „Red.”.

Jest to pierwsze wydanie słownika, który – mamy taką nadzieję – doczeka się drugiego, lepszego wydania z konterfektami wszystkich członków (w niniejszym wydaniu zostali nimi wyróżnieni tylko prezesi). Tu pragniemy podziękować P.T. dyrekcji Muzeum Narodowego w Krakowie za udostępnienie i zgodę na reprodukcję portretu gen. Franciszka Maksymiliana Paszkowskiego (nieznanego autora) oraz portretu Piotra Moszyńskiego (autorstwa Jana Matejki); dyrekcji Muzeum Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego za udostępnienie i zgodę na reprodukcję portretu Stanisława Tarnowskiego (również pędzla Matejki); dyrekcji Biblioteki Narodowej w Warszawie za zgodę na reprodukcję zdjęcia portretowego Franciszka Władysława Paszkowskiego; dyrekcji Archiwum Narodowego w Krakowie za zgodę na reprodukcję zdjęcia Stefana Zaremby-Skrzyńskiego (autorstwa Juliusza Miena). Fotografia Franciszka Borgiasza Paszkowskiego (nieznanego autora) pochodzi z *Księgi Pamiątkowej półwiekowej działalności Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie 1882-1932* (Kraków 1932). Z wdzięcznością wspominamy śp. Zbigniewa Kazimierza Witka (zm. 8 sierpnia 2023 r.) – prezesa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych – który udostępnił nam portret prof. Karola Estreichera (pędzla Alojzego Siweckiego). Prywatny właściciel portretu Ignacego Trybowskiego pędzla Jana Chrzęszcza nie życzy sobie być wymieniony z nazwiska. Pozostałe portrety prezesów pochodzą ze zbiorów Komitetu Kopca Kościuszki.

Mieczysław Rokosz
Zarys dziejów ustrojowych
Komitetu Kopca Kościuszki
i jego Członkowie

Po sprowadzeniu do Krakowa zwłok Tadeusza Kościuszki (który zmarł w Solurze 15 października 1817 r.) i jego krakowskim pogrzebie oraz wawelskim pochówku (22-23 czerwca 1818 r.) powstała myśl o uczczeniu i upamiętnieniu ostatniego obrońcy Ojczyzny pomnikiem. Odrzucono pomysł konwencjonalnej formy upamiętnienia go w kamieniu i metalu, nie znajdując mistrza dłuta godnego dla tego dzieła. Dogasał już klasycystyczny styl myślenia i zanikał gust zapatrzony w antyczne wzory, lecz żywa była pamięć termopileckiego kurhanu i grobów Cheronei, i budził się romantyzm. Postanowiono wznieść Kościuszcze „pomnik prosty a trwały z ojczyznej ziemi i głazu krajowego”, na podobieństwo podkrakowskich, przedhistorycznych kopców spowitych w legendy o Kraku i Wandzie. Zdecydowano, aby piękną ofiarą i wysiłkiem fizycznym Polaków wznieść ogromną symboliczną Mogiłę za Pomnik dla Kościuszki. 19 lipca 1820 r. Senat Rządzący Rzeczypospolitej Krakowskiej postanowił wznieść Mogiłę za Pomnik „dla ostatniego swobód Ojczystych Obrońcy”¹. Powołano komisję, która wybrała miejsce na Górze bł. Bronisławy, skąd rozpościera się wspaniały widok na starą stolicę i szmat kraju aż po Tatry. Wyznaczono poniedziałkowy dzień 16 października 1820 r. – czyli nazajutrz po trzeciej rocznicy zgonu bohatera – na uroczystość założenia podstawy pod mogiłę i żywiłowo, z entuzjazmem przystąpiono do „sypania” kopca. Jednak wkrótce jesienna pora

¹ *Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki przez Komitet zarządzający tą budową wydany*, Kraków 1825-1826, Dowód nr V. Postanowienie Mogiły za Pomnik (b.p.); zob. też M. Rokosz, *Wýwód historyczno-prawny Kopca Kościuszki w Krakowie i dzieje ustrojowe jego Komitetu w latach 1820-2000*, [w:] *180 lat Kopca Kościuszki. Materiały z sesji naukowej odbytej 15 kwietnia 2000 roku*, red. M. Małecki, Kraków 2001, s. 105-122.

kazała przerwać te roboty. A skoro „wniesienie pomnika bohaterowi, [...] dzieło wdzięczności Narodowej już początek wzięło i skoro pomnik ten jest prawdziwie Narodową własnością, bo każdą bryłkę ziemi na tę mogiłę dłoń Polska zaniósła”, Senat Rządzący 24 listopada 1820 r. uznał, iż sprawiedliwe jest, „aby skład tyłu szlachetnych uczuć i znoju obywatelskiego pod strażą obywatelską zostawał, tudzież ażeby również kierunek dalszych robót, jak i zarząd czynionych w tym celu ofiar sami Obywatele sprawowali [...] postanowił Senat utworzyć Komitet, któremu by tak chlubne zadanie poruczone zostało”². Do składu tego Komitetu zaproszono 18 osób piastujących wysokie urzędy i cieszące się powszechnym szacunkiem. Komitet ten na posiedzeniu 18 grudnia wybrał spośród siebie prezesa w osobie Franciszka Maksymiliana Paszkowskiego, byłego generała wojsk polskich Księstwa Warszawskiego, przyjaciela i spadkobiercę Kościuszki.

Komitet został powołany do sprawowania całokształtu zadań związanych z zarządzaniem budową Pomnika, więc i tak się nazywał: Komitet Zarządzający Budową Pomnika Kościuszki. Taki był również napis na otoku metalowej pieczęci Komitetu do laku i do tuszu, z wyobrażeniem herbu Krakowa. Po trzech sezonach budowlanych, tj. jesienią 1823 r., zaistniała wszechobecna w krajobrazach Krakowa i okolicy śmigła sylwetka stożka Kopca na polistej kulminacji Góry bł. Bronisławy³. Komitet jednak się nie rozwiązał, lecz odmieniwszy w 1825 r. nazwę na Komitet Pomnika Kościuszki, stanął na straży tej narodowej pamiątki. Nazwa Komitetu z upływem lat ulegała zmianie. W aktach spotyka się: Komitet Zarządzający Pomnikiem Tadeusza Kościuszki, Komitet Konserwacji Pomnika Kościuszki, Komitet Opieki nad Mogiłą Kościuszki, Komitet Mogiły Kościuszki. W XIX w. i na początku XX w. w oficjalnej nazwie występuje więc zawsze „Pomnik” albo „Mogiła”, *lege*: Pomnik w kształcie Mogiły. Nigdy nie pojawiało się określenie Kopiec. *Vox populi* określał Mogiłę Kościuszki „kopcem” przez analogię do kopców Kraka i Wandy. Dopiero za prezesury Karola Rollego, 11 czerwca 1937 r. sprawiono owalną pieczęć z nazwą: „KOMITET KOPCA KOŚCIUSZKI Ustanowiony 24. XI. 1820 r. w Krakowie”. A skoro już „Kopiec...”, to zawsze dużą literą, bo to nazwa własna! Za prezesury profesora Karola Estreichera zaczęła funkcjonować nazwa Komitet Opieki nad Kopcem Kościuszki, przy równoczesnym użyciu wspomnianej pieczęci. W 1994 r. prezes Mieczysław Rokosz powrócił do nazwy zgodnej z brzmieniem inskrypcji napieczętej: Komitet Kopca Kościuszki w Krakowie.

² Zob. *Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki...*, Dowód Nr VIII. *Ustanowienie Komitetu* (bez paginacji).

³ Zob. M. Rokosz, *Krajobraz Krakowa z Kopcem Kościuszki. Landscapes of Kraków with Kościusko Mound*, Kraków 2015.

Kopiec wzniesiony na wysokości 300 m n.p.m. i 123 m nad lustrem Wisły jest stożkiem o średnicy podstawy 90 m, wysokim na 35,5 m, z platformą szczytową o średnicy 8,5 metrów. Drogę komunikacyjną od podstawy na platformę szczytową stanowią dwie przecinające się spiralne ścieżki. Jest to budowla ziemna, o stromych stokach skarp, wzniesiona bez użycia wewnętrznych konstrukcji (jak np. bierwionowy ruszt, kamienie, faszyna). Jedynym elementem konstrukcyjnym był wysoki na 30 m pień jodły, która stanowiła oś wznoszonej budowli. Kopiec został „usypany” z pobieranej na Górze bł. Bronisławy gleby lessowej o specyficznych właściwościach higroskopijnych (łatwo chłonie wodę, przeobrażając się w trudno wysychającą masę plastyczną). Jako budowla ziemna o nachyleniu stoków przekraczającym „kął zsyphu”, podlegała bezpośredniemu działaniu sił natury (ulewne deszcze, topniejące śniegi, działanie nornic), Kopiec rychło okazał się – jak zapisano w starych protokołach – „istotą jakby żywą”, wymagającą stałego baczenia, naprawy szkód i troskliwej konserwacji. Jeszcze nie zwieńczono Mogiły planowanym od początku pomnikowym głazem – co nastąpiło dopiero 16 czerwca 1860 r. – a już Komitet borykał się z naprawami Kopca. U jego podstawy złożono ziemię z Raławic, w trakcie zaś jego budowy zdeponowano w nim ziemię z Dubienki, Szczekocin i Maciejowic, a 4 lipca 1926 r., w 150. rocznicę ogłoszenia Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych, w głowicy Kopca – z inicjatywy prof. Erica P. Kelly’ego z Kolegium Dartmouth i Narodowego Towarzystwa Synów Amerykańskiej Rewolucji (The National Society of the Sons of the American Revolution), „na dowód i wspomnienie udziału Tadeusza Kościuszki w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych” – złożono ziemię z Yorktown, Saratogi, West Point oraz Old Star Fort w Greenwood w Karolinie Południowej⁴. Tak więc na zasadzie *pars pro toto* Mogiła Kościuszki została wzniesiona z ziemi zroszonej krwią bohaterów walk o wolność i niepodległość w Polsce i w Ameryce.

Z upływem lat od chwili powołania pierwszego składu Komitetu przez Senat Rządzący Komitet odnawiał się przez kooptację nowych członków. Urząd prezesa był dożywotni. Nowo powołanych członków zatwierdzał Senat. Również ze swoich finansów Komitet rozliczał się z Senatem.

Warto zaznaczyć, że to staraniem Komitetu trumna Kościuszki w grudniu 1832 r. doczekała się klasycystycznego sarkofagu w krypcie św. Leonarda, a z czasem w Katedrze Wawelskiej w dniu jego urodzin (4 lutego) rokrocznie odprawiano msze święte.

⁴ *The Kosciuszko Mound*, „Official Bulletin in National Society Sons of American Revolution”, 1926, Vol. XXI, No. 2, s. 179-181.

Komitet przeżył Rzeczpospolitą Krakowską i po 1846 r. nadal działał w Krakowie, już pod zaborem austriackim, jako uznany przez rząd austriacki reprezentant własności Mogiły. Podlegał teraz c.k. Radzie Administracyjnej Wielkiego Księstwa Krakowskiego, która zatwierdzała zmiany personalne, przyjmowała roczne sprawozdania z czynności Komitetu, a także sprawowała nadzór finansowy⁵.

W 1852 r. Komitet „zagrożony wywłaszczeniem, zmuszony był odstąpić Skarbowi austriackiemu” pod mające się wznieść fortyfikacje grunty otaczające Mogiłę Kościuszki, „jednak z wyłączeniem samej Mogiły w obszarze jednej morgi [miary wiedeńskiej] u podstawy” i kaplicy bł. Bronisławy z cmentarzyskiem znajdującym się tu od początku XVIII wieku. Rząd austriacki – mocą notarialnego aktu kupna-sprzedaży z 21 kwietnia 1852 r. – pozostawił nadal Mogiłę z 1 morgą wiedeńską ziemi u podstawy Komitetowi oraz kapliczkę i izbę strażnika jako wyjęte z kupna, równocześnie przyjmując zobowiązanie wolnego dostępu do Mogiły od świtu do zmierzchu oraz wybudowania mieszkania dla dozorca Mogiły. Komenda fortu gwarantowała więc wolny dostęp publiczności do Mogiły, a jedynie „z powodu niebezpieczeństwa wojennego albo wyższych wojskowych względów” zastrzegano zamknięcie dostępu do Mogiły przez wyższe władze wojskowe; z tego zastrzeżenia władze austriackie korzystały w latach 1852-1867 i 1914-1918. Kwota transakcji sprzedaży wynosiła 18 tys. złr, z czego 10 tys. otrzymał dozorca Mogiły Kalikst Waligórski tytułem rekompensaty za utracony grunt i domostwo przyznane mu przez Komitet, a 8 tys. przypadło Komitetowi⁶.

W trakcie budowy fortu podstawę Mogiły obwiedziono murem oporowym mającym podkreślać eksterytorialność samego Pomnika. Pracujący przy budowie fortu architekt Feliks Księżarski w rekompensacie za starą, zburzoną w 1854 r. kaplicę bł. Bronisławy w latach 1856-1861 wzniósł nową kaplicę w stylu neogotyckim według własnego projektu. Tak więc Mogiła-Pomnik wraz z kaplicą pozostawały pod zarządem Komitetu jako odrębny od otaczającego go fortu nr 2, nazwanego „Kościuszek”, byt prawny i ideowy.

W r. 1857 władze austriackie, pragnąc ustalić tożsamość prawną Komitetu, stosownie do przepisów o stowarzyszeniach zażądały statutu i jego rejestracji. Komitet odpowiedział pismem do prezydenta Rządu Krajowego Henryka Ja-

⁵ J. Gordziakowski, *Dzieje Komitetu Kopca Kościuszki (1820-1994)*, [w:] *Kościuszcze w hołdzie*, red. M. Rokosz, Kraków 1994, s. 118 i 175 (przypis nr 148).

⁶ *Akt odstąpienia gruntów około pomnika Kościuszki na budowę fortyfikacji*, [w:] *Do-datek do Pamiętnika budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki*, Kraków 1852, s. 62-68; por. J. Gordziakowski, *op. cit.*, s. 119-120 i 176 (przypis nr 154).

rosława Clam-Martinica, wyjaśniając, że nie jest stowarzyszeniem założonym przez osoby prywatne i w związku z tym nie jest zobowiązany do posiadania statutu i rejestracji, lecz jest organem publicznym powołanym przez Senat Rządzący Rzeczypospolitej Krakowskiej do opieki konserwatorskiej nad fundacją Mogiły-Pomnika Kościuszki i działa na zasadzie publicznoprawnej. Zostało to przyjęte do wiadomości, a Komitet uznano za legalnego reprezentanta własności narodowej, jaką jest Mogiła Kościuszki⁷.

Z nastaniem autonomii galicyjskiej Prezydium c.k. Komisji Namiestniczej powiadomiło Komitet, że od 1 października 1866 r. nadzór nad Komitetem i jego funduszami przechodzi w kompetencje Wydziału Krajowego. Porozumienie zawarte 1 lutego 1868 r. dokładniej precyzowało tę relację. Komitet, jak dotąd, odnawiał się przez kooptację i wybierał swojego prezesa i wiceprezesa, co miało być podawane do wiadomości Namiestnictwa. Od r. 1906 (był to czas prezydentury Juliusza Lea w Krakowie) – utrwalił się nie zawsze przestrzegany zwyczaj, że wiceprezesem Komitetu zostawał aktualny prezydent Krakowa. Fundusze Komitetu, pochodzące ze sprzedaży gruntu wokół Kopca oraz z darów i fundacji, miały być zdeponowane w Banku Wydziału Krajowego we Lwowie, a tylko 2000 zł miało pozostawać do bezpośredniej dyspozycji; dysponowanie większą kwotą wymagało uzasadnienia i zgody Wydziału Krajowego⁸. W praktyce w dobie autonomii Komitet (zawiadywany zresztą przez konserwatystów galicyjskich, niejednokrotnie pełniących funkcje urzędowe we władzach krajowych, ale też w Wiedniu) cieszył się szacunkiem i uznaniem władz oraz dalece większą niezależnością niż w poprzednich okresach.

W 1871 r. Komitet, otrzymawszy nakaz płatności podatku gruntowego za jedną morgę wiedeńską ziemi, na której wznosi się Mogiła-Pomnik, odwołał się do Ministerstwa Skarbu w Wiedniu, a następnie do cesarza, który 27 kwietnia 1874 r. zwolnił Komitet od podatku gruntowego⁹.

Gdy z mocy Ustawy Krajowej z 20 marca 1874 r. (L 29 Dz. U. Kraj.) zakładano księgi hipoteczne, 6 lutego 1880 r. grunt w postaci owej jednej morgi wiedeńskiej, na której wznosi się Mogiła Kościuszki wraz z kaplicą i cmentarzykiem, zapisano na własność Fundacji Narodowej Mogiły Kościuszki. Zapis ten powtórzono w księdze wieczystej w 1906 r. (wykaz hipoteczny 146 Gm. Kat.

⁷ Zob. *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki obejmujący czas od 1 Lipca 1952 roku do końca roku 1976*, Kraków 1978, s. 9-10; por. J. Gordziałkowski, *op. cit.*, s. 121, 176-177 (przypis 158).

⁸ *Dodatek drugi do Pamiętnika...*, s. 27-32; por. J. Gordziałkowski, *op. cit.*, s. 124-125, 177 (przypisy 167-169).

⁹ *Dodatek drugi do Pamiętnika...*, s. 37-39, 40-41.

XIII Dz. Zwierzyniec)¹⁰ i obowiązywał on do 1999 roku. Zapisy te oznaczały odrębność Mogiły Kościuszki od własności rządowej, ponieważ ona sama, jako Pomnik ufundowany przez Polaków, jest własnością narodu, administratorem zaś i opiekunem tej realności w imieniu właściciela był Komitet.

Na czas wielkiej wojny austriackie władze wojskowe wzbronily dostępu na Kopiec, usunęły dozorcę, a szczyt Kopca, z którego usunięto pomnikowy głaz, służył jako punkt obserwacyjny. W registraturze Komitetu nie ma też śladów jego działalności do 1917 r., kiedy to 12 października Komitet – z prof. Stanisławem Tarnowskim jako prezesem – zebrał się w mieszkaniu wiceprezesa dr. Franciszka Paszkowskiego (przy ul. Basztowej 1/8) po raz pierwszy od 1914 r.¹¹, a jego członkowie przyjęli aktywny udział w obchodach stulecia zgonu Kościuszki. Jednak dopiero w 1918 r. członkowie Komitetu zyskali prawo wstępu na Kopiec, początkowo za pisemną przepustką wydaną przez władze wojskowe. Latem 1919 r. na swoje miejsce powrócił dozorca Mogiły i została ona udostępniona publiczności.

„Stan Kopca po objęciu opieki nad nim po wojnie okazał się zły, przystąpiono więc do remontu, a równocześnie Komitet uchwałą z 9 czerwca 1919 r. postanowił złożyć opiekę nad Pomnikiem w ręce Państwa Polskiego i wnosi odpowiedni memoriał, na który odpowiedzi nie dostał”¹². W 1919 r. Komitet uznał więc, iż „wobec odzyskania niepodległości narodowej i stworzeniu państwa polskiego należałoby oddać opiekę nad Pomnikiem Kościuszki Narodowi, to jest Sejmowi i Rządowi” – jak czytamy w zachowanym koncepcie pisma do Sejmu Ustawodawczego¹³. Komitet złożył Sejmowi sprawozdanie ze swojej bez mała stuletniej służby na Kopcu w nadziei, że Rząd odrodzonej Rzeczypospolitej przejmie opiekę nad tą narodową pamiątką. 1 sierpnia 1919 r. zwrócono się też o poparcie tej sprawy do Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego. Komitet nie ustawał w staraniach o zainteresowanie władz państwowych nie najlepszą po wojnie sytuacją Kopca. W r. 1922 Komitet nawiązał kontakt z Dyрекcją Robót Publicznych, która przedłożyła Ministerstwu Robót Publicznych kosztorys napraw opracowany w porozumieniu z Komitetem. „Wysokie magistratury – pisze Karol Rolle – zaczynają sobie podrzucać opiekę nad pomnikiem narode-

¹⁰ J. Gordziałkowski, *op. cit.*, s. 129.

¹¹ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), zespół: Komitet Pomnika Kościuszki (dalej: KPK), sygn. 12.

¹² *Sprawozdanie Prezesa KOMITETU POMNIKA Tadeusza KOŚCIUSZKI inż. Karola Rollego o stosunku Komitetu do Władz Polskich od roku 1919 do końca 1938 r.*, styczeń 1939 r., s. 4, w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

¹³ ANK, zespół: KPK, sygn. 12.

go Bohatera”¹⁴. Pierwsze dramatyczne lata niepodległości i odbudowy państwa sprawiły, że dopiero 1 lipca 1924 r. zawarto „układ w przedmiocie uregulowania stosunków prawnych Pomnika (Mogiły) Tadeusza Kościuszki zawarty [...] między Dowództwem Okręgu Korpusu V w Krakowie działającym w imieniu Rządu, względnie Skarbu Państwa Polskiego, na zasadzie upoważnienia Ministerstwa Spraw Wojskowych z dnia 1 lutego 1923 roku [...] a Komitetem Pomnika [Mogiły] Tadeusza Kościuszki, na zasadzie Uchwały tegoż Komitetu z dnia 28 lipca 1923 roku”¹⁵. Akt ten w imieniu Rządu podpisał Szef Inżynierii Saperów, dowódca V Batalionu Saperów stacjonującego w forcie pod Kopcem – płk Jan Skoryna. Ze strony zaś Komitetu podpisy złożyli: prezes dr Franciszek Paszkowski i sekretarz – dr Klemens Bąkowski. Układ to akt prawny, który zawiera się z suwerenem. Ten układ, zatwierdzony 11 sierpnia 1924 r. przez Ministerstwo Spraw Wojskowych, pozostawiał Komitet przy jego prawach i obowiązkach opieki nad Kopcem, które teraz miał dzielić z dowództwem batalionu stacjonującego w forcie. Każdorazowo jego nowy dowódca miał być dokoopowywany do Komitetu i po corocznych wiosennych oględzinach Kopca przez przedstawiciela wojska i Komitetu miały być przeprowadzane bieżące naprawy i inwestycje (za dotacje państwowe). I tak w latach 20. m.in. utwardzono ścieżki, na szczycie zbudowano balustradę z czerwonego kamienia chęcińskiego, doprowadzono wodę i prąd, a także wyremontowano izbę strażnika przy wejściu na Kopiec, obok kaplicy bł. Bronisławy.

Rząd, który na podstawie powyższego układu z 1924 r. zobowiązał się co roku wstawiać do budżetu Ministerstwa Spraw Wojskowych potrzebne na cel konserwacji Mogiły-Pomnika kredyty, w 1931 r. z powodu zmiennej sytuacji finansowej skreślił te kredyty i nie wstawił ich na rok 1932. Pod koniec lat 20. Komitet „pokrywał wydatki na konserwację Kopca z subwencji Rady Miasta Krakowa i Rady Powiatowej Krakowskiej”¹⁶. Starania senatora Rollego, członka Komitetu, wraz z posłami krakowskimi u ministra Jędrzejewicza, by bodaj szczupły kredyt na bieżące reperacje Kopca wpisać do budżetu Ministerstwa Robót Publicznych lub Ministerstwa Oświaty, nie dały rezultatu; „spotkaliśmy się z zupełnym niezrozumieniem moralnego znaczenia tego Pomnika

¹⁴ *Sprawozdanie Prezesa...*, s. 4.

¹⁵ Wierzytelny odpis tego dokumentu zob. w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

¹⁶ Według informacji wpisanej „do *Księgi Pamiątkowej dla zwiedzających Mogiłę Kościuszki*, a którą oddano do użytku publicznego dnia 16 VII 1929, tj. w dniu zwiedzania Mogiły przez Prez[ydenta] Rzecz[ypospolitej] Polskiej [Ignacego Mościckiego], który też wpisał się do niej jako pierwszy” – ANK, KPK 7.

dla ludu polskiego – pisał Rolle – petycja została bez odpowiedzi” i stwierdzał dalej: „żadna z magistratur rządowych nie poczuwa się do obowiązku konserwacji Kopca i utrzymania go w stanie odpowiadającym powadze Pomnika narodowego Bohatera”¹⁷. W tej sytuacji Komitet, poczuwając się do obowiązków „strażnika narodowej pamiętki”, postanowił odwołać się do ofiarności publicznej i ustanowił groszową opłatę za wstęp na Kopiec, traktując to rozwiązanie jako tymczasowe. Pewien dochód przynosiła też sprzedaż pocztówek i broszurek o tematyce kościuszkowskiej. W latach 1937 i 1938 Komitet pokrywał naprawy „bardzo znacznych uszkodzeń” Mogiły z własnych funduszy.

Równocześnie z tymi wyrażającymi usiłowaniami Komitetu o zabezpieczenie funduszy na bieżące naprawy i konserwację Kopca czyniono starania o objęcie tego obiektu i jego otoczenia ochroną konserwatorską z mocy prawa. Tak więc konserwator Tadeusz Szydlowski objął ochroną przed zabudową przedpole Kopca, „by widok na Mogiłę nie uległ zeszpeceniu, a jej powaga jako pomnika narodowego nie doznawała ujemy”¹⁸. W roku 1936 zaś Konserwator Okręgu Krakowskiego inż. arch. Bohdan Treter – zresztą również członek Komitetu – „na zasadzie art. 1, 2 i 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami Dz. U. R. P. Nr 29 poz. 265 w brzmieniu ustawy z dn. 25 stycznia 1933 r. Dz. U. R. P. Nr 10 poz. 62, uznał Kopiec Kościuszki w Krakowie, będący własnością Narodowej Fundacji Mogiły Tadeusza Kościuszki, jako posiadający wartość kulturalną i historyczną, za zabytek podlegający ochronie prawa”, został on więc wpisany do *Rejestru zabytków nieruchomych (dział A)* pod nr. 954. Orzeczenie umotywowano tym, że „jest to Kopiec wzniesiony w XIX wieku przez naród polski, ku uczczeniu wielkiego swego wodza i bohatera okresu niewoli Ojczyzny...”. W ślad za decyzją konserwatora 14 stycznia 1937 r. Sąd Okręgowy w Krakowie orzekł dokonanie w hipotece Kopca odpowiedniego wpisu, który ograniczył rozporządzanie tą własnością z uwagi na jej zabytkowy charakter¹⁹. W piśmie konserwatora po

¹⁷ Por. *Sprawozdanie Prezesa [...] o stosunku Komitetu do Władz Polskich...*, s. 7-8.

¹⁸ Zob. „Rocznik Krakowski” (dalej: RK) 1926, t. XX, s. 193; RK 1929, t. XXII, s. 143.

¹⁹ Księga: *Rejestr zabytków nieruchomych* i dokumentacja związana z uznaniem Kopca Kościuszki za zabytek – zob. w Urzędzie Konserwatorskim Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Krakowie. Odpis decyzji konserwatora Tretera zob. w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy. Dodajmy, że okalający Kopiec cytadelowy poaustriacki fort nr 2 „Kościuszko” zamierzano rozebrać po r. 1945. Echa tego pojawiły się m.in. w *Sprawozdaniu Przewodniczącego Komitetu Kopca Kościuszki za lata 1939 po koniec czerwca 1945 r. złożonym na posiedzeniu Komitetu 25 lipca 1945 w 125-tym roku działalności Komitetu*. Tu pośród zadań Komitetu, „na dalszym planie”, w punkcie nr 2 czytamy: „Uporządkowanie najbliższego otoczenia Kopca” i w punkcie nr 3:

raz pierwszy użyto nazwy „Kopiec Kościuszki” zamiast „Pomnik-Mogiła Tadeusza Kościuszki”. Warto też zauważyć, że pismo zostało zaadresowane „Do Narodowej Fundacji Mogiły Tadeusza Kościuszki na ręce Prezesa inż. Karola Rollego”, z czego płynie wniosek, że Komitet identyfikowano – lub raczej ściśle kojarzono – z Narodową Fundacją.

W 1937 r. przyjęto nazwę Komitet K o p c a Kościuszki w Krakowie [podkreślenie moje]. 11 czerwca wręczono prezesowi Rollemu nowo sprawioną pieczęć owalną z inskrypcją „KOMITET KOPCA KOŚCIUSZKI ustanowiony dn. 24.XI.1820 W KRAKOWIE”²⁰; jednak równocześnie używano podłużnej pieczęci z napisem „Komitet Pomnika Kościuszki w Krakowie”.

W czasie II wojny światowej i okupacji Niemcy zajęli fort pod Kopcem i opanowali sam Kopiec, z którego szczytu zdjęto pomnikowy głaz. Jak wszystkim pomnikom i pamiątkom narodowym – groziło mu zniszczenie przez niwelację z rozkazu wydanego w kwietniu 1941 r. przez gubernatora Hansa Franka²¹. Szczęśliwie skończyło się tylko na planach.

Po ucieczce Niemców z Krakowa w styczniu 1945 r. fort wraz z Kopcem Kościuszki został zajęty przez wojsko sowieckie. Ani Karol Rolle, który włączył się jeszcze w pracę Komitetu obchodów 200-lecia urodzin Kościuszki w 1946 r. w nadziei, że zyska coś dla Kopca, ani po 1950 r. prof. Karol Estreicher, który przejął od Rollego pieczęć Komitetu, nie oświadczyli się nowej władzy i działali samodzielnie²². Rok 1956 nie stanowi żadnej cezury w dziejach Komitetu. Jeśli władze PRL lat 50. i późniejszych dostrzegały Komitet, to postrzegały go przez osobę prof. Estreichera, jako coś na kształt organizacji społeczno-kulturalnej pozostającej w związku z Towarzystwem Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (lub wręcz działającej w jego ramach), gdzie członkiem Wydziału (zarządu) od 1932 r. był właśnie profesor. Komitet z Towarzystwem od początków istnienia Towarzystwa (założonego w 1896 r.) łączyły związki personalne.

„Poczynienie starań o zniesienie zabudowań fortecznych”. Dopiero w 1968 r. okalający Kopiec, częściowo rozebrany cytaделowy, poaustriacki fort nr 2 „Kościuszkó” został wpisany do rejestru zabytków przez wojewódzkiego konserwatora w Krakowie jako pierwszy z fortów Festung Krakau.

²⁰ J. Gordziałkowski, *op. cit.*, s. 137-138.

²¹ O zamiarach niemieckich świadczy m.in. datowany na marzec 1941 r. szkic projektu architektonicznego kwartału rządowego przeznaczonego na biura i urzędy Generalnego Gubernatorstwa na Błoniach z widokiem na Górę bł. Bronisławy – bez sylwetki Kopca, a tylko z murami fortu. Zob. *Entwurf für die Ausgestaltung des Regierungsviertels an der langen Wisse* w: druku powielanym z maszynopisu *Stadt Krakau 26. Oktober 1939-1941*, po s. 32.

²² Zob. biogramy: Karola Rollego i Karola Estreichera.

Niektórzy członkowie Towarzystwa, poczynając od osoby Klemensa Bąkowskiego – członka założyciela Towarzystwa i dr. Józefa Muczковского – jego wieloletniego prezesa, byli aktywnymi członkami Komitetu.

21 stycznia 1971 r., na mocy uchwały Wydziału (zarządu) Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (podjętej pod nieobecność prof. Karola Estreichera), Komitet został włączony w strukturę Towarzystwa na statusie komisji (sekcji) pod nazwą Komitet Opieki nad Kopcem Kościuszki, przy czym upoważniono Komitet „do powołania swych współpracowników także i z grona nie członków Towarzystwa”²³. W praktyce jednak to Wydział, po śmierci prof. Estreichera w 1984 r., nazywał kolejnych prezesów i członków, których następnie zatwierdzało doroczne zebranie walne Towarzystwa. Krótkie noty sprawozdawcze z czynności Komitetu były włączane do rocznych sprawozdań sekretarza Towarzystwa, które były publikowane na łamach „Rocznika Krakowskiego”. Księgowość Komitetu była jednak prowadzona osobno. Jednym ze świadectw tendencji Komitetu do samodzielności było zlecenie przez prof. Wojciecha M. Bartla, jako prezesa Komitetu, uprawnionemu geodecie Feliksowi Czekalskiemu wykonania protokołu granicznego Kopca Kościuszki jako Narodowej Fundacji Mogiły Tadeusza Kościuszki na rzecz Komitetu Kopca, wykonanego 22 maja 1991 r. i zatwierdzonego przez Urząd Miasta Krakowa²⁴. Przez lata formalnego pozostawania w strukturach Towarzystwa Komitet nie tracił poczucia swojej tożsamości i misji.

Według *Regulaminu Komitetu*, zredagowanego przez prezesa Mieczysława Rokosza i przyjętego na posiedzeniu Komitetu 12 grudnia 1995 r., Komitet pozostawał w związku z Towarzystwem na mocy wieloletniej tradycji i dobrze zwyczaju. We wszystkich sprawach niepociągających skutków prawnych Komitet działał samodzielnie. Celami Komitetu nadal były: „a. opieka konserwatorska nad Kopcem Kościuszki wraz z Kaplicą Błogosławionej Bronisławy oraz izbą strażnika – obejmującymi działkę 536/1 obr. 11 o pow. 6522 m² i wpisanymi do księgi wieczystej LWII 146 jako obiekt Narodowej Fundacji Mogiły Kościuszki. Opiekę tę sprawuje Komitet w porozumieniu z Urzędem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Państwową Służbą Ochrony Zabytków), b. udostępnianie Kopca społeczeństwu, c. kultywowanie tradycji kościuszkow-

²³ *Protokół z posiedzenia Wydziału Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, odbytego w dn. 21 stycznia 1971* (kopia), zob. w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy; zob. też M. Rokosz, *Wypiód historyczno-prawny Kopca Kościuszki i dzieje ustrojowe jego Komitetu...*, s. 115-118.

²⁴ *Protokół graniczny*, zob. w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

skich, w tym zwłaszcza dążenie do utworzenia Muzeum Kościuszkowskiego w kaponierze i Bastionie V w forcie 2 «Kościuszkow»²⁵.

O wymienione wyżej obiekty u władz miasta, w imieniu Komitetu i przy jego udziale, formalnie starało się Towarzystwo. W 1994 r. zostały one formalnie przydzielone Towarzystwu, które też starało się u Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa o fundusze na remonty konserwatorskie i adaptacyjne. Te jednak były już przeprowadzane staraniem Komitetu.

Na zlecenie prezesa Rokosza w listopadzie 1994 r. Kancelaria Prawna mgr. Zenona Skręta przeprowadziła analizę statusu prawnego Komitetu, gdzie w konkluzji czytamy: „ze względu na fakt, iż Komitet został powołany przez organ państwowy i przez cały czas podlegał kolejnym rządóm, wynika, iż pełna kwalifikacja prawna Komitetu brzmi: państwowa jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej”. W związku z tym na posiedzeniu 24 listopada 1994 r. (rocznicowy dzień utworzenia Komitetu) stwierdzono, że obecna sytuacja Komitetu nie w pełni odpowiada jego statusowi i „stosunki między Towarzystwem a Komitetem należałoby unormować na zasadzie ścisłego i korzystnego związku, a nie podległości”²⁶.

W 1997 r. na skutek ulewnych deszczów (powodziowych) Kopiec Kościuszki uległ zniszczeniu, które sklasyfikowano jako katastrofę budowlaną. Starania o fundusze na odbudowę trwały do 1999 roku²⁷. Kiedy wreszcie przyznano pierwszą transzę pieniędzy przewidzianej kosztorysem kwoty na odbudowę Mogiły, pojawił się problem, komu należy te pieniądze przekazać? Zapis Kopca w księgach wieczystych na rzecz Narodowej Fundacji okazał się dla władz państwowych niejasny i wtedy zmieniono kwalifikację prawną własności Kopca na rzecz Skarbu Państwa. Komitet w uznaniu, że władza suwerennej Rzeczypospolitej jest gwarantem własności Narodu, zgodził się na tę zmianę, lecz wówczas z zapisów hipotecznych zniknęła kwalifikacja Kopca Kościuszki jako Narodowej Fundacji. Natomiast 24 marca 2004 r. z inicjatywy Komitetu wszczęto u prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego

²⁵ *Regulamin Komitetu Kopca Kościuszki ustanowiony i przyjęty na posiedzeniu Komitetu w dn. 12.X 1995 r.*, zob. w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

²⁶ *Analiza stanu prawnego Komitetu Kopca Tadeusza Kościuszki opracowana przez Kancelarię Prawną mgr. Zenona Skręta oraz Konspekt omówienia treści zebrania Komitetu dnia 24 XI 1994 r. – w części dotyczącej statusu Komitetu i jego stosunków z Towarzystwem Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (w świetle Statutu Towarzystwa)* z datą 19 XII 1994 r. sporządzony przez ówczesnego sekretarza Komitetu dr. Marka Zgórniaka, zob. w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

²⁷ Zob. M. Rokosz, *Katastrofa Kopca Kościuszki w 1997 roku i pierwsze próby ratowania zabytku*, [w:] *180 lat Kopca Kościuszki...*, s. 167-175.

starania „o powołanie z mocy ustawy sejmowej – Narodowej Fundacji Kopca Kościuszki w Krakowie, która obejmowałaby Kopiec, jego Zarząd i przyszłe Muzeum, zaś Komitet Kopca po 184 latach nieprzerwanej służby narodowi i kulturze polskiej znalazłby prawne uregulowanie jako Rada Kuratorów Fundacji”. Inicjatywę tę popierali i w związku z tym podpisali pismo do prezydenta RP (datowane na 24 marca 2004 r.): Marszałek Województwa Małopolskiego Janusz Sepioł, Metropolita Krakowski kard. Franciszek Macharski, Prezes Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa oraz Sekretarz Generalny Państwowej Akademii Umiejętności prof. Jerzy Wyrozumski, Prezydent Miasta Krakowa prof. Jacek Majchrowski, Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Franciszek Ziejka i Prezes Komitetu Kopca Kościuszki dr Mieczysław Rokosz²⁸. Inicjatywa ta, wniesiona do Lecha Kaczyńskiego, kolejnego prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, pozostała bez odpowiedzi.

Tymczasem aktywność Komitetu, zwłaszcza zaś jego prace konserwatorsko-budowlane i adaptacyjne przejętych od miasta części fortu pod Kopcem na cele Muzeum, przestały się mieścić w zapisach statutu Towarzystwa. W związku z tym zaproponowano Komitetowi wyjście z Towarzystwa przez rejestrację własnego statutu w Krajowym Rejestrze Sądowym i zaistnienie na zasadach stowarzyszenia. Na zebraniu walnym 14 grudnia 2006 r. „w toku dyskusji oceniono, iż nikłe są szanse uzyskania w nieodległym czasie statusu Narodowej Fundacji i uznano celowość wkroczenia na drogę rejestracji Komitetu na zasadach stowarzyszenia” oraz podjęto uchwałę o wejściu na tę drogę. Tak się też stało. W rozdziale I par. 1 pkt 2 zostało zapisane, że „Komitet kontynuuje tradycje Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie, ustanowionego przez Senat Rządzący Rzeczypospolitej Krakowskiej dn. 24 XI 1820 r., którego legalne istnienie i cele potwierdził układ z Rządem Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 1 VII 1924 r. Od roku 1971 pozostawał w strukturach Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa jako Komitet”. Do Statutu dołączono (Załącznik nr 1) wzór pieczęci owalnej Komitetu z 1937 roku. Statut z preambułą podkreślającą nieprzerwaną ciągłość swojego legalnego istnienia i misji od 24 listopada 1820 r. oraz ze wzorem tradycyjnej pieczęci owalnej z 1937 r. został zatwierdzony 21 czerwca 2007 r. pod numerem KRS 0000282877. Zamykało to trwający od 1971 r. okres działalności Komitetu w ramach Towarzystwa, a już 12 marca 2007 r. Komitet podjął uchwałę dziękczynną dla Towarzystwa

²⁸ Zob. wyżej wymienione pismo w registraturze Komitetu i jego kopia w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

i jego prezesa, prof. Wyrozumskiego, którą ogłosił na łamach „Rocznika Krakowskiego”²⁹.

Na mocy aktu notarialnego z 4 grudnia 2008 r. miasto Kraków przekazało Komitetowi (przyznane wcześniej Towarzystwu dla Komitetu) w bezterminowe użytkowanie w celach statutowych obiektów fortecznych pod Kopcem Kościuszki, czyli kaponiery [południowej] Bastionu V i kurtyny I–V za roczną odpłatnością 0,3 proc. wartości gruntu, na którym stoją te obiekty (z tytułu użytkowania). Ponadto „ze względu na charakter prowadzonej przez Komitet działalności i w zamian za ponoszenie kosztów bieżącego użytkowania i zabezpieczenia cennego zabytku nie ustalono opłat za użytkowanie budynku”³⁰.

W roku 2014 Wojewoda Małopolski Jerzy Miller skomunalizował Kopiec Kościuszki, czyli oddał go w skład majątkowy gminy miasta Krakowa i kompetencje prezydenta. Nadmienmy, że – jak świadczy zapis w protokole posiedzenia Komitetu z dnia 28 maja 1918 r. – u progu niepodległości, dyskutując sprawę statusu Kopca, stwierdzono, że „Mogiła Kościuszki wraz z okoleniem jest własnością Narodu, a oddanie jej pod zarząd gminy bądź czynnika autonomicznego byłoby poniekąd osłabieniem tego zasadniczego stanowiska”, później – jak wspomnieliśmy wyżej – w 1939 r., z myślą oddania się pod opiekę władz Krakowa jako poniekąd dziedzica organu, który podjął uchwałę o budowie Pomnika-Mogiły i powołał Komitet do istnienia, nosił się prezes Rolle. Teraz doszło do tego odgórną decyzją i wbrew woli Komitetu. Odwołania prezesa Komitetu od tej decyzji nie dały rezultatu, ponieważ państwowa instytucja odwoławcza nie działała. Efekt jest taki, że na mocy aktu notarialnego z dn. 10 lipca 2015 r. miasto oddało Komitetowi Kopiec (!) „w użytkowanie na czas nieokreślony, [...] celem prowadzenia działalności statutowej” i z tego tytułu Komitet „jako użytkownik zobowiązany jest do ponoszenia opłat rocznych” (!)³¹.

Rok 2017 UNESCO i władze Rzeczypospolitej ogłosiły Rokiem Kościuszki. Stało się to nie bez podjętych przez prezesa Komitetu już w 2015 r. przypomnień, że zbliża się 200-lecie zgonu Kościuszki, i naszych wniosków.

²⁹ Tok procesu rejestracji Komitetu, zob. M. Rokosz, *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 29 marca 2006 do 13 marca 2007*, RK 2007, t. LXXIII, s. 183-184; idem, *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 14 marca 2007 do 11 marca 2008*, RK 2008, t. LXXIV, s. 221-222.

³⁰ Akt Notarialny sporządzony przez Kancelarię Notarialną Joanny Cicio w Krakowie dnia 4 grudnia 2008 r., Repertorium „A”, nr 7194/2008, Wypis – zob. w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

³¹ Akt notarialny sporządzony przez Kancelarię Notarialną Joanna Cicio w Krakowie dnia 10 lipca 2015 r., Repertorium „A”, nr 2067/2015, Wypis – zob. w teczce pt. Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

W październiku 2017 r. zaś prezes Komitetu i prezydent Krakowa prof. Jacek Majchrowski byli gospodarzami światowych obchodów Roku Kościuszki przy udziale przedstawicieli środowisk kościuszkowskich z dziewięciu krajów z czterech kontynentów³². W tymże 2017 r., rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy z dnia 22 listopada (Dz.U. 2017 poz. 2267), Kopiec Kościuszki z otoczeniem został uznany za pomnik historii.

W roku 2017 Komitet uzupełnił swój księgozbiór dzięki zakupowi biblioteki kościuszkianów od prezesa Fundacji im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie Tomasza Otrębskiego³³.

Dnia 16 października 2020 r. otwarta została nowoczesna (multimedialna i interaktywna) wystawa stała „Kościuszko – bohater wciąż potrzebny”, ulokowana na parterze kurtyny i piętrze bastionu, które wcześniej zaadaptowano na ten cel. Inwestycja ta została przeprowadzona za fundusze pozyskane od Unii Europejskiej i z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa przyznanych przez Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. Komitet rozpoczyna starania o formalny status muzeum. Otwarcie wspomnianej wystawy było zarazem jednym z punktów programu uroczystej inauguracji trzyletniego jubileuszu 200-lecia Kopca Kościuszki i jego Komitetu. Honorowy patronat nad jubileuszem objął Prezydent Rzeczypospolitej Andrzej Duda. Partnerstwo zaś Komitetu w tych obchodach przyjęły najszacowniejsze instytucje Krakowa: Krakowska Kapituła Katedralna, Zamek Królewski na Wawelu, Uniwersytet Jagielloński, Polska Akademia Umiejętności, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Krakowa oraz Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa³⁴. Jubileusz kończy się 24 listopada 2023 roku.

Każdy jubileusz ma janusowe oblicze, to okazja do spojrzenia w tył na przebytą drogę i w perspektywę przyszłości, to okazja do zadumy i refleksji oraz do planów.

Mogiła-Pomnik, zwana dziś Kopcem Kościuszki, to – nie wahamy się tak powiedzieć – święta góra Polaków i wszystkich ludzi dobrej woli. To nie tylko czcigodny zabytek przeszłości i pomnik historii, ale znak naszej „tożsamo-

³² Zob. M. Rokosz, *Obchody Roku Kościuszki w Krakowie. Czynności Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie*, RK 2018, t. LXXXIV, s. 157-171; zob. też idem, *Kraków Kościuszcze*, RK 2017, t. LXXXIII, s. 5-20.

³³ Zob. M. Rokosz, *Biblioteka kościuszkianów Komitetu Kopca Kościuszki*, red. A. Czaśak, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2022, nr 6, s. 79-90.

³⁴ Dokładniej o tym zob. M. Rokosz, *Z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 16 kwietnia 2020 do 16 kwietnia 2021 roku*, RK 2021, t. LXXXVII, s. 170-177; idem, *Z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 17 kwietnia 2021 do 4 kwietnia 2022 roku*, RK 2022, t. LXXXVIII, s. 362-366.

ści” – by odwołać się do określenia, którego św. Jan Paweł II użył w odniesieniu m.in. do Kopca Kościuszki³⁵, to też, jak kazaliśmy wyrzeźbić w kamieniu u stóp Kopca, „wiecznotrwały znak niepodległości Polski i solidarności narodów w imię dobra ludzkości”. Komitet zaś, ta swoista emanacja Narodu powołana przez Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa i odnawiający się w każdym pokoleniu, to wieczysty stróż tej Narodowej Fundacji, jaką jest Mogiła Kościuszki.

W ciągu tych 200 z okładem lat przez Komitet przeszło niewiele ponad 150 osób. Spotykamy tu posła na Sejm Wielki i członka Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji 3 Maja, żołnierza legionów polskich Jana Henryka Dąbrowskiego, uczestnika wojen napoleońskich, który dosłużył się szlifów generalskich, członka Towarzystwa Patriotycznego i sybiraka, uczestników walk powstańczych o odzyskanie niepodległego państwa, wybitnych uczonych różnych dyscyplin z krakowskiego środowiska naukowego, specjalistów od architektury i budownictwa, przedstawicieli krakowskiego duchowieństwa, członków Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, Akademii Umiejętności i Uniwersytetu Jagiellońskiego, wśród których znalazł się sam prezes Akademii i Rektor UJ. Mamy tu wysokich urzędników krakowskich władz miejskich, nie wyłączając prezydentów miasta, wybitnych działaczy w dziedzinie rolnictwa i ubezpieczeń społecznych i wielkich filantropów. Spotykamy w Komitecie konserwatystów spod znaku Stańczyka z okresu autonomii galicyjskiej – posłów do sejmu Krajowego we Lwowie i do Rady Państwa w Wiedniu. Znaleźli się w tym gronie senator Odrodzonego Państwa Polskiego i znów prezydenci Krakowa, wysocy wojskowi, którzy uczestniczyli w walkach o niepodległość. W czasie II wojny światowej dwaj znakomici członkowie Komitetu: Tadeusz Polaczek-Kornecki i Jan Józef Fischer zginęli w hitlerowskim obozie koncentracyjnym w Auschwitz. Pośród członków Komitetu znaleźli się także uczestnicy konspiracji państwa podziemnego, uczestnicy tajnego nauczania, ratownicy zagrożonych dóbr kultury, a potem działacze opozycji antykomunistycznej, działacze Solidarności, uczestnicy zakazanych marszów szlakiem Pierwszej Kompanii Kadrowej Józefa Piłsudskiego i znów profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego i innych szkół wyższych Krakowa, w tym artysta rzeźbiarz światowej sławy, konserwatorzy, muzealnicy, społecznicy itd. Wszystkich łączył petyzm do Kościuszki i tradycje niepodległościowe. To osoby, które były nie tylko świadkami historii, ale wręcz czynnie w niej uczestniczyły, których osobiste losy od-

³⁵ *Homilia w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej o. Rafała Kalinowskiego i Brata Alberta – Adama Chmielowskiego, odprawionej na Błoniach (w Krakowie 22 czerwca 1986 r.), [w:] Jan Paweł II, Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie, Kraków 2005, s. 343.*

zwierciedlały los kolejnych pokoleń Polaków. Zawsze było to nieliczne grono ludzi, których osobiste losy odzwierciedlały los kolejnych pokoleń Polaków, najofiarniej spełniających honor opiekunów tej „narodowej pamiątki”, jaką jest Mogiła – Pomnik – Kopiec Kościuszki. I wydaje się, że mimo zmiennych kolei losu Komitetu nie ma takiego prawa, które by mogło pozbawić Komitet jego obowiązku. Jest nim straż nad Kopcem, by co wiosny zielenił się świeżą trawą, i pielęgnowanie pamięci o bohaterze wciąż potrzebnym. Należy też pamiętać, że Mogiła – Pomnik – Kopiec Kościuszki i poaustriacki fort nr 2 nazwany „Kościuszek”, którego część Komitet dźwignął z ruiny, odbudował i odrestaurował, „by służył celom Komitetu i dobru publicznemu” – choć połączone ze sobą topograficznie i objęte rozporządzeniem Prezydenta RP uznającym „Kopiec Kościuszki z otoczeniem” za pomnik historii – to jednak dwa odrębne byty ideowe i formalne. Oba te zabytki, każdy z innych powodów i w innym czasie, zostały wpisane do rejestru zabytków (Kopiec Kościuszki w 1936 r., a fort „Kościuszek” w 1968 r.). I nie powinno być zadaniem Komitetu Kopca Kościuszki zajmowanie się historyczną problematyką poaustriackiej Festung Krakau.

Dojrzewa natomiast zamysł powołania Narodowego Instytutu Kościuszki obejmującego Kopiec, Muzeum Kościuszki, zbiory pamiątek kościuszkowskich, bibliotekę kościuszkianów i archiwum oraz m.in. pracownię naukową, w której przede wszystkim powinna być podjęta praca nad kilkutomowym kalendarium życia i dokonań generała Kościuszki (na podobieństwo tego, jaki ma Adam Mickiewicz). Instytut, jak mamy nadzieję, pozostawałby w kontaktach ze wszystkimi środowiskami kościuszkowskimi na świecie. Byłby to wreszcie Instytut, w którego strukturze Komitet znalazłby swoje godne miejsce i rolę.

Poczet prezesów

**Gen. FRANCISZEK MAKSYMILIAN PASZKOWSKI h. Zadora
(ur. 12 X 1778 r. w Brodach – zm. 10 III 1856 r. w Krakowie)**

**Prezes Komitetu Kopca Kościuszki (Komitetu Zarządzającego
Budową Mogiły za Pomnik Tadeusza Kościuszki) w latach 1820-1856**

Studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. W latach 1797-1801 służył jako żołnierz Legionów Dąbrowskiego, gdzie dzięki zdolnościom i znajomości języków (łaciny, francuskiego, niemieckiego) zaczęła się jego szybka kariera wojskowa. W 1801 r. na Sorbonie podjął studia orientalistyczne i uczył się języka arabskiego. W latach 1804-1813 uczestniczył w wojnach napoleońskich. Odznaczył się m.in. pod Austerlitz. W okresie Księstwa Warszawskiego w 1812 r. dosłużył się stopnia generała wojsk polskich. W czasie kampanii 1812 r. dowodził 2 brygadą 16 Dywizji Piechoty dowodzonej przez gen. Józefa Zajączka, którego następnie zastąpił. Brał udział w bitwach pod Smoleńskiem i pod Borodino. Był odznaczany m.in. Legią Honorową i Krzyżem Kawalerskim Orderu Virtuti Militari. Po upadku Napoleona zrezygnował ze służby wojskowej i osiadł w Wolnym Mieście Krakowie. Wziął w wieczystą dzierżawę wieś Tonie, w której wzorowo i nowocześnie gospodarzył i którą w r. 1841 zapisał Franciszkowi, synowi swojego brata Dominika. Cenił talenty wojskowe księcia Józefa Poniatowskiego. Nie wierzył w Napoleona, Kościuszkę natomiast uważał za jedynego człowieka, który mógł uratować Polskę. Był przyjacielem, spadkobiercą i jednym z pierwszych biografów Kościuszki, po którego śmierci (w 1817 r.) przywiózł z Solury pamiątki po nim i trochę papierów (listy) do Krakowa. Po sprowadzeniu zwłok Naczelnika do Krakowa (w 1818 r.) zajmował się organizacją uroczystości pogrzebowych. Był gorliwym orędownikiem „sypania” symbolicznej Mogiły dla Kościuszki. 16 października 1820 r. przemawiał w czasie uroczystego założenia podstawy pod mającą się wznieść Mogiłę za Pomnik dla Tadeusza Kościuszki na Górze bł. Bronisławy. W tej mowie, która zdradzała jego postępowe poglądy, znalazły się znamienne

Gen. Franciszek Maksymilian Paszkowski

słowa: „Nic droгоценniejszego dla ludzi jak niepodległość”. Podnosząc zasługi Kościuszki w tym względzie, zwracał się do narodu z apelem o gorliwość w tym dziele budowy, zwłaszcza zaś do Polek, które „na głos jego przynosiły ulgę cierpiącym za Ojczyznę”, do młodych jako „nadziei przyszłej Ojczyzny”, a na koniec odniósł się też do chłopów, by pilnie przyczynili się do „sypania” tej mogiły, „dowodząc i tym razem, że [bez nich] nic wielkiego, nic wspaniałego, nic dobrego naród wykonać nie może”, do czego by się oni „najprościej i najbezkorzystniej nie przyczynili”. Obszerną wiadomość o przedsięwzięciu budowy Kopca Kościuszki w języku francuskim przesłał gen. Paszkowski do przyjaciół Kościuszki w Stanach Zjednoczonych, Francji i Anglii, a więc do Thomasa Jeffersona, do gen. Marie Josepha de La Fayette’a i do lorda Charlesa Greya. Tak więc sprawa budowy symbolicznej mogiły dla gen. Kościuszki nabrała światowego rozgłosu, odbiła się też echem w amerykańskiej gazecie „Niles’ Register” z 14 kwietnia 1821 roku. Uchwałą Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa z 24 listopada 1820 r. gen. Paszkowski został powołany do Komitetu Budowy Mogiły – Pomnika dla Tadeusza Kościuszki, a następnie na pierwszym posiedzeniu 17 grudnia wybrany na jego pierwszego prezesa. Urząd ten, jak później każdy jego następca, sprawował dożywotnio. Generał Paszkowski nadzorował więc budowę Kopca Kościuszki, a informacje sekretarza Komitetu Konstantego Majeranowskiego o postępach w budowie ukazywały się w wydawanej przez Majeranowskiego „Pszczółce Krakowskiej”. Pamiętajmy, że 16 października 1820 r. (w dniu założenia podstawy pod mającą się wzniesć mogiłą za pomnik) usypano pierwszą warstwę ziemi z Racławic „ze szczątkami rycerzy poległych tam za Ojczyznę”. Później, a dokładnie 20 lipca 1821 r., w trakcie budowy Kopca złożono w nim przywiezioną galarem z Puław od księżnej Izabeli z Flemingów Czartoryskiej ziemię z pola bitwy pod Maciejowicami i „z miejsca, na którym Kościuszkę krew swoją przelawszy, pojmany został”. W początkach zaś października 1823 r. zdeponowano w marmurowej urnie przywiezioną przez kapitana Raczyńskiego ziemię spod Dubienki „z baterii dotąd Kościuszkowskimi zwanych”. Wreszcie, 21 października 1824 r., już po „usypaniu” Kopca, wojewodzina Małachowska nadesłała ziemię z miejsca pod Szczekocinami, gdzie jej krewny, gen. Wodzicki, poległ w bitwie, a Komitet obiecał sprawić urnę i umieścić ją w Mogile. Tak więc rzecz można, że – na zasadzie *pars pro toto* – Mogiła za pomnik dla Kościuszki, zwana dziś przez nas Kopcem Kościuszki, została wzniesiona z ziemi mieszanej z popiołami i zroszonej krwią walczących o wolność Polski.

Po trzech sezonach budowlanych, 25 października Komitet oficjalnie ogłosił zakończenie „sypania” Kopca. Prezes przygotował do druku i wydał *Listę imienną osób składających ofiary na Pomnik Tadeusza Kościuszki* (Kraków

1822). W tej ogromnej inskrypcji znajdują się nazwiska ofiarodawców ze wszystkich zaborów, ze wszystkich stanów społecznych, dających grosz serdeczny i składających obfite ofiary pieniężne, i takich, którzy chcieli pozostać anonimowi. Pojawiają się tu nazwiska Stanisława Staszica, profesorów braci Śniadeckich – Jana i Jędrzeja, młodego kapitana Józefa Bema, dawnych podkomendnych Kościuszki: Juliana Ursyna Niemcewicza, gen. Karola Kniaziewicz, gen. Józefa Zajączka. Składały się na ten pomnik gminy żydowskie, loże wolnomularskie, zdarzały się również datki od cudzoziemców. Generał Paszkowski przygotował też do druku *Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki przez Komitet zarządzający tąż budową* (Kraków 1825-1826), rozpoczynający się znamioną apostrofą: „Narodzie! pamiątkę własnego twego dzieła Tobie poświęcamy”. W następnym zaś 1826 r. postarano się o odbicie w litografii Piotra Wyszkowskiego pięknej strony tytułowej z wyobrażeniem statku na wzburzonym morzu, symbolizującym *naufragium Patriae* z wybranym na motto *Pamiętnika budowy*... cytatem z I księgi *Eneidy*: „forsan et haec olim meminisse iuvabit” („być może miło będzie kiedyś przypomnieć te rzeczy”) i z konterfektem Kościuszki Józefa Grassiego.

Generał Paszkowski wraz z członkami Komitetu w jego pierwszym składzie sprawował opiekę konserwatorską nad Mogiłą. W r. 1830 na gruntach wokół Mogiły Komitet planował ufundować osadę chłopską dla byłych żołnierzy Kościuszki lub ich potomków, którą chciano nazwać Kościuszką, ale do tego nie doszło. Jedynym, który otrzymał nadział ziemi pod Kopcem, był syn kościuszkowskiego żołnierza Kalikst Waligórski, który na czas budowy mogiły sprawował funkcję czynnego „konduktora” budowy, a następnie do 1852 r. był dozorcą Pomnika. Za prezesury gen. Paszkowskiego Komitet w 1832 r. ufundował sarkofag Kościuszki do krypty św. Leonarda w Katedrze Wawelskiej, wykonany według projektu Franciszka Lanciego przez krakowskiego rzeźbiarza Pawła Filipiego. Generał miał krytyczny stosunek do powstania listopadowego i odmówił w nim udziału.

W latach 40. stara gospodarcza droga siostr norbertanek wiodąca na Górę bł. Bronisławy została sumptem członków Komitetu utwardzona, obsadzona drzewami i nazwana aleją Waszyngtona. W r. 1844 zaś członek Komitetu Franciszek Ciesielski ofiarował fundusz na wybudowanie bitego gościńca, co zrealizowano wedle projektu Feliksa Radwańskiego i Karola Kremera w latach 1845-1847. Do tej inwestycji należała też budowa „mostu na parowie” – dziś tzw. Diabelskiego Mostu – stanowiącego zabytek drogownictwa jako pierwsze w Krakowie dwupoziomowe, bezkolizyjne skrzyżowanie traktów komunikacyjnych. Toponim „aleja Waszyngtona” w międzywojniu zyskał oficjalną akceptację, a aleja ocieniana dziś pomnikowymi drzewami jest najpiękniejszym traktem spacerowym Krakowa i stanowi cenny zabytek przyrody.

Konserwacja Kopca i naprawianie poważnych szkód wyrządzanych przez siły natury i nornice były naczelnym zadaniem Komitetu. W latach 40. podstawę Kopca obsadzono drzewami dla zabezpieczenia skarp przed osuwiskami oraz przed podorywaniem. Przygotowano apel do społeczeństwa o składki na ratowanie Kopca i opracowano trzy projekty wzmocnienia konstrukcji pomnika. Wydarzenia lat 1846 i 1848 przeszkodziły w realizacji tych planów. Sprawozdanie z czynności Komitetu za lata 1826-1852 zawarto w *Dodatk do Pamiętnika budowy pomnika Tadeusza Kościuszki przez Komitet zarządzający tąż budową* wydany opublikowanym w Krakowie w 1852 roku. Generał Paszkowski był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i powszechnie szanowanym w Krakowie działaczem dobroczynnym i oświatowym. Pielęgnował też pamięć o Naczelniku, lecz jego książka pt. *Dzieje Tadeusza Kościuszki, pierwszego Naczelnika Polaków* ukazała się w Krakowie w r. 1972, już po śmierci autora. Spoczął na cmentarzu na Rakowicach. Jego pogrzeb był wielką manifestacją. W Muzeum Narodowym w Krakowie znajdują się jego dwa portrety w mundurze generała brygady i przy orderach z lat 1814 (ok.) i 1816 nieznanego autorstwa. Trzeci portret gen. Paszkowskiego jako budowniczego Kopca Kościuszki namalował Jan Chrząszcz w 2010 roku. Trafił on do zbiorów Komitetu Kopca Kościuszki.

J. Pachonński, *Paszkowski Franciszek Maksymilian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. XXV, Wrocław 1980, s. 289-292; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu Kopca Kościuszki (1820-1994)*, [w:] *Kościuszcze w hołdzie*, red. M. Rokosz, Kraków 1994, s. 85-184; J. Pachonński, *Generał Franciszek Paszkowski 1778-1856*, Warszawa 1982; *Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki przez Komitet zarządzający tąż budową* wydany, Kraków 1825-1826; *Dodatek do Pamiętnika budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki* wydany w r. 1826, obejmujący sprawozdanie komitetu pomnikiem tym zarządzającego, za czas od 1. lipca 1852 r., Kraków 1852.

MR

PIOTR MOSZYŃSKI h. Nałęcz

**(ur. 30 IV 1800 r. w Łoniowie k. Sandomierza – zm. 19 VIII 1879 r.
w Krakowie)**

**Prezes Komitetu Kopca Kościuszki
(Komitetu Zarządzającego Budową Pomnika Kościuszki)
w latach 1856-1879**

Uczył się w szkole cystersów w Koprzywnicy, w Theresianum w Wiedniu, a następnie w Liceum w Krzemieńcu. W wieku 23 lat został marszałkiem szlachty guberni wołyńskiej, czyli reprezentował tamtejsze ziemiaństwo wobec władz

Piotr Moszyński, mal. Jan Matejko, 1874

moskiewskich. Na tym stanowisku walczył z zaborczą „biurokracją i nadużyciami w ściąganiu podatków, poborze rekrutów i bezpłatnych dostawach dla wojska”. Był członkiem Towarzystwa Patriotycznego założonego w r. 1821 przez Walerego Łukasiewskiego w miejsce Wolnomularstwa Narodowego. Celem Towarzystwa było odzyskanie niepodległości Rzeczypospolitej, jak chciał Kościuszko, w granicach sprzed pierwszego rozbioru w 1772 r., w drodze walki zbrojnej rozpoczętej w sprzyjających okolicznościach międzynarodowych. Moszyńskiego zdekonspirowano w 1823 r., w czego następstwie po trzyletnim śledztwie został zesłany na 12 lat do Tobolska, gdzie filantropijna aktywność wobec współzesańców zjednała mu żartobliwe miano „świętego Piotra”. Po powrocie z Syberii w 1840 r. osiadł w Krakowie. W czasie powstania krakowskiego w 1846 r. był przewodniczącym Komitetu Narodowego, a w 1848 r. dowódcą Gwardii Narodowej w Krakowie. Głównie jednak rozwijał działalność filantropijną. Przewodniczył Komitetowi Pomocy Ofiarom Pożaru Krakowa w 1850 r., działał w Towarzystwie Rolniczym Krakowskim, w Towarzystwie Wzajemnych Ubezpieczeń od Szkód Ogniwych, był też członkiem honorowym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i radnym miejskim. Był wytrawnym bibliofilem i wybitnym kolekcjonerem dzieł sztuki i pamiątek narodowych. Jan Matejko namalował jego portret (znajduje się on obecnie w Muzeum Narodowym w Krakowie).

Moszyński został zatwierdzony przez Senat Rządzący 8 grudnia 1844 r. jako członek Komitetu Budowy Mogiły Pomnika dla Kościuszki, a po śmierci gen. Paszkowskiego (zm. 10 III) w r. 1856 został prezesem Komitetu Pomnika, w którym dotychczas pełnił funkcję wiceprezesa. W 1852 r. Moszyński, już jako wiceprezes, był delegowany z ramienia Komitetu do pertraktacji z austriackimi władzami wojskowymi. Komitet był zmuszony odstąpić władzom wojskowym teren wokół Kopca Kościuszki, na którym w ramach budowy Festung Krakau w latach 1850-1856 powstał cytafelowy fort nr 2 nazwany „Kościuszko”. W związku z budową austriackiego fortu wokół Kopca Moszyński obronił status Komitetu jako organu publicznego, pod którego wyłącznym zarządem pozostawał Kopiec. Obronił eksterytorialność Kopca, co podkreślono otoczeniem w r. 1857 jego podstawy murem oporowym, jako ufundowanej przez naród polski jego własności. Zainicjował zbudowanie przyległej do muru oporowego kaplicy bł. Bronisławy według projektu architektonicznego Feliksa Księżarskiego w stylu neogotyckim, która powstała w miejsce rozebranej XVIII-wiecznej kaplicy. W latach 1852-1860 przeprowadził gruntowną konserwację Kopca, naprawiając szkody powstałe podczas wcześniejszych lat. Własnym sumptem 16 czerwca 1860 r. zwieńczył szczyt Kopca sprowadzonym

z Kuźnic głazem tatrzańskiego granitu z inskrypcją dedykacyjną: KOŚCIUSZCE. Pod głazem zdeponowano ołowianą skrzyneczkę, a w niej: *Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki przez Komitet zarządzający tąż budową wydany*, osiem biletów skarbowych z czasów insurekcji i dokument Komitetu (wywód słowny) na tę okoliczność spisany i podpisany przez wszystkich aktualnych członków Komitetu. Ponieważ pomnikowy głaz na szczycie Kopca był planowany od początku, umieszczenie go tam uznano za zakończenie budowy tego pomnika. Od r. 1867 Wydział Krajowy we Lwowie zatwierdzał prezesa i członków dokooptowywanych do Komitetu. W r. 1874 Komitet – po usilnych, trwających od 1871 r. staraniach u Dyrekcji Skarbowej we Lwowie i w Ministerstwie Skarbu w Wiedniu, a wreszcie odwoławszy się do tronu i decyzji cesarza – zagwarantował sobie nieuiszczanie żadnego podatku z tytułu władania gruntem o powierzchni 1 morgi wiedeńskiej ziemi, na której wznosi się „Mogiła Kościuszki jako Pomnik Narodowy będący przedmiotem poszanowania” i jako taki „nie powinien być podciągnięty pod wymiar podatku”. W 1874 r. zabezpieczono hipotecznie odrębność Kopca od fortu jako własności rządowej przez wpis w księdze wieczystej jako należącej do Fundacji Narodowej Mogiły Kościuszki, czyli własność narodu polskiego zarządzaną w jego imieniu przez Komitet. W związku z nowymi uregulowaniami prawnymi wpis ten utrzymał swoją moc do 1999 r., kiedy to Kopiec Kościuszki zainstalowano na rzecz Skarbu Państwa. 21 stycznia 1878 r. Komitet ustanowił fundusz wieczysty w wysokości 100 złr na mszę św. w każdą rocznicę urodzin Kościuszki – to jest w dniu 12 lutego³⁶ – odprawianą corocznie za spokój jego duszy w krypcie św. Leonarda w Katedrze Wawelskiej, „gdzie zwłoki jego spoczywają”. Kapituła zobowiązała się do odprawiania tych mszy św. (ANK, sygn. KPK 5). Sprawozdanie z lat opieki nad Kopcem Kościuszki Moszyński zawarł w *Dodatku drugim do pamiętnika Pomnika Kościuszki obejmującym czas od 1 lipca 1852 roku do końca roku 1876* (Kraków 1878). Piotr Moszyński zapisał w testamencie znaczną sumę na wspomnienie ubogich. Spoczął na cmentarzu Rakowickim.

B. Łopuszański, *Moszyński Piotr Stanisław Wojciech Alojzy*, [w:] PSB, t. XXII, 1977, s. 129-132; A. Strzałkowski et al., *Dyskusja po referacie Piotra Bilińskiego „Działalność Piotra Moszyńskiego w Towarzystwie Naukowym Krakowskim”*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności” 2006, t. VII, s. 247-248 [tu głos M. Rokosza w dyskusji]; P. Biliński, *Działalność Piotra Moszyńskiego w Towarzystwie Naukowym Krakowskim*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności” 2006, t. VII, s. 217-245;

³⁶ Była to data chrztu Andrzeja Tadeusza Bonawentury Kościuszki w kościele w Kosowie, dokładna data urodzin była wówczas nieznana.

P. Biliński, *Moszyńscy. Studium z dziejów łoniowskiej linii rodu w XIX wieku*, Kraków 2006, s. 89-186; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 85, 184; *Dodatek do Pamiętnika Budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki...*, s. 45-50, 62-68; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki obejmujący czas od 1 lipca 1852 roku do końca roku 1876*, Kraków 1878, s. 5-43, 45-48.

MR

FRANCISZEK WŁADYSŁAW PASZKOWSKI**(ur. 26 III 1818 r. w Warszawie – zm. 13 XI 1883 r. w Krakowie)****Prezes Komitetu Kopca Kościuszki****(Komitetu Konserwacji Pomnika Kościuszki) w latach 1879-1883**

Studiował malarstwo m.in. w Warszawie, Krakowie, Dreźnie i Rzymie. Uprawiał malarstwo religijne, rodzajowe i portretowe. Po pożarze Krakowa w 1850 r. porzucił sztukę dla pracy społecznej i polityki. Był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i Towarzystwa Sztuk Pięknych. Działał w Komitecie Odnowy Sukiennic (dokonanej przez Tomasza Prylińskiego i Jana Matejkę w latach 1857-1879) i na rzecz rozwoju założonego w 1873 r. Muzeum Narodowego. Po stryju, gen. Franciszku Maksymilianie Paszkowskim, odziedziczył majątek w Toniach, w którym następnie gospodarzył. Działał w Towarzystwie Gospodarczo-Rolniczym, współorganizował szkołę rolniczą w Czernichowie. Z kardynałem Albinem Dunajewskim zakładał ochronki w Krakowie. Współtworzył także Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych, którego patronem był św. Florian. W latach 1861-1882 był posłem do Sejmu Krajowego, gdzie miał udział w wypracowywaniu szeregu ustaw. Musiał mieć autorytet i cieszyć się wielkim zaufaniem, skoro Aleksander Fredro uczynił go odpowiedzialnym za pośmiertne wydanie jego dzieł, a Jerzy Lubomirski testamentalnie powierzył mu kuratelę nad swoimi synami i rodzowym majątkiem.

Za prezesury Piotra Moszyńskiego był sekretarzem Komitetu, a gdy 7 lutego 1874 r. został wybrany na stanowisko wiceprezesa, dalej według własnego życzenia pozostał przy obowiązkach sekretarza, które pełnił łącznie przez 29 lat. Jako prezes Komitetu Konserwacji Pomnika Kościuszki od r. 1879 kontynuował zabiegi Piotra Moszyńskiego o suwerenny status prawny Kopca. Gdy cesarz Franciszek Józef I w czasie wizyty w Krakowie we wrześniu 1880 r. odwiedził fort i zapragnął wejść na Kopiec Kościuszki, 4 września Komitet *in corpore* przywitał cesarza u stóp Kopca dla zaznaczenia jego odrębności terytorialnej, prawnej i ideowej od fortu. Następnie cesarz w asyście prezesa, wiceprezesa Stanisława hr. Tarnowskiego i sekretarza dr. Franciszka Borgiasza

Franciszek Władysław Paszkowski, fot. Walery Rzewuski, 1865

Paszkowskiego wszedł na szczyt. Kopiec został wzniesiony sumptem narodu jako – jak mówiono – „akt niemego protestu przeciw gwałtowi rozbiorów”. Ta wiedeńska morga ziemi u podstawy Kopca była uznana za ostatni skrawek suwerennej Rzeczypospolitej, a wznoszący się na niej Kopiec Kościuszki – za symbol dążeń do niepodległości. Manifestacyjną wymowę miało tłumne odwiedzanie Kopca przez krakowian w drugi dzień Świąt Wielkanocnych, a więc po emausowym odpuszczeniu na Salwatorze. Tu odbywały się też manifestacje niepodległościowe. Paszkowski ze spuścizny stryja generała wydał jego *Dzieje Tadeusza Kościuszki, pierwszego Naczelnika Polaków* (Kraków 1872), a także ogłosił drukiem *Listy Thomasa Jeffersona do Kościuszki* (Kraków 1879). Spoczął na cmentarzu Rakowickim w rodzinnym grobowcu.

I. Homola, *Paszkowski Franciszek*, [w:] PSB, t. XXV, Wrocław 1980, s. 292-294; J. Gorzalkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 85-184.

MR

STANISŁAW TARNOWSKI h. Leliwa
(ur. 7 XI 1837 r. w Dzikowie – zm. 31 XII 1917 r. w Krakowie)
Prezes Komitetu Kopca Kościuszki
(Komitetu Konserwacji Mogiły Kościuszki) w latach 1883-1917

Był potomkiem i znakomitym przedstawicielem jednego z najsławniejszych rodów rycerskich, którego członkowie, piastując wysokie urzędy w ciągu wieków, dobrze zasługiwali się Rzeczypospolitej w czasie pokoju i wojny; by wymienić choćby hetmana Jana Tarnowskiego (1488-1561) – wybitnego wodza, polityka i mecenasa sztuki. Stanisław Tarnowski był absolwentem Gimnazjum św. Anny w Krakowie. W latach 1854-1861 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim i w Wiedniu, a następnie odbył studia filologiczne ponownie na UJ. W czasie studiów odbył długą podróż do Francji, Hiszpanii oraz do Egiptu i Ziemi Świętej.

Współpracował z Hotelem Lambert. W czasie powstania styczniowego był zaangażowany w prace wojskowej krakowskiej delegatury Rządu Narodowego. W nocy z 30 września na 1 października 1863 r. został aresztowany przez Austriaków. Był więziony przez 2 lata we Lwowie i w Ołomuńcu. W 1866 r. z Józefem Szujskim, Stanisławem Koźmianem i Ludwikiem Wodzickim założył „Przegląd Polski”, którego łamy zasilął publicystyką swojego pióra. Należał do czołowych galicyjskich konserwatystów. Był współautorem *Teki Stańczyka* jako manifestu programowego konserwatystów krakowskich i współwłaścicielem

Stanisław Tarnowski, mal. Jan Matejko, 1890

„Czasu”. W r. 1867 był posłem do Sejmu Galicyjskiego i delegatem do Rady Państwa. Od 1885 r. z nominacji cesarskiej zasiadał dożywotnio w wyższej izbie austriackiego parlamentu, czyli w Izbie Panów. Działal w Radzie Szkolnej Krajowej.

W 1869 r. doktoryzował się na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie dysertacji *Król Stanisław Leszczyński jako pisarz polityczny*, habilitował się w 1870 r., a od r. 1871 był profesorem historii literatury polskiej. W r. akademickim 1886/87, a następnie w jubileuszowym roku 500-lecia odnowienia Akademii Krakowskiej (1899/1900), był rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jan Matejko, którego od czasów młodości darzył przyjaźnią, namalował jego portret w todze rektorskiej do auli w Collegium Novum. Od r. 1861 należał do Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Był także członkiem Akademii Umiejętności od czasu jej inauguracji w 1872 roku. W latach 1883-1890 był jej sekretarzem generalnym, a następnie do 1917 r. prezesem Akademii. Był też członkiem Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych i radnym miasta Krakowa.

Pośród wszystkich obowiązków politycznych, publicystycznych i naukowych za prezesury Piotra Moszyńskiego był wiceprezesem Komitetu Kopca Kościuszki, a w latach 1883-1917 pełnił honory prezesa Komitetu. Miał wówczas u swojego boku dwóch wiceprezesów: prezydenta miasta Juliusza Lea i doktora praw Franciszka Borgiasza Paszkowskiego. W latach swojej prezesury Tarnowski napisał i wydał w 1897 r. w Krakowie monografię *Matejko*, w której w obszernym fragmencie poświęconym obrazowi *Kościuszko pod Racławicami* wyraził szczególny zachwyt tym właśnie płótnem, a zarazem przedstawił swoją opinię o programie społecznym Kościuszki i jego roli dziejowej. Tarnowski wskazał na dwie główne postaci obrazu, dwóch bohaterów racławickiego zwycięstwa, czyli na Naczelnika i Głowackiego. Po okrutnych doświadczeniach rabacji wyrażnił się daleki od jakobińskiego radykalizmu program społeczny Kościuszki. Według Tarnowskiego i stańczyków zwycięstwo racławickie ukazane na wielkim płótnie Matejki to postawiony „narodowi [...] drogowskaz przyszłości”, „to świetlanej przyszłości naszej widzenie”.

1 grudnia 1906 r. prawo własności Mogiły–Pomnika–Kopca zainstalowano na rzecz Narodowej Fundacji Mogiły Tadeusza Kościuszki (ANK, sygn. KPK 7). Jednocześnie Tarnowski był też członkiem Komitetu Honorowego obchodów 100-lecia śmierci Kościuszki. Był jedną z najbardziej znaczących postaci życia polskiego okresu autonomii galicyjskiej. Z myślą o ludziach zwiedzających Mogiłę Naczelnika sumptem Komitetu w 1902 r. ukazała się wielonakładowa broszurka *Pamiętka z Kopca Kościuszki* autorstwa Eustacheo-
go Śmiałowskiego.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 126-134; idem, *Krakowski jubileusz Stanisława hr. Tarnowskiego z maja 1909 roku*, „Rocznik Krakowski” (dalej: RK) 1994, t. LX, s. 107-126; *Stanisław Tarnowski 1837-1917. Materiały z posiedzenia naukowego PAU w dniu 14 listopada 1997*, red. R. Majkowska, Kraków 1999; S. Tarnowski, *Matejko*, Kraków 1897, s. 372; P. Hapanowicz, *Stanisław Tarnowski (1837-1917). Szkic do portretu uczonego*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 6, 2022, s. 275-300.

MR

FRANCISZEK BORGIASZ PASZKOWSKI

(ur. 7 IX 1853 r. w Warszawie – zm. 29 V 1926 r. w Krakowie)

Prezes Komitetu Kopca Kościuszki

(Komitetu Pomnika Mogiły Kościuszki) w latach 1918-1926

Studiował prawo w Krakowie i w Wiedniu, doktoryzował się na Uniwersytecie Jagiellońskim 18 stycznia 1876 roku. Pracował w Sądzie Krajowym Karnym w Krakowie, a w latach 1886-1906 prowadził własną kancelarię adwokacką. Równocześnie gospodarzył w majątku ziemskim w Toniach, które w r. 1883 odziedziczył po stryju Franciszku Władysławie. W r. 1890 był w Komitecie do sprowadzenia zwłok Mickiewicza na Wawel. Od tego też roku do 1905 był radnym Miasta Krakowa. Pracował w komisji gazownictwa, wodociągowej i teatralnej; opracował projekt zabezpieczenia emerytalnego dla aktorów. Był prezesem Rady Powiatowej Krakowskiej i członkiem, następnie dyrektorem, a od r. 1918 dożywotnim kuratorem założonego przez jego stryja Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych. Od r. 1892 był posłem do Sejmu Krajowego Galicji przez trzy kadencje; pracował nad projektami reformy agrarnej, wodociągowej, kredytu włościańskiego, ustawy budowlanej dla wsi, ustawy łowieckiej. Był także związany z galicyjskimi konserwatystami; był członkiem redakcji „Czasu”.

Od 1876 r. był członkiem i sekretarzem Komitetu Konserwacji Pomnika Mogiły Kościuszki. Za prezesury Stanisława Tarnowskiego był drugim, obok Juliusza Lea, wiceprezesem Komitetu. W 1894 r. udostępnił Muzeum Narodowemu pamiątki kościuszkowskie na wystawę z okazji 100-lecia insurekcji. Po śmierci Tarnowskiego został w styczniu 1918 r. prezesem Komitetu. W czasie wizyty prezydenta Rzeczypospolitej Stanisława Wojciechowskiego w Krakowie i jego pieszej pielgrzymki do Katedry Wawelskiej 15 czerwca 1923 r. Kopic Kościuszki był wieczorem iluminowany żywym ogniem, co utrwalił na swoim obrazie Wlastimil Hofman (obraz w zbiorach prywatnych). Równocześnie od chwili odzyskania przez Polskę niepodległości Komitet oświadczał się władzom odrodzonej Rzeczypospolitej, wystosowując pismo „z odpowiednim

Franciszek Borgiasz Paszkowski, autor nieznany

memoriałem [zawierającym sprawozdanie ze swojej 100-letniej służby] do Sejmu [Ustawodawczego], na który odpowiedzi nie dostał pomimo, iż zwrócił się 1 sierpnia [1919 r.] do Naczelnika Państwa o poparcie tej sprawy”. Był to niespokojny czas wojny polsko-bolszewickiej, akta w tej sprawie – jak wspomniano w protokołach Komitetu – zawieruszyły się gdzieś w Warszawie. Jednak w konsekwencji usilnych starań Komitetu Rząd RP 1 VII 1924 r. zawarł układ „między działającym w imieniu Rządu, względnie Skarbu Państwa Polskiego, [...] Dowództwem Okręgu Krakowskiego a Komitetem”, z którego wynikało, że Komitet nadal pozostawał w swoich prawach i obowiązkach, a władze wojskowe (a ściślej: 5 pułk Saperów stacjonujący w poaustriackim forcie pod Kopcem) będą wspomagały Komitet w opiece konserwatorskiej nad Mogiłą Kościuszki. Program koniecznych robót dotyczących uporządkowania i zabezpieczenia stoków Kopca Komitet ustalał z istniejącym w Krakowie od 1914 r. Urzędem Konserwatorskim. Przed śmiercią w 1926 r. prezes Paszkowski przekazał pamiątki po Kościuszcze do Muzeum Narodowego. Na jego płycie sepulkralnej na rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim wyryto napis: „Życie poświęcił pracy dla Ojczyzny”.

I. Homola, *Paszkowski Franciszek...*, s. 294-295; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 85-184.

MR

STEFAN ZAREMBA-SKRZYŃSKI
(ur. 1866 – zm. 23 VIII 1935 r. w Krakowie)

Prezes Komitetu Kopca Kościuszki
(Komitetu Pomnika Kościuszki) w latach 1926-1935

Był doktorem praw, a także właścicielem dóbr Karniowice, które nabył w 1895 roku. W 1903 r. wybrano go do Rady Powiatowej Krakowskiej, a w latach 1910-1918 był jej prezesem (marszałkiem). W latach 1912-1914 był posłem do Sejmu Krajowego Galicji oraz prezesem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego we Lwowie. 2 maja 1923 r. został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta. W r. 1932 był współzałożycielem i pierwszym prezesem zarządu Krakowskiego Towarzystwa Ubezpieczeń „Florianka”. Towarzystwo to istniało od 1860 r., ale wówczas przeszło gruntowną reorganizację, z czym wiązał się nowy wpis do rejestru. Skrzyński położył duże zasługi około rozwoju Towarzystwa, mimo trudnych warunków obiektywnych. Był też wiceprezesem Towarzystwa Ubezpieczeń w Warszawie.

Stefan Zaremba-Skrzyński, fot. Juliusz Mien, b.d.

Za jego urzędowania w Komitecie 4 lipca 1926 r. delegacja Towarzystwa Narodowego Synów Amerykańskiej Rewolucji (The National Society at the Sons of American Revolution) na czele z prof. Erickiem P. Kellym, w ramach obchodów 150. rocznicy Deklaracji niepodległości Stanów Zjednoczonych, uroczystie zdeponowała w głowicy Kopca „ziemię z pobojowisk w Ameryce na dowód i wspomnienie udziału Tadeusza Kościuszki w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych w 150 rocznicę jej ogłoszenia”, jak mówi inskrypcja na pamiątkowej tablicy. Jest to ziemia z West Point, Yorktown, Saratogi i z fortu Greenwood w Karolinie Południowej. W *Kronice konserwatorskiej* Tadeusza Szydłowskiego obejmującej lata 1925-1928 czytamy, że komisja złożona z przedstawicieli miasta, Komitetu konserwacji mogiły oraz Urzędu Konserwatorskiego „dokonała oględzin gruntów otaczających mogiłę poza obrębem fortu i określiła ściśle granice rejonu, który winien być wyłączony od zabudowywania, by widok na mogiłę nie uległ zeszpeceniu, a jej powaga jako pomnika narodowego nie doznawała ujemy”. Wniosek został przedłożony wojewodzie krakowskiemu, któremu przysługiwało prawo wydania stosownego zarządzenia (RK, t. XX, 1926, s. 193 i t. XXII, 1929, s. 143). 16 lipca 1929 r. prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki odwiedził Kopiec Kościuszki i jako pierwszy wpisał się do nowo założonej *Księgi Pamiątkowej* (dziś w ANK). Członkami Komitetu byli wówczas m.in. płk Jan Skoryna – szef inżynierii saperów Dowództwa Okręgu Korpusu V, nadal prężnie działał w charakterze wiceprezesa (od 13 listopada 1926 r.) dotychczasowy sekretarz dr Klemens Bąkowski, trzej kolejni w tym czasie prezydenci Krakowa: inż. Karol Rolle, płk Władysław Belina-Prażmowski, Mieczysław Kaplicki, a także inż. Tadeusz Polaczek-Kornecki – dyrektor Krakowskiej Spółki Tramwajowej, inż. Henryk Dudek – dyrektor Miejskich Robót Publicznych i inż. Andrzej Kłeczek. Trzej ostatni zajmowali się sprawami inwestycyjno-konserwatorskimi Kopca. Dzięki pomocy finansowej wojskowej załogi fortu naprawiono ścieżki, wybetonowano na szczycie Kopca platformę widokową i zbudowano balustradę z czerwonego kamienia chęcińskiego, doprowadzono na Kopiec wodę do zraszania traw na skarpach, urządzono kamienne rynny ściekowe, wyrestaurowano kazamatę forteczną na mieszkanie dla dozorczy-strażnika i doprowadzono prąd. 27 kwietnia 1932 r. wprowadzono bilety wstępu na Kopiec (zakładając, iż jest to rozwiązanie tymczasowe), z których dochód był przeznaczony na utrzymanie i konserwację Kopca. W 1931 r. dołączył do tego grona dr Karol Estreicher.

Uroczysty pogrzeb Stefana Skrzyńskiego 26 sierpnia był wyrazem hołdu dla tego niezmordowanego działacza w dziedzinie ubezpieczeń majątkowych. Do Krakowa „przybyło z dalekich stron ziemiaństwo oraz włościaństwo”. Po

nabożeństwie w kolegiacie św. Anny, przy dźwiękach *Marsza żałobnego* Fryderyka Chopina, chłopci w sukmanach wynieśli do karawanu trumnę i manifestacyjny kondukt pogrzebowy przeszedł przez miasto na cmentarz Rakowicki.

Z żałobnej karty, „Czas” 1935, nr 231 (24 VIII), s. 8; *Nekrolog*, „Czas” 1935, nr 232 (25 VIII), s. 11; *Pogrzeb śp. Stefana Zaremby-Skrzyńskiego*, „Czas” 1935, nr 234 (27 VIII), s. 8.

MR

KAROL ROLLE

(ur. 1 IV 1871 r. w Kamieńcu Podolskim – zm. 28 XI 1954 r. w Krakowie)

Prezes Komitetu Kopca Kościuszki w latach 1935-1951

Był inżynierem ceramikiem po studiach ukończonych w r. 1893 na Wydziale Chemii Politechniki Lwowskiej. Zasłużył się w organizacji przemysłu ceramicznego i szkolenia zawodowego w tej dziedzinie. Był również działaczem niepodległościowym. Przed 1914 r. z ramienia Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych gromadził fundusze na potrzeby organizacji paramilitarnych (Strzelca i Związku Strzeleckiego). Później działał w Naczelnym Komitecie Narodowym. Jako radny Podgórza był aktywny podczas przyłączenia Podgórza do Krakowa (1 lipca 1915). Od 1916 r. – radny Miasta Krakowa. W czasie wojny zajmował się aprowizacją miasta. 30 października 1918 r. zaprzysięgał na wierność odradzającemu się państwu polskiemu kompanię kapitana Antoniego Stawarza, która nazajutrz wyzwoliła Kraków. W latach 1918-1920 kierował akcją pomocy inwalidom wojennym i sierotom, a w 1920 r. był w Komitecie Obrony Państwa. Jako wiceprezydent, a od 17 czerwca 1926 r. prezydent Krakowa zajmował się sprawami szkolnymi, opieką społeczną i dobroczynnością, ale też gospodarką komunalną, dodatkowo troszczył się o instytucje kultury (muzea, teatry) i opiekował się harcerstwem. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego i Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. 2 października 1927 r. witał u bram miasta prezydenta Ignacego Mościckiego, gdy po zaprzysiężeniu w Warszawie, śladem swojego poprzednika, przybył z pielgrzymką do Katedry Wawelskiej w hołdzie dla zasług Krakowa na drodze do niepodległości i dla podkreślenia ciągłości odrodzonego państwa z I Rzeczpospolitą. Jako prezydent Krakowa i wiceprezes Komitetu 16 lipca 1929 r. był w świątce prezydenta Ignacego Mościckiego, gdy ten odwiedzał Kopiec Kościuszki. 13 lipca 1931 r., nie bez nacisków czynników rządowych, zrezygnował z prezydentury Krakowa. W latach 1928-1935 był dwukrotnie wybierany na senatora RP.

Karol Rolle, mal. Alfons Karpiński, lata 30. XX w.

Za prezesury Rollego Kopiec Kościuszki jako „przedstawiający własność kulturalną i historyczną” został wpisany 20 października 1936 r. przez konserwatora Bohdana Tretera – również członka Komitetu – do rejestru zabytków. W uzasadnieniu czytamy, że „Kopiec wzniesiony w XIX w. przez naród polski, ku uczczeniu wielkiego swojego wodza i bohatera [...] zasługuje w pełni na ochronę, jako wyraz uczuć patriotycznych i kultury społeczeństwa polskiego XIX w.”. W tym samym 1936 r. Komitet wprowadził drobne opłaty wstępu na Kopiec w wysokości 5 gr dla młodzieży, 10 gr dla dorosłych, a dzieci i żołnierze byli zwolnieni. 11 czerwca 1937 r. Komitet przyjął nazwę Komitet Kopca Kościuszki. Wtedy też sprawiono używaną do dziś pieczęć owalną z napisem „KOMITET KOPCA KOŚCIUSZKI ustanowiony 24 listopada 1820 r. W KRAKOWIE”. W 1939 r. na łamach ilustrowanego miesięcznika krajoznawczego „Ziemia” ukazał się artykuł prezesa o Kopcu Kościuszki, podający do publicznej wiadomości garść informacji historycznych, a nade wszystko będący świadectwem serdecznej troski o ten pomnik i trudności Komitetu w jego utrzymaniu. Prezes Rolle w 1939 r. był więziony przez Niemców na Montelupich. Komitet liczący w 1939 r. piętnastu członków w czasie wojny i okupacji utracił ośmiu członków, z czego dwóch: Jan J. Fischer i inż. Tadeusz Polaczek-Kornecki zginęło w obozie koncentracyjnym Auschwitz, a prof. Stefan Saturnin Komornicki został uwięziony w ramach Sonderaktion, „wyniszczony do ostatnich granic” warunkami w obozie w Sachsenhausen, skutkiem czego zmarł w kwietniu 1942 r., a więc niedługo po zwolnieniu. W latach wojny i okupacji Kopcowi Kościuszki groziła niwelacja przez Niemców z rozkazu gubernatora Franka, którego drażnił widok z Wawelu na ten symbol Polski; o zamiarach niemieckich świadczy m.in. datowany w marcu 1941 r. szkic projektu architektonicznego kwartału rządowego przeznaczonego na biura i urzędy Generalnego Gubernatorstwa na Błoniach – z widokiem na Górę Bronisławy, lecz bez sylwetki Kopca, a tylko z murami fortu³⁷. Prezes Rolle konspiracyjnie czuwał nad Kopcem, o czym pisał w sprawozdaniu z lat 1939-1945, złożonym na posiedzeniu Komitetu 25 lipca 1945 roku. Zaraz po ustaniu działań wojennych, gdy jeszcze Kopiec i fort były zajęte przez wojsko sowieckie, prezes Rolle starał się odnowić Komitet „przez kooptację osobistości, które reprezentując różne grupy ludności, wniosą między nie poczucie opieki nad pomnikiem bohatera narodowego, którego pamięć 200-nej Rocznicy w r. przyszłym obchodzić będziemy”. Pośród 10 nowych członków znalazł się m.in. prof. Walery Goetel –

³⁷ Zob. *Entwurf für die Ausgestaltung des Regierungsviertels an der langen Wisse* w druku powielanym z maszynopisu pt. „Stadt Krakau 26. Oktober 1939-1941”, po s. 32.

rektor Akademii Górniczo-Hutniczej, inż. Eugeniusz Tor – wiceprezydent miasta i doc. dr Marian Friedberg – dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych Miasta Krakowa. Wobec trudności obiektywnych było to jednak członkostwo jedynie formalne. Komitet nie oświadczył się nowej władzy i postanowił działać na tradycyjnych zasadach, jako obywatelski Komitet bez statutu sprawujący opiekę nad narodowym pomnikiem, jakim jest Kopiec Kościuszki. Gdy władza ogłosiła rok 1946 Rokiem Kościuszki, z racji 200-lecia jego urodzin, Rolle był czynny w Komitecie Obchodów. Za tym tryumfalizmem kościuszkowskim r. 1946 przez wiele lat nie poszła gotowość nowej władzy do pomocy w opiece konserwatorskiej nad Mogiłą Naczelnika, której stan się pogarszał. Schorowany Rolle w 1951 r. przekazał pieczęć Komitetu i opiekę nad Kopcem wiceprezesowi dr. Karolowi Estreicherowi. Był odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta. Spoczął na cmentarzu Rakowickim.

Jeśli fizjonomia i wyraz twarzy osoby oddaje jej naturę i charakter, to portret Karola Rollego przywodzi na myśl św. Brata Alberta, a jego aktywność na niwie filantropii i wspomagania biedy potwierdza to podobieństwo.

P. Hapanowicz, *Karol Rolle (1871-1954). Prezydent Krakowa. Szkic do portretu*, Kraków 2019; K. Rolle, *Kopiec Kościuszki*, „Ziemia” 1939, nr 4, s. 18-21; fragmenty registratury z lat prezesury K. Rollego w zbiorach KKK, tu zwł. Sprawozdanie Prezesa Komitetu Pomnika Tadeusza Kościuszki Inż. Karola Rollego o stosunku Komitetu do Władz Polskich od r. 1919 do końca 1939 r., styczeń 1939; Sprawozdanie Przewodniczącego Komitetu Kopca Kościuszki za lata 1939 pod koniec czerwca 1945 r. złożone na posiedzeniu Komitetu 20 lipca 1945 w 125-tym roku działalności Komitetu.

MR

KAROL ESTREICHER

(ur. 4 III 1906 r. w Krakowie – zm. 29 IV 1984 r. w Krakowie)

Prezes Komitetu Kopca Kościuszki

(Komitetu Opieki nad Kopcem Kościuszki) w latach 1951-1984

Był ostatnim z zasłużonego dla nauki i kultury polskiej krakowskiego rodu Estreicherów. Zasłynął jako historyk sztuki, muzealnik, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, kontynuator *Bibliografii polskiej* rozpoczętej przez jego dziadka Karola Estreichera seniora, twórca m.in. Muzeum Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Collegium Maius, któremu przywrócił średniowieczną formę architektoniczną po dziewiętnastowiecznej przebudowie w stylu neogotyckim. Był szczególnie mocno związany z tym miejscem, tam bowiem do lat 30. XX w. mieściła się Biblioteka Jagiellońska, której dyrektorem był jego dziad – Karol

Karol Estreicher, mal. Alojzy Siwecki, przed 1984

Estreicher senior, tu urodził się jego ojciec – Stanisław Estreicher, prof. prawa, zamęczony przez Niemców w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen. Urządził również Muzeum Diecezjalne w Domu Długosza w Sandomierzu. Ten wyborny znawca dziejów polskiej kultury w wyniku wyczerpujących kwerend krajowych i zagranicznych zgromadził materiał ikonograficzny do dwutomowej *Encyklopedii staropolskiej* Aleksandra Brücknera (Warszawa 1939), której jest współautorem. Był także zasłużony na niwie ochrony, ratowania i rewindykacji dóbr kultury polskiej zrabowanych przez Niemców w czasie II wojny światowej. Po wybuchu wojny i rozbiciu jego oddziału we wrześniu 1939 r. przez Węgry przedostał się do Francji, gdzie sprawował pieczę nad ewakuowanymi z Polski skarbami polskiej kultury, które przed upadkiem Francji przewiózł z Bordeaux do Anglii polskim statkiem „Chorzów”. W latach 1940-1945 jako kierownik Biura Rewindykacji Strat Kulturalnych był pełnomocnikiem rządu gen. Sikorskiego do spraw dokumentacji losów polskich dóbr kultury w kraju pod okupacją niemiecką i tych, które były rabowane i zostały wywiezione do Rzeszy. Miał osobiste zasługi w rewindykacji najdrogocenniejszych skarbów naszego dziedzictwa po 1945 r. 30 kwietnia 1946 r. przywiózł z Niemiec do Polski 26 wagonów skarbów polskiej kultury i dziedzictwa, w tym ołtarz mariacki Wita Stwosza (który we wrześniu 1939 r. próbował uchronić w obawie przed grabieżą niemiecką), *Krajobraz z miłosiernym Samarytaninem* Rembrandta i *Damę z łasiczką* Leonarda da Vinci, autografy Chopina etc. Gdy w czasie II wojny światowej Niemcy dokonywali największego w dziejach rabunku dzieł sztuki, Estreicher był największym ich ratownikiem, a następnie rewindykatorem. Ten znawca dziejów i kultury Krakowa był jego gorliwym i czynnym miłośnikiem i popularyzatorem. Napisał m.in. *Przewodnik dla zwiedzających miasto i jego okolice* (Kraków 1931). Od r. 1930 był członkiem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, od 1931 r. członkiem jego Wydziału (zarządu), a od r. 1966 aż do śmierci był redaktorem „Rocznika Krakowskiego”.

Równocześnie od 1931 r. był członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, od 1946 r. jego wiceprezesem, a od 15 lipca r. 1951 prezesem. Wtedy to schorowany dr Karol Rolle we własnym mieszkaniu przy placu Inwalidów przekazał mu „agendy Komitetu wraz z trochę pieniędzy” i pieczęć prezesa. Było to pierwsze w dziejach Komitetu *translatio legis* za życia poprzednika, gdyż według tradycji prezesura Komitetu była dożywotnia. Estreicher w chwili przejęcia opieki nad Kopcem w swoim *Dzienniku wypadków* (t. II, s. 288-289) pisze: „czasy są trudne nad wyraz. Na Kopcu panuje UB i milicja. Mieszka tam nasz strażnik Szczepanek, który pobiera wstępy. Milicja ma do Komitetu Kopca ciągle pretenzje, toż samo Miasto [...] pilnujemy, aby Kopcowi nie działa się krzywda. [...] Są na Kopiec ciągle zamachy. Radio, dekoracje i ognie sztuczne, maszty

i chorągwie, ostrzegawcze światła dla samolotów. Trzeba Kopca bronić. [...] Muszę się wziąć do roboty”, a dalej, pod datą 30 lipca 1951 r.: „Wziąłem się trochę za sprawy Kopca Kościuszki. Komitet praktycznie nie istnieje i na razie nie ma go co zwoływać. Raczej będę się starał oprzeć Kopiec o Towarzystwo [Miłośników Historii i] Zabytków Krakowa, jako sekcję, jeśli mi władze miejskie i wojewódzkie będą deptały po piętach. Zredukowałem wszystkich pracowników Kopca, którzy brali z niego pieniądze, a nic nie robili. Przeniosłem konta bankowe (PKO) na moje nazwisko i nazwisko Rollego. Nie zawiadamiam nikogo o niczym, dopóki spraw Kopca na tyle nie uporządkuję, ażeby móc, przed powołanym do tego celu Komitetem, złożyć odpowiednie sprawozdanie” (jw., s. 290). W r. 1967 pisał: „Kopiec, którym administruję od lat blisko dwudziestu, jest ciągle celem pretensji i ataków ze strony różnych władz, urzędów etc. Nikt nie weźmie pod uwagę, że dbam o Kopiec, naprawiam dziury, płacę pensje strażnikowi i sekretarce, że urządziłem przy Kopcu skromne muzeum pamiątek. To wszystko za darmo, z marnych wstępów, jakie płacą odwiedzający. Książd Weryński³⁸ od czasu do czasu atakuje wspomniane zbiory pamiątek, chuligani wybijają szyby w oknach, a złośliwi dziennikarze umieszczają krytyczne notatki, na które muszę odpowiadać. Praca społeczna w tych warunkach jest niezmiernie trudna. Wymaga cierpliwości, taktu, poświęcenia. Ona jest prawdziwą pracą dla Polski [...] bez uznania. Z narażeniem się na niepopularność, na przykrość, nieustępliwa, wytrwała. Ale czasem ręce opadają, gorycz zalewa serce, złość zbiera” (jw., t. IV, s. 209-210).

Karol Estreicher samodzielnie sprawował swoją prezesurę przez 34 lata, z właściwą sobie szlachetną troską i pasją społecznika-patrioty. Były to wyjątkowo trudne lata. Władze PRL kwestionowały prawa nieposiadającego osobowości prawnej Komitetu do władania Mogiłą Naczelnika i opieki nad nią. W latach po październiku 1956 Estreicher zdołał zainteresować Kopcem czynnik konserwatorski oraz władze miejskie i wojsko, skupiając wokół siebie grono osób mających stanowić Obywatelski Komitet Opieki nad Kopcem. Wiceprezesem został profesor Witold Taszycki, językoznawca z Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale był to jedynie „figuracywny” tytuł, a nie funkcja.

21 stycznia 1971 r. niemający osobowości prawnej ani statutu Komitet schronił się pod namiot TMHiZK i działał jako ciesząca się autonomią „komisja wydziałowa”, zachowując swoją tożsamość i ciągłość istnienia. Mimo trudności

³⁸ Ks. Henryk Jan Weryński (1892-1984), od r. 1915 ksiądz katolicki. Po 1945 r. kapelan ludowego Wojska Polskiego, popierał władzę ludową i postulował konieczność współpracy z komunistami. W r. 1946 zwerbowany przez Urząd Bezpieczeństwa, w 1956 r. wyrejestrowany. Ów „ksiądz patriota” w latach 1950-1953 był rektorem kościoła garnizonowego pw. św. Agaty w Krakowie.

obiektywnych Estreicher troszczył się o konserwację Kopca, zatrudniał księgową, utrzymywał strażnika, który mieszkał w izbie przy kaplicy bł. Bronisławy i sprzedawał bilety wstępu. Dwa razy do roku przeprowadzał pokos trawy na stromych skarpach Kopca metodą tradycyjną! Zarastanie Kopca przez krzewy, a nawet drzewa (po stronie pld.-wsch.) świadczyło jednak o wieloletnim braku wystarczającej opieki.

Na wiosnę 1977 r. profesor Estreicher stanął wobec problemu naprawy szkód wyrządzonych przez siły natury: „po stronie północnej nastąpiło obsunięcie dużego płatu ziemi. Odsłoniło to groźnie cały stok. Komitet (*lege*: Estreicher) [...] przystąpił więc do naprawy stoku i jego wzmocnienia. Zakupiono żelazne pręty i szyny złomu metalowego, którymi umocniono stoki. W maju 1977 r. przystąpiono do robót ziemnych”. Sprawozdawca podkreśla „dużą pomoc wojska, które nie szczędziło trudu przy transporcie materiałów budowlanych i podsypywaniu stoków”. Po tych pierwszych naprawach „11 lipca 1979 r. żołnierze 6 Pomorskiej Dywizji Powietrzno-Desantowej rozpoczęli prace przy kompleksowym zabezpieczeniu Kopca Kościuszki. Polegała ona na dokładnym oczyszczeniu z traw i krzewów stoków Kopca”. Był to wymóg wojskowych naukowców, którzy przystąpili do prowadzonych z samolotów pomiarów telemetrycznych Kopca, które miały pozwolić określić zakres robót. Dużą pomocą w ramach czynu społecznego służyło krakowskie Przedsiębiorstwo Mostostal. Pamiątką tych napraw jest inskrypcja na kamiennej tablicy na Kopcu: „Tablicę tę wmurowano w ramach odnowy Kopca Tadeusza Kościuszki dokonanej w latach 1979-1980 przez żołnierzy jednostek Ludowego Wojska Polskiego noszących jego imię. Wdzięczni mieszkańcy Krakowa i Komitet Opieki Nad Kopcem Kościuszki. Kraków 11 XI 1980”.

Profesor Karol Estreicher miał rozległe kontakty sięgające West Pointu w Stanach Zjednoczonych, Szwajcarii i Australii, dzięki czemu też powiększał zbiory Komitetu z myślą o przyszłym Muzeum Kościuszki pod Kopcem i gromadził bibliotekę. W 1979 r. profesor pisał: „posiadamy cenne pamiątki ofiarowane przez przyjaciół Kopca, przez K. Bąkowskiego i F. Paszkowskiego, także przez Polonię Amerykańską oraz przez słynną szkołę wojskową Stanów Zjednoczonych w West Point oraz przez rząd Australii (Góra Kościuszki). Zbiory te są na razie zgromadzone w Towarzystwie Miłośników Historii i Zabytków Krakowa [częściowo były też w Pałacu Sztuki]. Powinny one nie długo znaleźć odpowiednie miejsce i pomieszczenie na Kopcu Kościuszki”. W kaplicy bł. Bronisławy urządził wystawę pamiątek kościuszkowskich ze zbiorów Komitetu, które były oglądane przez odwiedzających Kopiec. Niestety zdarzały się również włamania i kradzieże. W 150. rocznicę śmierci Ko-

ściuszki w 1967 r. prof. Karol Estreicher za pośrednictwem wiceprezydenta miasta Krakowa przekazał uroczyscie pobraną 7 października ziemię z Mogiły Naczelnika w artystycznie wykonanej przez krakowskiego twórcę Józefa Dudę urnie do Muzeum Kościuszki w Solurze. 14 października kardynał Karol Wojtyła odprowadził zaś rocznicową mszę św. w Katedrze Wawelskiej i kazał dzwonić w Zygmunta. Profesor cieszył się, że „Kraków urządził tę rocznicę”, ponieważ „wszystko razem wypadło nie najgorzej”. 25 listopada 1970 r. zaś, w 150-lecie istnienia Komitetu, wspólnie z TMHiZ zorganizował uroczystą sesję naukową, a w Pałacu Sztuki, gdzie był wieloletnim prezesem Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych, urządził wystawę pamiątek kościuszkowskich ze zbiorów Komitetu i Muzeum Historycznego M. Krakowa. Wspomnianą sesję zagał prezes Towarzystwa prof. Wiesław Bieńkowski, prof. K. Estreicher przedstawił historię Kopca Kościuszki i zdał sprawozdanie z półtorawiekowej działalności Komitetu, a prof. Wojciech Maria Bartel wygłosił odczyt na temat Kościuszki i tradycji kościuszkowskich w Krakowie. Niestety, po śmierci profesora część zgromadzonych przez niego pamiątek uległa rozproszeniu.

K. Estreicher jr., *Dziennik wypadków*, t. I: 1939-1945, Kraków 2001; t. II: 1946-1960, Kraków 2002; t. III: 1961-1966, Kraków 2003; t. IV: 1967-1972, Kraków 2004; t. V: 1973-1977, Kraków 2006; t. VI: 1978-1980, Kraków 2013; t. VII, cz. I: 1981-1984, cz. II z biografią i bibliografią prac profesora, Kraków 2013. Zob. według indeksu; K. Estreicher, *Sprawozdanie Komitetu Opieki nad Kopcem Kościuszki TMHiZ Krakowa za rok 1969*, RK 1971, t. XLII, s. 101-102; W. Bieńkowski, *Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w 1970 roku*, RK 1973, t. XLIV, s. 147-148; K. Estreicher, *Kronika konserwatorska. Konserwacja Kopca Kościuszki*, RK 1977, t. XLVIII, s. 179; K. Bator, K. Estreicher, *Kopiec Kościuszki*, RK 1980, t. L, s. 229-230; W. Bieńkowski, *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w latach 1896-1996*, Kraków 1997, s. 264-266.

MR

WOJCIECH MARIA BARTEL

(ur. 27 XII 1923 r. w Krakowie – zm. 2 IX 1992 r. w Krakowie)

Prezes Komitetu Kopca Kościuszki

(Komitetu Opieki nad Kopcem Kościuszki) w latach 1984-1992

Naukę Wojciecha M. Bartla w Gimnazjum Sobieskiego przerwała wojna. Maturę zdał na tajnych kompletach w grudniu 1940 roku. W latach 1945-1949 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, z którym związał się na całe życie. W 1959 r. doktoryzował się na podstawie dysertacji *Ustrój władz cywilnych Powstania Kościuszkowskiego*. Habilitował się w r. 1965, w r. 1977

Wojciech Maria Bartel, mal. August Mazzocca, 1988

został profesorem nadzwyczajnym, a w 1991 r. profesorem zwyczajnym. Był wykwiutnym znawcą problematyki ustrojowej Polski XVIII i XIX w., a jako wybitny znawca historii prawa kanonicznego zorganizował na Uniwersytecie Jagiellońskim Zakład Historii Prawa Kościelnego. Dwukrotnie był wybierany dziekanem Wydziału Prawa i Administracji. Od 1992 r. był członkiem Polskiej Akademii Umiejętności. Współpracował też ściśle z Papieskim Wydziałem Teologicznym, a następnie Papieską Akademią Teologiczną, wreszcie – z Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II.

Po śmierci prof. Estreichera, prezesa Komitetu, Wydział (zarząd) Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa powierzył to stanowisko prof. Bartłowi jako swojemu członkowi, który już wcześniej dał się poznać jako znawca i miłośnik problematyki i tradycji kościuszkowskiej. W r. 1969 na zlecenie Komitetu, a właściwie na prośbę prof. Estreichera, napisał *O Kościuszcze i jego spotkaniach z Krakowem* (Kraków 1969), a 24 marca 1981 r. na walnym zgromadzeniu Towarzystwa w auli Polskiej Akademii Umiejętności (wówczas Polskiej Akademii Nauk) wygłosił wykład pt. *W rocznicę przysięgi Tadeusza Kościuszki na Rynku Krakowskim*. Objąwszy prezesurę, zaprosił do Komitetu doc. Kazimierza Nowackiego, prof. Janusza Bogdanowskiego i dyr. Pałacu Sztuki Ignacego Trybowskiego, od którego przejął „majątek [to znaczy zbiory] Komitetu”. W ramach konta bankowego Towarzystwa zostało utworzone subkonto na potrzeby Komitetu. W r. 1992 prof. Bartel wydał folder z kolorowymi ilustracjami i ze zwięzłą historią Kopca i Komitetu własnego pióra (w nakładzie 30 tys. w języku polskim i w nakładzie 5 tys. w języku angielskim). W latach 1986–1988 siłami wojska, za fundusze pozyskane z Ministerstwa Kultury i z miasta Krakowa, przeprowadził doraźną naprawę osuwisk ziemi na skarpach Kopca. W rewanżu profesor głosił dla wojska prelekcje o tematyce kościuszkowskiej. W r. 1990 zaś przystąpił do gruntownego, jak sądzono, wzmocnienia bryły Kopca według projektu prof. Stanisława Datki i prof. Juliana Pałki z Politechniki Krakowskiej. Prace te, kosztem Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, przeprowadziło specjalistyczne przedsiębiorstwo z dolnośląskiego Lubina. Czując się reprezentantem Fundacji Narodowej Mogiły Kościuszki, w 1991 r. odnowił tytuł hipotecznego posiadania Kopca i gruntu, na którym wznoszą się: Kopiec, kaplica bł. Bronisławy i izba strażnika, zlecając sporządzenie *Protokołu granicznego wraz z opisem* przez uprawnionego geodetę inż. Feliksa Czekalskiego. 14 października 1991 r. z okazji 174. rocznicy śmierci Kościuszki zorganizował w auli Collegium Novum uroczyste posiedzenie naukowe z wykładem prof. Franciszka Ziejki, a u oo. Kapucynów odprawiono mszę świętą. W 1992 r. wystąpił do dowódcy jednostki wojskowej Kraków-Balice o likwidację nieczynnych, zniszczonych i nieestetycznych

urządzeń ostrzegawczych dla lotnictwa, które zostały zainstalowane na Kopcu na początku lat pięćdziesiątych. Jako członek Wydziału (zarządu) Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa wspólnie z Towarzystwem zabiegał u władz miasta o pozyskanie na cele Komitetu kaponieri południowej i bastionu V w forcie pod Kopcem. Od 24 kwietnia 1986 do 16 grudnia 1991 r. prowadził zapiski z czynności prezesa Komitetu zatytułowane *SDNQCQN Pro memoria Komitetu Opieki Kopca Kościuszki*. Sigle „SDNQCQN” wyrażają jakąś znaną Autorowi lub przezeń wymyśloną sentencję, którą można rozwiązać następująco: D[omino] n[ostro] q[ui] c[reavit] n[os], albo może: q[ui] c[onfirmat] n[os]. Na olejnym portrecie Profesora, który namalował August Mazzocca w 1988 r. widnieje antykwowy napis: IURIS PRAECEPTA SUNT HAEC: HONESTE VIVERE, NEMINEM NON LAEDERE.

Profesor Bartel był pięknym człowiekiem o jasnej aurze i ujmującym sposobie obcowania z bliźnimi, mającym dar likwidowania napięć i „budowania mostów” porozumienia. Przyjaźnią darzył go kardynał Karol Wojtyła – papież Jan Paweł II.

G. Lichończak, *Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w okresie marzec 1984 - marzec 1985*, RK 1986, t. LII, s. 163; W.M. Bartel, *SDNQCQN Pro memoria Komitetu Opieki Kopca Kościuszki*, [w:] *Kościuszcze w hołdzie...*, s. 257-291; W. Bieńkowski, *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci...*, s. 266-267; *Księga mojego czasu i działań. Wojciech Maria Bartel (1923-1992). W 10. rocznicę śmierci. Katalog wystawy (Kraków 15 XI 2002 - 30 IV 2003)*, Kraków 2002; *Wojciech Maria Bartel 1923-1992. Materiały z posiedzenia naukowego PAU w dniu 15 listopada 2002 r.*, red. R. Majkowska, Kraków 2006; *Profesor Wojciech Maria Bartel w służbie Kościołowi i Ojczyźnie. Materiały z sesji wspomnieniowej zorganizowanej 26 września 2017 roku przez Wydział Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 25. rocznicy śmierci prof. Wojciecha Marii Bartla*, red. A. Wójcik, Kraków 2019.

MR

IGNACY TRYBOWSKI

(ur. 4 V 1931 r. w Żabnie nad Dunajcem – zm. 2 I 1994 r. w Krakowie)

Prezes Komitetu Kopca Kościuszki

(Komitetu Opieki nad Kopcem Kościuszki) w latach 1992-1994

Po maturze w Gimnazjum w Dąbrowie Tarnowskiej w 1949 r. rozpoczął studia na kierunku historia sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, które ukończył w 1953 r. w stopniu magistra uzyskanym na podstawie pracy *O malarstwie pejzażowym w gotyckim malarstwie cechowym z terenu Małopolski*. Z tą chwilą trwale już związał się z Krakowem, z tutejszym środowiskiem kulturalnym

Ignacy Trybowski, mal. Jan Chrzęszcz, 1992

skupiającym historyków sztuki, artystów i konserwatorów, odgrywając w nim coraz istotniejszą rolę. W latach 1953-1957 inwentaryzował zabytki w Małopolsce, Wielkopolsce oraz na Śląsku i Mazurach dla *Katalogu zabytków sztuki w Polsce*. Związał się też z Towarzystwem Przyjaciół Sztuk Pięknych, najpierw jako wolontariusz, później etatowy pracownik, by w 1961 r. po powrocie ze stypendium naukowego w Paryżu zostać po prof. Karolu Estreicherze prezesem TPSP i dyrektorem Pałacu Sztuki. W ciągu 33 lat zorganizował dziesiątki wystaw, pisał również wstępy do katalogów. Wykładał też historię sztuki na Matejkowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Był świetnym popularyzatorem nauki o ogromnej wiedzy i erudycji, ale nie był człowiekiem pióra, choć to, co napisał, ma swoją naukową wagę. Pogoda ducha i dowcip jednały mu przyjaciół, więc „Igola” znali w Krakowie „wszyscy”. Był czynny m.in. w Stowarzyszeniu Historyków Sztuki, przez wiele lat był prezesem Oddziału Krakowskiego, członkiem Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, a także członkiem Wydziału (Zarządu) Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

Po śmierci prof. Bartła Wydział Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa 13 listopada 1992 r. powierzył dyrektorowi Ignacemu Trybowskiemu obowiązki prezesa Komitetu Opieki nad Kopcem Kościuszki i poszerzył dotychczasowy skład Komitetu o prof. dr. hab. Mirosława Franćicia, płk. dr. Jana Raduchowskiego-Brochwicza i dr. Marka Zgórniaka. Doktor Mieczysław Rokosz był związany z Komitetem już nieco wcześniej. Posiedzenia odbywały się w gabinecie prezesa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Pałacu Sztuki. Komitet stał przed alternatywą: mógł usamodzielnic się na podstawie przepisów prawa lub trwale związać się z Towarzystwem. Po 15 miesiącach prezesowania 2 stycznia 1994 r. zmarł nagle i o wiele za wcześnie, pozostawiając sześciuosobowy Komitet wobec zbliżającego się 200-lecia insurekcji. Spoczął w kwarterze zasłużonych na cmentarzu Rakowickim.

M. Rokosz, *Ignacy Trybowski (1931-1994)*, RK 1994, t. LX, s. 157-159.

MR

MIECZYŚLAW ROKOSZ

(ur. 5 II 1942 r. w Makowie Podhalańskim)

Prezes Komitetu Kopca Kościuszki od 1994 r.

Historyk, dr hab. nauk humanistycznych w zakresie historii średniowiecznej i nauk pomocniczych historii, wieloletni wykładowca Uniwersytetu Jagiellońskiego i profesor Akademii Ignatianum. Na Uniwersytecie Jagiellońskim

Mieczysław Rokosz, mal. Jan Chrzęszcz, 2010

pracował w Zakładzie Historii Średniowiecznej Polski oraz w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki. W Ignatianum prowadził Katedrę Dziedzictwa Kulturowego Polski. Jest autorem ponad 300 publikacji, w tym dotyczących Kościuszki i Kopca; harcerz, taternik, krajoznawca, bibliofil, dzwonnik zygmunowski, od młodości był aktywny społecznie. Od lat uczestniczy w licznych inicjatywach jako członek wielu towarzystw, m.in. Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (członek Wydziału), w latach 1980-1981 członek założyciel Polskiego Klubu Ekologicznego i uczestnik odrodzenia Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, w latach 1993-2007 pierwszy prezes odrodzonego Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, członek założyciel Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego w r. 1993 i jego członek honorowy, członek Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, a także Towarzystwa Historyczno-Literackiego przy Bibliotece Polskiej w Paryżu i Amerykańskiego Towarzystwa Przyjaciół Kościuszki w West Point (American Association of the Friends of Kościuszko at West Point). Został odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi (2001), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2020), Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (2014), Medalem Stulecia Odzyskanej Niepodległości (2019), Złotym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” (2018).

Po śmierci Ignacego Trybowskiego w styczniu 1994 r., wobec zbliżającego się 200-lecia wybuchu insurekcji kościuszkowskiej, podjął obowiązki prezesa Komitetu. Zdaniem ówczesnego prezesa TMHiZK prof. Wiesława Bieńkowskiego „osierocony Komitet [...] otrzymał wówczas nowego przewodniczącego, który swoją indywidualnością, zmysłem organizacyjnym i wielką energią zdołał znacznie rozwinąć jego działalność oraz zaznaczyć znaczenie Komitetu, a nawet jego odrębność”³⁹.

Rokosz najpierw wzmocnił pięcioosobowy Komitet, zapraszając do członkostwa dr. Zbigniewa Beiersdorfa – konserwatora Krakowa, ks. inf. Jerzego Bryłę – proboszcza salwatorskiego, prof. Franciszka Ziękę – wówczas prorektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. Zdzisława Żygulskiego jun., który jednak wymówił się od udziału w pracach Komitetu, zachowując zainteresowanie i przyjaźń, Jana Gordziakowskiego – archiwistę oraz mecenasa Zenona Skręta. I dopiero 23 czerwca zwołał zebranie, na którym obecni usankcjonowali jego prezesurę. Wiceprezesami zostali prof. Janusz Bogdanowski i płk dr Jan Raduchowski-Brochwicz, a sekretarzem – dr Marek Zgórniak.

³⁹ W. Bieńkowski, *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci...*, s. 267.

Z czasem grono członków Komitetu rozszerzyło się do 19 osób. Przyjął się zwyczaj uroczystego wprowadzenia nowych członków do grona Komitetu w kaplicy bł. Bronisławy w dniu św. Jana Chrzciciela, tj. 24 czerwca. W 2010 r. odnowił kategorię członka honorowego. Na jego wniosek Komitet zaczął zapraszać do swojego grona w charakterze członków honorowych osoby, których poczet otworzył kard. Franciszek Macharski. W 2000 r. wspólnie z inf. Bryłą ufundował dzwon (o wadze 30 kg) nazwany TADEUSZ, który trafił do wieży kaplicy bł. Bronisławy.

Rokosz rozpoczął swoje urzędowanie w styczniu r. 1994 od rewindykacji i scalenia resztek zbiorów Komitetu zgromadzonych przez prof. Karola Estreichera i mianowania ich kustoszem wówczas mgr. Michała Niezabitowskiego, pracownika Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Od tamtego czasu zbiory znacznie się powiększyły m.in. dzięki darom kapitana Tomasza Otrębskiego – prezesa założyciela Fundacji im. Kościuszki w Krakowie, muzealnika i kolekcjonera pamiątek kościuszkowskich. Od niego też Komitet w 2017 r. zakupił bibliotekę kościuszkianów.

Przeprowadził Komitet przez jubileusz 200-lecia insurekcji w 1994 roku. Za środki finansowe od Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa przy pomocy czynników konserwatorskich przeprowadził remont pozyskanej właśnie od miasta kaponierzy południowej, w której Niezabitowski urządził wystawę „Insurekcja i tradycja Kościuszkowska w Krakowie”. Otwierając tę wystawę 25 maja, Rokosz powiedział, że jej otwarcie „przybliży nas do urzeczywistnienia Estreicherowskiej idei Muzeum Kościuszkowskiego pod Kopcem”⁴⁰.

Powierzył mec. Skrętowi zbadanie statusu prawnego Komitetu i postarał się o zgodę wojewody na oznaczenie Kopca Kościuszki czerwoną tablicą z godłem państwowym i napisem: KOPIEC KOŚCIUSZKI POD ZARZĄDEM KOMITETU KOPCA KOŚCIUSZKI. Powrócił do ustalonej za prezesury Karola Rollego nazwy Komitet Kopca Kościuszki, jak na wciąż używanej owalnej pieczęci z tamtego czasu.

Zlecił druk biletów wstępu na Kopiec wedle projektu artysty Stefana Berdaka, z których numer pierwszy osobiście wręczył papieżowi Janowi Pawłowi II. Doprowadził do wykarczowania rosnących na Kopcu nad kaponierą trzech drzew i na koszt Komitetu zabezpieczył grożącą wypadnięciem tablicę tzw. amerykańską u szczytu Kopca, a prof. Marian Paciorek z Wydziału Konserwacji ASP gratisowo złotem uwybraził inskrypcję. Wkrótce na szczycie Kopca

⁴⁰ Zob. M. Rokosz, *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 24 I do 23 VI 1994 r.*, RK 1994, t. LX, s. 177-180.

zaczęła powiewać flaga biało-czerwona, 4 lipca zaś obok flagi polskiej co roku zaczęła się pojawiać flaga Stanów Zjednoczonych, a 14 lipca – flaga Republiki Francuskiej. W dni świąt narodowych, tj. 3 maja i 11 listopada, ze szczytu Kopca do podstawy spływa widoczna z miasta biało-czerwona flaga. Z okazji wizyt papieża Jana Pawła II w Krakowie Kopiec był ozdabiany flagą Watykanu. Po śmierci papieża aż do jego pogrzebu i po katastrofie smoleńskiej nad Kopcem powiewały opuszczone do połowy masztu flagi polskie z żałobnym kirem. Ogłosił też dni: 24 marca oraz 3 maja i 11 listopada dniami wolnego wstępu na Kopiec. Później te terminy uległy zmianie na: 4 lutego, 24 marca i 15 października. Po agresji Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. na szczycie Kopca obok flagi polskiej załopotała flaga Ukrainy, co Komitet potwierdził uchwałą i uzasadnił.

Rokosz odnowił relacje Komitetu z West Point i nawiązał kontakty z Biblioteką Polską w Paryżu, z Towarzystwem Opieki nad Pamiątkami i Grobami Polskimi we Francji, z Muzeum Polskim w Rapperswilu, z Muzeum Kościuszki w Solurze i z Kosciuszko Heritage w Sydney. Uczestniczy też w obronie nazwy Góry Kościuszki w Australii⁴¹. Pozostaje w kontaktach ze środowiskami kościuszkowskimi w Polsce (takimi jak Raclawice, Połaniec, Szczekociny, Warszawa, Maciejowice). Pośród oficjalnych wizyt w Komitecie warto wspomnieć wizytę, jaką złożył 10 maja 1995 r. płk Stewart Bonne McCarty Jr. – prezes generalny The National Society of the Sons of the American Revolution, odznaczając prezesa medalem *Libertas et Patria* oraz międzynarodowym dyplomem. Charakterystycznym rysem pierwszych lat prezesury Rokosza były podejmowane przez Komitet doroczne uchwały o przekazaniu pewnych kwot na cele filantropijne oraz przedsięwzięcia kulturalne i patriotyczne.

Przeżywał największą w historii Kopca katastrofę budowlaną, spowodowaną ulewami powodziowymi 1997 i 1998 roku. Przez 3 lata zabiegał o fundusze na odbudowę, a po ich uzyskaniu od 5 grudnia 1999 r. do 15 października 2002 r. w niej uczestniczył. Zdeponował wtedy pod pomnikowym głazem na szczycie Kopca kapsułę czasu, a w niej m.in. pamiątki z okresu Solidarności 1980-1981 i z okresu stanu wojennego, Konstytucję III Rzeczypospolitej i nr „Tygodnika Powszechnego” z orędziem miłosierdzia Jana Pawła II. Wraz z prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandrem Kwaśniewskim otworzył odbudowany Kopiec jako „znak niepodległości Polski i solidarności narodów w imię dobra ludzkości” podczas uroczystości państwowej w wigilię Święta Niepodległości 10 listopada 2002 roku.

⁴¹ Zob. m.in. polskojęzyczną wersję przesłania z Kopca Kościuszki na Górę Kościuszki w Australii (Kraków, 5 lutego 2007; RK 2007, t. LXXIII, s. 184-185).

Do 2007 r. Komitet działał w formalnym związku z Towarzystwem Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, początkowo za prezesury prof. Bieńkowskiego, a następnie od r. 1985 – prof. Jerzego Wyrozumskiego. Rokosz dbał jednak, aby na pismach dotyczących spraw komitetowych obok pieczęci TMHiZK oraz podpisu prezesa Towarzystwa była (choć pozbawiona wtedy mocy prawnej) pieczęć Komitetu i jego podpis. Komitet i Towarzystwo wspólnie pielegnowały pamięć o Kościuszcze. Współ z walnym udziałem członków Komitetu zostały zorganizowane dwie sesje naukowe w ramach cyklu „Kraków w dziejach narodu”: 28 maja 1994 r. sesja „Kraków w powstaniu kościuszkowskim” (Kraków 1996) i 15 kwietnia 2000 r. – „180 lat Kopca Kościuszki” (Kraków 2001).

Komitet miał osobną księgowość i jego sprawy od kwietnia 1994 r. prowadziła wynagradzana z funduszy Komitetu nieoceniona Janina Czapnik, która zawiadywała biurem Komitetu od kwietnia 1994 do września 2018 r., od 2009 r. wspólnie z mgr. Leszkiem Cierpiałowskim, który został dyrektorem biura. W ramach przygotowań do rejestracji sądowej w 2006 r. do Komitetu dokooptowano: ks. prof. Jacka Urbana, prof. Jacka Purchlę, prof. Tomasza Gąsowskiego, prof. Andrzeja Chwalbę, prof. Czesława Dźwigaję, prof. Michała Baczkowskiego i dr. Piotra Dobosza, ponadto akces do Komitetu zgłosił póletatowy wówczas pracownik administracyjny Komitetu mgr Leszek Cierpiałowski i red. Konrad Myślik. 2 lutego 2007 r. wiceprezesami zostali prof. Gąsowski i prof. Chwalba, skarbnikiem dr Dobosz, a sekretarzem już od 14 grudnia 2006 r. był Michał Koziół. 21 czerwca 2007 r. Komitet, wpisany do Krajowego Rejestru Sądowego, uzyskał osobowość prawną jako stowarzyszenie. Jeśli dotąd prezes zwlekał z wyjściem Komitetu ze struktur Towarzystwa, to dlatego, że poszukiwał dla Komitetu godnego jego historii i misji statusu. W tym celu, pozyskawszy poparcie najwyższych czynników Krakowa: metropolity krakowskiego, rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezesa Państwowej Akademii Umiejętności, prezydenta miasta i marszałka województwa starał się, niestety bezskutecznie, u dwóch kolejnych prezydentów RP o powołanie z mocy ustawy Narodowej Fundacji Kopca Kościuszki. Obecnie zaczął działać samodzielnie przy pomocy Biura Komitetu, które też administruje „majątkiem” nieruchomym Komitetu.

Od 2015 r. Rokosz skutecznie zabiegał u władz UNESCO i władz Rzeczypospolitej o ustanowienie roku 2017 Rokiem Kościuszki. W październiku 2017 r. z prezydentem Krakowa prof. Jackiem Majchrowskim zorganizował w Krakowie światowe obchody z okazji 200-lecia zgonu Kościuszki, w których uczestniczyli reprezentanci środowisk kościuszkowskich z dziewięciu krajów i z czterech kontynentów, w tym australijscy Aborygeni. Z Wawelu odezwał się dzwon Zygmunt na mszę św. pontyfikalną, w której uczestniczył Prezydent Rzeczypospolitej Andrzej Duda. Wtedy też Rokosz z prezydentem Majchrowskim

zasadzi na Plantach (w ogrodzie przy kolegiacie św. Anny) pamiątkowego platanu dedykowanego Kościuszcze.

Przy pomocy Biura Komitetu skutecznie, wspólnie z czynnikami konserwatorskimi, zabiegał u prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy o status Pomnika Historii dla Kopca Kościuszki wraz z otoczeniem.

W pozyskanych od miasta – skutkiem wieloletnich wspólnych starań TMHiZK oraz Komitetu – obiektach fortu „Kościuszkowski” (kaponiera południowa, bastion V w 1994 r. i kurtyna I-V w 2007 r.) i po ich remontach konserwatorsko-adaptacyjnych kosztem SKOZK i Funduszy Europejskich, zostało urządzone Muzeum Kościuszkowskie, na które składa się stała multimedialna i interaktywna wystawa: „Kościuszkowski – bohater wciąż potrzebny”, archiwum, biblioteka, magazyn zbiorów. Przygotowania do rejestracji Muzeum są w toku. Otwarcie 16 października 2020 r. tej wystawy było głównym akcentem inauguracji trzyletnich (do 24 listopada 2023 r.) obchodów 200-lecia Kopca i Komitetu, nad którymi patronat honorowy objął prezydent Rzeczypospolitej Andrzej Duda. W kurtynie zaczęło funkcjonować Centrum Konferencyjno-Wystawowe. Przeprowadzone z inicjatywy Komitetu remonty konserwatorsko-adaptacyjne w/w obiektów fortecznych zyskały uznanie i w r. 2014 przyniosły Komitetowi wyróżnienie Narodowego Instytutu Dziedzictwa w kategorii „Zabytek zadbane” (2014).

Należy podkreślić, że do 1994 r. opiece Komitetu podlegał tylko Kopiec Kościuszkowski w obrębie okalającego go ceglanego muru oporowego wraz z włączoną weń kaplicą bł. Bronisławy, izbą strażnika i klatką schodową. Obecnie Komitet posiada również pozyskane od Skarbu Gminy miasta Krakowa i wyremontowane jego staraniem trzy wymienione wyżej obiekty forteczne wraz z przyległym do nich terenem przeznaczonym na parking samochodowy i ogród zabaw dziecięcych.

Przedmiotem codziennej troski prezesa i dyrektora Biura jest bieżąca konserwacja Kopca i posiadanych obiektów fortecznych oraz udostępnianie Kopca i wystaw, wraz z zapewnieniem obsługi przewodnickiej licznie odwiedzającym Kopiec wycieczkom i indywidualnym zwiedzającym. Pamięć o Kościuszcze pielęgnuje się też tradycyjnym zwyczajem rocznych obchodów 24 marca i 15 października w Katedrze Wawelskiej i przy płycie przysięgi. Komitet siłami swoich członków, zwłaszcza Jana Gordziałkowskiego, Piotra Hapanowicza i prezesa, rozpoczął działalność wydawniczą popularyzującą problematykę kościuszkowską oraz historię Kopca i Komitetu. Temu samemu służyły organizowane z inicjatywy prezesa sympozja i konferencje. Walczy też, jak na razie bezskutecznie, o przeświecenie i utemperowanie koron samosiewnej zieleni, która z roku na rok coraz bardziej przesłania sylwetkę Kopca Kościuszkowskiego i fort. Także dzięki jego staraniom zaistniało kilka inskrypcji pamiątkowych, w tym

zwłaszcza tablica z okazji 200-lecia krakowskiego pogrzebu i wawelskiego pochówku Kościuszki na południowym murze kolegiaty św. Floriana na Kleparzu. Sprawozdania z czynności Komitetu ukazują się na łamach „Rocznika Krakowskiego”. Tam pojawia się szczegółowszy obraz usiłowań i dokonań Komitetu w ostatnich bez mała trzech dziesięcioleciach.

Jest w planie rozpoczęcie starań o powołanie Narodowego Instytutu Kościuszki, w którego strukturze Komitet powinien znaleźć swoje godne miejsce.

Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*, Poronin 1995, s. 1025; *Sylwetki członków Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego*, „Zeszyty Naukowe Sandomierskie. Biuletyn Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego” 2001, R. VIII, nr 14 (listopad), s. 62-63; E. Chodurska, A., Z. Judycy, *Podhalanie. Słownik biograficzny*, t. II, Vaudricourt–Zakopane 2007, s. 151-152; *Who is who w Polsce. Encyklopedia biograficzna z życiorysami znanych Polek i Polaków*, wyd. 9, Schweiz 2010, s. 2581-2582; Z. Piech, *Z pasją i pogodą ducha. Jubileusz siedemdziesięciolecia urodzin profesora Mieczysława Rokosza*, AM 2012, nr 147, s. 28-32; *Złota Księga Nauk Humanistycznych*, red. K. Pikoń, A. Sokołowska-Pikoń, K. Pikoń, Gliwice 2013, s. 334-335; *Encyklopedia Osobistości Rzeczypospolitej Polskiej. An Oxford Encyclopedia Publication*, Londyn 2015, s. 439-440; *Wielka encyklopedia gór i alpinizmu*, t. VII: Suplement, słownik, indeks, red. M., J. Kiełkowscy, Katowice 2017, s. 206; A. Navas, *Obchody światowego Roku Kościuszki*. „Kościuszkę do całego świata należy”. Rozmowa z prof. Mieczysławem Rokoszem, prezesem Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie, „Nowy Dziennik” 2017 (14-22 XI), s. 22-23; K. Burek, *Droga mądrościowej refleksji i wierności Prawdzie. Krakowskie osiemdziesięciolecie prof. Mieczysława Rokosza*, „Zeszyty Sandomierskie” 2022, R. XXVIII, nr 52, s. 53-56. Zob. też J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 155-159; W. Bieńkowski, *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci...*, s. 267-268; *Kronika i Sprawozdania*, „Zeszyt Kościuszkowski” 2008, nr 1, red. M. Rokosz, s. 73-84; M. Rokosz, *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 24 stycznia do 23 czerwca 1994*, RK 1994, t. LX, s. 177-180 i kolejne sprawozdania roczne tegoż zob. w: RK 1998, t. LXIV, s. 191-194; RK 1999-2000, t. LXV-LXVI, s. 179-182; RK 2001, t. LXVII, s. 157-159; RK 2002, t. LXVIII, s. 235-237; RK 2003, t. LXIX, s. 238-239; RK 2004, t. LXX, s. 191-193; RK 2005, t. LXXI, s. 225-226; RK 2006, t. LXXII, s. 251-253; RK 2007, t. LXXIII, s. 182-185; RK 2008, t. LXXIV, s. 221-223; RK 2015, t. LXXXI, s. 264-270; RK 2016, t. LXXXII, s. 157-161; RK 2017, t. LXXXIII, s. 239-245; RK 2017, t. LXXXIII, s. 5-20; RK 2018, t. LXXXIV, s. 157-171; RK 2019, t. LXXXV, s. 239-247; RK 2020, t. LXXXVI, s. 119-128; RK 2021, t. LXXXVII, s. 169-177; RK 2022, t. LXXXVIII, s. 361-266; RK 2023, t. LXXXIX, s. 151-154. Zob. też m.in. M. Rokosz, *Kraków Kościuszcze 1817-2017*, RK 2017, t. LXXXIII, s. 5-20. Zob. też m.in. M. Rokosz, *Kopiec Kościuszki w Krakowie, czym jest ? I co znać?*, [w:] *Tadeusz Kościuszkę. Historia, współczesność, przyszłość. Relacje i zależności*, red. M.J. Żychowska, Kraków 2017, s. 119-125; idem, *Kopiec Kościuszki w Krakowie – pomnik historii. Konserwacja, zarządzanie, promocja*, „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” 2019, nr 7, s. 150-165; idem, „Góra na górze”. *O Kopcu Kościuszki z okazji 200-lecia Mogiły Naczelnika*, „Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego” 1921, t. XXX (Kraków 2022), s. 229-245; idem, *Krajobraz z Kopca Kościuszki*, „Ziemia” 2022, t. LXVIII, s. 27-34.

Red.

Członkowie honorowi

2010

Ksiądz kardynał Franciszek Macharski (ur. 20 V 1927 r. w Krakowie – zm. 2 VIII 2016 r. w Krakowie), kardynał, arcybiskup, metropolita krakowski. Jego ojciec, dr Leopold Macharski, był właścicielem krakowskiej restauracji „Hawelka”. Ochrzczony został w parafii pw. św. Szczepana w Krakowie. Uczył się w powszechnej Szkole Ćwiczeń przy Państwowym Męskim Seminarium Nauczycielskim w Krakowie przy ul. Straszewskiego. Po ukończeniu szóstej klasy w 1939 r. został przyjęty do Gimnazjum im. króla Jana III Sobieskiego w Krakowie przy ul. Batorego. Wobec wybuchu II wojny światowej podjął naukę w Szkole Handlowej i na tajnych kompletach. Mając 16 lat, w 1943 r. podjął pracę w Generalnej Dyrekcji Monopoli w Krakowie. Na początku 1945 r., po „wyzwoleniu Krakowa”, mógł już jawnie kontynuować naukę w Gimnazjum im. króla Jana III Sobieskiego i w maju tego roku złożył egzamin dojrzałości. We wrześniu 1945 r. wstąpił do Krakowskiego Seminarium Duchownego i został studentem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pięcioletnie studia zakończył magisterium napisanym na seminarium naukowym pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Kazimierza Kłósaka. 2 kwietnia 1950 r. w kościele krakowskich franciszkanów został wyświęcony na kapłana przez kard. Adama S. Sapiechę. W latach 1950-1956 wikariusz parafii pw. św. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Kozach. W 1956 r. został skierowany na studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu we Fryburgu szwajcarskim. W 1961 r. obronił pracę doktorską pt. *Duszpasterstwo we współczesnym Kościele*, którą napisał pod kierunkiem ks. prof. Franciszka Ksawerego Hornsteina na seminarium naukowym teologii pastoralnej.

Po powrocie do kraju abp Eugeniusz Baziak mianował go ojcem duchownym w Krakowskim Seminarium Duchownym (1961-62). Odtąd wykładowca teologii pastoralnej i homiletyki w seminariach duchownych w Krakowie. W latach 1965-1968 był adiunktem na Wydziale Teologicznym Akademii

Teologii Katolickiej w Warszawie. Od 1966 r. sekretarz Komisji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Świeckich. Jeden z najbliższych współpracowników kard. Wojtyły. W latach 1970-1978 rektor Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego w Krakowie. Jako rektor wymagał od siebie i od innych. W 1971 r. jako audytor towarzyszył kard. Wojtyłemu na II Synodzie Biskupów, poświęconemu posłudze kapłańskiej i sprawiedliwości na świecie. Od 1971 r. prałat, od 1977 r. kanonik kapituły katedralnej na Wawelu. W Synodzie Duszpasterskim Archidiecezji Krakowskiej (1972-1979) najpierw członek Komisji Przygotowawczej, następnie Komisji Głównej, Komisji Koordynacyjnej, a wreszcie zespołu redakcyjnego.

Po wyborze kard. Karola Wojtyły 16 października 1978 r. na Stolicę Piotrową wymieniany jako jeden z kandydatów do krakowskiej stolicy biskupiej. 29 grudnia 1978 r. prekonizowany na abp. metropolitę krakowskiego. 6 stycznia 1979 r. konsekrowany na bp. przez św. Jana Pawła II w Bazylice św. Piotra na Watykanie. 28 stycznia 1979 r. odbył ingres do katedry na Wawelu jako 77. biskup krakowski. Po pierwszej pielgrzymce Jana Pawła II do Ojczyzny 30 czerwca 1979 r. został kardynałem-prezbiterem tytułu św. Jana przy Bramie Łacińskiej w Rzymie.

Od 1979 r. przewodniczący Komisji Episkopatu ds. Apostolstwa Świeckich. W 1980 r. wszedł do Komisji Wspólnej rządu i Episkopatu. Wiceprzewodniczący Konferencji Episkopatu Polski w latach 1979-1994 (członek Rady Głównej).

Jako biskup krakowski stanął przed wielkim dziełem wprowadzenia w życie postanowień Synodu Duszpasterskiego Archidiecezji Krakowskiej. Jego współpracownikami byli biskupi i księża, zakonnicy, siostry zakonne i świeccy, których na tym miejscu trudno byłoby wymienić.

Do pierwszych jego decyzji należały m.in. otwarcie Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej w Krakowie (odtąd odbywającego się każdego roku), otwarcie Domu Księży Chorych w Krakowie-Swoszowicach i utworzenie Duszpasterskiej Rady Archidiecezji Krakowskiej jako forum współpracy duchownych i świeckich. Siedmiokrotnie przyjmował św. Jana Pawła II przybywającego w kolejnych pielgrzymkach do Ojczyzny. W każdej z nich szczególne miejsce zajmował Kraków i archidiecezja krakowska.

Na wieść o stanie wojennym jako jeden z pierwszych polskich biskupów erygował Arcybiskupi Komitet Pomocy Więźniom i Internowanym. Na Boże Narodzenie 1981 r. odwiedził internowanych w Wiśniczu, a na wiosnę 1982 r. w Jastrzębiu i w Załężu. Krytykowany przez rządzących „za dopuszczenie do wykorzystywania kościołów do celów politycznych”, zwłaszcza w Mistrzejowicach, Bieńczycach i Bieżanowie. Nie radykalizował nastrojów. Działal w Komisji Wspólnej. Utrzymywał kontakt z podziemiem solidarnościowym.

Podjął wielkie dzieło współpracy organizacji międzynarodowych na rzecz szpitali krakowskich.

8 grudnia 1981 r. papież Jan Paweł II erygował Papieską Akademię Teologiczną w Krakowie. Macharski jako wielki kanclerz w stanie wojennym czuwał nad trudnymi początkami nieuznanej przez władze państwowe uczelni i nad jej rozwojem. Przy jego pomocy uczelnia otrzymała pałac Sanguszków przy ul. Franciszkańskiej 1, a później nowoczesną bibliotekę wzniesioną w Krakowie na osiedlu Ruczaj. Studentami uczelni stale było kilka tysięcy osób. Nigdy przedtem ani potem Krakowskie Seminarium Duchowne nie było tak liczne: w 1985 r. liczyło ok. 400 kleryków. Na kapłanów wyświęcił ponad 1000 księży.

W 1986 r. powołał do życia Sekretariat Misyjny do koordynacji działalności misyjnej w Archidiecezji. Działalność misyjną w Tanzanii i Zairze podjęło kilkunastu krakowskich kapłanów. Rozpoczął negocjacje w sprawie klasztoru karmelitanek bosych w budynku tzw. Starego Teatru przy obozie koncentracyjnym w Auschwitz. W 1987 r. zakończyły się one postanowieniem o budowie nowego klasztoru sióstr na innym miejscu, ale także o budowie Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu. Po przywróceniu katechezy szkolnej (1990) powołał do życia Archidiecezjalne Studium Katechetyczno-Pastoralne, które następnie zostało przekształcone w Kolegium Teologiczne Wydziału Teologicznego PAT, a które wydało kilkuset katechetów, głównie świeckich. Niedługo potem doprowadził do utworzenia tak ważnych instytucji, jak Radio Mariackie (1993) i Muzeum Archidiecezjalne w Krakowie (1994).

Erygował ponad 200 parafii, co oznacza, że co druga parafia w Archidiecezji Krakowskiej została powołana przez niego. Angażował się w dzieło budowy kilkuset kościołów i kaplic, które w znakomitej większości poświęcił. Wśród budowanych kościołów nie można nie wspomnieć bazyliki Bożego Miłosierdzia w krakowskich Łagiewnikach, kościoła na Krzeptówkach w Zakopanem, kościoła pw. św. o. Maksymiliana w Mistrzejowicach czy kościoła pw. św. Piotra w Wadowicach, które poświęcał sam św. Jan Paweł II. Koronator wielu wizerunków maryjnych. Do Archidiecezji Krakowskiej wprowadził kilka nowych rodzin zakonnych. W ciągu 27 lat posługi Kościołowi krakowskiemu zwizytował całą Archidiecezję. W r. 2000 przeprowadził Polaków przez jubileusz 1000-lecia diecezji. W dniach odchodzenia Jana Pawła II był razem z krakowianami przed oknem papieskim na Franciszkańskiej 3. Od r. 2005 arcybiskup senior. Zamieszkał obok Domu Generalnego albertynek krakowskich przy sanktuarium Ecce Homo.

Doktor honoris causa pięciu uniwersytetów. Związany z instytucjami naukowymi i kulturalnymi Krakowa. Był członkiem honorowym Polskiej Akademii Umiejętności. Członek czynny Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Był honorowym obywatelem Chrzanowa, Nowego Targu,

Wadowic, Mszany Dolnej. W r. 2000 otrzymał tytuł Małopolanina Roku. Kawaler Orderu Uśmiechu.

10 listopada 2002 r. uczestniczył w uroczystości oddania odbudowanego po katastrofie 1997 r. Kopca Kościuszki. Komitetowi Kopca Kościuszki uczynił zaszczyt, przyjmując godność Członka Honorowego Komitetu. Uroczystość odbyła się w kaplicy bł. Bronisławy. Uczestniczył w troskach prezesa Komitetu o tę narodową pamiątkę, jaką jest symboliczna Mogiła wzniesiona za Pomnik dla bohatera. Święcił kolejne remontowane i przywracane do życia, przyznane Komitetowi obiekty w forcie pod Kopcem, uczestniczył w spotkaniach Komitetu. Komitet w r. 2010 uczcił swojego Honorowego Członka medalem z konterfektem Kościuszki (na awersie) i z inskrypcją dedykacyjną: REVERENDISSIMO AC EMINENTISSIMO DOMINO FRANCISCO S.R.E. CARDINALI MACHARSKI CONSILIUM MONTIS KOŚCIUSZKO CRACOVIAE CUM MAXIMA DEVOTIONE OFFERT A.D. MMX (na rewersie). Wyrtyto też godność Kardynała na marmurowej tablicy poświęconej Członkom Honorowym Komitetu w kaplicy bł. Bronisławy pod Kopcem.

28 lipca 2016 r. w szpitalu uniwersyteckim w Krakowie chorego Kardynała nawiedził Ojciec św. Franciszek i udzielił mu błogosławieństwa. Zmarł w Krakowie We franciszkańskie święto Matki Boskiej Anielskiej zwane Porcjunkulą w 90. roku życia i w 38. roku biskupstwa.

Jego ciało – przy dźwięku dzwonu Zygmunt – zostało pochowane 5 sierpnia 2016 r. w grobie biskupów krakowskich pod konfesją św. Stanisława, obok biskupa krakowskiego kard. Adama S. Sapiehy.

M. Rokosz, J. Urban, *Ks. kardynał Franciszek Macharski (20 V 1927-2 VIII 2016)*, RK 2017, t. LXXXIII, s. 289-292 (nekrolog).

JU

2012

Franciszek Ziejka (ur. 3 X 1940 r. w Radłowie – zm. 19 VII 2020 r. w Krakowie), historyk literatury polskiej, profesor zwyczajny, profesor honorowy Uniwersytetu Jagiellońskiego, dziekan, prorektor i rektor UJ, przewodniczący Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Studiował filologię polską na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie pracował w Katedrze Historii Literatury Polskiej w Instytucie Filologii Polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Doktorat obronił w 1971 r., habilitował się w 1982 r., w 1991 r. otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych. Czasowo pracował również na Université de Provence Aix-Marseille I, Uniwersytecie Lizbońskim oraz w Institut national des langues et civilisations orientales w Paryżu. Piastował funkcję wicedyrektora

tora Instytutu Filologii Polskiej, a także dziekana Wydziału Filologicznego. Następnie pełnił funkcję prorektora Uniwersytetu Jagiellońskiego do spraw ogólnych, a także kierował Katedrą Historii Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski. W latach 1999-2005 przez dwie kadencje sprawował urząd rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego. W trakcie pełnienia funkcji rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego był również m.in. przewodniczącym Kolegium Rektorów Szkół Wyższych Krakowa, wiceprzewodniczącym, a potem przewodniczącym Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich. Był także członkiem Narodowej Rady Integracji Europejskiej przy Prezesie Rady Ministrów, a także Komitetu Polska w Zjednoczonej Europie przy prezydium Polskiej Akademii Nauk. Od 1996 r. był również członkiem Wydziału I Filologicznego Polskiej Akademii Umiejętności. W latach 2005-2020 był przewodniczącym Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Był inicjatorem i przewodniczącym Rady Fundacji Panteon Narodowy w Krakowie, która doprowadziła do odrestaurowania krypt kościoła pw. św. św. Piotra i Pawła, gdzie dotychczas pochowano lub upamiętniono zasłużonych Polaków: Sławomira Mrożka, Karola Olszewskiego, Zygmunta Wróblewskiego, Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego, Henryka Żygalskiego, Krzysztofa Pendereckiego, Adama Zagajewskiego.

Profesor Franciszek Ziejka przez wiele lat reprezentował Polską Akademię Umiejętności w Association Bibliothèque Polonaise de Paris, a także był członkiem Komisji ds. Etyki w Nauce przy Polskiej Akademii Nauk, a także Kapituły Nagród Premiera Rządu RP. Był autorem licznych publikacji naukowych oraz członkiem komitetów redakcyjnych czasopism naukowych. Otrzymał godność doktora honoris causa pięciu uniwersytetów w Polsce, m.in. Akademii Pedagogicznej w Krakowie (2003) i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (2005). Był laureatem licznych nagród oraz odznaczeń państwowych polskich i zagranicznych, takich jak: Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Medal „Gloria Artis”, Wielki Złoty Krzyż za Zasługi na Rzecz Republiki Austrii, Palmes Académiques, Ordre National du Mérite, Legia Honorowa (Chevalier), Krzyż Mauthausen „Pro meritis”, Grande Oficial da Ordem do Mérito (Portugalia), Wielki Krzyż Orderu Zasługi Republiki Federalnej Niemiec.

Wybitny znawca literatury polskiej pozytywizmu i Młodej Polski, jest autorem niezliczonych publikacji z tej dziedziny, lecz również z szeroko pojętej kultury polskiej tego okresu. Szczególnie ważne są studia poświęcone twórczości Wyspiańskiego. W 65. rocznicę urodzin uczniowie, koledzy i przyjaciele ofiarowali mu Księgę pamiątkową *Literatura – kulturoznawstwo – uniwersytet* (Kraków 2005). Od 2012 r. był honorowym profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Franciszek Ziejka, człowiek dobry, życzliwy i pełen humoru, był czcicielem Tadeusza Kościuszki, obszerne studium poświęcił Panoramie Racławickiej

(Kraków 1984). W 1994 r. został zaproszony do Komitetu Kopca Kościuszki i mimo licznych obowiązków rektorskich osobiście uczestniczył w posiedzeniach Komitetu lub prosił o zastępstwo prorektora. Jako przewodniczący SKOZK wykazywał troskę o Kopiec. Trwale wpisał się w dzieje Komitetu. W r. 2012 został członkiem honorowym. Spoczął na cmentarzu Salwatorskim.

T. Bętkowska, *Skok na głęboką wodę*, AM 2008, nr 100, s. 48-56; *Nie żyje profesor Franciszek Ziejka – Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1999-2005*, AM 2020, nr 2018, s. 58; J. Popiel, *Rektora Franciszka Ziejkę wspomina rektor Jacek Popiel*, AM 2020, nr 2018, s. 59-60; A. Czabanowska-Wróbel, *Między historią literatury a Uniwersytetem*, AM 2020, nr 218, s. 61-62; T. Bilczewski, *Tu łatwiej kochać ludzi, łatwiej żyć*, AM 2020, nr 2018, s. 63-64; R. Pagacz-Moczarska, „*Los sprawił, że w swoim życiu mogłem robić to, co pokochałem...*”. Z prof. Franciszkiem Ziejką, rektorem UJ w latach 1999-2005, pomysłodawcą i opiekunem merytorycznym czasopisma „*Alma Mater*” w latach 1996-2020, rozmawia Rita Pagacz-Moczarska, AM 2020, nr 218, s. 66-75; B. Krasnowolski, *Franciszek Ziejka (1940-2020)*. Przewodniczący Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, *Uczony, Przyjaciół*, RK 2020, t. LXVI, s. 169-175; *Złota Księga...*, s. 473.

MR

2017

Ksiądz inf. Jerzy Bryła (ur. 24 V 1928 r. w Nowym Brzesku), proboszcz parafii pw. Najświętszego Salwatora na Zwierzyńcu. Rodzice byli nauczycielami w szkole podstawowej w Nowym Brzesku. Tam rozpoczął naukę. Po kilku latach ojciec został kierownikiem szkoły w Stręgoborzycach k. Wawrzeńcyc i tam przeniósł się z rodziną. W 1941 r. Jerzy ukończył szkołę podstawową prowadzoną tajnie przez rodziców. Po wojnie podjął naukę w IV Gimnazjum imienia Henryka Sienkiewicza w Krakowie przy ul. Krupniczej 2. Po maturze wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie i podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. 29 czerwca 1952 r. w katedrze na Wawelu otrzymał święcenia kapłańskie.

Przez 16 lat był wikariuszem i katechetą. Najpierw w Rajczy na Żywiecczyźnie, następnie w Bielsku-Białej, a w końcu na Kleparzu przy kolegiacie św. Floriana. W 1968 r. podjął pracę w Kurii Metropolitalnej w Krakowie na Wydziale Katechetycznym. W roku następnym zorganizował pierwsze w Polsce studium katechetyczne. Po kilku latach wstąpił do Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego Kurii. Równocześnie był spowiednikiem w Krakowskim i Częstochowskim Seminarium Duchownym.

W 1975 r. kard. Karol Wojtyła zamianował ks. Jerzego proboszczem prepozytury Najświętszego Salwatora na Zwierzyńcu. Był nim przez 30 lat. W tym okresie odnowiony został kościół Sióstr Norbertanek, kościół Najświętszego

Salwatora i gontyna św. Małgorzaty. Powiększono cmentarz Salwatorski i wystawiono nową kaplicę cmentarną ku czci Wszystkich Świętych. A cóż dopiero powiedzieć o duszpasterstwie parafialnym, o zwyczajnej codziennej trosce o parafian. To setki, a nawet tysiące ochrzczonych dzieci, dzieci, które przystąpiły do pierwszej komunii św., młodzieży bierzmowanej, par pobłogosławionych, nawiedzonych chorych i odprowadzonych na cmentarze. Prace te zostały dostrzeżone w środowisku kościelnym i nagrodzone, najpierw urzędem dziekana dekanatu salwatorskiego, następnie prałaturą, a w 1997 r. protonotariatem apostolskim połączonym z tytułem infułata i przywilejem noszenia infuły. To kolejny trzeci już tytuł jubileuszowy.

Obok duszpasterstwa parafialnego osoba Księdza Infułata zajmuje poczesne miejsce w dziejach duszpasterstw specjalistycznych, które zorganizował i które identyfikujemy z jego osobą – to duszpasterstwo głuchoniemych i duszpasterstwo środowisk twórczych.

Od najmłodszych lat kapłaństwa związany z duszpasterstwem osób głuchych i słabosłyszących. Już w 1955 r. bp Franciszek Jop powierzył ks. Jerzemu duszpasterstwo głuchoniemych na Żywiecczyźnie. W 1956 r. w Krakowie poprowadził pierwsze rekolekcje dla dzieci głuchoniemych. Zajmował się głuchoniemymi w Bielsku-Białej i na Starym Kleparzu w Krakowie. Podjął studia zaoczne w Instytucie Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, a po ich zakończeniu w r. 1960 prowadził zajęcia przygotowujące kleryków do pracy z osobami głuchoniemymi, ucząc ich języka migowego. W 1962 r. został Archidiecezjalnym Duszpasterzem Głuchych. W 1974 r. wybrany w Paderborn do zarządu Międzynarodowego Koła Ekumenicznego dla Duszpasterzy Głuchoniemych. W latach stanu wojennego był organizatorem pomocy charytatywnej dla głuchoniemych. W 1992 r. wyróżniony Złotą Odznaką Honorową Polskiego Związku Głuchych. W 1998 r. opublikował książkę *Głusi słyszą*, w której przedstawił swoje doświadczenia w pracy z głuchoniemymi.

W 1968 r. podjął się duszpasterstwa środowisk twórczych w Krakowie. W 1971 r. z kard. Wojtyłą zorganizował pierwszy opłatek artystów krakowskich, dając początek corocznym spotkaniom. W 1980 r. był przy powstaniu Krakowskiego Triennale Rzeźby Religijnej. Odtąd też biorą początek Muzyczne Wieczory na Salwatorze. Od prawie 50 lat jako duszpasterz środowisk twórczych związany jest z krakowskimi uczelniami: Akademią Muzyczną, Państwową Wyższą Szkołą Teatralną i Akademią Sztuk Pięknych. Odprawia msze św. na inaugurację i zakończenie kolejnych lat akademickich. Głosi homilie, integruje. Dla artystów organizuje coroczne rekolekcje i pielgrzymki. Jest zapraszany przez środowiska artystyczne, uczestniczy w premierach teatralnych, wernisażach i koncertach.

Ksiądz infułat to także duszpasterz Bractwa Kurkowego. W podzięcie za opiekę duszpasterską wielokrotnie wyróżniany. W 1995 r. otrzymał honorowe członkostwo Bractwa. W r. 2000 otrzymał pierścień królewski Bractwa Kurkowego i Krzyż Komandorski Zjednoczonych Bractw Kurkowych w Polsce, a w r. 2002 zarząd Zjednoczonych Bractw Strzeleckich Europy przyznał mu najwyższe swoje odznaczenie: Krzyż św. Sebastiana.

Prace księdza infułata zostały dostrzeżone przez rządców i Nowego Brzeska, i Wawrzeńczyce, i Krakowa. W r. 2001 otrzymał brązowy medal Cracoviae Merenti. W 2005 r. medal św. Brata Alberta. Tego roku otrzymał także medal św. Norberta „Przyjaciel Ziemi Nowobrzezkiej”. W 2013 r. decyzją rady Gminy Igołomia-Wawrzeńczyce otrzymał tytuł „Honorowego Obywatela Gminy Igołomia-Wawrzeńczyce” jako najwyższe odznaczenie gminne. Tego roku odznaczony został Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski za wybitne zasługi w pracy duszpasterskiej: a) na rzecz osób głuchoniemych, b) środowisk twórczych, c) za propagowanie idei ekumenizmu i pojednania.

Integralnie związany z Komitetem Kopca Tadeusza Kościuszki od początku probostwa na Salwatorze, a więc od ponad 40 lat. Związek między prepozytem zwierzynieckim a kaplicą bł. Bronisławy i Kopcem Tadeusza Kościuszki jest naturalny. Ksiądz infułat uczynił go oczywistym. Na wniosek prezesa Komitetu prof. M. Rokosza ks. inf. Bryła w 2017 r. został odznaczony najwyższym odznaczeniem Komitetu Kopca – członkostwem honorowym. Obecnie jest najstarszym kapłanem Archidiecezji Krakowskiej.

J. Urban, *Życiorys Ks. Infulata* (Jerzego Bryły), „Tygodnik Salwatorski” 2002, R. 9, nr 24 (391), 16 VI, s. 3-5.

JU

Jerzy Lesław Wyrozumski (ur. 7 III 1930 r. w Trembowli – zm. 2 XI 2018 r. w Krakowie), historyk mediewista, profesor zwyczajny nauk humanistycznych, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1981-1986 dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, w latach 1987-1990 prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Organizator, członek, a w latach 1994-2015 sekretarz generalny odrodzonej Polskiej Akademii Umiejętności. W latach 1980-2015 prezes Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

Po maturze w Liceum Ogólnokształcącym im. Henryka Sienkiewicza w Koźlu podjął na Uniwersytecie Jagiellońskim studia historyczne, które ukończył w 1955 roku. Był uczniem Ludwika Piotrowicza, Jana Dąbrowskiego i Romana Grodeckiego. Po studiach został na asystenturze w Zakładzie Historii Średniowiecznej Polski zawiadywanej przez Grodeckiego. Doktorat uzyskał

w 1963 r. na podstawie pracy *Tkactwo małopolskie w wiekach średnich*, przygotowanej pod kierunkiem Grodeckiego, specjalisty w zakresie historii gospodarczej średniowiecza. Habilitował się na podstawie rozprawy *Państwowa gospodarka solna w Polsce do schyłku XIV wieku*. W 1981 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1993 profesorem zwyczajnym. Kierował Zakładem Historii Średniowiecznej Polski Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wypromował dziesięciu doktorów.

Jego specjalność naukowa to dzieje polskiego średniowiecza, zwłaszcza problematyka gospodarczo-społeczna i ustrojowa oraz ruchy społeczno-religijne w Europie. Opublikował ponad sześćset artykułów, rozpraw i książek. Napisał m.in. *Historię Polski do roku 1505* (Warszawa 1978), monografię *Kazimierz Wielki* (Wrocław 1982) oraz tom I w serii „Dzieje Krakowa”: *Kraków do schyłku wieków średnich* (Kraków 1992). Kierował wieloma projektami badawczymi, m.in. krytycznym wydaniem wraz z przekładem z języka łacińskiego na polski *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae* Jana Długosza oraz serią wydawniczą *Acta Nuntiaturae Polonae*.

Uczestniczył w zakładaniu Solidarności na Uniwersytecie Jagiellońskim, a po 1989 r. w odradzaniu Polskiej Akademii Umiejętności. W latach 1994-2015 był sekretarzem generalnym Państwowej Akademii Umiejętności. Był członkiem Rad Naukowych Biblioteki PAU i PAN oraz Archiwum PAN i PAU w Krakowie, a także członkiem Rady Naukowej i Komitetu Redakcyjnego *Polskiego Słownika Biograficznego*. Był członkiem zarządu Kasy im. Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki, członkiem Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów oraz członkiem rady Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Był doktorem honoris causa Uniwersytetu Rzeszowskiego, Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego oraz Uniwersytetu w Miszkolcu i Uniwersytetu w Peczu. Laureat wielu nagród, był odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski w 1989 r. oraz krzyżami i orderami zagranicznymi Węgier, Estonii i Watykanu.

W latach 1980-2015 jako prezes Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa sprawował formalną opiekę nad Komitetem Kopca Kościuszki do 2007 r. pozostającym w związku z Towarzystwem.

9 listopada 2018 r. spoczął w nowej Alei Zasłużonych cmentarza Rakowickiego w Krakowie.

Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej, red. K. Baczkowski, Kraków 1995, s. 13-35: bibliografia prac Jerzego Wyrozumskiego; B. Wyrozumska, M. Starzyński, *Bibliografia prac profesora Jerzego Wyrozumskiego za lata*

1995-2018, RK 2019, t. LXXXV, s. 219-238; T. Jasiński, *Jerzy Wyrozumski (1930-2018)*, „Nauka” 2018, nr 4, s. 181-185; Nekrolog opublikowany przez Polską Akademię Umiejętności, „Gazeta Wyborcza”, Kraków, 2018 (9 XI); Nekrolog opublikowany przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, „Gazeta Wyborcza” Kraków, 2018 (6 XI); W. Nowak, *Bardzo krakowski Kresowianin*, „PAUza Akademicka” 2019, R. XI, nr 461, s. 2-3; J. Purchla, *Era prezesa Wyrozumskiego*, *ibidem*, s. 4-5; K. Ożóg, *Wspomnienie o moim Mistrzu, Profesorze Jerzym Wyrozumskim i współpracy z Nim przy edycji „Roczników” Jana Długosza*, *ibidem*, s. 5-6; S. Sroka, *Wspomnienie o profesorze Jerzym Wyrozumskim*, *ibidem*, s. 7.

MR

Jacek Purchla (ur. 3 IX 1954 r. w Krakowie), historyk sztuki i ekonomista, profesor nauk humanistycznych, specjalista z zakresu dziedzictwa kulturowego i historii miast, krakowianista, profesor Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie i Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek czynny Państwowej Akademii Umiejętności. Założyciel i w latach 1991-2018 dyrektor Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie, w latach 2015-2020 przewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Po maturze (1973) w I Liceum Ogólnokształcącym im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie studiował na Wydziale Ekonomiki Produkcji Akademii Ekonomicznej w Krakowie i historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w 1983 r. się doktoryzował, a w r. 1986 – habilitował. W 1994 r. otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych, w 1997 tytuł profesora zwyczajnego nauk humanistycznych. Od 1976 r. jest pracownikiem Akademii Ekonomicznej (następnie Uniwersytetu Ekonomicznego), a w latach 1991-2018 także Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1995-2001 był kierownikiem Zakładu Studiów Miejskich w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, a od 2005 do 2018 r. kierował Katedrą Dziedzictwa Europejskiego w Instytucie Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W r. 2017 nadano mu godność doktora honoris causa Uniwersytetu Narodowego Politechnika Lwowska. Wypromował 15 doktorów.

W latach 1989-1990 był przewodniczącym Komisji ds. Statutu m. Krakowa Krakowskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”. W latach 1990-1991 był wiceprezydentem Krakowa, a od stycznia do lutego 1991 r. – p.o. prezydenta. W r. 1991 założył i został pierwszym dyrektorem Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie (pełnił tę funkcję do początku 2018 r.), gdzie nadal kieruje Instytutem Dziedzictwa Europejskiego.

Inne spośród licznych funkcji to: członkostwo Komitetu Nauk o Sztuce Państwowej Akademii Nauk, od r. 2000 jest członkiem tytularnym Comité International d’Histoire de l’Art (CIHA), w latach 2004-2012 był jego wiceprezydentem. Jest także członkiem wielu organizacji i stowarzyszeń, m.in. Rady

Europa Nostra w Hadze (od 2018 r. jest wiceprezydentem tej organizacji), działa też jako ekspert w International Scientific Committee on the Theory and Philosophy of Conservation and Restoration of Cultural Property (Komitet Teorii ICOMOS). W latach 2000-2016 przewodniczył Radzie ds. Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W 2012 r. został wybrany na wiceprzewodniczącego Polskiego Komitetu ds. UNESCO. W kadencji 2016-2017 pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO. Od r. 2015 prezes Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa i redaktor „Rocznika Krakowskiego”. Od r. 2006 był członkiem zwyczajnym Komitetu Kopca Kościuszki. W r. 2019 został wybrany przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego pierwszym przewodniczącym Rady Uczelni na lata 2021-2024.

Był stypendystą wielu prestiżowych europejskich i pozaeuropejskich fundacji i instytucji, m.in. Alexander von Humboldt-Stiftung w latach 1992-1993, 1997, 2005, 2015. Został uhonorowany wieloma wysokimi odznaczeniami państwowymi Rzeczypospolitej Polskiej, są to m.in.: Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (2011), Złoty Medal Zasłużony Kulturze „Gloria Artis” (2018), Medal Stulecia Odzyskanej Niepodległości (2019), oraz odznaczeniami państwowymi Austrii, Węgier, Norwegii i Litwy. Jest także laureatem wielu nagród i wyróżnień polskich i zagranicznych, jak m.in. Nagroda Miasta Krakowa (1981, 1997), Nagroda Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (1987), Nagroda Ministra Edukacji Narodowej (1993), Nagroda Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2007).

Prowadzi badania nad rozwojem miast, historią społeczną i historią sztuki XIX i XX w., a także teorią i ochroną dziedzictwa kulturowego. Działalność naukowa Purchli ma charakter interdyscyplinarny, a jego zainteresowania koncentrują się przede wszystkim wokół szeroko pojętej problematyki miasta i rozwoju urbanistycznego. Stworzył nowoczesny warsztat „urbanologa”. Drugim istotnym wątkiem działalności naukowej są podjęte jeszcze w połowie lat 70., pionierskie wówczas badania nad architekturą XIX i XX w., w których w nowatorski sposób analizował takie czynniki, jak: prawo budowlane, rola mecenatu publicznego, szkolnictwo, zagadnienia polityczne, społeczne i ekonomiczne. W latach 90. XX w. zainicjował interdyscyplinarne badania nad teorią dziedzictwa i zarządzaniem miastem historycznym. Jego prace były tłumaczone i wydane w kilkunastu językach.

Jest autorem ponad dwudziestu książek i dziesiątków artykułów dotyczących zabytków architektury Krakowa i w/w problematyki dziedzictwa kulturowego oraz redaktorem wielu wydawnictw naukowych, m.in. materiałów

pokonferencyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego, które trudno tu wymienić.

Złota Księga..., s. 325.

MR

2019

Anthony Joseph Bajdek (ur. 7 X 1938 r. w Lynn w Stanie Massachusetts), obywatel Stanów Zjednoczonych polskiego pochodzenia od trzech pokoleń, który z rodzinnego domu wyniósł miłość i kult Kościuszki. Historyk, wykształcony na Uniwersytecie Northeastern w Bostonie, w którym od 1966 r. był zatrudniony jako wykładowca; obecnie na emeryturze. Prowadził wykłady kursowe z historii od czasów starożytnych po współczesność. Jako nowożytnik prowadził cykle wykładów monograficznych: *Rosja w 1917 roku*; *Świat w latach 1900-1945*; *Świat po 1945 roku*; *Europa Wschodnia od r. 1500*; *Polska w XX wieku*. Bada tradycję kościuszkowską w Stanach Zjednoczonych i stosunek młodej republiki amerykańskiej do sprawy polskiej w I połowie XIX w. Dał się poznać jako dobry organizator, gdy pełnił obowiązki prodziekana. Uczestniczył też w konferencjach naukowych poza Stanami Zjednoczonymi, nie wyłączając Polski (Uniwersytet w Gdańsku, PAU i Komitet Kopca Kościuszki w Krakowie). Jest autorem artykułów i książek, pośród których wyróżnia się *When Victimization of Poland Was Never in Doubt* (2021). Książka jest wynikiem wieloletniej kwerendy prasowej informacji w rocznikach „Niles Register” z lat 1811-1849, która daje dowód tego, że młode państwo amerykańskie interesowało się sprawą polską i nie pogodziło się ze stanem państwowego nieistnienia Polski.

Dał się też poznać jako działacz Kongresu Polonii Amerykańskiej. W latach 1999-2011 był prezesem Kongresu Polonii Amerykańskiej Wschodniego Massachusetts (Polish American Congress of Eastern Massachusetts). Jako członek Komisji Wykonawczej Kongresu Polonii Amerykańskiej w Waszyngtonie był wiceprezesem Komisji do spraw Amerykańskich. Inicjował i koordynował działania na rzecz zniesienia wiz dla Polaków. W Massachusetts przygotował tekst uchwały o ustanowieniu Dnia Kongresu Polonii Amerykańskiej, który został ustanowiony w grudniu 2009 r. Gubernator Massachusetts jest zobowiązany do corocznego ogłaszania obchodów dnia Kongresu Polonii Amerykańskiej. Żaden inny stan w USA nie posiada takiego prawa, które honorowałoby Kongres Polonii Amerykańskiej. W 2011 r. założył w New Hampshire Oddział KPA i został jego prezesem.

Jest prezesem fundatorem American Association of the Friends of Kosciuszko at West Point, które dzięki niemu istnieje i działa na terenie Akademii Wojskowej Stanów Zjednoczonych od 2003 roku. Bajdek co roku na początku maja organizuje międzynarodowe konferencje Kościuszkowskie i uroczystość pod pomnikiem Kościuszki nad Hudson. Imprezy te wpisują się w program dorocznego święta Akademii, która czci generała Kościuszkę jako swego patrona. Za swoją działalność został odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2002), a przez Kapitułę Nowej Anglii Fundacji Kościuszkowskiej (New England Chapter of the Kosciuszko Foundation) – tytułem Wybitnego Amerykanina Polskiego Pochodzenia (Distinguished Polish American) w 2004 r., a prezydent Krakowa J. Majchrowski w r. 2017 na wniosek prezesa Komitetu Kopca Kościuszki udekorował Bajdka odznaką Honoris Gratia za wkład wniesiony w propagowanie spuścizny ideowej Tadeusza Kościuszki w Stanach Zjednoczonych.

Związki prof. Anthony'ego Bajdka z Komitetem Kopca Kościuszki datują się od 2008 r., kiedy to jako prezes Towarzystwa w West Point przywiózł ufundowaną z jego inicjatywy tablicę upamiętniającą nawiązanie kontaktów i rozpoczęcie budowy „transatlantyckiego mostu wspólnoty myśli i celów, stanowiącego wyraz więzi między Komitetem Kopca Kościuszki i Amerykańskim Stowarzyszeniem Przyjaciół Kościuszki w West Point”. Ta dwujęzyczna metalowa tablica została zawieszona na murze kaponiery południowej fortu pod Kopcem i uroczystie odsłonięta 16 września 2008 roku. Profesor jest darczyńcą książek do biblioteki Komitetu. Uczestniczył też w międzynarodowych obchodach 200-lecia śmierci Kościuszki organizowanych przez Komitet Kopca Kościuszki w Krakowie w październiku 2017 r. Komitet na swoim walnym zgromadzeniu 26 marca 2019 r. na wniosek prezesa podjął uchwałę o nadaniu prof. Bajdkowi godności członka honorowego Komitetu. Została ona wykonana 18 czerwca 2019 r. w kaplicy bł. Bronisławy pod Kopcem Kościuszki.

MR

Noty biograficzne członków Komitetu Kopca Kościuszki z lat 1820-2020 (2021) w układzie chronologicznym

Jakub Mąkowski (Makólski) h. Jaxa (ur. 1782 r. – zm. 18 VI 1858 r. w Wieliczce), sędzia, działacz społeczny. Był synem rejenta Józefa i Wiktorii z Korytowskich. Studia prawnicze ukończył na Uniwersytecie Lwowskim. W r. 1797 rozpoczął karierę sędziowską przy organizacji sądownictwa austriackiego w Krakowie jako sekretarz tamtejszego Forum Nobilium. Od r. 1811 sędzia departamentów krakowskiego i radomskiego. W r. 1803 wylegitymowany ze szlachectwa przez Komisję Szlachecką dla Galicji Zachodniej. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej prokurator w sądzie karnym w Krakowie, a następnie wiceprezes Trybunału I Instancji tamże. W r. 1832 awansowany na najwyższe w hierarchii stanowisko – przewodniczącego krakowskiego Sądu Apelacyjnego. W r. 1842 w trakcie reformy sądownictwa został wbrew własnej woli zdymisjonowany. Według Stanisława Schnüra-Peplowskiego „nie cieszył się sympatią ani ze strony ludności, ani w sferach rządowych”. Był członkiem Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa z gminy 2 miasta Krakowa, powołany do jego komitetu prawodawczego i komisji skarbowej. Dał się poznać jako działacz społeczny i charytatywny. Był również członkiem i wizytatorem Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego, a także współtwórcą statutu powołanego w r. 1816 Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie, w którym działał w jego komitecie gospodarczym. Był honorowym członkiem krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Muzyki. Pod koniec życia osiadł w Pawlikowicach, gdzie ukrywał m.in. Stefana Mułkowskiego, działacza Stowarzyszenia Ludu Polskiego. Z zawartego 28 listopada 1820 r. w Krakowie małżeństwa z Kunegundą z Gąsiorowskich (1831-1850), córką Ignacego i Anny z Nawrockich, miał syna Józefa Ignacego Macieja (ur. 1823). W kościele pw. św. Klemensa w Wieliczce znajduje się jego epitafium nagrobne. **Był inicjatorem uchwalonego 19 lipca 1820 r. przez Senat Wolnego Miasta Krakowa wniosku w sprawie „Usypania Mogiły za Pomnik Tadeuszowi**

Kościuszcze”, w którym głosił: „Kto walczył za ojczystą ziemię, niech z ziemi ma pomnik”. Był także członkiem honorowym powołanego 24 listopada 1820 r. przez Senat Wolnego Miasta Krakowa Komitetu Kopca Kościuszki, w którym zasiadał do 1825 roku.

A. Felczyńska, *Epitańum Jakuba Jaxa z Mąkolic Mąkolskiego*, „Sakralne Dziedzictwo Małopolski” 2023, [on-line:] <https://sdm.upjp2.edu.pl/dziela/epitańum-jakuba-jaxa-z-makolic-makolskiego> – 30 V 2023; J.T. Głębocki, *Zakłady ku ulżeniu cierpieniom bliźnich obecnie w Krakowie istniejące, z krótką wzmianką o dawniejszych, a dziś nieistniejących instytucjach tego rodzaju*, Kraków 1852, s. 72, 159, 163; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 91-92, 108; „Dzieje Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej” 1823, t. II, nr 1, s. 91; „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1819 (Lista Reprezentantów); „Gazeta Krakowska” 1815, nr 3, s. 95; 1816, nr 9, s. 107; 1820, nr 3, s. 26-27; „Gazeta Lwowska” 1818, nr 9, s. 35; „Kalendarzyk Polityczny Pijarski na Rok 1811”, Kraków 1811, s. 307; „Kalendarzyk Polityczny Wolnej i Niepodległej Rzeczypospolitej Krakowskiej, pod Opieką trzech Najjaśniejszych i Najpotężniejszych Monarchów zostającej, na Rok 1834”, Kraków 1834, s. 36; *Postanowienie Mogiły za Pomnik*, [w:] *Pamiętnik budowy pomnika Tadeusza Kościuszki...*, Dowód nr V; S. Schnür-Pełowski, *Obrazy z przeszłości Galicji i Krakowa (1772-1858)*, cz. II, Lwów 1896, s. 278-279; *Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Królestwie Polskim. Gustaw Ehrenberg i „Świętokrzyżowcy”*, red. W.A. Djakow et al., Wrocław 1978; Ustawy Towarzystwa Przyjaciół Muzyki w Krakowie, Kraków 1818, s. 15; Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Józefa w Podgórzu, sygn. 29/1470/0/2/6 (Księga małżeństw).

AB

Komitet Organizacyjny powołany przez Senat Wolnego Miasta Krakowa

Feliks Radwański sen. (ur. 25 V 1756 r. w Krakowie – zm. 23 III 1826 r. w Krakowie), architekt, prof. Szkoły Głównej Koronnej (później: Uniwersytet Jagielloński), senator Wolnego Miasta Krakowa, członek, a następnie członek honorowy Komitetu Kopca Kościuszki. Formalnie 15 maja 1766 r. został wpisany w poczet studentów Szkoły Głównej Koronnej, ale uczęszczał w rzeczywistości do Szkół Nowodworskich, a dopiero następnie na uczelnię, gdzie 18 października 1771 uzyskał stopień bakałarza, a 14 października 1775 r. magistra atriium. Zaprzyjaźnił się wówczas z Janem Śniadeckim. W 1776 r. podjął wykłady z architektury, a w 1777 r. uzyskał stopień geometry przysięgłego Akademii. W wyniku reformy kołłątajowskiej uniwersytetu krakowskiego Radwański w r. 1780 podjął wykłady z matematyki, a w 1781 r. dodatkowe kursy dla rzemieślników i 19 czerwca 1782 został pierwszym profesorem nowo utworzonej Katedry Matematyki elementarnej Szkoły Głównej Koronnej (czyli uniwersytetu krakowskiego). Dzięki wstawiennictwu Śniadeckiego i Kołłątaja dokszałcał się w latach 1783-1786 w Paryżu, uczęszczając na wykłady w Collège de France,

zwiedził także Holandię i Włochy. Od jesieni 1786 r. znów prowadził wykłady w Szkole Głównej Koronnej, jednak mimo wsparcia Śniadeckiego i bp. Michał Poniatowskiego, jego koncepcje utworzenia Katedry Architektury zostały zablokowane. Otrzymał natomiast 27 września 1787 r. Katedrę Mechaniki i Hydrauliki, którą kierował do 1805 roku. Sporządził wówczas m.in. model maszyny parowej. Równocześnie podjął pracę jako architekt, przede wszystkim uniwersytecki. W latach 1787-1791 kierował budową Collegium Phisicum im. Hugona Kołłątaja, a w latach 1790-1792 budową obserwatorium astronomicznego. Był autorem niezrealizowanych projektów przebudowy ogrodu botanicznego (1797) i wzniesienia tam oranżerii (1798).

Z ramienia Szkoły Głównej Koronnej opracował plany reformy zarządu dóbr uczelni, propagując m.in. oczynszowanie chłopów w majątkach uniwersytetu. Po wybuchu insurekcji kościuszkowskiej w 1794 r. został członkiem Komisji Porządkowej w Krakowie, w czerwcu tegoż roku podpisał akt kapitulacji przed wojskami pruskimi. 11 listopada 1795 r. został komisarzem Delegacji Ekonomicznej uniwersytetu, a funkcję tę pełnił do 1802 roku. W 1805 r. przeszedł na emeryturę, co było po części rezultatem reorganizacji i germanizacji krakowskiej uczelni.

W kolejnym roku zaczął wydawać poświęcony rolnictwu „Dziennik Gospodarki Krakowski”, czasopismo jednak wkrótce upadło. W 1807 r. nabył podkrakowskie Swoszowice w celu założenia tam uzdrowiska bazującego na źródłach siarczanych. Zbudował tam Dom Zdrojowy. Po wyzwoleniu Krakowa z rąk austriackich przez wojsko polskie (15 lipca 1809 r.) zaangażował się w odbudowę uniwersytetu. Został komisarzem nauk i muzeów i zabezpieczał majątek uczelni. Na mocy rozporządzenia z 2 grudnia 1809 r. podpisanego przez ks. Józefa Poniatowskiego został dyrektorem Wydziału Filozoficznego. Stał w opozycji do centralistycznych poczynań Izby Edukacyjnej Księstwa Warszawskiego, co przyniosło mu znaczną popularność w Krakowie. Jednak w wyniku decyzji Izby Edukacyjnej z 15 grudnia 1810 r. utracił stanowisko. Poświęcił się zarządzaniu Swoszowicami oraz działalności pisarskiej. Skierował do ministra spraw wewnętrznych Księstwa Warszawskiego dwa memoriały dotyczące rozwoju produkcji saletry w kraju.

Po utworzeniu Wolnego Miasta Krakowa został 2 listopada 1815 r. mianowany dożywotnim senatorem z ramienia uniwersytetu. Następnie 3 grudnia został członkiem Komitetu Akademickiego, który miał opracować nowy statut uniwersytetu, a 12 marca 1816 r. został członkiem Komisji Włościańskiej powołanej w celu oczynszowania chłopów. Przygotował w niej zasady funkcjonowania Komisji. Zdecydowanie popierał jej działania, widząc w usamodzielnieniu

i edukacji chłopów środek do unowocześnienia gospodarki i społeczeństwa. Za udział w pracach Komisji otrzymał od cara Aleksandra I order Świętego Stanisława. Jako delegat Senatu brał udział w 11 posiedzeniach Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa. W 1816 r. przygotował nowatorski projekt utworzenia przy tutejszym uniwersytecie Instytutu Gospodarstwa Wyższego (rolnictwa) z Weterynarią oraz Instytutu Górnictwa. Koncepcje te nie zostały zrealizowane.

W 1821 r. stanął na czele opozycji działającej w imię zachowania autonomii uniwersytetu przeciw reformie forsowanej przez prezesa Senatu Stanisława Wodzickiego, a wspieranej przez państwa zaborcze. W latach 1820-1824 prowadził na uniwersytecie wykłady z budowy dróg.

Jako członek Senatu działał w Komisji Spraw Wewnętrznych, która zajmowała się m.in. sprawami zabytków oraz upiększania Krakowa. Od 8 stycznia 1820 r. został *de facto* konserwatorem miejskim. Jego główną zasługą było uratowanie przed rozbiórką Bramy Floriańskiej i Barbakanu, o czym dyskutowano w Senacie w 1816 i 1817 oraz w 1822 roku. Jednak nie sprzeciwił się rozbiórze średniowiecznego ratusza krakowskiego, w którego miejsce jego syn zaprojektował nową siedzibę władz miejskich (niezrealizowaną). Był natomiast współtwórcą Plant krakowskich oraz jednym z projektodawców wzniesienia Kopca Kościuszki. Wcześniej wchodził w skład Komisji Senatu Rządzącego, do której należał też ks. Sebastian Sierakowski i Feliks Radwański jun. jako budowniczy. Zadaniem Komisji było wybranie miejsca „sypania” Mogiły za pomnik dla Tadeusza Kościuszki i która przy *votum separatum* ks. Sierakowskiego wybrała Górę bł. Bronisławy – Sikornik. Wziął też udział w uroczystości rozpoczynającej budowę Kopca 16 października 1820 r., później 24 listopada został członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, a następnie jego członkiem honorowym.

Na forum Towarzystwa Naukowego Krakowskiego przedstawił w 1819 i 1823 r. swoje poglądy na temat najwcześniejszych etapów rozwoju Krakowa oraz istniejącej w nim sieci rzecznej. Od r. 1816 zaangażował się także w rozwój górnictwa na terenie Wolnego Miasta Krakowa. Na posiedzeniach Senatu 16 i 21 grudnia 1822 i 3 stycznia 1823 r. skutecznie zaprotestował przeciw projektom nowej ustawy górniczej, jako nadmiernie faworyzujących własność prywatną. Dążył do przebudowy i modernizacji osady górniczej Jaworzno. Opracował *Projekt do ustawy górniczej*, która dyskutowana była na posiedzeniach Zgromadzenia Reprezentantów w latach 1824-1826. Jednak dopiero po śmierci Radwańskiego większość jego postulatów włączono do prawodawstwa Wolnego Miasta Krakowa w latach 1830 i 1844. Został pochowany w krypcie kolegiaty św. Anny. Jego nazwiskiem nazwano jedną z ulic w Krakowie.

A. Żeleńska-Chełkowska, *Radwański Feliks*, [w:] PSB, t. XXX, Wrocław 1987, s. 19-22; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94, 108; A. Żeleńska-Chełkowska, *Feliks Radwański. Senator Rzeczypospolitej Krakowskiej (1756-1826)*, Kraków 1982; S. Wachholz, *Rzeczpospolita Krakowska. Okres od 1815 do 1830 r.*, Warszawa 1957, s. 410, 416; J. Stoksik, *Dzieje katedry geometrii praktycznej w Akademii Krakowskiej (1631-1778)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1990, nr 92, s. 33.

MB

Feliks Radwański jun. (ur. 5 I 1789 r. w Krakowie – zm. 15 X 1861 r. w Krakowie), architekt, urbanista, malarz, profesor. W r. 1809 ukończył Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po wkroczeniu wojsk polskich do Krakowa w r. 1809 wstąpił do artylerii Księstwa Warszawskiego, gdzie 1 kwietnia 1810 r. został mianowany podporucznikiem. W latach 1810-1811 kształcił się w wojskowej Szkole Aplikacyjnej Artylerii i Inżynierów w Warszawie, gdzie zdobył także wiedzę z zakresu budownictwa lądowego i wodnego. Prywatnie uczył się w Warszawie malarstwa u Zygmunta Vogla. Po ukończeniu szkoły ze stopniem porucznika został kierownikiem tzw. Młyna prochowego pod Marymontem. Uczestniczył w budowie fortyfikacji Torunia i Modlina, a następnie w kampanii 1812 roku. 22 stycznia 1812 r. został awansowany na porucznika 1 klasy w kompanii pontonierów. Z armią Napoleona Bonapartego dotarł do Saksonii i dostał się do niewoli w wyniku kapitulacji Drezna. Po powrocie do Krakowa w 1814 r. pomagał ojcu w pracach demarkacyjnych granic Wolnego Miasta Krakowa i robił pomiary dla Komisji Włościańskiej. W r. 1815 został rządowym geometrą przysięgłym, a 5 maja 1817 r. – budowniczym okręgu krakowskiego. W tym okresie projektował przebudowę ratusza (1817) i Sukiennic (1823) oraz doprowadzenie do miasta wody z Olszanicy (1821). Od 12 listopada 1822 r. był czynnym członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, w którym wygłosił odczyt „O wpływie budownictwa na ogólne dobro i oświatę ludu”. 1 kwietnia 1826 r. został profesorem Katedry Architektury i Hydrauliki na Uniwersytecie Jagiellońskim, którą prowadził do jej likwidacji podczas reorganizacji uniwersytetu w r. 1833. Wysłany przez uczelnię za granicę zwiedził Śląsk, Niemcy, północną Holandię, Francję i Włochy, zdobywając doświadczenie w budownictwie wodnym i miejskich sieci kanalizacyjnych. W Paryżu słuchał wykładów w École Polytechnique, École nationale des Ponts et Chaussées, Académie des Beaux-Arts. Po powrocie do Krakowa jesienią 1827 r. wprowadził do programu studiów zajęcia z budownictwa dróg, a od roku akademickiego 1829/1830 prowadził kurs architektury niższej oraz architektury wyższej z hydrauliką, aż do r. 1833. Był senatorem oraz marszałkiem sejmu Rzeczypospolitej Krakowskiej. 25 kwietnia 1835 r. został powołany na

profesora budownictwa lądowego i wodnego w nowo utworzonym Instytucie Technicznym w Krakowie, w którym pracował do przejścia na emeryturę w r. 1857. Od r. 1842 wchodził w skład państwowej komisji egzaminacyjnej na budowniczych i geometrów. Był także członkiem Komitetu Odbudowy Wawelu oraz Komisji Balneologicznej. Wraz z Florianem Straszewskim zaprojektował i założył Planty krakowskie. Autor wielu niezrealizowanych (m.in. z powodu braku funduszy) projektów architektonicznych. Nie pozostawił po sobie żadnej większej budowli. Ogłosił skrypt *Nauka budownictwa dla uczniów architektury*, cz. I: *O pięknie* (Kraków 1844) oraz rozprawę *O polichromii architektury starożytnej, to jest zdobieniu jej kolorami, przez Feliksa Radwańskiego* ([w:] *Programma popisów rocznych w Instytucie Technicznym*, Kraków 1837). Z zachowanej twórczości malarskiej znany jest jego portret dr. Rafała Czerniakowskiego (1819), sztych *Pasterz i pasterka* (1817) oraz miniatury (dwa autoportrety i portret żony Ludwiny z Bażanów) i sztychy do obrazu Michała Stachowicza *Lajkonik krakowski na rynku* (1820). Był członkiem honorowym powołanego 24 listopada 1820 r. decyzją Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. W r. 1822 z ojcem, Feliksem Radwańskim sen., opracował ostatecznie niezrealizowany projekt i kosztorys Kopca. Wchodził w skład trzyosobowej komisji do wyznaczenia miejsca budowy Kopca. Na posiedzeniu 7 stycznia 1821 r. został powołany wraz z Jakubem Czernińskim i ojcem do komisji do określenia stanu narzędzi do budowy Kopca. Kierował budową Kopca, a następnie wchodził do komisji czuwającej nad jego utrzymaniem. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

A. Żeleńska-Chełkowska, *Radwański Feliks junior*, [w:] PSB, t. XXX, Wrocław 1987, s. 22-23; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 92; *Słownik biograficzny techników polskich*, t. VII, red. Z. Skoczyński et al., Warszawa 1996, z. 7, s. 152-153.

AB

Ksiądz Sebastian Sierakowski (ur. 9 I 1743 r. w Bogusławicach – zm. 9 VIII 1824 r. w Krakowie), jezuita, kanonik krakowski, kustosz koronny, proboszcz katedry na Wawelu. W latach 1752-1759 kształcił się w kolegium jezuitów, najpierw w Krośnie, a następnie w Przemyślu. W 1759 r. wstąpił do zakonu jezuitów. Nowicjat (lata 1759-1761) odbył w Ostrogu, filozofię studiował (lata 1761-1764) we Lwowie i Jarosławiu. W latach 1764-1765 odbył studium matematyczne w tzw. Akademii Lwowskiej. Już wtedy ujawnił zainteresowania architekturą. W latach 1765-1770 studiował teologię we Lwowie i Wiedniu. Od r. 1770 był asystentem astronoma przy prof. Ludwiku Hoszowskim w Aka-

demii Lwowskiej. Kierował seminarium nauczycielskim (z Tomaszem Siekierzyńskim). Wykładał matematykę i fizykę. W 1771 r. przygotował projekt przebudowy tzw. furtki jezuickiej w murach miejskich Lwowa na obserwatorium astronomiczne – Gwiazdździarnię, którą rozebrano pod koniec XVIII wieku. Po kasacie zakonu jezuitów przyjechał do Krakowa i zamieszkał u swojego brata, ks. Wacława Sierakowskiego. W 1774 r. wszedł do Krakowskiej Kapituły Katedralnej i już wkrótce dał się poznać jako dobry organizator. Nadzorował remont kaplicy Maciejowskich (lata 1776-1777) i budowę organów. Zaprojektował pomnik grobowy Julii z Lubomirskich Potockiej (usunięty w 1832 r.), zaprojektował sześć świeczników do konfesji św. Stanisława, które w 1784 r. wykonał Marcin Lekszycki. Zaprojektował dwie kropielnice umieszczone przy głównym wejściu do katedry. Działał także poza katedrą. Był autorem projektu nakrycia wież (tj. nowych hełmów) kolegiaty św. Anny w Krakowie. W 1778 r. zaprojektował drewniany kościół w Dobroniu k. Łaska. Kierował przebudową kościoła norbertanek na Zwierzyńcu (lata 1777-1778). W 1779 r. został proboszczem w Raclawicach. Tam dokończył budowę kościoła, dzwonnicy i cmentarza. Na Prądniku Czerwonym zaprojektował kamienny most (rozebrany w 1962 r.). W 1774 r. wstąpił do lwowskiej loży wolnomularskiej. W 1778 r. Ignacy Stanisław Kostka Potocki powołał go na członka Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych Komisji Edukacji Narodowej. Tłumaczył i opiniował podręczniki, sprawdzał przekłady. Wykonał 25 tablic graficznych do podręcznika geometrii. W 1786 r. wszedł do Komisji Dobrego Porządku, a w 1790 r. KEN wyznaczyła go do kontroli finansów Szkoły Głównej Koronnej. Został kierownikiem prac zmierzających do przebudowy wnętrza pierwszego piętra północnego skrzydła zamku na zapowiadzaną wizytę króla Stanisława Poniatowskiego. Król powierzył mu kierownictwo kamieniołomu karmelitów bosych w Dębniku k. Czernej. W 1791 r. został mianowany kustoszem koronnym. Dokonał lustracji skarbcza królewskiego na Wawelu. Po insurekcji kościuszkowskiej odmówił pruskiemu dowódcy wydania kluczy od skarbcza. By uniknąć nacisków, ukrywał się poza Krakowem. Po zajęciu Krakowa przez Austriaków (5 stycznia 1796 r.) wrócił do miasta. Niedługo potem ujawnił, że w okresie pruskiej okupacji miasta przepiłowano zawiasy i zrabowano regalia. To dało początek czarnej legendy samego Sierakowskiego jako współodpowiedzialnego. W 1804 r. kapituła wybrała go na prefekta muzyków katedralnych, a w 1807 r. został proboszczem katedry. Z tego czasu pochodzi klasycystyczny kościół w Pleszowie k. Krakowa, który zaprojektował Sierakowski. W 1809 r. został rektorem Szkoły Głównej Krakowskiej i pełnił tę funkcję w latach 1809-1815. Jako rektor został prezesem utworzonego w 1809 r. Instytutu Naukowego Krakowskiego. Rozgłos

przyniosło mu dzieło pt. *Architektura obejmująca wszelki gatunek murowania i budowania* (Kraków 1812, t. I-II). Zajmował się tłumaczeniem Kodeksu Napoleona na język polski. W Wolnym Mieście był senatorem. Od 1815 r. był członkiem Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego. Projektował pomniki, dał plan restauracji Sukiennic, budowy budynku Teatru Starego, wykonał projekty kamienic, pałaców, willi i dworów. Jego zainteresowania muzyką doprowadziły do powstania z jego inicjatywy w 1817 r. Towarzystwa Przyjaciół Muzyki, które zorganizowało w Krakowie chór i orkiestrę symfoniczną. Został jego wiceprezesem. Sprawował też patronat nad artystami.

Wszedł do komisji organizacyjnej, która miała się zająć wyborem miejsca na „usypianie” Kopca Kościuszki, zaraz obok Feliksa Radwańskiego sen. i Feliksa Radwańskiego juniora. Ponieważ był zwolennikiem tradycyjnego pomnika, a nie kopca, złożył *votum separatum* od wyboru miejsca na Kopiec.

Jego ciało pochowano w katedrze na Wawelu. Klasycystyczne epitafium znajduje się w transepcie Katedry Wawelskiej przy kaplicy MB Śnieżnej.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 85-184; B. Przybyszewski, *Katalog kanoników Krakowskiej Kapituły Katedralnej w XVIII w.*, Kraków 2009, s. 189-192; R. Róg, *Sierakowski Sebastian*, [w:] PSB, t. XXXVII, Warszawa-Kraków 1996-1997, s. 293-299.

JU

Komitet powołany uchwałą Senatu Wolnego Miasta Krakowa 24 listopada 1820 roku i członkowie dokooptowani do 1825 roku

Gen. Franciszek Maksymilian Paszkowski (zob. Poczet prezesów)

Feliks Radwański senior (zob. Komitet Organizacyjny Powołany przez Senat Wolnego Miasta Krakowa)

Józef Januszewicz h. Kłośnik (ur. 1757 r. – zm. 24 VII 1837 r. w Krakowie), sędzia, prawnik, profesor Szkoły Głównej Koronnej. Urodził się w województwie sandomierskim jako syn Andrzeja, komornika sieradzkiego. W r. 1780 doktoryzował się na Wydziale Filozoficznym Szkoły Głównej Krakowskiej. Jako jeden z pierwszych nauczycieli świeckich przez trzy lata uczył nauki moralnej i prawa w szkole wydziałowej w Lublinie, a w latach 1783-1785 w szkole podwydziałowej Nowodworskiego w Krakowie. Patentem Komisji Edukacji Narodowej z 31 maja (wedle innych źródeł 17 czerwca) 1785 r. został mianowany na wiceprofesora prawa krajowego w Szkole Głównej Krakowskiej. W r. akademickim 1786/1787 regens archiwum uniwersytetu krakowskiego oraz sekretarz wizytującego szkołę Feliksa Oraczewskiego. Po uzyskaniu w r. 1787 stopnia doktora

prawa (promocję uzyskał 7 października 1790 r.) od stycznia 1787 r. prowadził w Szkole Głównej wykłady z prawa krajowego. W r. 1790 został mianowany sekretarzem Kolegium Moralnego, a w latach 1791-1797 – sekretarzem Szkoły Głównej. Był uczestnikiem nieukończonych prac kodyfikacyjnych nad kodeksem prawa cywilnego i kryminalnego (zw. kodeksem Stanisława Augusta), przerwanych z powodu wojny w 1792 roku. Autor jedynych wprowadzonych w życie części kodeksu, czyli *Projektu prawa o sądzie ziemiańskim* i *Projektu prawa o sądzie trybunalskim*. W przygotowaniach do powstania w r. 1794 uczestniczył w konspiracyjnych zebraniach w Podgórzu, pośredniczył też w kontaktach z Tadeuszem Kościuszką. W czasie insurekcji był członkiem krakowskiego Sądu Kryminalnego. Po upadku powstania i zlikwidowaniu w r. 1796 przez Austriaków Katedry Prawa Krajowego wykładał na uniwersytecie prawo natury i prawo polityczne. Od końca r. 1796 do lata 1797 przebywał w więzieniu, oskarżony o działalność spiskową i powiązania z planującym powstanie Joachimem Deniską. W czasach Księstwa Warszawskiego wrócił do pracy akademickiej, obejmując w r. 1809 stanowisko profesora prawa natury oraz dziekana Wydziału Prawnego Szkoły Głównej Koronnej (wcześniej Krakowskiej). W związku z reorganizacją uniwersytetu po rezygnacji z katedry 25 września 1810 r. był sędzią jednego z sądów cywilnych Departamentu Krakowskiego. Był także członkiem wolnomularskiej loży „Przesąd Zwyciężony” (od r. 1813) oraz „Góra Wawel” (od r. 1819). W czasach Wolnego Miasta Krakowa był sędzią Sądu Apelacyjnego (w latach 1815-1836) i uczestnikiem ówczesnych prac kodyfikacyjnych. Od r. 1816 działał jako członek czynny Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Napisał *Rozprawę o przestępstwach i karach* („Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego” 1820, t. V). Od r. 1822 był deputowanym z 4 gminy miasta Krakowa do Izby Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa. Był to też członek czynny „powołanego do dozoru” – ustanowionego 24 listopada 1820 r. na wniosek Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa – Komitetu Obywatelskiego, działającego jako Komitet Zarządzający budową Kopca Kościuszki. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. 25 lipca 1837 r. jego majątek został zlicytowany.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 108 (tu: Januszewski – błędnie); K. Grodziska, *Scientiarum decor. Cmentarz Rakowicki w tradycji Polskiej Akademii Umiejętności*, Kraków 2002; K. Mrozowska, *Januszewicz Józef (1757-1837)*, [w:] PSB, t. X, Wrocław 1962-1964, s. 588-589; S. Załęski, *O masonii w Polsce od roku 1738 do roku 1822 na źródłach wyłącznie masońskich*, Kraków 1908, s. 191-192, 248; *Pamiętnik budowy pomnika Tadeusza Kościuszki...*, Dowód nr XVII.

Józef Wincenty Dionizy Wodzicki h. Leliwa (ur. 8 IV 1775 r. w Krakowie – zm. 14 VI 1847 r. w Krakowie), hrabia, polityk krakowski. Syn starosty krakowskiego Eliasza (ok. 1729-1805) i Ludwiki z Wielopolskich. Właściciel dóbr Kościelniki i Prokocim pod Krakowem. W latach 1811-1813 wchodził w skład krakowskiej Rady Departamentowej. Członek i jeden z organizatorów powołanego w r. 1816 Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie. Wylegitymowany jako hrabia 5 listopada 1820 roku. Mistrz odtworzonej 26 lutego 1819 r. katedry wolnomularskiej loży kapitułarnej „Góra Wawel”. Od r. 1816 członek honorowy Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W czasie powstania listopadowego (1830-1831) współorganizator i dowódca krakowskiej Gwardii Narodowej. Autor broszury *Organizacja Gwardii Miejskiej Wolnego Miasta Krakowa* (Kraków 1830). Członek działającego w latach 1830-1833 Komitetu Reparacji Zamku na Wawelu. Krytycznie i niechętnie odnosił się do rewolucji krakowskiej r. 1846, w czasie której odegrał istotną rolę polityczną. Przewodniczący powołanego w jego domu antyrewolucyjnego Komitetu Bezpieczeństwa, z ramienia którego prowadził 22 lutego 1846 r. rozmowy z Janem Tyssowskim, w wyniku której stanął na czele uznanej przez niego Straży Bezpieczeństwa. Uczestnik spotkań kontrrewolucyjnych spiskowców w mieszkaniu rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego Adama Krzyżanowskiego w związku z zamachem na dyktatorską władzę Tyssowskiego, a następnie rozmów z Tyssowskim w sprawie ostatecznej kapitulacji Krakowa. 2 marca 1846 r. przyjął od Tyssowskiego złożenie dyktatury. Po zrehabilitowaniu wiernopoddanych *Odezwy Tymczasowego Komitetu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie* do generałów państw zaborczych udał się wspólnie z Wiktorem Kopffem z pismem do gen. Ludwika Collina. Po upadku powstania i likwidacji Wolnego Miasta Krakowa (włączonego 16 listopada 1846 r. do Austrii) komisarz demarkacyjny do wyznaczenia granic. Dziedzic wsi Kościelniki, w których rozwinął produkcję mleczną, a także Prokocimia z rozbudowanym przez niego dworem. Właściciel hodowli ryb. Po siostrze Tekli (1764-1829), żonie Piotra Małachowskiego, odziedziczył pałac Małachowskich w Krakowie. Ożeniony z Józefą z Jabłonowskich (1777-1859). Odznaczony Orderem św. Stanisława II klasy. Członek powołanego 24 listopada 1820 r. uchwałą Senatu Wolnego Miasta Krakowa Komitetu Zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. Powołany w r. 1821 „do dozoru”, doglądał z Florianem Straszewskim prowadzonych od kwietnia tego roku prac nad Kopcem. Ofiarodawca na rzecz pomnika Tadeusza Kościuszki. Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Rakowickim.

K. Bąkowski, *Kronika krakowska 1796-1848*, cz. 2: *Od r. 1816 do 1831*, Kraków 1906, s. 39; J. Bednarek, *Spory wokół wydarzeń krajowych 1846 roku na łamach prasy Wiel-*

kiej Emigracji w latach 1846-1848, Toruń 2003; W. Czapliński, *Zarys dziejów Polski do roku 1864*, Kraków 1985; *Encyklopedia Krakowa*, red. R. Burek, Warszawa-Kraków 2000; J.T. Głębocki, *op. cit.*, s. 94, 146; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94, 108; K. Grodziska, *Scientiarum Decor...*; [H.M.], *Józef hr. Wodzicki, Wspomnienie pośmiertne*, „Gazeta Krakowska” 1847, nr 137, s. 1; T. Kupczyński, *Kraków w powstaniu kościuszkowskim*, Kraków 1912; W. Namysłowski, *Milicja Wolnego Miasta Krakowa*, Kraków 1913, s. 114; M. Żychowski, *Rok 1846 w Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji*, Warszawa 1956; „Dziennik Narodowy” 1846, R. 5, nr 258, s. 1036; H. Golejewski, *Pamiętnik*, t. II, oprac. I. Homola, B. Łopuszański, J. Skowrońska, Kraków 1971; „Kalendarzyk Polityczny Pijarski na Rok 1814”, s. 215; „Kurier Litewski” 1820, nr 130, s. 1; *Lista imienna osób składających ofiary na pomnik Tadeusza Kościuszki*, Kraków 1822; *Pamiętniki krakowskiej rodziny Louisów: 1831-1869*, oprac. J. Zathey, Kraków 1962, s. 139; „Rocznik Towarzystwa Naukowego Krakowskiego z Uniwersytetem Jagiellońskim Połączonego” 1843, R. 2, nr 18, s. 332; S. Schnür-Peplowski, *op. cit.*, s. 293, 295; J.W. Louis, *Kronika rewolucji krakowskiej w roku 1846*, Kraków 1898, s. 188; W. Wężyk, *Kronika rodzinna*, oprac. M. Dernałowicz, Warszawa 1987.

AB

Stanisław Miroszewski (Miroszewski, Miroszowski) h. Ślepowron (ur. 3 V 1756 r. we wsi Czechy – zm. 15 II 1824 r. w Krakowie), ziemianin, polityk, VI ordynat myślowicki. Był najstarszym z pięciu synów Felicjana (zm. 1806) i Heleny z Łętowskich (zm. 1794). Po ukończeniu studiów prawniczych w Szkole Głównej Koronnej praktykował w majątku wuja – kasztelana Ewarysta Kuropatnickiego. W r. 1788 został mianowany szambelanem królewskim oraz komisarzem cywilno-wojskowym województwa krakowskiego na powiat krakowski, a w r. 1789 – komisarzem królewskim do komisji skarbowej. 16 listopada 1790 r. został posłem krakowskim drugiego składu na Sejm Czteroletni, gdzie należał do stronnictwa reformatorskiego. Od 2 września 1791 r. był członkiem Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji 3 Maja. W lutym 1792 r. działał na sejmiku krakowskim na rzecz zaprzysiężenia Konstytucji. W okresie powstania kościuszkowskiego r. 1794 wchodził w skład Komisji Porządkowej Województwa Krakowskiego i krakowskiego Sądu Kryminalnego. Po upadku powstania wyjechał na wieś. Wznowił działalność polityczną i społeczną w okresie Księstwa Warszawskiego. Pełnił funkcję marszałka sejmiku krakowskiego, który 25 lipca 1812 r. uchwalił akces do Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej od r. 1816 należał do Izby Reprezentantów. 3 grudnia 1818 r. został wybrany na przewodniczącego Komitetu Prawodawczego. W tym charakterze podpisał akt konstytucji Wolnego Miasta Krakowa. 15 kwietnia 1816 r. został członkiem honorowym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Był współorganizatorem, a od 9 grudnia 1816 r. także wiceprezesem Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie. Wyróżnił się jako

testator na cele społeczne, m.in. ustanowił legat w wysokości tysiąca złp dla sierot wychowywanych pod opieką Towarzystwa i uczących się rzemiosła. Był dziedzicem ordynacji myśłowickiej, właścicielem Górki, Krzcięcic i Malkowic oraz kamienicy przy ul. Sławkowskiej 22 w Krakowie. Ożenił się z Kunegundą ze Zborowskich (1762-1810). 24 listopada 1820 r. został powołany do pierwszego składu Komitetu Organizacyjnego Mogiły Kościuszki, jednak „wymówił się słusznymi przyczynami od przyjęcia tego zatrudnienia”. Pochowano go na cmentarzu w Myśłowicach.

J. Bieniarzówna, *Mieroszewski (Miroszewski, Mieroszowski) Stanisław h. Ślepowron*, [w:] PSB, t. XXI, Wrocław 1976, s. 2-3; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94, 97.

AB

Krzysztof z Dobni Dobiński h. Rola (ur. 1751 r. – zm. 5 II 1829 r. w Krakowie), filantrop i działacz społeczny. Pochodził z szlacheckiej rodziny tytułującej się herbem Rola. Był synem Zygmunta (1690-1759), kasztelana Brzeziny, i Zofii Konstancji (ur. ok. 1710). Od r. 1824 wiceprezes Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie. Na łamach „Gazety Krakowskiej” publikował komunikaty i sprawozdania z jego działalności. Testamentem z 6 lutego 1829 r. przekazał 4 tysiące złp dla krakowskiego Domu Schronienia. W małżeństwie z Franciszką Skorupką (ok. 1760-1818), córką Feliksa (ok. 1720-1790), wojskiego i Dominiceli Szafraniec-Bystrzonowskiej, miał syna Feliksa Kaspra (ur. 1872) oraz córki: Kordulę Brygidę Jozafatę (1778-1854), Urszulę (1777-1827), Salomeę, Mariannę, Karolinę Julianę. Właściciel wsi Kowary pod Miechowem. Członek powołanego 24 listopada 1820 r. decyzją Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Rządzącego Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. Na posiedzeniu 15 grudnia 1820 r. wybrany pierwszym wiceprezesem Komitetu za prezesury gen. Franciszka Paszkowskiego.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94, 96, 107, 108; *Materiały do Słownika historyczno-geograficznego województwa krakowskiego w dobie sejmu czteroletniego*, red. W. Semkowicz et al., Kraków 1939, z. 1; „Kurier Warszawski” 1829, nr 50, s. 1 (nekrolog); „Rocznik Towarzystwa Dobroczynności Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1824, R. 7, s. 1; 1829, R. 12, s. 23, 28-30, 59.

AB

Kajetan Franciszek Jan Florkiewicz h. Ozdoba (ur. 7 VIII 1769 r. w Kętach – zm. 14 V 1839 r. w Krakowie). Urodzony w rodzinie mieszczańskiej jako syn Grzegorza (1733-1783), burmistrza w Kętach, i Zofii z Marchwickich. Zapewne ukończył studia prawnicze w Akademii Krakowskiej. Praktykę ad-

wokacką odbywał w Krakowie u notariusza Józefa Chabowskiego, z którego córką później się ożenił. Od ok. 1791 r. był kasjerem, a potem plenipotentem Eliasza Wodzickiego. Właściciel Rajska pod Wieliczką kupionego w r. 1804 od Fryderyka Klosego oraz nabytego w 1806 r. od Hieronima Wielopolskiego klucza młoszowskiego składającego się z Młoszowej, Karniowic z Ostrą Górą i Dulowa. 29 grudnia 1805 r. otrzymał tytuł szlachecki i herb Ozdoba. W czasach Księstwa Warszawskiego był sędzią pokoju departamentu krakowskiego oraz radnym krakowskiej Rady Departamentalnej. W r. 1811 został wybrany przez sejmik powiatu krzeszowickiego posłem na sejm nadzwyczajny Księstwa Warszawskiego. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej był senatorem i sekretarzem generalnym oraz marszałkiem Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa i wielokrotnym jego delegatem na obrady Zgromadzenia Reprezentantów. Do r. 1817 członek sejmowego Wydziału Prawnego, z którego ramienia uczestniczył w pracach nad kodyfikacją prawa karnego i cywilnego. Był współorganizatorem i prezesem powołanego w r. 1816 Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie. Współpracował przyjęte 4 marca 1817 r. *Prawo względem połączenia funduszy egzystujących domów ubóstwa w Krakowie*. Od r. 1820 pozostawał w konflikcie z Walentym Litwińskim, rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, któremu zarzucał korupcję przy obsadzie uniwersyteckich katedr. Został przewodniczącym ukonstytuowanego 10 stycznia 1827 r. Sądu Apelacyjnego w Krakowie. W latach 1833-1835 był członkiem Nieustającej Komisji Obrachunkowej. Był właścicielem kamienicy przy ul. św. Michała (obecnie ul. Senacka) oraz przy ul. Szewskiej. Kreując legendę o starożytnym pochodzeniu rodziny, odrestaurował i przebudował w stylu późnoklasycystycznym pałacyk w Młoszowej. Po r. 1835 wycofał się z życia politycznego. Zmarł w Krakowie. Został pochowany w rodzinnej krypcie Florkiewiczów w kościele pw. św. św. Piotra i Pawła w Trzebini, gdzie znajduje się pamiątkowa tablica. Testamentalnie przekazał majątek synowi z drugiego małżeństwa Juliuszowi, sędziemu pokoju w Krakowie, członkowi Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Jego pomnik, dłuta Franciszka Wyspiańskiego, ufundowany przez syna Ludwika, znajduje się w kościele pw. św. św. Piotra i Pawła w Krakowie. Był to też członek „delegowany do dozoru” powołanego 24 listopada 1820 r. uchwałą Senatu Wolnego Miasta Krakowa Komitetu Kopca Kościuszki. Był współautorem *Opisu wielkości i wzajemnej odległości mogił Krakusa, Wandy i Pomnika Tadeusza Kościuszki* z września 1824 roku. Angażował się w akcję zbierania funduszy na restaurację Wawelu.

J. Brzózka, *Dzieje rodziny Florkiewiczów herbu Ozdoba z Młoszowej w XIX wieku*, Kraków 2006; J.T. Głębocki, *op. cit.*, s. 97, 103, 149; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94;

M. Karpińska, *Senatorowie, posłowie i deputowani Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, Warszawa 2002, s. 47; M.P. Pilarczyk, *Nieustająca Komisja Obrachunkowa. O kontroli państwowej w Rzeczypospolitej Krakowskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, t. LXIV, z. 2, s. 354-357; *Słownik biograficzny adwokatów polskich*, t. 1: A-F, red. Z. Czeszejko-Sochacki, Warszawa 1980, s. 90.

AB

Florian Straszewski (ur. 2 IX 1767 r. w Koczmerowie – zm. 2 III 1847 r. w Krakowie), współtwórca krakowskich Plant. Syn Antoniego (1726-1791), ziemianina, właściciela Lutoryża, i Anny z Komeckich. Właściciel dominium Raków z miastem Raków w województwie sandomierskim, a także Ruszczy Górnej i Dolnej pod Połańcem. W r. 1797 ożenił się z Józefą z Misiewskich, która wniosła w posagu Irządze pod Częstochową, po sprzedaży których w r. 1803 nabył Boguchwałę w cyrkule rzeszowskim w Galicji. Od r. 1817 mieszkał w Krakowie, w kamienicy przy ul. Brackiej 252 (obecnie 9), z poślubioną po śmierci Józefy Marcjaną z Dembińskich. Aktywnie angażował się w życie społeczno-kulturalne miasta. Już w r. 1818 został wiceprezesem Towarzystwa Rolniczego, a 20 sierpnia 1818 r. wszedł w skład Komisji Włościańskiej Wolnego Miasta Krakowa. Dzierżawca państwowej Loterii Liczbowej, organizowanej co środę o godzinie 13 na fasadzie kamienicy Hetmańskiej przy Rynku Głównym, z której dochód w znacznej części przeznaczał na cele społeczne. Kontynuując idee Feliksa Radwańskiego, w latach 1821-1822 przygotował z Pawłem Florikiewiczem szczegółowe plany osuszania i zasypywania dołów oraz fos, sadzenia drzew na splantowanych terenach, a następnie wyznaczania promenady. Był pomysłodawcą i członkiem powołanego w r. 1822 Komitetu Upiększenia Krakowa, zajmującego się finansową stroną budowy Plant, a także – członkiem Komitetu Ekonomicznego. Po 1826 r. przeprowadził przedłużenie Plant wokół wzgórza wawelskiego, gdzie na jego południowych stokach urządzono winnice i sady brzoskwiniowe, zniszczone przez armię austriacką po r. 1848, podczas przekształcania Wawelu w cytadelę i koszary. W r. 1827 był reprezentantem okręgu gminy Pisary do Sejmu Wolnego Miasta Krakowa. Jako sympatyk partii szlacheckiej współdziałał blisko ze Stanisławem Wodzickim i wobec jego przegranej zainicjował bojkot wyboru na prezesa Senatu Józefa Nikorowicza. Założył powołaną w r. 1830 fundację na rzecz utrzymania Plant, którą finansował z własnych funduszy. Po wybuchu powstania listopadowego w 1830 r. i utworzeniu Gwardii Narodowej nie przyjął nominacji na jednego z jej dowódców. Za zasługi dla miasta 21 listopada 1833 r. uhonorowano go złotym medalem, a po ukończeniu prac nad Plantami 21 listopada 1839 r. otrzymał specjalny medal (według projektu Józefa D. Bohma), który został wybity na wniosek

Zgromadzenia Reprezentantów w mennicy wiedeńskiej. Angażował się także w uporządkowanie i obsadzenie drzewami terenu wokół Ogrodu Botanicznego, a w czerwcu 1842 r. z własnych funduszy odgruzował Smoczą Jamę i umożliwił jej zwiedzanie. Testamentem z 20 kwietnia 1843 r. potwierdził dożywotni zapis 3 tys. dukatów w złocie na utrzymanie Plant oraz przekazał po tysiącu złp na rzecz Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego oraz Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. W r. 1847 na Plantach postawiono na jego cześć obelisk, a w r. 1881 jego imieniem nazwano jedną z ulic wokół Plant. Był to członek „delegowany do dozor” powołanego uchwałą Senatu Wolnego Miasta Krakowa 24 listopada 1820 r. Komitetu Kopca Kościuszki. W jego mieszkaniu przy ul. Brackiej od 7 stycznia 1821 r. odbywały się posiedzenia Komitetu.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94, 108; B. Stępniewska-Janowska, E. Orman, *Straszewski Florian*, [w:] PSB, t. XLIV, Warszawa–Kraków 2006–2007, s. 241.

AB

Antoni Morbitzer (ur. 1757 r. w Budisovie (Bautz) na Morawach – zm. 1 XI 1824 r.), kupiec, prezes Rady Muncypalnej Krakowa, deputowany na sejmy Księstwa Warszawskiego, senator Wolnego Miasta Krakowa. Pochodził z rodziny czesko-niemieckiej. Nie wiadomo, kiedy przybył do Krakowa, ale już w 1780 r. posiadał sklep przy ul. Floriańskiej i dom przy ul. św. Jana. Poświęcił się handlowi ubiorami, wyrobami sukienniczymi i przędzą, co przyniosło mu znaczne zyski i szybki awans społeczny. W 1789 r. został wpisany do Kongregacji Kupieckiej, a dzięki małżeństwu z Teresą, a po jej zgonie – z Teklą Kubeczką, pochodzącymi ze znanej krakowskiej rodziny kupieckiej, wszedł w skład ścisłej elity finansowej Krakowa. Jako posag żony otrzymał od teścia istniejącą do dziś kamienicę przy Rynku (nr 16), którą przebudował przed 1809 r. w stylu klasycystycznym. W 1804 r. został starszym Kongregacji Kupieckiej, a także członkiem Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego.

W trakcie wyzwalań Krakowa spod panowania austriackiego w 1809 r. należał do najhojniejszych ofiarodawców na rzecz armii polskiej. Musiał być wysoko ceniony jako specjalista w kwestiach gospodarczych, gdyż należał do szczupłego grona inicjatorów i faktycznych twórców ustawodawstwa, które doprowadziło do ustanowienia Krakowa wolnym miastem handlowym. 13 stycznia 1810 r. wraz z Ksawerym Bajerem, Jakubem Mąceńskim i Piotrem Steinkellerem na sesji Kongregacji Kupieckiej przedstawił projekt przekształcenia Krakowa właśnie w wolne miasto handlowe. Propozycja ta spotkała się nie tylko z aprobatą środowiska kupieckiego, lecz została zaakceptowana przez księ-

cia warszawskiego, Fryderyka Augusta, który 9 czerwca 1810 r. wydał dekret nadający miastu status wolnohandlowy. W następnych miesiącach Morbitzer uczestniczył w żmudnych negocjacjach z ministerstwem skarbu oraz ministerstwem spraw wewnętrznych mających na celu przeredagowanie zasad wolnego handlu w imię zwiększenia korzyści miasta z tego przywileju. Rozmowy zakończyły się sukcesem i stały się podstawą do wydania 31 grudnia 1810 r. szczegółowych przepisów określających zasady wolnego handlu w Krakowie.

W 1811 r. został wybrany deputowanym na sejm Księstwa Warszawskiego, stał się też sędzią trybunału handlowego. Rok później uczestniczył w sejmie nadzwyczajnym Księstwa Warszawskiego, na którym zawiązano Konfederację Generalną Królestwa Polskiego (został jej członkiem).

Na pierwszym posiedzeniu Rady Muncypalnej 13 kwietnia 1812 r. został zgłoszony na prezesa tego zgromadzenia i zdecydowanie wygrał wybory. Ścisłe współpracując z prefektem departamentu, Stanisławem Wodzickim, doprowadził do przekształcenia fasadowej *de jure* Rady Muncypalnej w autentyczny i sprawnie działający samorząd miejski. Zwoływał sesje Rady aż do 9 listopada 1815 r., czyli nawet już po utworzeniu Wolnego Miasta Krakowa. Na swoim stanowisku dążył do poprawy infrastruktury miejskiej, zwłaszcza drogowej, oraz do zredukowania ciężarów wojskowych narzucanych na miasto. W tej sprawie interweniował 14 kwietnia 1813 r. u ministra spraw wewnętrznych Księstwa Warszawskiego, a po zajęciu Krakowa przez wojska rosyjskie 2 listopada 1813 r. przygotował petycję do prefekta departamentu w sprawie nadmiernego i niesprawiedliwego nakładania kolejnych dostaw przez armię rosyjską. 11 listopada 1813 r. Morbitzer wraz z całą Radą Muncypalną wystosował memoriał do Rady Najwyższej Tymczasowej, w którym przedstawiono aktualny stan miasta, przyczyny jego zapaści gospodarczej, kalkulację obciążeń na rzecz państwa oraz opisano ciągły spór z Radą Departamentową na tle nadmiernych ciężarów nakładanych na Kraków z powodu realizacji dostaw wojskowych przez departament. Działania te, chociaż nie odniosły bezpośredniego skutku, przysporzyły argumentów krytykom wyzysku ekonomicznego ziem Księstwa Warszawskiego (w tym Nikołajowi Nowosilcowowi) i doprowadziły do zmniejszenia skali żądań rosyjskich od przełomu lat 1813 i 1814.

Zmiany polityczne nie wpłynęły negatywnie na przebieg jego kariery. Po utworzeniu Wolnego Miasta Krakowa został czasowym senatorem (r. 1815), w grudniu 1818 r. przewodniczył obradom Zgromadzenia Reprezentantów, a w następnym roku został starszym giełdy. Z ramienia Senatu współuczestniczył m.in. w redakcji umowy z rządem austriackim w sprawie handlu solą z Wieliczki. Po wystąpieniach studenckich w 1820 r. wszedł w skład Wielkiej

Rady, która miała dokonać rewizji statutu uniwersytetu. W tym samym roku został również członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, a przed śmiercią mianowano go członkiem honorowego Komitetu. Zmarł w 1824 roku. Z małżeństwa z Teklą Kubecką miał syna Konstantego, który przejął jego firmę.

Morbitzer Antoni (1757-1824), [w:] PSB, t. XXI, Wrocław 1976, s. 758-759; M. Baczkowski, *Antoni Morbitzer jako prezes krakowskiej Rady Muncypalnej (1812-1815)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2013, t. CVL, z. 3 (140), s. 267-277; M. Baczkowski, *W cieniu napoleońskich orłów. Rada Muncypalna Krakowa 1810-1815*, Kraków 2010; J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, *Kraków w latach 1796-1918*, Kraków 1985, s. 26-27, 31-32, *Dzieje Krakowa*, t. III; M. Mataniak, *Monopol solny w Wolnym Mieście Krakowie (1815-1846). Organizacja i zakres kompetencji Straży Solnej Wolnego Miasta Krakowa*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2017, t. XXIII, s. 68; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94; J.M. Małecki, *Kraków jako wolne miasto handlowe*, [w:] *Kraków w czasach Księstwa Warszawskiego*, red. J.M. Małecki, Kraków 1989, s. 37-40; J. Przygodzki, *Rada Najwyższa Tymczasowa Księstwa Warszawskiego 1813-1815. Organizacja i działalność*, Wrocław 2002, s. 116-139; A. Grabowski, *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, t. II, Kraków 1909, s. 205; S. Wodzicki, *Pamiętniki Hr. Stanisława Wodzickiego*, Kraków 1888, s. 47; ANK, Magistrat miasta Krakowa (Mag) I/42, s. 71, 87.

MB

Józef Leopold Wasserab (ur. 1771 r. w Opawie – zm. 7 XI 1835 r. w Krakowie), kupiec bławatny, działacz społeczny, polityk krakowski. Praktykę kupiecką odbył w „Kompanii Hallerowskiej” Fryderyka Klosego, a następnie prowadził własną firmę w swojej kamienicy przy Rynku Głównym w Krakowie. Od r. 1794 należał do Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej. W czasie Rzeczypospolitej Krakowskiej jako sędzia pokoju w latach 1819 i 1821 wchodził w skład Zgromadzenia Reprezentantów. Od r. 1822 był senatorem wybranym czasowo na czteroletnią kadencję, którą następnie prolongowano. W latach 1822, 1823 i 1825 był delegatem do Zgromadzenia Reprezentantów. Wchodził też w skład Gwardii Narodowej. Jako członek opozycyjnego wobec partii Stanisława Wodzickiego stronnictwa mieszczańskiego został usunięty w r. 1828 z Senatu wraz z innymi opozycjonistami. Pod koniec r. 1830 ponownie został powołany na senatora, wobec braku obsadzenia stanowiska prezesa w okresie od 1 do 31 lipca 1831 r. oraz od 1 sierpnia do 31 września 1832 r. był senatorem prezydującym. Należał do krakowskiego Bractwa Kurkowego, był królem kurkowym w 1835 roku. Był członkiem Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie. Został pochowany w kościele Mariackim w Krakowie. Został powołany przez Senat Rządzący do pierwszego składu Komitetu Zarządzającego Budową Mogiły Tadeusza Kościuszki 24 marca 1820 roku. Od 7 stycznia 1821 r. działał jako wieloletni kasjer (skarbnik) Komitetu.

Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa (1228-2010), t. I, red. B. Kasprzyk, Kraków 2010, s. 765; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 107; *Między Hanzą a Lewantem: Kraków Europejskim Centrum Handlu i Kupiectwa*, red. S. Piwowarski, Kraków 1995; J.W. Louis, *Przechadzka kronikarza po rynku krakowskim*, Kraków 1890, s. 79-80; K. Girtler, *op. cit.*

AB

Joachim Statler (ur. ok. 1769 r. – zm. 10 IX 1825 r. w Krakowie), powstaniec kościuszkowski, kotlarz, brązownik. W młodości pełnił obowiązki na dworze króla Stanisława Augusta, m.in. w straży honorowej. 19 kwietnia 1794 r. zgłosił w Warszawie akces do powstania kościuszkowskiego. Po powstaniu osiadł w Krakowie, gdzie zajmował się kotlarstwem i brązownictwem, prowadząc w swojej kamienicy przy ul. Floriańskiej 34 zakład kotlarski. Był członkiem loży wolnomularskiej „Przesąd Zwyciężony”. Od r. 1814 wchodził w skład Rady Muncypalnej Krakowa. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej 22 stycznia 1816 r. został deputowanym na Sejm Wolnego Miasta Krakowa. Z małżeństwa z Joanną z Byczyńskich (1779-1808), a potem z Teodozją z Krupczyńskich pozostawił liczne potomstwo, m.in. Wojciecha Kornela Statlera (1800-1875), artystę malarza. Zmarł w domu, w swojej kamienicy. Pozostały po nim majątek został zlicytowany 20 lutego 1828 roku. Był członkiem honorowym powołanego 24 listopada 1820 r. decyzją Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Rządzącego Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki.

J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, *Kraków w latach 1796-1918*, Kraków 1985, *Dzieje Krakowa*, t. III; A. Chmiel, *Domy krakowskie. Ulica Floriańska*, cz. 2: *Liczyby or. parzyste 2-14*, Kraków 1919, s. 145, 146; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94, 108; S. Małachowski-Lempicki, *Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738-1821, poprzedzony zarysem historii wolnomularstwa polskiego i ustroju Wielkiego Wschodu Narodowego Polskiego*, Kraków 1929, s. 198; *Akty powstania Kościuszki*, t. III: *Korespondencja Najwyższego Naczelnika. Protokoły patentów. Akces do Powstania Narodowego*, oprac. S. Askenazy et al., Wrocław–Kraków 1955; „Gazeta Krakowska” 1816, nr 9, s. 108; 1817, nr 39, s. 1 (dodatek); 1826, nr 16, s. 178; „Kalendarzyk Polityczny Pijarski na Rok 1814”, s. 258; *Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki...*, Dowód nr XVII; W.K. Statler, *Pamiętnik Wojciecha K. Statlera. Studya malarzkie w Krakowie i Rzymie przed 100 laty*, wyd. M. Szukiewicz, Kraków 1916, s. 5-7.

AB

Jakub Czerniński (Czermiński) (ur. ok. 1772/1773 r. – zm. VIII 1840 r. w Krakowie), powstaniec kościuszkowski, geometra. W latach 1788-1791 i 1794/1795 studiował prawo krajowe i prawo rzymskie w Kolegium Moralnym Szkoły Głównej Koronnej. Posiadał uprawnienia geometry przysięgłego

(świadczenia z 19 lipca 1792 i 1 grudnia 1795 r.). Uczestnik powstania kościuszkowskiego, który walczył jako chorąży saperów w bitwie pod Racławicami (4 kwietnia 1794 r.). 25 września 1794 r. awansował na adiutanta z rangą podporucznika w Korpusie Inżynierów Koronnych. Po insurekcji zamieszkał w Krakowie, gdzie pracował jako geometra. W czasie Rzeczypospolitej Krakowskiej przynajmniej od r. 1824 był deputowanym do Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa, a następnie – jego reprezentantem na posiedzenie Senatu (m.in. w latach 1825 i 1833). Jako zastępca członka zasiadał w sejmowej komisji skarbowej i prawodawczej. Z wydelegowanym przez koło wojskowe byłym porucznikiem Milicji Miejskiej Kasprem Piątkowskim, i Szymonem Bendą został wysłany w październiku 1829 r. do wskazania miejsc, w których poległ kpt. Czarniecki i ppor. Gostkowski, w celu złożenia ziemi z nich w mogile Kościuszki. W sukmanie z odznakami swojej rangi wojskowej uczestniczył w uroczystości „sypania” Kopca, wioząc urnę z racławicką ziemią. Członek czynny (w kategorii „znawcy i delegowani do dozoru”) uchwalonego 24 listopada 1820 r. na wiosek Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Wolnego Miasta Krakowa. Na posiedzeniu Komitetu 7 stycznia 1821 r. został powołany (z Józefem Wodzickim i Maciejem Stummerem) do komisji w celu rozliczenia pierwszych funduszy wydanych na prace przy budowie Kopca, a z Radwańskimi (sen. i jun.) – w skład komisji oceniającej narzędzia do prac. Był współautorem relacji *O sprowadzeniu ziemi z placu bitwy pod Racławicami w r. 1794 stoczony, celem umieszczenia onej w mogile Tadeuszowi Kościuszce mającej się sypać na Górze Bronisławy przy Krakowie oraz Wywodu słownego zakopania ziemi Maciejowskiej* opublikowanych w *Pamiętniku budowy pomnika Tadeusza Kościuszki* (Kraków 1825).

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94, 97-98, 99, 108, 111; J. Lubicz-Pachoński, *op. cit.*; A. Tessarczyk, *Rzeczpospolita Krakowska Wolna, niepodległa i ściśle neutralna, pod opieką trzech wielkich mocarstw: Austrii, Prus i Rosyi, a za rekojmią kongresu wiedeńskiego (1815-1846)*, Poszyt III, Kraków 1869, s. 218; *Akty powstania Kościuszki...*; „Diariusz Sejmu Wolnego Niepodległego i Ściśle Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu za rok 1837/8”, Kraków 1838, s. 15; „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1825, 1826 (Lista Reprezentantów); A. Grabowski, *op. cit.*

AB

Maciej Stummer h. Radzisław (ur. 1790 r. – zm. 23 IX 1863 r. w Warszawie), działacz społeczny i filantropijny. Był synem Jana Kantego Józefa (1760-1820), kupca i rajcy krakowskiego, właściciela manufaktury, i Elżbiety Olimpii z domu Kikulinus. W czasach Wolnego Miasta Krakowa był członkiem Zgromadzenia Reprezentantów, w którym zajmował się sprawami gospodarczymi.

Pełnił funkcję radcy Wydziału Przychodów, a także sekretarza ustanowionej w r. 1819 giełdy krakowskiej. W swojej kamienicy w Rynku Głównym prowadził handel „wód mineralnych, win, porteru, piwa regensburskiego, oliwy i śledzi, w całych i rozpoczętych beczkach, musztardy w baryłeczkach, sera szwajcarskiego”, który 5 sierpnia 1833 r. został zlicytowany. Działal jako współorganizator i członek powołanego w r. 1816 Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie, dla którego opracował dokument *Organizacja i ustawy Towarzystwa Dobroczynności Wolnego Miasta Krakowa* (Kraków 1817). Należał do Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego w Krakowie, którego był też radcą. Był członkiem honorowym krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Muzyki. Wchodził w skład Rady Gospodarczej szpitala św. Łazarza w Krakowie oraz ustanowionej 18 kwietnia 1828 r. miejskiej komisji w sprawie nowego miejsca na klinikę uniwersytecką. W czasie powstania listopadowego (1830-1831) był dowódcą drugiego oddziału i członkiem Rady Szefów powołanej 6 grudnia 1830 r. przez Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa Gwardii Miejskiej. Był zaangażowany w zbiórkę funduszy na pożyczkę „Posiłki Polskie”. Prawdopodobnie po powstaniu wyjechał z Krakowa. W r. 1834 pracował jako buchalter I klasy w Wydziale Korespondencji Zagranicznej Banku Polskiego. Był także członkiem honorowym powołanego 24 listopada 1820 r. ustawą Senatu Wolnego Miasta Krakowa Komitetu Zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. Na posiedzeniu 7 stycznia 1821 r. został wybrany do komisji finansowej Komitetu. Pochowano go w Warszawie na Cmentarzu Powązkowskim.

Bibliografia polska XIX. stulecia, t. IV, oprac. S. Estreicher, Kraków 1878; T.J. Głębocki, *op. cit.*, s. 97, 103, 130; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 95, 108; S. Kutrzeba, J. Ptaśnik, *Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego*, Kraków 1910, s. 46, 182; W. Namysłowski, *op. cit.*, s. 114-115; S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1851-1890. Zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1982; M.J. Brodowicz, *Ważniejsze dokumenta odnoszące się do swojego udziału w sprawach i losach zakładów naukowych b. W. M. Krakowa i jego okręgu*, Kraków 1874, s. 3; „Gazeta Krakowska” 1833, nr 198, s. 1; „Goniec Krakowski” 1831, nr 149, s. 556; *Pamiętnik budowy pomnika Tadeusza Kościuszki...*, Dowód nr XVII; „Rocznik Towarzystwa Dobroczynności Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1820, R. 3, s. 18, 31; 1821, R. 4, s. 72; *Ustawy Towarzystwa Przyjaciół Muzyki w Krakowie*, Kraków 1818, s. 16; F. Radziszewski, „Kalendarzyk Polityczny na Rok 1834”, Warszawa 1834, s. 254.

AB

Szymon Benda (zob. Komitet Organizacyjny)

Michał Kwiatkowski (ur. ok. 1773 r. w Borzęcinie pod Tarnowem – zmarł 15 VIII 1859 r. w Warszawie), syn Antoniego, podczaszego braclawskiego, i Urszuli z Sobolewskich. Właściciel otrzymanych od matki dóbr Sobolów w województwie krakowskim. Ożeniony z Marianną z Łazowskich, córką Błażeja i Zofii z Chronowskich. Członek „delegowany do dozoru” powołanego 24 listopada 1820 r. decyzją Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Rządzącego Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 95, 108; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

AB

Jan Eremita Franciszek Librowski (ur. 28 III 1779 r. w Krakowie – zm. 5 IV 1849 r. w Krakowie), sędzia, liberał. Był synem Michała, mieszczanina krakowskiego, i Franciszki z Kapuścińskich. Był sędzią trybunału krakowskiego. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej został deputowanym gmin miejskich do Sejmu Rzeczypospolitej Krakowskiej 1819 r. z gminy 8 miasta Krakowa. Politycznie związany był z grupą liberałów przeciwnych partii Stanisława Wodzickiego, występował w obronie władzy ustawodawczej. Wskazywał na zasadę jawności działania władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej jako niezbędnego warunku do istnienia ustroju konstytucyjnego. Walcząc o wolność druku, na posiedzeniu Izby Reprezentantów 21 grudnia 1821 r. wygłosił mowę pt. „W obronie wolności druku”, którą uważał za „tarczę wolności osobistej”. Od r. 1824 zasiadał w Zgromadzeniu Reprezentantów jako delegowany sędzia pokoju z Okręgu II miasta Kraków, 22 lipca 1833 r. został powołany do Komisji Sejmowo-Skarbowej, a w r. 1844 – do Komisji Obrachunkowej. 13 stycznia 1827 r. protestował w sejmie przeciw zburzeniu Bramy Floriańskiej z basztami: Stolarską, Ciesielską i Pasamoników oraz Barbakanem. Był członkiem powołanego 24 listopada 1820 r. decyzją Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Rządzącego Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. Z ramienia Komitetu wraz z Szymonem Bendą 18 sierpnia 1821 r. umieścił w Mogile ofiarowaną przez Izabelę z Flamingów Czartoryską ziemię z Maciejowic. Wraz z Szymonem Bendą był współautorem *Wýwodu słownego zakopania ziemi Maciejowskiej* opublikowanego w *Pamiętniku budowy pomnika Tadeusza Kościuszki* (Kraków 1825).

J. Bieniarzówna, *Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848)*, Kraków 1948; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 95, 108; P.M. Pilarczyk, *op. cit.*, s. 369; F. Ziejka, *Ocalić dla potomnych narodowe pamiątki... O społecznym ruchu odnowy zabytków w Krakowie w XIX wieku*, „Budownictwo. Czasopismo Techniczne” 2009, R. 109, z. 9,

s. 374; „Dziennik Departamentowy Krakowski” 1813, nr 35, s. 382; „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1824 (Lista Reprezentantów); „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1826 (Lista Reprezentantów); K. Girtler, *op. cit.*; „Kalendarzyk Polityczny Wolnej i Niepodległej Rzeczypospolitej Krakowskiej, pod Opieką trzech Najjaśniejszych i Najpotężniejszych Monarchów zostającej, na Rok 1819”, Kraków 1819, s. 102; *Lista imienna osób składających ofiary na pomnik Tadeusza Kościuszki*, Kraków 1822, s. 31, 181; S. Wodzicki, *Pamiętniki Hr. Stanisława Wodzickiego...*, s. 177, 337, 375; Archiwum Archidiecezji Krakowskiej, Księga urodzeń 1779-1789 parafii pw. Wszystkich Świętych; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsyd.

AB

Feliks Radwański jun. (zob. Komitet Organizacyjny)

Karol Sariusz Skórkowski (ur. 2 XI 1768 r. w Jankowicach w pow. opoczyńskim – zm. 25 I 1851 r. w Opawie), ksiądz prałat kanonik, biskup krakowski. Do szkoły uczęszczał w Piotrkowie. W 1790 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Warszawie. Został wyświęcony na kapłana w 1792 roku.

W czasie insurekcji kościuszkowskiej był komisarzem cywilno-duchownym w Komisji Porządkowej na powiat radomski. W 1795 r. został kanonikiem Krakowskiej Kapituły Katedralnej i otrzymał probostwo w Błotnicy. W czasach Księstwa Warszawskiego był sędzią pokoju i członkiem Komisji Obrachunkowej. W 1811 r. wybrano go na posła z Podgórza do Sejmu Księstwa Warszawskiego. Przed wyjściem Wielkiej Armii Napoleona do Rosji został wybrany do Rady Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego. W 1815 r. został dziekanem kapituły krakowskiej, wtedy też zrezygnował z probostwa w Błotnicy. Po utworzeniu Wolnego Miasta Krakowa z Okręgiem został członkiem Komisji Włościańskiej, której zadaniem było oczyszczanie chłopów w dobrach skarbowych i duchownych w okręgu krakowskim. Dziesięć lat później stanął na jej czele. W 1817 r. doktoryzował się na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Z jednej strony wiódł dość świecki styl życia, z drugiej był bliskim współpracownikiem bp. Jana Pawła Woronicza. Po wyniesieniu Woronicza na arcybiskupstwo warszawskie został biskupem krakowskim. W czerwcu 1830 r. odbył ingres do katedry na Wawelu. Był ultramontanistą. Oprotestowywał rządowe projekty nowego prawa małżeńskiego w duchu i literze Kodeksu cywilnego Napoleona. Opowiadał się za pozostawieniem ustawodawstwa małżeńskiego przy sądach kościelnych. Zwróciło to uwagę władz rosyjskich, dlatego car nie zgodził się na powołanie bp. Skórkowskiego do Senatu Królestwa Polskiego. Okazywał sympatię ruchom patriotycznym. Patronował krakowskiemu (nielegalnemu) wydaniu *Konrada Wallenroda*. Jego nazwisko znane było policji jeszcze przed wybuchem powstania listopadowego. Gorąco popierał powstanie,

wzywał duchowieństwo do modlitw o jego powodzenie. Sam 8 marca 1831 r. zgłosił akces do powstania. W katedrze na Wawelu odprawiał nabożeństwa dziękczynne za zwycięstwa w kwietniu 1831 roku. Równocześnie przestrzegał przed polityką rosyjską. W maju 1831 r. został wprowadzony przez Rząd Narodowy do Senatu. Wobec niepowodzeń polskiego wojska wzywał do pokuty. Gdy wojska rosyjskie weszły do Krakowa, bpowi Skórkowskiemu wydano zakaz opuszczania pałacu przy ul. Franciszkańskiej 3. Zakaz cofnięto, ale władze rosyjskie obserwowały jego ruchy. Został podejrzany o rzekomą przynależność do kolejnego po powstaniu spisku przeciw Rosji. Władze rosyjskie korespondowały z kanclerzem Austrii Klemensem von Metternichem. Postanowiono o prowadzeniu sprawy bp. Skórkowskiego w kierunku usunięcia go z diecezji krakowskiej. Biskup Skórkowski podjął obowiązki pasterskie, ale władze Królestwa Polskiego nie zgodziły się, by administrował częścią diecezji krakowskiej, która znajdowała się w jego granicach. Gdy władze Królestwa Polskiego miały odrębnego administratora, bp Skórkowski nie uznał jego wyboru. Gdy z kolei on chciał ogłosić list pasterski kwestionujący prawomocność ślubów cywilnych, na jego druk nie wyraziły zgody władze Wolnego Miasta z Okręgiem. W 1835 r. papież Grzegorz XVI, naciskany przez dyplomację rosyjską i austriacką, prosił go o ustąpienie z biskupstwa krakowskiego „do czasu”. Ten udał się na wygnanie do Opawy i zamieszkał w klasztorze franciszkanów. Był inwigilowany przez policję. Na odległość próbował czuwać nad sprawami diecezji krakowskiej, w której ustanowił administratora. Jako dziekan kapituły 16 października 1820 r. uroczyście poświęcił miejsce pod budowę Kopca Kościuszki. Gdy zmarł w Opawie, po nabożeństwie żałobnym trumna z ciałem biskupa miała być przewieziona do Krakowa. Tymczasem we wsi Katarzynki pod Opawą kondukt został zatrzymany telegramem odwołującym zgodę władz na sprowadzenie ciała do Krakowa. Władze obawiały się bowiem, że pogrzeb stanie się okazją do manifestacji patriotycznej. Biskup został więc pochowany pod zakrystią w kościele w Katarzynkach. Pogrzeb w Krakowie stał się możliwy dopiero po ponad sześćdziesięciu latach, przede wszystkim dzięki staraniom członków rodziny ze strony matki biskupa. 9 października 1913 r. z udziałem biskupa Sapiehy trumna z prochami bp. krakowskiego Skórkowskiego została pochowana pod konfesją św. Stanisława w katedrze na Wawelu.

E. Orman, *Skórkowski Karol*, [w:] PSB, t. XXXVIII, Warszawa–Kraków 1997-1998, s. 350-356; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 85-184; R. Szwed, *Działalność społeczna i polityczna biskupa krakowskiego Karola Skórkowskiego*, Częstochowa 2003; B. Przybyszewski, *op. cit.*, s. 197-198; J. Urban, *Opawski i krakowski pogrzeb biskupa Karola Skórkowskiego*, [w:] *Církevní dějiny Slezska 18. až 20. století*, red. Z. Jirásek, Opawa 2011, s. 40-50.

Andrzej Auer (ur. ok. 1761 r. w Opolu – zm. 12 IV 1836 r. w Krakowie), lekarz, chirurg. Studia medyczne odbył w Szkole Głównej Krakowskiej, gdzie 20 marca 1772 r. otrzymał stopień magistra chirurgii. 1 lipca 1785 r. został mianowany lekarzem 2. Regimentu Pieszego im. Królewicza dowodzonego przez gen. Józefa Wodzickiego. Z czasem awansował na stanowisko chirurga pułkowego, otrzymując 23 lutego 1792 r. od Kolegium Fizycznego Szkoły Głównej Koronnej „licentiam exercendi praxim chirurgicam”. W czasie wojny polsko-rosyjskiej r. 1792 wraz z oddziałem uczestniczył w bitwach pod Boruszkowcami (14 czerwca), Zieleńcami (17 czerwca) i Dubienką (18 lipca). W powstaniu kościuszkowskim walczył jako lekarz wojskowy pod Zaslawiem, Szczekocinami (6 czerwca 1794 r.) i podczas obrony Warszawy z Powązkami (28 lipca). W r. 1797 ożeniony z Teklą z Mateckich (Małeckich; 1780-1823), mieszkał na podkrakowskich Piaskach (obecnie część Krakowa). Pracował jako lekarz miejski oraz pełnił obowiązki chirurga więziennego. 24 października 1800 r. uzyskał obywatelstwo miasta Krakowa. W Szkole Głównej Krakowskiej 15 listopada 1800 r. otrzymał tytuł magistra położnictwa, 6 listopada 1809 r. – weterynarii, a 10 września 1824 r. – doktora chirurgii. Uczestniczył w pogrzebie ks. Józefa Poniatowskiego w Katedrze na Wawelu 19 lipca 1817 r., a dzień później wziął udział w oględzinach zwłok księcia i zapieczętowaniu trumny. Ogłosił *Uwiedomienie. O nowych łazienkach przy Rudawie nad Górnymi młynami, d. d. Kraków, 13. Czerwca r. 1821* (Kraków 1821). W r. 1829 decyzją Senatu Wolnego Miasta Krakowa został emerytowany. Ojciec Anieli, która wyszła za Macieja Bogdańskiego, krakowskiego lekarza. Wchodził w skład ustanowionego 24 listopada 1820 r. przez Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa Komitetu Kopca Kościuszki. Był inicjatorem przyjętego przez Senat wniosku o sprowadzenie ziemi z pola bitwy pod Raclawicami w celu złożenia jej w mającej powstać mogile Tadeusza Kościuszki.

J. Gordziński, *Dzieje Komitetu...*, s. 92; P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX w.*, t. II, Warszawa 1991 s. 6; K. Girtler, *Opowiadania. Pamiętniki z lat 1803-1831*, t. I-II, oprac. Z. Jabłoński, J. Stasz, Kraków 1971; „Rocznik Wydziału Lekarskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim” 1845, t. VIII, s. 151; Schematyzmy galicyjskie za lata 1799, 1802, 1803, 1805 (wg indeksu).

AB

Szymon Benda (ur. 1772 r. w Pradze – zm. 29 XI 1835 r. w Krakowie), powstaniec kościuszkowski. Urodził się w czeskiej Pradze w rodzinie mieszczańskiej, jako syn Barbary i Filipa (zm. 1793), osiadłego w Tarnowie, a potem w podtarnowskim Zamieściu, właściciela kamienicy przy ul. Grodzkiej i Dominikańskiej w Krakowie, w której prowadził handel win i cukiernię. Po śmierci ojca odzie-

dziczył rodzinny majątek ze składem win. W czasie powstania kościuszkowskiego uczestniczył w bitwie pod Raławicami (4 kwietnia 1794 r.) i został ranny. W czasach Księstwa Warszawskiego był porucznikiem powołanej w r. 1809 w Krakowie Gwardii Obywatelskiej, a następnie Gwardii Narodowej Krakowskiej, z którą w r. 1812 walczył pod Zamościem. W okresie Rzeczypospolitej Krakowskiej był oficerem ustanowionej przez Senat Wolnego Miasta Krakowa 31 stycznia 1816 r. Milicji Miejskiej. W latach 1815-1821 był reprezentantem na Zgromadzenie Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa z gminy 9 miasta Krakowa. Był także członkiem Towarzystwa Dobroczynności i wizytatorem Banku Pobożnego (1822). Działał w krakowskiej Kongregacji Kupieckiej. Wraz z wydelegowanym przez koło wojskowe Kasprem Piątkowskim, byłym porucznikiem Milicji Miejskiej, i Jakubem Czernińskim, adiutantem Tadeusza Kościuszki, przywiózł 15 października 1820 r. ziemię spod Raławic, która została złożona w skrzyni z napisem „Ziemia raławicka pamiętna zwycięstwem Kościuszki 4 kwietnia 1794 r. ze szczątkami rycerzy polskich, poległych pod Raławicami, sprowadzonymi do Krakowa 16 października 1820 r.”, którą ubrani w białe sukmany i krakuski uroczyście wieźli przez miasto. Był współautorem *Raportu Szymona Bendy, obywatela krakowskiego i K. Piątkowskiego, porucznika milicji krajowej, o przewiezionych szczątkach rycerzy polskich i ziemi raławickiej, do Senatu*. Wchodził w skład powołanego 24 listopada 1820 r. decyzją Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Rządzącego Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. Obok Józefa Wodzieckiego i Macieja Stummera na posiedzeniu 7 stycznia 1821 r. został powołany do komisji finansowej Komitetu, a wraz z Radwańskim jun. – do określenia stanu narzędzi do budowy Kopca. W dniu rozpoczęcia prac nad „sypaniem” Kopca 8 kwietnia 1821 r. wygłosił przemówienie *O sprowadzeniu ziemi z placu bitwy pod Raławicami w r. 1794 stoczonej, celem umieszczenia onej w mogile Tadeuszowi Kościuszce mającej się sypać na Górze Bronisławy przy Krakowie* oraz *Wywodu słownego zakopania ziemi Maciejowskiej* opublikowanych w *Pamiętniku budowy pomnika Tadeusza Kościuszki* (Kraków 1825). Dwukrotnie żonaty: po raz pierwszy z Katarzyną Mołodzińską (ok. 1783-1823), a po jej śmierci z Józefą z Miselów (Müzelów; ok. 1803-1887), matką Heleny Modrzejewskiej. Był ojcem Józefa Szymona (1827-1875), Feliksa (1832-1875), Jana Szymona (1830-1899), krakowskich aktorów i reżyserów, osobowości krakowskiego teatru.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 95, 108; J. Lubicz-Pachoński, *Kościuszko na ziemi krakowskiej*, Warszawa–Kraków 1984; J. Szczublewski, *Modrzejewska. Życie w odślonach*, Warszawa 2009, s. 7-9, 52; *Dał nam przykład Bonaparte. Wspomnienia i relacje żołnierzy polskich 1796-1815*, t. II, oprac. R. Bielecki, A. Tysza, Kraków 1984, s. 57; „Dziennik

Departamentowy Krakowski” 1813, nr 35, s. 380; „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1821, nr 34, s. 137; 1822, nr 8, s. 52.

AB

Kasper (Gaspard) Piątkowski (ur. 3 I 1789 r. w Krakowie – zm. XII 1841 r. w Krakowie), oficer Gwardii Narodowej Krakowskiej. Urodzony w rodzinie mieszczańskiej jako syn Józefa i Magdaleny, brat Franciszka Serafina (ur. 1804), kanonika i pedagoga, członka Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W r. 1819 został mianowany podporucznikiem powołanej decyzją Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa z 31 stycznia 1816 r. Milicji Miejskiej. W r. 1834 awansował na porucznika, w r. 1835 – na kapitana, a 5 października 1841 r. – na drugiego kapitana w tejże. Był członkiem ustanowionego decyzją Senatu z 24 listopada 1820 r. Komitetu Organizacyjnego Mogiły Kościuszki. Wraz z Szymonem Bendą i Jakubem Czernińskim (adiutantem Tadeusza Kościuszki) na polecenie Koła Wojskowego przywiózł do Krakowa ziemię spod Raclawic, złożoną w Mogile Kościuszki w dniu „sypania” Kopca, co utrwalił Jan Kanty Turski w wierszu *Raclawicka ziemia* („Dziennik Literacki” 1867, nr 34). Był współautorem sprawozdania *O sprowadzeniu ziemi z placu bitwy pod Raclawicami stoczonej w r. 1794 celem umieszczenia onej w mogile... oraz Wýwodu słownego zakopania ziemi Maciejowskiej*, opublikowanych w *Pamiętniku budowy pomnika Tadeusza Kościuszki* (Kraków 1825). Ożenił się z Franciszką z Jakubowskich.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 93; J.L., *Dawna milicya krakowska*, Kraków 1882, s. 24; K. Girtler, *op. cit.*; J.W. Louis, *Urywki z dziejów i życia mieszkańców Krakowa*, red. J. Bieniarzówna, J. Bieńkowski, Kraków 1977; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Księgi urodzeń parafii pw. NMP w Krakowie (akt z 3 I 1789 r.).

AB

Szczepan Humbert (ur. 25 VII 1755 r. w Paryżu – zm. 19 lub 12 III 1829 r. w Krakowie), krakowski architekt francuskiego pochodzenia. Wykształcony fachowo we Francji, w r. 1775 przybył do Polski. W r. 1788 otrzymał od króla Stanisława Augusta Poniatowskiego patent na budowniczego. Ok. r. 1790 zamieszkał w Krakowie, gdzie w r. 1796 został przyjęty do cechu murarzy i kamieniarzy. W dobie Wolnego Miasta Krakowa stał się jednym z najwybitniejszych i najbardziej cenionych budowniczych. Był autorem wielu projektów i realizacji architektonicznych, by wymienić m.in. Hotel Saski, Hotel pod Różą, przebudowę Pałacu Biskupów Krakowskich, fasady wielu kamienic w centrum Krakowa; „wywarł decydujący wpływ na kształtowanie się krakowskiej odmiany neoklasycyzmu w architekturze”. Projektował także nagrobki. Z jego

donacji w 1829 r. powstała Szkoła Techniczna mająca kształcić ubogą młodzież w rzemiośle i sztuce. Po krótkim okresie działalności szkoła ta została reaktywowana w 1835 r. jako Instytut Techniczny.

Humbert, obok Franciszka Sapalskiego (zob.), jest ostatecznym twórcą kształtu Kopca Kościuszki i zarazem jego głównym budowniczym. Według pierwotnych planów pomnik miał mieć formę ściętego ostrosłupa z prowadzącymi nań kamiennymi schodami, przemyślano też komunikację na szczycie Kopca „węzową” ścieżką. „Uproszeni” przez Komitet Budowy do konsultacji Humbert i Sapalski „zajęli się tem szczególnie z nadzwyczajną gorliwością” i 24 marca 1822 r. przedstawili na rysunkach i w formie modelu nowy projekt przewidujący kształt, średnicę podstawy, kąt nachylenia skarp oraz genialne rozwiązanie komunikacji na szczycie Kopca w postaci „podwójnego ślimaka”. Projekt ten ostatecznie został przyjęty do realizacji 8 kwietnia i od tego momentu „mogła coraz wyraźniej wznosiła się nad miastem”. 12 maja 1822 r. Humbert został zaproszony do Komitetu Budowy Mogiły Pomnika dla Tadeusza Kościuszki w gronie „znawców i delegowanych do dozoru”. Tablice komemoracyjne Humberta znajdują się w kościele św. św. Piotra i Pawła, w starej zakrystii kościoła Franciszkanów i w klasztorze Kapucynów, gdzie projektował ołtarz w kaplicy Loretańskiej.

T. Żychiewicz, *Humbert Szczepan*, [w:] PSB, t. X, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962–1964, s. 99–100; *Pamiętnik budowy pomnika Tadeusza Kościuszki...*, s. 46–48; M. Rożek, *Kopiec Kościuszki w Krakowie*, Kraków 1981, s. 114–117; J. Lubicz-Pachoński, *op. cit.*, s. 282; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 105.

MR

Franciszek Sapalski (ur. 1 IV 1791 r. w Warszawie – zm. 2 IV 1832 r. w Krakowie), matematyk, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Uczył się m.in. w Liceum Warszawskim i Gimnazjum Krzemienieckim. W lipcu 1809 r. wstąpił do wojska Księstwa Warszawskiego i uczestniczył w ostatniej fazie wojny z Austrią. Gdy został przyjęty do Szkoły Artylerii i Inżynierów, kształcił się w zakresie geometrii wykresłej. Jako porucznik w korpusie ks. Józefa Poniatowskiego brał udział w wyprawie Napoleona na Moskwę. Był ranny w czasie odwrotu. Za udział w tej kampanii został odznaczony Złotym Krzyżem Virtuti Militari. W r. 1813 został dymisjonowany z nominacją na stopień kapitana. Następnie udał się do Paryża, gdzie w latach 1813–1815 pogłębiał studia z matematyki, geometrii i fizyki w Szkole Politechnicznej i w Collège de France, ponadto słuchał wykładów z optyki, chemii, mechaniki i astronomii. W r. 1816 krótko studiował w Instytucie Dróg i Mostów, ponieważ już 30 VII 1816 r. jego starania o pracę na Uniwersytecie Wileńskim lub Uniwersytecie Jagiellońskim

zaowocowały nominacją na zastępcę profesora matematyki w Krakowie. Rok później został kierownikiem katedry. Na Wydziale Matematyczno-Fizycznym wykładał geometrię wykreślną, mechanikę, hydraulikę, algebrę i trygonometrię, a później też architekturę oraz przyczynił się do utworzenia Instytutu Technicznego. Gdy przewodniczący Senatu Rządzącego Stanisław Wodzicki bezprawnie i samowolnie dążył do ograniczenia swobód Uniwersytetu, ostro wystąpił przeciw temu. Od r. 1817 był aktywnym członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W 1922 r. wydał *Geometrię wykreślną z zastosowaniem do perspektywy, cieniów, gnomiki, kamieniarstwa, ciesiołki i innych konstrukcji dla użytku Szkoły Wojskowej aplikacyjnej*, t. I: *Teoria*. Był to pierwszy podręcznik tej dziedziny wiedzy w Polsce, który zjednał mu miano „ojca polskiej geometrii wykreślnej”. Za to dokonanie otrzymał brylantowy pierścionek od cara Aleksandra I. To nie przeszkadzało mu, jako wojskowemu, zaangażować się czynnie w powstanie listopadowe. Został dowódcą akademickiego batalionu Gwardii Narodowej, odbywał z nimi ćwiczenia przed wymarszem do Królestwa. Kwestował na ich uzbrojenie i umundurowanie, a potem na materiały opatrunkowe, lekarstwa i leczenie. Okupił to zwolnieniem z profesury na skutek nacisków rosyjskich. Sapalski był też członkiem Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk od 1824 r., Zgromadzenia reprezentantów Rzeczypospolitej Krakowskiej od 1820 r., Komitetu Budowlanego od 1823 r., senatorem z ramienia Uniwersytetu Jagiellońskiego od 1825 r. i członkiem Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego na Wawelu. Autorytet, jakim cieszył się jako uczony i fachowiec, oraz jego autorytet moralny sprawiły, że znalazł się w pierwszym gronie członków Komitetu Zarządzającego Budową Mogiły za pomnik dla Kościuszki. Wraz ze Szczepanem Humbertem (zob.) utworzył ostateczny plan budowy pomnika i nadzorował jego budowę. Jego osobowość znakomicie charakteryzują jego własne słowa: „nie liczba godności, ale sposób ich sprawowania dodać może blasku człowiekowi, a im kto wyżej postąpi, tym niewzruszenie stać powinien przy cnocie, bo im dalej jest widziany, tym większą na siebie przyjmuje odpowiedzialność”.

Obciążony liczną rodziną i pozbawiony wystarczających dochodów przez usunięcie z pracy, ostatnie lata życia miał wyjątkowo trudne. Tablica z płaskorzeźbą ku czci Sapalskiego znajduje się w kolegiacie św. Anny. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Z. Kosiek, *Sapalski Franciszek Wincenty Józef*, [w:] PSB, t. XXXIV, Wrocław 1993, s. 530-531; *Słownik biograficzny techników polskich*, t. VII, s. 181; K. Grodziska, *Scientiarum decor...*

Michał Stachowicz (ur. 1768 r. w Krakowie – zm. 26 III 1825 r.; podawane są różne daty urodzenia), ochrzczony 2 XI w kościele Mariackim, przez całe życie związany z Krakowem, jego tradycją i zwyczajami, malarz, rysownik, ilustrator. Malarstwa uczył się w pracowni cechowej Piotra Molitora. W r. 1786 został wyzwolony, a w 1787 r. – przyjęty do cechu. Malował gwasze, obrazy olejne i rysował. Zakres tematyczny jego malarstwa jest bardzo rozległy. Stworzył szczególnie wiele obrazów religijnych dla krakowskich kościołów, ale także dla kościołów w Jangrocie koło Olkusza, Rudawie, Krośnie, Czernichowie, Wieliczce, Pilicy, a także dla cerkwi w Brunarach koło Grybowa. Uprawiał też malarstwo portretowe, portretował m.in. bp. Jana Pawła Woronicza. Bodajże największą sławę zapewniły mu obrazy tematycznie związane z insurekcją kościuszkowską, z osobą Naczelnika oraz pierwszymi faktami jego czci. Należy tu wspomnieć alegoryczny obraz przedstawiający *Kościuszkę ratującego Polskę przed grobem* (MNK) i całą serię obrazów ukazujących wydarzenia historyczne, poczynając od poświęcenia szabel w kaplicy Loretańskiej u Kapucynów i *Przysięgi Kościuszki na Rynku krakowskim*, poprzez sceny: *Kościuszek wśród wojska w obozie*, *Obóz pod Bosutowem*, *Obóz pod Igołomią*, *Odpoczynek kosynierów*, *Pochód wojsk Tadeusza Kościuszki przez Rynek w Krakowie po zwycięstwie pod Racławicami*, *Kościuszek wśród wojska w obozie*, aż po *Wzięcie Tadeusza Kościuszki do niewoli pod Maciejowicami* i *Oddanie Krakowa Prusakom*. Kilkukrotnie malował też portrety Kościuszki – z profilu, z szablą w ręku lub na koniu. Obrazy *Przysięga Kościuszki na Rynku krakowskim*, namalowane do gabinetu historycznego Pałacu Biskupów Krakowskich na zamówienie bp. Woronicza, jak też *Pochód wojsk Tadeusza Kościuszki przez Rynek po zwycięstwie pod Racławicami* zyskały tak wielką popularność, że artysta na zamówienie powtarzał te sceny kilkakrotnie i w różnych technikach. Poza kilkoma znanymi obrazami, np. *Przysięga Kościuszki...*, w handlu antykwarycznym wypłynął niedawno nieznany dotąd, pochodzący z domu starej krakowskiej rodziny obraz namalowany gwaszem. Został nabyty do zbiorów Komitetu Kopca Kościuszki. Obrazy te świadczą o patriotycznym zaangażowaniu w dziejącą się na oczach artysty historię, którą wprowadzał do malarstwa narodowego. Sceny te, malowane przez ich świadka, mają ponadto walor dokumentalny.

W 1818 r., w trakcie przygotowań do krakowskiego pogrzebu Kościuszki, wykonał pomyślane przez kanonika Sebastiana Sierakowskiego czarno-białe, imitujące płaskorzeźby obrazy, które ozdobiły wawelski katafalk Naczelnika. Przedstawiają one: Waszyngtona odznaczającego Kościuszkę Orderem Cyn-cynata, Przysięgę Bohatera Ojczyzny, alegorię Ojczyzny płaczącej nad urną grobową i Kościuszkę ratującego mieszkańców Cugny od ruiny. Stachowicz namalował również Kościuszkę niosącego Kamień Wolności do świątyni,

w której spoczywają zwłoki Wilhelma Tella, a także bitwę pod Maciejowicami, ale te nie ozdobiły katafalku.

Później narysował też *Stawianie pionu do sypania mogiły Kościuszki* oraz namalował *Sypanie Kopca Kościuszki*, jak również *Obchód założenia podstawy Kopca Kościuszki na górze Św. Bronisławy*.

Stachowicz utrwalił także inne wydarzenia historyczne, których był świadkiem, np. *Uroczysty pochód na Rynku krakowskim w dniu składania hołdu ks. K. Auersbergowi 17 VIII 1796 czy Triumfalny wjazd ks. Józefa Poniatowskiego do Krakowa 15 VII 1809*. Jednak dzięki wyobrażeniom scen i wydarzeń okresu insurekcji Stachowicz w istotny sposób uczestniczył w utrwalaniu pamięci i tworzeniu legendy kościuszkowskiej. Nic tedy dziwnego, że Senat Rządzący Rzeczypospolitej Krakowskiej w dniu 21 VIII 1822 r. (co i tak wydaje się za późno) powołał Michała Stachowicza w charakterze członka honorowego do pierwszego składu Komitetu Zarządzającego Budową Mogiły za pomnik dla Tadeusza Kościuszki. A jego obrazy zachowują swoją dokumentalną i ideową wartość.

B. Tyszkiewicz, *Stachowicz Michał Franciszek*, [w:] PSB, t. XLI, Warszawa–Kraków 2002, s. 327-331.

MR

Ksiądz Ludwik Łętowski h. Ogończyk (ur. 15 IX 1786 r. w Tarnowadce – zm. 25 VIII 1868 r. w Krakowie), biskup pomocniczy diecezji krakowskiej, dziekan Krakowskiej Kapituły Katedralnej. Dzieciństwo i młodość spędził w rodzinnej Bobowej. Tam odbierał edukację domową. W 1806 r. został oddany do gwardii galicyjskiej w Wiedniu. Jako porucznik bił się w 1809 r. przeciw wojsku polskiemu pod Gorzycami. Po zawarciu pokoju podał się do dymisji i wstąpił do wojska Księstwa Warszawskiego. W 1811 r. został awansowany na kapitana adiunkta sztabu, wyznaczano go m.in. do wykonywania pomiarów topograficznych. Tego samego roku ogłosił drukiem *Rozpoznanie rzeki Bzury od Łowicza do jej ujścia do Wisły*. W kampanii napoleońskiej r. 1812 walczył pod Smoleńskiem i Możajskiem. Podczas odwrotu dostał się do niewoli w Wilnie. Wydostał się okrężną drogą przez Inflanty. W 1815 r. wstąpił do armii Królestwa Polskiego, najpierw w sztabie wielkiego ks. Konstantego, a następnie – w kwatermistrzostwie. W 1817 r., jako kpt., niespodziewanie opuścił wojsko i wstąpił do Seminarium Duchownego w Kielcach. Już w 1818 r. w Miechowie otrzymał święcenia kapłańskie. Uzyskał probostwo w Końskich, a później w Stopnicy. On sam jednak w 1819 r. przebywał na dworze bp. Jana Pawła Woronicza w Krakowie. W 1810 r. został posłem na sejm z powiatu stopnickiego i szydlowskiego. W 1825 r. został kanonikiem kapitulnym na Wawelu. W 1829 r. uzyskał doktorat

na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po wybuchu powstania listopadowego ogłosił broszurę *O sprawie narodu polskiego*, opowiadając się za celowością i słuszością walki. Mediował w sprawie usunięcia Wodzickiego z funkcji prezesa Senatu Wolnego Miasta. Za poparcie udzielone powstaniu zapłacił usunięciem z Senatu Rządzącego. Po upadku powstania zmienił front. Przeszedł na pozycje lojalne wobec rządu i ultramontańskie. W 1842 r., po śmierci bp. Franciszka Zglenickiego, został administratorem diecezji krakowskiej. W 1845 r. został ogłoszony bp. pomocniczym diecezji krakowskiej. Wyświęcony na bp., okazał się dobrym organizatorem. Przez 12 lat był prezesem, a później protektorem Towarzystwa Dobroczynności oraz prezesem komitetu sierot w Krakowie. Wobec wybuchu powstania krakowskiego w 1846 r. wydał list pasterski o uległości wobec władzy. W 1848 r. natomiast odmówił odprawiania nabożeństw za członków rodziny carskiej w części diecezji krakowskiej, która należała do Królestwa Polskiego. Namiestnik Iwan Paskiewicz zabronił księżom kieleckim wszelkich form kontaktu z bp. Łętowskim. W 1849 r. zrezygnował także z administracji krakowskiej części diecezji. Został dziekanem kapituły na Wawelu. Prowadził salon w kamienicy dziekańskiej przy ul. Kanoniczej 21 w Krakowie. Napisał m.in. *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. I-IV (Kraków 1852-1853) i *Katedrę krakowską na Wawelu* (1859). Pisał także poezję. Pozostawił *Wspomnienia pamiątnikarskie*, które we Wrocławiu w 1952 r. wydał Henryk Barycz. On też napisał o Łętowskim w PSB: „ekscentrycznego usposobienia, kapryśny i paradoksalny, wyzywający opinię publiczną, człowiek zasad i jednocześnie daleko idący oportunistą, wielbiciel szlachetczyzny, a zarazem wymierzający ciosy we własną warstwę społeczną, legitimista i lojalista, a zarazem szermierz idei narodowości, głosiciel supremacji Kościoła, a równocześnie antyklerykał”. Do Komitetu Kopca wszedł w grudniu 1820 roku. Został pochowany w katedrze na Wawelu, skąd w 1872 r. przeniesiono go do podziemi ufundowanego przez niego kościoła szarytek na Kleparzu przy ul. Warszawskiej.

H. Barycz, *Łętowski Ludwik*, [w:] PSB, t. XVIII, Wrocław 1973, s. 361; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 85-184; J. Urban, E. Zych, *Dwie fundacje biskupa Ludwika Łętowskiego*, [w:] *Działalność fundacyjna biskupów krakowskich*, red. M. Walczak, Kraków 2016, t. 1, s. 661-668.

JU

Wincenty Gołuchowski (ur. 1766 r. – zm. 28 X 1851 r. w Krakowie), powstaniec listopadowy, sędzia. Syn hrabiego Józefa Wincentego Ferreryusza (1734-1806), podczaszego chełmińskiego, posła sandomierskiego na Sejm Rozbiorowy (1773-1775) i Anieli z Jordanów (zm. 1812). W powstaniu kościuszkowskim

r. 1794 walczył w korpusie strzelców mjr. Łukasza Biegańskiego, 15 sierpnia 1794 r. mianowano go kwatermistrzem z rangą podporucznika. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej angażował się w działalność społeczną. Był współorganizatorem powołanego w r. 1816 Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności, którego wiceprezesem został 9 grudnia 1816 roku. Był sygnatariuszem *Ustawy pierwiastkowej Towarzystwa Dobroczynności W. M. Krakowa*. Był również członkiem honorowym działającego od r. 1817 Towarzystwa Muzycznego w Krakowie. Pracował jako urzędnik krakowskiego wymiaru sprawiedliwości. Do listopada 1821 r. pełnił funkcję sędziego Sądu Apelacyjnego Wolnego Miasta Krakowa, ponownie wybrano go w r. 1827. 1 czerwca 1842 r. – w związku z reformą Statutu o organizacji sądownictwa Wolnego Miasta Krakowa – został, mimo braku odpowiednich kwalifikacji, sędzią dożywotnim ustanowionego wówczas Sądu Najwyższego pod prezesurą Piotra Bartynowskiego. Od 28 grudnia 1816 r. był czynnym członkiem wolnomularstwa, od r. 1822 w krakowskiej loży „Przesąd Zwyciężony”. Mieszkał w kamienicy przy ul. Szpitalnej, gdzie po jego śmierci 10 listopada 1851 r. odbyła się licytacja pozostałego po nim majątku. Członek „delegowany do dozoru” ustanowionego 24 listopada 1820 r. przez Senat Rządzący Wolnego miasta Krakowa Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki, w którym zasiadał do r. 1825.

L. Pauli, *Austriacki kodeks karny z 1803 r. w Wolnym Mieście Krakowie (1815-1833)*, cz. 2, Kraków 1970; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 108; K. Załęski, *Słownik polskich prawników należących do łóż wolnomularskich*, „Ars Regia: czasopismo poświęcone myśli i historii wolnomularstwa” 2010, nr 12/19, s. 190; *Akty powstania Kościuszki...*; „Czas” 1851, R. 4, nr 257, s. 4; „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1821, nr 33, s. 133; dodatek drugi do „Gazety Krakowskiej” 1827, nr 3; „Diariusz Sejmu Wolnego Niepodległego i Ściśle Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu za Rok 1833”, Kraków 1833, s. 35-37, 40, 96, 103-104; „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1842, nr 49-50, s. 1; *Pamiętnik Towarzystwa Dobroczynności Krakowskiego*, Kraków 1868, s. 74; *Ustawy Towarzystwa Przyjaciół Muzyki w Krakowie*, Kraków 1818, s. 15; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

AB

Franciszek Salezy Gawroński (ur. 29 I 1787 r. w Nienaszowie k. Jasła – zm. 16 IV 1871 r. w Krakowie), oficer wojsk polskich, poseł do Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa, od marca r. 1821 zatwierdzony przez Senat członek Komitetu i sekretarz do spraw rachunkowych i korespondencji, w czym zastąpił Ignacego Mieroszewskiego.

Uczył się prywatnie w Radgoszczy pod Tarnowem, w samym Tarnowie zdając jedynie egzaminy. Następnie uczęszczał do gimnazjum, a od 10 lute-

go 1805 r. studiował w Szkole Głównej Koronnej, korzystając z opieki stryja Andrzeja Gawrońskiego, bp. krakowskiego. Po wyzwoleniu miasta z rąk austriackich 19 września 1809 r. w Krakowie zaciągnął się do 2 pp wojsk polskich Księstwa Warszawskiego, szybko awansując na sierżanta. Już w grudniu został przeniesiony do 12 pp i wkrótce (9 lutego 1811 r.) – awansowany na podporucznika, a 26 marca 1812 – na porucznika. W r. 1811 wstąpił do loży wolnomularskiej „Przesąd Zwyciężony”. Odbił kampanię 1812 r. jako dowódca półbaterii artylerii pułkowej 12 pp, uczestniczył w bitwach pod Smoleńskiem, Borodino i nad Berezyną; otrzymał Srebrny Order Virtuti Militari oraz nominację do krzyża Legii Honorowej (1813). Po reorganizacji i przejściu wojsk polskich do Saksonii służył nadal w 12 pp, ale we wrześniu 1813 r. przeszedł do nowo formowanego polskiego batalionu piechoty Starej Gwardii cesarza Napoleona; wziął udział w bitwie pod Lipskiem. Po rozpadzie batalionu podczas odwrotu przez Niemcy nie poddał się demoralizacji i pozostał w służbie. Wraz z resztką batalionu w 1814 r. przebywał w Paryżu. Po abdykacji Napoleona powrócił do kraju latem r. 1814 i pozostał w wojsku polskim (w sztabie 2 dywizji piechoty), ale zniechęcony do dalszej służby oraz ze względu na brak perspektyw awansu w 1816 r. złożył dymisję.

W r. 1817 osiadł w majątku Młodziejowice na terenie Królestwa Polskiego, podczas gdy jego druga wieś, Boleń, znalazła się na terenie Wolnego Miasta Krakowa. Folwarki te otrzymał wówczas od ojca. Poza Młodziejowicami mieszkał na ogół w Krakowie. Był dwukrotnie wybierany do Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa (lata 1817, 1820) z ramienia ziemiaństwa. W 1819 i 1826 r. został wybrany na członka Komisji Wojewódzkiej województwa krakowskiego (w Królestwie Polskim). Od r. 1817 był wiceprezesem Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności. Uczestniczył w działalności krakowskiej loży wolnomularskiej. Od 1825 r. pracował w Wolnym Mieście Krakowie w Komisji Włościańskiej, której zadaniem było przeprowadzenie oczyszczowania chłopów. Dokonał tej reformy we wsiach Ciężkowice, Czernichów, Olszanica, Prądnik Biały, Bibice i Giebułtów. W tym okresie był związany ze stronnictwem prezesa Senatu Rządzącego – Stanisława Wodzieckiego. Jak wynika z jego pamiątek, brał aktywny udział w życiu towarzyskim ziemiaństwa Rzeczypospolitej Krakowskiej.

Po wybuchu powstania listopadowego zaciągnął się do wojsk polskich. W grudniu 1830 r. organizował nowe oddziały w Miechowie. W styczniu r. 1831 został awansowany na podpułkownika i objął dowództwo batalionu piechoty w 10 pułku piechoty. Przydzielony z końcem lutego 1831 r. do Sztabu Głównego, wziął udział w wiosennej ofensywie wojsk polskich, w wyprawie

na gwardię oraz w bitwie pod Ostrołęką (26 maja). Odpowiadał wówczas za obrót korespondencji dowództwa z podległymi jednostkami. Krytycznie oceniał działalność Skrzyneckiego jako Naczelnego Wodza i bierność wojska podczas przemarszu korpusu rosyjskiego Iwana Paskiewicza. W sierpniu 1831 r. awansował na pułkownika i otrzymał Złoty Krzyż Virtuti Militari. Po upadku Warszawy wycofał się z głównymi siłami do Modlina. Przed przekroczeniem granicy pruskiej złożył dymisję w wojsku i jako cywil wrócił przez Wielkopolskę do Krakowa.

Jego kontakty z emigracją oraz wyjazdy do Włoch i Francji wzbudziły zainteresowanie policji rosyjskiej. Po stłumieniu powstania krakowskiego w 1846 r. został aresztowany i przez kilka miesięcy był przesłuchiwany w Warszawie, a następnie został zwolniony. Po utracie majątku resztę życia spędził w Krakowie, gdzie zmarł i został pochowany na cmentarzu Rakowickim. W chwili śmierci był ostatnim członkiem Komitetu, który należał do niego nieomal od początków jego istnienia. Był autorem pamiętników o kompaniach napoleońskich i powstaniu listopadowym. Nie założył rodziny.

K. Lewicki, *Gawroński (Rawita) Franciszek Salezy (1787-1871)*, [w:] PSB, t. VII, Kraków–Wrocław 1948-1958, s. 328-329; F.S. Gawroński, *Pamiętnik r. 1830/1831 i Kronika pamiątkowa (1787-1831) pułkownika Franciszka Salezego Gawrońskiego*, Kraków 1916; B. Gembarzewski, *Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie 1807-1814*, przedm. S. Askenazy, Warszawa 1905; „Czas” 1871, nr 88 (18 IV 1871); J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 97, 107, 125.

MB

Ksiądz Teodor H. Sołtyk (zm. 18 II 1827 r. w Krakowie), ksiądz, kanonik krakowski, kasztelan (syn i wnuk kasztelanów wiślickiego i sandomierskiego). Uczył się u pijarów w Warszawie. Do Seminarium Duchownego na Stradomiu wstąpił w 1786 r., a na kapłana został wyświęcony w 1788 roku. Jak mawiał, „przyjął kapłaństwo bez wokacji”. W 1787 r. został kanonikiem koadiutorem w kapitule krakowskiej. Był koadiutorem ks. kan. Antoniego Wyczalkowskiego. Również w r. 1787 został kanonikiem krakowskim prebendy biezanowskiej. Z czasem w kapitule doszedł do godności prałata-kustosza. Był także archidiaconem zawichojskim i kanonikiem sandomierskim. Do r. 1800 dzierżył dobra Sulisławice w Sandomierskiem. W r. 1806 porzucił kapitułę i udał się do Warszawy, „aby wziąć udział w powstaniu narodowym”. Członek warszawskiej loży „Świątynia Izis”, a następnie krakowskiej loży „Przesąd Zwyciężony” (wedle innych źródeł był z nią związany tylko nieformalnie). Był kolekcjonerem przedmiotów związanych z masonerią. Za zaangażowanie w działalność patriotyczną usiłowano odebrać mu kanonię. Został członkiem

powołanej 20 marca 1794 r. dwudziestoosobowej Komisji Porządkowej Krakowskiej, działając w czasie powstania kościuszkowskiego jako jej komisarz. Gdy powrócił do Krakowa był – jak napisał ks. Ludwik Łętowski – „kaleką na ręce”. Nie odzyskał kustodii, którą pod jego nieobecność otrzymał ks. Augustyn Lipiński. Po wkroczeniu wojska pruskiego do Krakowa w połowie czerwca 1794 r. uczestniczył w podpisaniu aktu kapitulacji miasta 15 czerwca. Był współautorem złożonego wraz z Józefem Czechem i Teodorem Dembowskim raportu do Naczelnika i Rady Najwyższej Narodowej o okolicznościach wejścia Prusaków do Krakowa. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej był członkiem Izby Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa jako deputowany z gminy Pisary, a następnie do śmierci jako delegat kapituły. W okresie prac nad organizacją władz Rzeczypospolitej Krakowskiej wchodził w skład powołanej 12 marca 1816 r. Komisji Włościańskiej ds. czynszowania. Od 15 listopada 1816 r. był czynnym członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. 16 kwietnia 1821 r. ks. kan. Sołtyk odprawił w kaplicy uroczystą mszę św. na rozpoczęcie prac wiosennych przy budowie Kopca. Po niej dokonał poświęcenia narzędzi pracy oraz księgi wpisu ofiar. W 1825 r. był wymieniony wśród „delegowanych do dozoru” przy budowie. Według ks. Łętowskiego: „człowiek był w pożyciu miły, ale nie na duchownego”.

J. Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186-1926 r. tudzież sesje Kapituły Sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1926, s. 277; J. Szczepaniak, *Katalog alumnów seminarium stradomskiego (1732-1800)*, Kraków 2006, s. 157; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 85-184; B. Przybyszewski, *op. cit.*, s. 205-206; *Directorium officii 1801-1803; Elenchus 1812-1828*; P. Jędrzejewski, *Krakowska Komisja Porządkowa w dobie powstania kościuszkowskiego*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2015, t. XXI, s. 55, 71; B. Kumor, *Reorganizacja kapituły katedralnej w Krakowie 1802 r.*, „Analecta Cracoviensia” 1975, t. VII, s. 338, 345; A. Tessarczyk, *op. cit.*, s. 95; K. Załęski, *op. cit.*, s. 136; „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1819, s. 1 (Lista Reprezentantów); „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1826 (Lista Reprezentantów); L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. III, Kraków 1852, s. 74-75; F. Lichocki, *Pamiętnik Filipa Lichockiego prezydenta miasta Krakowa z roku 1794*, Poznań 1862, s. 17; „Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Połączonym” 1817, t. 1, s. 9.

JU i AB

Ignacy Mieroszewski (ur. 13 VIII 1787 r. w Krzęcicach w pow. jędrzejowskim – zm. 11 XI 1854 r. w Pau we Francji), oficer Wojska Polskiego, powstaniec listopadowy, VIII ordynat myślowicki. Był synem Stanisława Mieroszewskiego (zob.) i Kunegundy ze Zborowskich. W r. 1805 wstąpił do wojska pruskiego i uczestniczył w latach 1806-1807 w kampanii przeciw Napoleonowi

Bonaparte. Od r. 1807 służył w Wojsku Polskim Księstwa Warszawskiego w randze porucznika-adiutanta gen. M. Piotrowskiego. 23 lipca 1811 r. został przeniesiony w randze kapitana do 5 pułku jazdy i służył jako adiutant gen. Józefa Zajączka. W trakcie kampanii 1812 r. uczestniczył w bitwach o Smoleńsk i Możajsk, a ranny w czasie przeprawy przez Berezynę dostał się do niewoli rosyjskiej w Wilnie. W czasie zesłania do Tambowa pracował jako nauczyciel. W r. 1814 wrócił do Krakowa i przez pewien czas był właścicielem podkrakowskiej wsi Górka. Miał ambicje literackie, pisywał utwory poetyckie publikowane w „Pszczółce Krakowskiej”. Od 16 czerwca 1816 r. był członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Pod kierunkiem Józefa Peszki studiował malarstwo (w latach 1817/18-1819/1820) w nowo utworzonej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Członek ustanowionego 24 listopada 1820 r. przez Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki, w którym 17 grudnia 1820 r. został powołany jako sekretarz w składzie jego pierwszego zarządu. 7 stycznia 1821 r. został mianowany sekretarzem do spraw rachunkowości i korespondencji Komitetu, jednak nie rozwinął w nim szerszej działalności i już w marcu tego roku zastąpił go Franciszek Rawita Gawroński. W latach 1821-1823 przebywał we Włoszech, aby doskonalić się w malarstwie, m.in. u Wojciecha Kornela Stättlera w Rzymie. Ostatecznie zajął się rzeźbiarstwem i w swoim domu (przy ul. Sławkowskiej 22) urządził pracownię rzeźbiarską. W dworku na Zwierzyńcu organizował spotkania literackie oraz amatorskie przedstawienia teatralne. W czasie powstania listopadowego na początku r. 1831 został adiutantem naczelnika krakowskiej Gwardii Narodowej Józefa Wodzieckiego. W stopniu majora dowodził gwardią ruchomą województwa krakowskiego. Wraz z Henrykiem Dembińskim uczestniczył w walkach na Litwie. Właśnie z nim wycofał się do Warszawy i otrzymał dyplom „dobrze zasłużonego ojczyźnie”. 19 sierpnia 1830 r. został podpułkownikiem w sztabie gen. Dembińskiego. Z kolei 30 sierpnia 1831 r. odznaczono go Złotym Krzyżem Virtuti Militari. W randze pułkownika (awans 13 września 1831 r.) został przeniesiony do sztabu głównego. 5 października 1831 r. przeszedł z korpusem Macieja Rybińskiego do Prus, gdzie został internowany. Po wyemigrowaniu do Francji był komendantem paryskiego zakładu dla polskich emigrantów. 9 września 1833 r. wyjechał do La Rochelle w związku z planami wyprawy portugalskiej gen. Józefa Bema, a w czerwcu 1834 r. przybył do Pau, gdzie nabył podmiejską posiadłość Capo de Haut i wybudował willę „Montjoie”, w której oddawał się rzeźbiarstwu i twórczości literackiej. Był autorem poezji *Aux Biarnais a l'occasion de l'inauguration de la statue de Henri IV* (Pau 1843) oraz pozostawionych w formie poematu dwunastu pieśni sławiących Napoleona I. W r. 1846 uznał

przywództwo Adama Czartoryskiego. Pod koniec życia był korespondentem Towarzystwa Trzeciego Maja. Zmarł we Francji.

R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. III: L-R, Warszawa 1998, s. 139-140; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 94-95, 97; Z. Jabłoński, *Mieroszewski Ignacy*, [w:] PSB, t. XX, Wrocław 1975, s. 815-816.

AB

Konstanty Majeranowski h. Dąbrowa (ur. 1790 r. w Krakowie – zm. 16 II 1851 r. w Krakowie), dziennikarz, dramatopisarz, powieściopisarz, poeta, tłumacz. W młodości przebywał we Francji. W czasach Księstwa Warszawskiego służył w Wojsku Polskim, zapewne w 3 pułku ułanów, stającym w Krakowie od połowy r. 1809. W r. 1810 podjął pracę w administracji jako „nadkalkulator dochodów niestałych” Dyrekcji Skarbu Departamentu Krakowskiego. W r. 1810 debiutował komedią *Dla króla i ojczyzny* wystawianą 15 czerwca w Warszawie, a będącą przeróbką niemieckiego utworu. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej pracował w latach 1815-1819 jako urzędnik Komory Celnej Królestwa Polskiego, a następnie urzędnik Biura Rachuby Senatu Wolnego Miasta Krakowa. W latach 1828-1830 był urzędowym tłumaczem z języka francuskiego, a w latach 1836-1840 asesorem w Komitecie Cenzury. Równocześnie prowadził działalność dziennikarską i wydawniczą, z czasem stając się monopolistą krakowskiego rynku wydawniczego. Już w r. 1811 wydał „Kalendarzyk dla Płci Pięknej”, w latach 1819-1822 wydawał „Pszczółkę Krakowską” z dodatkiem „Telegraf” (1821), w r. 1822 opublikował „Krakusa. Towarzysza Literackiego Pszczółki Krakowskiej”, wydawał również w r. 1823: „Muzę Nadwiślańską”, „Pszczółkę Polską”, „Kronikę Codzienną Krajową i Zagraniczną”. Ponadto w latach 1826-1827 był wydawcą „Rozrywek Przyjemnych i Pożytecznych” (ukazujących się od t. V jako „Flora Polska”), a w r. 1827 – „Kuriera Krakowskiego Płci Pięknej i Literaturze Poświęconego”. Był to też autor i wydawca zbiorów literackich *Pielgrzym z Tenczyna* (Kraków 1823) oraz *Poezje i romanse tudzież pisma rozmaite* (Kraków 1823, t. I-III). W latach 1828-1830 pracował jako redaktor „Gońca Krakowskiego”, a w latach 1830-1848 – „Gazety Krakowskiej”. Pod pseudonimami (m.in. AB.XZ.HC.NC, Autor „Parafianów”, „Bałamut” Incognito) publikował w swoich wydawnictwach opowiadania, powieści historyczne, fragmenty dramatów, poezje, felietony i recenzje. Współpracował także z „Pamiętnikiem Lwowskim”, „Rozmaitościami” oraz „Rozmaitościami Krakowskimi”. Działając przez lata w duchu liberalizmu i patriotyzmu, z czasem został posądzany o bycie płatnym szpiegiem gen. Aleksandra Roźnieckiego, szefa tajnej policji Królestwa Polskiego.

W czasie powstania listopadowego (lata 1830-1831) uciekł z Krakowa, a po jego upadku i następnie powrocie do miasta sprawował urząd cenzora, walcząc z liberalizmem. Sporadycznie drukował w „Dwutygodniku Literackim” pod kryptonimem K.M. Członek „delegowany do dozoru” powołanego 24 listopada 1820 r. uchwałą Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki, wybrany formalnie na członka 17 grudnia 1820 r., a 7 stycznia 1821 r. – na sekretarza. Właśnie tego dnia na posiedzeniu Komitetu Kopca u Floriana Straszewskiego odczytał adres trzech studentów Uniwersytetu Berlińskiego – Marcelego Bukowieckiego, Jana Zienkowskiego i Karola Marcinkowskiego – którzy przekazali 600 zł na budowę mogiły Kościuszki. Podczas kolejnego powstania w r. 1846 ponownie uszedł z miasta. Pod koniec r. 1848 w atmosferze niechęci przeszedł na emeryturę. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 107-108; Z. Jabłoński, *Majeranowski Konstanty*, [w:] PSB, t. XIX, Wrocław 1974, s. 165-167; *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. II: *I-Me*, red. W. Albrecht-Szymanowska, R. Loth, Warszawa 2001, s. 409-410.

AB

Ignacy Treuttler von Trautenberg (zm. 30 VII 1795 r. w Krakowie – zm. 10 I 1851 r. w Krakowie), ziemianin, działacz samorządowy. Był synem Franciszka, pochodzącego z Austrii krakowskiego kupca winnego, i Józefy z Lisockich. Dziedzic Rudna i właściciel odkupionych w r. 1823 od brata Antoniego Dobranowic i Poborowic, w których prowadził intensywną działalność budowlaną. Wylegitymowany ze szlachectwa w Królestwie Polskim z herbem i przydomkiem Trautenberg. Od r. 1825 pełnił funkcję wójta gminy Dobranowice, a od r. 1837 – sędziego pokoju powiatu krakowskiego w Proszowicach. Ożeniony w r. 1823 z Emilią Toriani (ok. 1800-1826), córką Franciszka, szambelana Stanisława Augusta, i ciotki pamiętnikarza Kazimierza Girtlera, Marianny z Girtlerów Wytyszkiewiczowej 1 v. Toriani, a po jej śmierci – z Józefą Morzkowską (ok. 1800-1886) 1 v. Ostrzeszowiczową. 18 lipca 1823 r. został powołany na członka honorowego Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. Pochowano go na cmentarzu parafialnym w Dobranowicach.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 88, 108; K. Girtler, *op. cit.*; *Pamiętnik Budowy Komitetu Kopca Kościuszki...*, Dowód nr XVII.

AB

Dokooptowywani do Komitetu od 1825 roku

Franciszek Szopowicz (ur. 1762 r. koło Połagi na Żmudzi – zm. 5 V 1839 r. w Krakowie), matematyk, gramatyk, filozof, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kształcił się w Szkole Głównej Litewskiej w Wilnie, następnie w Szkole Głównej Koronnej w Krakowie, gdzie studiował matematykę wyższą i astronomię u Jana Śniadeckiego, nauki przyrodnicze i chemię w Kolegium Fizycznym oraz prawo naturalne w Kolegium Moralnym. W 1785 r. ukończył studia jako kandydat do stanu nauczycielskiego. W 1787 r. w Warszawie podjął współpracę z Towarzystwem do Ksiąg Elementarnych jako recenzent podręczników matematyki. Z powodu choroby oczu w r. 1791 został uwolniony przez Komisję Edukacji Narodowej od obowiązków. Następne lata poświęcił skutecznemu leczeniu choroby i prywatnej edukacji młodzieży, jako nauczyciel domowy. Od r. 1809 w Wiśniowej koło Staszowa, a następnie w Staszowie prowadził własną pensję dla młodzieży. Był wszechstronnie wykształconym człowiekiem o duszy nauczycielskiej. W tym samym 1809 r. Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk nadało mu godność „członka przybranego”, ale nie przyjęto do druku jego memoriału w sprawie ortografii polskiej. W 1821 r. powrócił do Krakowa. Od r. akademickiego 1816/17 w „extraordynaryjnej” Katedrze Matematyki Elementarnej Uniwersytetu Jagiellońskiego wykładał geometrię wykreślną oraz algebrę i trygonometrię. Często chorował, toteż zajęcia na utworzonym przy katedrze kursie miernictwa praktycznego przejmował wtedy Paweł Florkiewicz, geometra przysięgły. W programie z roku 1818/1819 jako jeden z działów matematyki elementarnej wyodrębnione było miernictwo z uwzględnieniem prac terenowych. Wykłady i zajęcia praktyczne z geodezji były utrzymane aż do r. 1829, aczkolwiek schorowany i już nie najmłodszy Szopowicz odczuwał trud zajęć terenowych. Związany pracami pomiarowymi z akcją zakładania Plant w miejscu dawnych murów, powierzał część owych prac swoim uczniom. Szopowicz wraz z żoną Anną z Hanów prowadził w swojej kamienicy przy ul. św. Anny pensję dla młodzieży i wykształcił wielu wychowanków. Według wspomnień jego dom gromadził artystów, muzyków i aktorów, organizowano tu amatorskie przedstawienia, w których grywały dzieci Szopowicza. „Stosując się do woli rektora” Walentego Litwińskiego, Wydział Fizyczno-Matematyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego na posiedzeniu 6 VI 1820 r. jednomyślnie uchwalił przyznanie Szopowiczowi stopnia doktora filozofii. Jako profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego został członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Jako filozof reprezentował przeciwne idealizmowi Kanta stanowisko realistyczne i materialistyczne, w poznaniu

opowiadał się za empirią. W lipcu 1820 r. wszedł jako członek czynny, „delegowany do dozoru”, do Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. We wrześniu 1824 r., wspólnie z Kajetanem Florkiewiczem (zob.), wykonał *Opis wielkości i wzajemnej odległości mogił Krakusa, Wandy i Pomnika Tadeusza Kościuszki*. Razem ze swoimi dziećmi na „usypianie” Kopca Kościuszki złożył 40 złotych polskich. Zgromadzenie akademickie Uniwersytetu Jagiellońskiego na posiedzeniu 27 X 1831 r. powierzyło Szopowiczowi mandat senatora na r. 1832 w Senacie Rządzącym Rzeczypospolitej Krakowskiej. Był także członkiem Komitetu Budowniczo-Ekonomicznego Rzeczypospolitej Krakowskiej i Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie oraz sprawował obowiązki wizytatora i egzaminatora krakowskich szkół gimnazjalnych.

M. Barcik, *Szopowicz Franciszek*, [w:] PSB, t. XLVIII, Warszawa–Kraków 2012–2013, s. 551–554; S. Kryński, Z. Traczewska-Białkowska, *Rozwój nauki, techniki i szkolnictwa w dziedzinie geodezji od końca XVIII wieku do 1918 roku*, „Zeszyty Naukowe Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica” 1983, nr 916, „Geodezja”, z. 75, s. 110, 112; Muzeum Narodowe w Krakowie, Portret Franciszka Szopowicza w grafice J. Wojnarowskiego, z oryginału W. Saritera, nr inw. NI 40.456.

AS

Karol Teodor Soczyński (ur. 1781 r. w Krakowie – zm. 12 III 1862 r. w Krakowie), lekarz medycyny i weterynarii, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1802–1807 studiował medycynę w Szkole Głównej Krakowskiej. Stopień doktora otrzymał 17 października 1808 r., a następnie pobierał naukę w Instytucie Weterynaryjnym w Wiedniu (do r. 1809). Po wyzwoleniu Krakowa z rąk austriackich (15 lipca 1809 r.) zaciągnął się do wojsk Księstwa Warszawskiego, jako lekarz wojskowy w 17 pp, a następnie pracował w szpitalach wojskowych w Warszawie i w Płocku. W marcu 1811 r. został lekarzem w szpitalu św. Łazarza w Krakowie i podjął starania o uzyskanie Katedry Weterynarii w Szkole Głównej Krakowskiej. W czerwcu 1815 r. został mianowany na pół roku zastępcą profesora w Katedrze Anatomii i Fizjologii. W kolejnych latach zwiedzał ośrodki naukowe w Europie Zachodniej i na Węgrzech.

W 1820 r. został senatorem Wolnego Miasta Krakowa, a funkcję tę pełnił do 1831 roku. W 1821 r. został członkiem Wielkiej Rady Uniwersyteckiej, a w 1822 r. podjął na uczelni wykłady z weterynarii. Został pozbawiony kierownictwa kliniki lekarskiej na rzecz Józefa Brodowicza, co wywołało długotrwały konflikt w środowisku uniwersyteckim. Poświęcił się działalności publicznej jako senator, przedstawił (np. wraz z Sebastianem Sierakowskim) projekt przebudowy Sukiennic oraz utworzenia tam muzeum, zabiegał także o reorganizację aptek oraz opieki medycznej w Krakowie. W latach 1823–1825 badał źródła mineralne

w Karpatach i jako drugi Polak wyszedł na Łomnicę, uważaną wówczas za najwyższy szczyt Tatr. Publikował w tym czasie prace z zakresu farmakologii oraz historii gospodarczej, balneologii, a także teksty o charakterze pamfletów politycznych. Najpóźniej w 1825 r. został członkiem Komitetu Kopca Kościuszki.

W listopadzie 1831 r. objął Katedrę Położnictwa na Uniwersytecie Jagiellońskim, dążąc do zmodernizowania zarówno programu nauczania, jak i wyposażenia kliniki położnictwa. Po wprowadzeniu przez mocarstwa zaborcze w 1833 r. nowego statutu uniwersytetu, zbojkotował nową procedurę weryfikacji i został usunięty z uczelni, do czego miał się przyczynić dziekan Wydziału Medycznego, Józef Brodowicz. Wówczas Soczyński anonimowo opublikował broszury, w których przedstawił łamanie swobód uniwersyteckich oraz negatywną rolę Brodowicza jako lojalnego wykonawcy woli państw zaborczych.

Po przejściu na emeryturę w 1835 r. Soczyński poświęcił się amatorskim badaniom historii sztuki. Interesował się zwłaszcza dziejami sztuki w Polsce, w tym twórczością Wita Stwosza, podejmował też problematykę konserwacji dzieł sztuki, a szczególnie malarstwa. Opracował na ten temat kilka artykułów, które zawierały wiele błędów i nieprawdopodobnych opinii. Odbił kilka podróży np. do Bawarii w 1840 roku. Był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego od 1816 r. oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie. Jego bogata biblioteka spłonęła podczas pożaru Krakowa w 1850 r., a on sam popadł w zapomnienie. Spoczywa na cmentarzu Rakowickim.

S.T. Sroka, *Soczyński Karol Teodor*, [w:] PSB, t. XL, Warszawa–Kraków 2001, s. 1-3; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 108; W. Walanus, *Karol Soczyński i polityk z Lusiny*, „Modus. Prace z historii sztuki” 2003, t. IV, s. 67-75; „Czas” 1862, nr 60, s. 3.

MB

Ksiądz Jan Dzianott (ur. 1770 r. – zm. 3 VI 1835 r. w Krakowie), ksiądz, kanonik krakowski, prepozyt kolegiaty św. Anny w Krakowie. Wstąpił do Seminarium Akademickiego w Krakowie, a następnie został wyświęcony na kapłana. Od r. 1819 był członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W 1821 r. został doktorem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pełnił szereg funkcji w konsystorzu krakowskim. Był proboszczem kolegiaty św. Anny w Krakowie (1825-1833), pełnomocnikiem biskupim ds. szpitali (1825-1832), egzaminatorem kandydatów na beneficja kościelne (1828-1830), radcą (1828), sędzią surogatem Sądu Biskupiego w Krakowie (1833), a od r. 1830 był kanonikiem krakowskim. Za prezesury Franciszka Paszkowskiego w 1825 r. został „delegowany do dozoru” budowy Kopca. Był nim jako proboszcz kolegiaty św. Anny w Krakowie.

L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. II, Kraków 1852, s. 217; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 673; Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie, sygn. Pers. A. 1000.

JU

Michał Filipkowski (zm. 1850 r. w Krakowie), w czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej prowadził w swojej kamienicy przy ul. Stolarskiej 15 „urządzoną na wzór warszawski” kawiarnię z bilardem. Od r. 1825 członek „delegowany do dozoru” Komitetu Kopca Kościuszki. Zginął tragicznie podczas pożaru Krakowa w r. 1850.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 108; I. Homola-Skąpska, *Krakowskie cukiernie i kawiarnie w XIX wieku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F. Historia” 1996, t. LI, s. 53.

AB

Aleksander Michał Pociąg (ur. 1774 r. – zm. przed 13 VI 1846 r.), działacz patriotyczny, wolnomularz. Urodzony jako pogrobowiec, w dzieciństwie wychowywał się pod opieką dziadka ze strony matki Albrechta Radziwiłła – starosty rzeczyckiego i ojczyma Michała Antoniego Granowskiego, pisarza i sekretarza wielkiego koronnego. Przez króla Stanisława Augusta był odznaczony Orderem św. Stanisława i Orderem Orła Białego (21 listopada 1793 r.). W r. 1794 rozpoczął działalność publiczną i został mianowany oboźnym litewskim. W czasie powstania kościuszkowskiego w 1794 r. był jednym z adiutantów Jakuba Jasińskiego, uczestniczył w kampanii na Litwie. Został ciężko ranny podczas obrony Pragi 4 listopada 1794 r., co opisał Adam Mickiewicz w księdze szóstej *Pana Tadeusza*. Posiadał znaczny majątek; przekazał 20 000 złp na potrzeby wojsk powstańczych. 5 lipca 1812 r., po wkroczeniu Napoleona Bonaparte na Litwę, wszedł w skład wileńskiego Komitetu Wojskowego organizującego wojska na Litwie, ale po wyborze na posła na sejm konfederacji Królestwa Polskiego do Warszawy zrezygnował z funkcji. Poprzez fundowanie stypendiów wspierał finansowo studentów Uniwersytetu Wileńskiego. W formie hipoteki na swoich dobrach przekazał 10 000 dukatów (ok. 180 000 złp) na utworzenie 21 pułku strzelców konnych i 23 pułku piechoty, zastrzegając, aby dowódcami zostali Michał Hoffmann i Michał Meyera. Po klęsce Napoleona w Rosji w lutym 1813 r. przejściowo znalazł się w Krakowie, ale już latem r. 1815 przewodniczył na Litwie tzw. Komisji Radziwiłłowskiej do spraw spadkowych po Dominiku Radziwiłłowie. W r. 1817 delegat powiatu trockiego na sejmik gubernialny wileński, na którym zgłosił pisemny wniosek o zorga-

nizowanie składki na cel sprowadzenia zwłok Tadeusza Kościuszki do Wilna i zbudowania mu pomnika. Choć został wyznaczony przez Sejm do zrealizowania zbiórki, wycofał się z przedsięwzięcia ze względu na „słabość zdrowia”. Był członkiem założycielem Wileńskiego Towarzystwa Typograficznego (lata 1818-1822). Latem r. 1821 jako członek gminy wileńskiej został przyjęty przez Michała Romera do Towarzystwa Patriotycznego. Oskarżony o działalność konspiracyjną i przynależność do tajnych polskich towarzystw, był sądzony w procesie i do 4 marca 1830 r. znajdował się pod dozorem policyjnym. Członek wolnomularskich łóż „Wielki Wschód Narodowy”, „Doskonała Jedność”, „Szkoła Sokratesa”, „Pochodnia Północna” i „Zum Guten Hirten”. W ramach represji po powstaniu styczniowym jego majątek uległ konfiskacie. Członek „delegowany do dozoru” powołanego 24 listopada 1820 r. ustawą Senatu Wolnego Miasta Krakowa Komitetu Zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. Nie wiadomo, gdzie został pochowany.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 108; L. Żytkowicz, *Pociej Aleksander Michał*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1982, s. 25.

AB

Jakub Mąkowski (zob. Komitet Organizacyjny)

Antoni Matakiewicz (ur. 5 XII 1784 r. w Łańcucie – zm. 29 XII 1844 r. w Krakowie), prawnik i filozof, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Był synem Józefa, poczmistrza, i Reginy z Misiągiewiczów. W latach 1803/1804-1807/1808 studiował filozofię i prawo w Szkole Głównej Krakowskiej. Od r. 1809 pracował kolejno w sądownictwie krakowskim jako auskultant przy Sądzie Szlacheckim, protokolista Rady Sądu Szlacheckiego, a od r. 1810 – sekretarz przy Trybunale I Instancji. W r. 1814 został asesorem, a w r. 1815 – pisarzem przy Sądzie Apelacyjnym. W czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej w latach 1816-1818 pełnił funkcję sekretarza Komisji Organizacyjnej, opracowującej podstawy prawno-ustrojowe Wolnego Miasta Krakowa, za co został nagrodzony Orderem św. Stanisława IV klasy. Po otrzymaniu w r. 1816 stopnia doktora obojga praw, od r. 1817 pracował jako notariusz. Równocześnie od r. 1816 jako profesor nadzwyczajny prowadził zajęcia z „nauki o policji”, a potem wykładał prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim. W rozprawie *Lex divirtina admit-tens* (Kraków 1817) postulował uregulowanie instytucji małżeństwa zgodnie z oświeceniowymi teoriami prawa natury. Był członkiem wielu organizacji społecznych i naukowych. Należał do Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności, a od r. 1818 do Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego. Od

15 czerwca 1816 r. był członkiem czynnym, a w latach 1838-1839 prezesem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Był również członkiem korespondentem Królewskiego Towarzystwa Badaczy Starożytności w Kopenhadze oraz krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Muzyki (1818 r.). W r. 1824 został deputowany z gminy Pisary do Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa. 26 marca 1825 r. został mianowany profesorem zwyczajnym prawa kryminalnego i postępowania cywilnego. W latach 1835-1837 był dziekanem Wydziału Prawa, a w latach 1837-1839 – rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Był reprezentantem uniwersytetu na Sejmie Rzeczypospolitej Krakowskiej. W r. 1843 wchodził w skład Komisji Obrachunkowej Izby Reprezentantów. Został też członkiem honorowym powołanego 24 listopada 1820 r. decyzją Wydziału Spraw Wewnętrznych Senatu Rządzącego Komitetu zarządzającego budową Pomnika Tadeusza Kościuszki. Pochowano go na cmentarzu Rakowickim.

A.K. Banach, *Antoni Mikołaj Matakiewicz*, [w:] PSB, t. XX, Wrocław 1975, s. 169-170; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 108; K. Grodziska, *Scientiarum Decor...*

AB

Od 1835

Wincenty Malakowski (ur. ok. 1775 r. – zm. 7 III 1857 r. w Krakowie), geometra, inspektor dróg i mostów w Urzędzie Budownictwa Wolnego Miasta Krakowa, członek Komitetu Kopca Kościuszki. W r. 1833 opracował plan zabudowania jednej z czterech osad włościańskich wokół Kopca dla weteranów insurekcji r. 1794, który w r. 1835 oddano do realizacji majstrowi kamieniarskiemu Pawłowi Filippiemu, twórcy sarkofagu Tadeusza Kościuszki w Katedrze Wawelskiej. Darczyńca na rzecz Komitetu Pogorzalców Miasta Krakowa w r. 1850.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 117; Dodatek do „Czasu” 1850, R. 3, nr 181, s. 2; *Dodatek do pamiętnika budowy pomnika Tadeusza Kościuszki...*, s. 24; „Kalendarzyk Polityczny Wolnej i Niepodległej Rzeczypospolitej Krakowskiej, pod Opieką trzech Najjaśniejszych i Najpotężniejszych Monarchów zostającej, na Rok 1819”, Kraków 1819, „Kalendarzyk Polityczny Wolnej i Niepodległej Rzeczypospolitej Krakowskiej, pod Opieką trzech Najjaśniejszych i Najpotężniejszych Monarchów zostającej, na Rok 1834”, Kraków 1834, s. 28; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

AB

Od 1844

Piotr hr. Moszyński (zob. Poczet prezesów)

Franciszek Ciesielski (ur. 1776 r. – zm. 11 VII 1846 r. w Krakowie), ziemianin, właściciel Mydlnik. 19 kwietnia 1794 r. złożył akces do powstania kościuszkowskiego. Angażował się w działalność dobroczynną, pełniąc funkcję radcy Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego w Krakowie. Prezes krakowskiego Komitetu Żywienia Ubogich działającego podczas klęski głodu w latach 1845-1846. Był również sędzią i radcą Towarzystwa Kredytowego w Krakowie, a także przedstawicielem Arcybractwa Miłosierdzia w zarządzie powołanej w r. 1844 Kasy Oszczędności w Krakowie. Od 24 kwietnia 1841 r. był członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego w Krakowie. Był kolekcjonerem i mecenasem. W r. 1845 przekazał Bibliotece Jagiellońskiej zbiór gazet krakowskich z lat 1812-1838 oraz numizmatów. Działal jako filantrop i darczyńca licznych instytucji i towarzystw. Testamentem z 13 sierpnia 1846 r. uczynił legaty po 10 tysięcy złp na rzecz Towarzystwa Dobroczynności i Arcybractwa Miłosierdzia oraz przekazał 5 tys. dla pięciu gabinetów Uniwersytetu Jagiellońskiego: zoologicznego, anatomicznego, fizycznego, chemicznego i mineralogicznego. Od 1844 r. był członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, który został zatwierdzony przez Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa 9 grudnia 1844 roku. Złożył własny fundusz na cel wybudowania gościńca z Półwsia Zwierzynieckiego aż do Kopca. Ten prowadzący do mogiły gościniec od początku był planowany przez Komitet. Prace zaczęto w 1845, a ukończono w 1847 roku. Wtedy zbudowano „most na parowie” (dziś to tzw. Diabelski Most), po którym droga skręcała na zachód i w dół do karczmy. Po jego śmierci prace nad drogą, zwaną aleją Waszyngtona, kontynuował jego brat Bartłomiej, finansując ponad połowę kosztów przedsięwzięcia, tj. 17 370 złotych polskich. Został pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

J. Dybiec, *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji w 1860-1918*, Wrocław 1981; K. Estreicher, *Kronika Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego od 1811 roku*, oprac. J. Brzeski, Kraków 2012; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 116-117; K. Grodziska, *Scientiarum Decor...*; M. Mataniak, *Rada Administracyjna Miasta Krakowa i Jego Okręgu (1846-1853)*, Kraków 2019; *Akty powstania Kościuszki...*; *Dodatek do pamiętnika budowy pomnika Tadeusza Kościuszki...*, s. 35-36; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 16.

Adam hr. Potocki (ur. 24 II 1822 r. w Łańcucie – zm. 15 VI 1872 r. w Krzeszowicach), właściciel dóbr m.in.: Krzeszowice, Mędrzechów, Zator i Staszów. Dał się poznać jako konserwatywny polityk, duchowy przywódca konserwatystów krakowskich. Uczył się w Wiedniu, studiował w Edynburgu, wierzył w sens pracy organicznej. Współzakładał Towarzystwo Rolnicze w Krakowie. Jako zwolennik zniesienia pańszczyzny sprawił, że już przed 1846 r. 70 proc. chłopów w jego dobrach krzeszowickich było oczynszowanych. Protestował w Wiedniu przeciwko antyszlacheckim praktykom władz, które doprowadziły do tragedii w 1846 roku. W r. 1848 włączył się do prac Komitetu Narodowego i zawiadywał sprawami skarbowymi. Przestrzegał władze w Wiedniu przed rozpętanem nowej rzezi. W kwietniu objął dowództwo Gwardii Narodowej po Piotrze Moszyńskim. Gdy wojsko zaczęło bombardować miasto, w trosce o Kraków udał się na Wawel i pertraktował kapitulację miasta, a później w Wiedniu protestował przeciwko nadużyciom wojska. Uczestniczył w międzydzielnicowym zjeździe politycznym Polaków we Wrocławiu. Okresowo miewał kontakty z Hotelem Lambert, np. gdy chodziło o poparcie Francji dla autonomii Galicji i o broń dla Galicyjskiej Gwardii Narodowej. Głosami chłopów został wybrany do Sejmu wiedeńskiego. Manifestował niechęć do postaw serwilistycznych wobec Wiednia i potępiał ubieganie się o łaski dworu. Wiedeń miał mu to wszystko za złe. Przesłuchiwany nie ukrywał, że „nigdy nie przestał pragnąć niepodległości Polski”. 27 września 1852 r. został skazany na sześć lat surowego więzienia w fortecy i w kajdanach; wzbronił rodzinie składania próśb o ułaskawienie. Wobec zabiegów polskiej arystokracji wstał się za nim Napoleon III i car Mikołaj I, wobec czego w dwa miesiące po wyroku cesarz go ułaskawił. W czasie powstania styczniowego apelował do Władysława Czartoryskiego, aby Francja wpłynęła na Wiedeń, by nie przeszkadzano Galicji w udzielaniu pomocy dla powstania. W Krzeszowicach urządził szpital dla powstańców. W swoich dobrach prowadził nowoczesną gospodarkę i inwestował w zakładanie urządzeń przemysłowych, pojawiły się więc tam m.in.: młyn parowy, browar, papiernia, cukrownia, rafineria oraz rozbudowano kopalnię węgla. Przebudował pałac w Krzeszowicach i założył park. Wspomagał finansowo budowę kolei żelaznej Karola Ludwika. Inwestował w kolej żelazną z Przemyśla na Węgry przez przełęcz oraz w żeglugę parową na Wiśle. Dzięki jego długoterminowej i taniej pożyczce w 1851 r. powstała fabryka narzędzi rolniczych Ludwika Zieleniewskiego. Współzakładał Szkołę Rolniczą w Czernichowie. Zasiadał w Radzie Miejskiej Krakowa, łożył na odbudowę zabytków po wielkim pożarze, na Towarzystwo Naukowe Krakowskie i na Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych. Od 1860 r. był ho-

norowym obywatelem Krakowa, a pałac Pod Baranami był wówczas centrum życia światowego. Swoimi zasługami na polu kultury i inwestycjami w dziedzinie gospodarki wpływał na podnoszenie Galicji z zacofania. Członkiem Komitetu został jeszcze za prezesury gen. Paszkowskiego w 1844 roku. Senat zatwierdził jego członkostwo 19 grudnia, a od r. 1863 (po śmierci płk. Michała Badeniego) został wiceprezesem.

S. Kieniewicz, *Potocki Adam*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982, s. 750-755; A.K. Sendor, *Adam Józef Potocki (1822-1872)*, Kraków 2021.

MR

Ludwik Rulikowski ze Świtarzowa h. Korab (ur. 1784 r. w Świerżach – zm. 24 VI 1872 r. w Krakowie), ziemianin, poseł na sejm w Królestwie Polskim, filantrop. Był synem Ignacego, łowczego chełmskiego i Marianny z Gałęzowskich. Właściciel majątków Świerszczów (Świerszowa), Garbatówka oraz Świerże z przyległościami w pow. chełmskim. W r. 1814 został mianowany sędzią pokoju powiatu chełmskiego, a w r. 1818 – posłem na sejm Królestwa Polskiego. Od r. 1815 należał do loży masońskiej „Wolność Odzyskana”. Po powstaniu listopadowym w r. 1831 zamieszkał w Krakowie. Angażował się w działalność społeczną i filantropijną. Był członkiem, a w latach 1854-1860 wiceprezesem Rady Ogólnej Krakowskiego Towarzystwa Dobroczyńności. Od r. 1846 należał do Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego, a w latach 1850-1853 był jego radcą. Wspierał finansowo krakowskie sierocińce i przewodniczył komitetowi Ochron Dzieci. Amatorsko interesował się astronomią. Zgromadził cenny księgozbiór z tej dziedziny, który w r. 1869 podarował Towarzystwu Naukowemu Krakowskiemu. Ponadto wiele przyrzędów ofiarował Uniwersytetowi Jagiellońskiemu i szkołom krakowskim. 14 września 1869 r. został Honorowym Obywatelem Miasta Krakowa. Testamentem z r. 1871 zapisał legaty na rzecz instytucji, z którymi był związany za życia – 500 złr na restaurację Sukiennic oraz 1500 złr na szpital we wsi Świerże, a Uniwersytetowi Jagiellońskiemu oraz Towarzystwu Naukowemu Krakowskiemu przekazał swoją kolekcję zegarów. Od r. 1844 działał w Komitecie Kopca Kościuszki, kierując w latach 80. i 90. pracami związanymi z modernizacją i naprawą Kopca. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

H. Dylągowa, *Ludwik Rulikowski*, [w:] PSB, t. XXXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991-1992, s. 72-73; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 116; M. Karpińska, *Senatorowie, posłowie i deputowani Księstwa Warszawskiego...*, s. 83; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 22; K.J. Rulikowski, *Urywek wspomnień Józefa Rulikowskiego*

wydany z *obszerniejszego rękopisu (1731-92 r.)*, oprac. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862, s. 30, 41; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 81.

AB

Franciszek Władysław Paszkowski (zob. Poczet prezesów)

Od 1852

Michał Badeni h. Bończa (ur. 29 IX 1794 r. w Branicach – zm. 8 VIII 1863 r. w Branicach), podpułkownik Wojska Polskiego, powstaniec listopadowy. Był synem Stanisława, regenta koronnego, i Katarzyny ze Stadnickich. Od 15 sierpnia 1811 r. uczył się w Szkole Artylerii i Inżynierów; 4 kwietnia 1812 r. awansowano go na podporucznika i przydzielono do 11. pułku piechoty. 24 maja 1812 r. został przeniesiony w stopniu elewa-podporucznika nadliczbowego do Szkoły Aplikacyjnej Artylerii i Inżynierów. W latach 1813-1814 uczestniczył jako porucznik pułku artylerii w kampanii napoleońskiej, walcząc pod Löbau, Altenburgiem, Fröhburgiem, Lipskiem oraz pod Arcis-sur-Aube i Saint-Dizier. W armii Królestwa Polskiego służył od 1 stycznia 1815 r. w stopniu porucznika w baterii pozycyjnej artylerii konnej gwardii, zwolniony 4 października 1818 r. na własną prośbę w stopniu kapitana z pozwoleniem noszenia munduru. Po wybuchu powstania listopadowego w grudniu 1830 r. wstąpił jako major do 1 pułku krakusów, awansowany 8 lipca 1831 r. na podpułkownika objął jego dowództwo. 20 czerwca 1831 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim, a 1 sierpnia 1831 r. krzyżem *Virtuti Militari*. Po upadku powstania gospodarował w podkrakowskich Branicach. W r. 1837 został członkiem Senatu Wolnego Miasta Krakowa, gdzie należał do grona konserwatywnych ziemian. W czasie powstania krakowskiego 1846 r. minister wojny w rządzie dyktatora Jana Tyssowskiego, opowiadał się za kapitulacją i oddaniem władzy Austriakom. Od r. 1846 członek, a w latach 1855-1861 prezes Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego. Współorganizator szkoły rolniczej w Czernichowie. Od 21 lutego 1859 r. członek honorowy Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Odznaczony medalem św. Heleny. 12 września 1852 r. został powołany na członka, a 6 maja 1856 r. na wiceprezesa Komitetu Kopca Kościuszki, kiedy prezesem po śmierci gen. Paszkowskiego został Piotr Moszyński. Inicjator złożonego na tymże posiedzeniu wniosku o systematyczne zwoływanie obrad Komitetu pod koniec każdego miesiąca. 16 czerwca 1860 r. wraz z innymi członkami podpisał wywód słowny złożony w ołowianej skrzynce pod głazem tatrzańskiego granitu z napisem „KOŚCIUSZCE”, który w tym dniu uwieńczył szczyt Kopca. W małżeństwie z Walerią Łempicką miał synów Józefa i Marcina oraz córki Emilię, Marię i Helenę.

R. Bielecki, *op. cit.*, s. 635-636; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 120, 124; H. Jabłoński, *Badeni Michał*, [w:] PSB, t. I, s. 208; W. Kozub-Ciembroniewicz, *Austria a Polska w konserwatyzmie Antoniego Z. Helcla: 1846-1865*, Warszawa 1986, s. 57; M. Tyrowicz, *Jan Tyssowski i rewolucja 1846 r. w Krakowie. Dzieje porywu i pokuty*, Kraków 1986, s. 120; „Czas” 1863, R. 16, nr 181, s. 3 (nekrolog); nr 183, s. 3; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 22; „Kurier Warszawski” 1863, nr 182, s. 1; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 16, 23.

AB

Ludwik Helcel (ur. 15 X 1810 r. w Radłowie – zm. 13 XI 1872 r. w Krakowie), bankier, radny miejski, poseł na Sejm Krajowy we Lwowie i do Rady Państwa w Wiedniu. Pochodził ze spolonizowanej rodziny niemieckiej Holzel (Höltzel) von Sternstein od dwóch pokoleń mieszkającej w Krakowie. Był synem Antoniego (ok. 1780-1854), kupca krakowskiego, i Józefy z Sonntagów (1788-1831). Po ukończeniu studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim pracował jako bankier. Wchodził w skład dyrekcji Kasy Oszczędności powołanej w r. 1844 oraz rady administracyjnej Towarzystwa Ubezpieczeń we Lwowie. Pełnił funkcję dyrektora krakowskiej filii Banku Eskontowego i Banku Zastawniczego. Zasiadał w Radzie Nadzorczej Banku Galicyjskiego. Od r. 1852 był współpracownikiem Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie. Był także właścicielem majątku Radłów. Posiadał znaczny majątek, więc angażował się w działalność społeczną i filantropijną. Od r. 1836 działał w Arcybractwie Miłosierdzia i Banku Pobożnego. W latach 1853-1860 był członkiem i seniorem krakowskiego Wydziału Miejskiego, w którym działał na rzecz ustanowienia samorządu miejskiego. W r. 1866 wszedł w skład Rady Miejskiej Krakowa i działał w jego sekcji finansowej. W latach 1866-1869 był pierwszym wiceprezydentem Krakowa. Ponownie wybrany na to stanowisko w r. 1869 urzędu nie przyjął, ale pozostał radnym. Inicjator wybudowania na Dolnych Młynach w Krakowie fabryki tytoniu, upatrując w tym szansy na ograniczenie bezrobocia. Był uczestnikiem komisji przebudowy Sukiennic oraz inicjatorem uporządkowania i opracowania dawnych archiwaliów miejskich. W latach 1867-1868 poseł na Sejm Krajowy we Lwowie, związał się z konserwatystami krakowskimi. Od 10 listopada 1866 r. był członkiem honorowym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Wchodził w skład komitetu gospodarczego Zachodnio-Galicyjskiego Towarzystwa Ogrodniczego. Z małżeństwa z Anną z domu Treutler, filantropką, nie miał dzieci. Od r. 1852 był członkiem Komitetu Budowy Kopca Kościuszki, w którym od 10 maja 1856 r. do rezygnacji w czerwcu 1871 r. pełnił funkcję kasjera. Jeden z sygnatariuszy *Wywodu słownego złożonego w puszcze umieszczonej w fundamencie pod tatrzańskim kamieniem granitowym na mogile Kościuszki* z 12 czerwca 1860 roku. Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 120, 122; K. Grodziska, *Scientiarum Decor...*; S. Grodziski, *Sejm krajowy galicyjski 1861-1914*, Warszawa 1993; W. Kolak, S. Pańków, *Helcel Sternstein (Sztersztyn) Ludwik Edward*, [w:] PSB, t. IX, Wrocław 1960-1961, s. 357-359; M. Mataniak, *op. cit.*; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 22; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 42, 44.

AB

Teofil Wincenty Żebrawski (ur. 5 IV 1800 r. w Wojniczu – zm. 5 II 1887 r. w Krakowie), budowniczy, matematyk, archeolog. Wszechstronnie wykształcony; studiował nauki filozoficzne, przyrodnicze, anglistyczne, matematyczne i astronomiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz typografię i górnictwo w Szkole Górniczej w Kielcach. W r. 1823 wstąpił do Wojska Polskiego jako konduktor kwatermistrzostwa. W latach 1825-1835 prowadził triangulację Warszawy, Dobrzynia nad Wisłą, Sandomierza, okolic Gór Świętokrzyskich oraz guberni wileńskiej. Część z jego pomiarów wykorzystano w sporządzaniu mapy Królestwa Polskiego z r. 1839. W powstaniu listopadowym 1830-1831 walczył jako porucznik-inżynier w korpusie gen. Józefa Dwernickiego, za co został odznaczony orderem *Virtuti Militari*. Po powstaniu zamieszkał w Krakowie, gdzie doktoryzował się w r. 1831 na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie pracy *O sieciach do kart geograficznych, astronomicznych i morskich*, w której przedstawił oryginalny podział typów map oraz siatek kartograficznych. W latach 1832-1834 pracował jako wykładowca geometrii i typografii, a później adiunkt w Katedrze Historii Naturalnej i Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1837-1853 był inspektorem komunikacji lądowej i wodnej okręgu krakowskiego. W r. 1842 bez powodzenia ubiegał się o stanowisko profesora matematyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach trzydziestych zaprojektował i wybudował biegnącą przez całe terytorium Rzeczypospolitej Krakowskiej drogę z dwoma mostami na Krzeszówce i Dłubni. Służył jako kapitan w rewolucji krakowskiej 1846 roku. Po powstaniu w r. 1847 wyjechał do Belgii. Po powrocie do kraju w r. 1849 otrzymał patent na budowniczego praktycznego. Był członkiem komitetu ratunkowego po pożarze Krakowa w r. 1853. Kierował odnawianiem kościoła Dominikanów w Krakowie, ołtarzy w kościele Mariackim oraz grobów królewskich na Wawelu. Od r. 1851 stał się członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego; prowadził badania archeologiczne w okolicach Zbrucza, z których opublikował *Wiadomość o bożyszczu słowiańskim znalezionym w Zbruczu* (Kraków 1858). Był także członkiem redakcji „Wskazówek i Badań Architektonicznych”, a także komitetu wydawniczego „Liber Beneficiorum” i „Dziejów” Jana Długosza. Jako radny krakowskiej Rady Miejskiej został powołany do komisji plantacyjnej oraz uporządkowania archiwum

miejskiego. 23 lipca 1872 r. został członkiem Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności, po czym na własną prośbę został przeniesiony 28 lutego 1874 r. do Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności. Po przejściu na emeryturę pełnił obowiązki pierwszego archiwisty miejskiego. 12 września 1852 r. został powołany na członka, a 6 maja 1856 r. – na sekretarza Komitetu Budowy Kopca Kościuszki, w którym aktywnie działał, dokonując oceny stanu Mogiły i wskazując na potrzebę przeprowadzenia koniecznych napraw. Ze względów konstrukcyjnych w r. 1882 opowiadał się za zwieńczeniem Kopca piramidą. Wydał *Dodatek do pamiętnika budowy pomnika Tadeusza Kościuszki*, wydany w r. 1826.: *obejmujący sprawozdanie komitetu pomnikiem tym zarządzającego, za czas do 1. lipca 1852. r.* (Kraków 1852) oraz *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki, obejmujący czas od 1 lipca 1852 roku do końca roku 1876* (Kraków 1878). Na posiedzeniu 27 lipca 1856 r. złożył wniosek o uporządkowanie archiwum Komitetu, którego sam się podjął. Jeden z sygnatariuszy *Wywodu słownego złożonego w puszcze umieszczonej w fundamencie pod kamieniem granitowym na mogile Kościuszki* z 12 czerwca 1860 roku. Członek szczecińskiego Towarzystwa Etymologicznego oraz Instytutu Geologicznego w Wiedniu. Autor ponad 30 prac z dziedziny budowy dróg, mostów, dróg żelaznych, kartografii, topografii i entomologii oraz kilku map. Opracował także *Bibliografię piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań* (Kraków 1873) oraz *Słownik wyrazów technicznych dotyczących się budownictwa* (Kraków 1883). Ponadto opisał zmiany w faunie motyli w dziele *Owady łuskoskrzydłe, czyli motylowate z okolic Krakowa* (Kraków 1860). W dziedzinie matematyki wyprowadził równanie krzywej łańcuchowej i zastosował je do obliczeń łuków mostów. Autor i wydawca mapy Rzeczypospolitej Krakowskiej z r. 1833, planu miasta Krakowa z r. 1834 oraz mapy zdrojowisk Galicji i Bukowiny. Wydał przekłady (m.in. *Pieśni Ossyjana* J. Macphersona i *O sztukach rozmaitych ksiąg troje* Teofila Mnicha). Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

E.H. Nieciowa, *Członkowie Akademii Umiejętności oraz Polskiej Akademii Umiejętności 1872-1972*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 136; L.Z. Dębicki, *Teofil Żebrawski. Szkic biograficzny*, Kraków 1887; M.L. Krogulski, *Rodowody mieszczan wojnickich*, t. IV, Wojnicz 2011, s. 204-205; S. Łoza, *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Warszawa 1930, s. 347-348; A. Śródka, *Uczni polscy XIX i XX stulecia*, t. IV: S-Ż, Warszawa 1998, s. 615-617; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 116, 120, 122; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 22; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 16, 62; KPK-16, k. 3.

Kazimierz Stanisław Michał Wodzicki h. Leliwa (ur. 26 IX 1816 r. w Korzkwi pod Krakowem – zm. 20 X 1889 r. w Olejowie), zoolog, ornitolog, publicysta. Był synem Józefa (1775-1847) i Petroneli z Jabłonowskich (1770-1859). Początkowo mieszkał w rodzinnym majątku Korzkiew, a następnie do śmierci w Olejowie (w pow. zborowskim). Właściciel majątków Białokiernica, Białogłowy, Harbuzów, Bzowica, Hukałowce, Łopuszany, Moniówka, Założce oraz Horbanówki (w pow. złoczowskim). Pasjonował się ornitologią oraz myślistwem. Zastępował jako autor licznych artykułów publikowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych na temat systematyki i migracji ptaków oraz ich znaczenia w rolnictwie i leśnictwie. Osobno ogłosił rozprawę: *Wycieczka ornitologiczna w Tatry i Karpaty galicyjskie w czerwcu 1850* (Warszawa 1851) – dokumentującą 115 gatunków ptaków, *O sokolnictwie i ptakach myśliwskich* (Warszawa 1858) oraz cieszącą się ogromną popularnością serię broszurowych monografii pospolitych gatunków ptaków *Zapiski ornitologiczne* (Warszawa 1868-1880). Był właścicielem prawie kompletnej kolekcji ptaków krajowych przekazanej do Muzeum Komisji Fizjograficznej w Krakowie oraz dubletów oddanych do Zakładu Zoologii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Szkoły Rolniczej w Czernichowie. Był też działaczem społecznym i politycznym. W r. 1848 był posłem na Sejm Ustawodawczy w Kromieryżu, a w latach 1861-1863 – na Sejm Krajowy we Lwowie i do Rady Państwa w Wiedniu. Ustanowił przekazany w r. 1862 Uniwersytetowi Jagiellońskiemu fundusz stypendialny na rzecz kształcenia młodzieży w preparowaniu zwierząt. W r. 1867 pełnił funkcję prezesa rady powiatowej w Złoczowie. Był członkiem oraz prezesem złoczowskiego oddziału Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie. Pod kryptonimem W.W. ogłosił pracę *Własność i służebnictwo w Galicji* (Kraków 1867, przedruk z „Przeglądu Polskiego”). Był autorem popularnych poradników *O hodowaniu owiec* (Lwów 1853) oraz *Vademecum dla owczarzy Wschodniej Galicji* (Lwów 1867). Pod pseudonimem Kazimierz Olejowski wydał powieść obyczajową *Teresa* (Lwów 1874). Działał jako członek krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych: członek korespondent Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (od 6 października 1851 r.), a także Akademii Lugduńskiej, Towarzystwa Przyrodników JSIS, Towarzystwa Ornitologów Niemieckich i Towarzystwa Lekarzy i Przyrodników Polskich. Na jego cześć nazwano kilka nowych gatunków zwierząt (m.in. *Locustella Wodzicki*). Dwukrotnie żonaty. Po raz pierwszy z Eleonorą hr. Broel-Plater (1826-1856), a po raz drugi z Józefą z Dzieduszyckich h. Sas (1839-1910). 12 września 1852 r. został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 117; E. Minkowiecki, *Wykaz pseudonimów używanych przez autorów polskich*, Warszawa 1888; J. Nasbaum-Hilarowicz, *Szlakami nauki*

ojczystej. Życiorysy znakomitych biologów polskich 18 i 19 wieku, Warszawa 1916, s. 178-183; A.A. Rembowski, *Kazimierz Wodzicki jako myśliwy*, Warszawa 1891; *S. Orgelbranda Encyklopedia Powszechna*, t. XXVII: *Wikaryusz-Wybrzeże*, Warszawa 1867; *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987, s. 582-583; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 22; „Kłosy” 1889, t. XLIX, nr 1273, s. 321-322 (portret); „Nowości Ilustrowane” 1906, nr 46, s. 17; „Wszechświat” 1889, R. 8, s. 805-806; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 16.

AB

Od 1856

Władysław Michałowski (ur. 1797 r. – zm. 29 VIII 1880 r. w Witkowicach). Syn Tekli z Morsztynów (ok. 1780-1828) i Józefa (1737-1837), ziemianina, powstańca kościuszkowskiego, senatora Rzeczypospolitej Karkowskiej. W powstaniu listopadowym 3 lipca 1831 r. został mianowany porucznikiem Legii Nadwiślańskiej, a 8 lipca 1831 r. adiutantem polowym płk. Szydłowskiego; dowodził 2 brygadą 1 dywizji jazdy. 13 września 1831 r. został zwolniony z wojska na własną prośbę z powodu „słabości zdrowia”. Właściciel majątków w obwodzie tarnowskim: Będziemyśl, Borek Mały, Witkowice z Czarną, Domatkowa i Gnojnicy. Od 31 stycznia 1848 r. był członkiem Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego w Krakowie. Od r. 1862 był także członkiem Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. W latach 1867-1879 zasiadał w Radzie Powiatowej w Ropczycach z grupy właścicieli większych posiadłości. W r. 1871 był delegatem do ogólnego zgromadzenia Galicyjskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Ożenił się z Marią z Lubienieckich, a potem z Justyną Uniatycką. 6 maja 1856 r., na wniosek prezydującego po śmierci gen. Paszkowskiego Piotra Moszyńskiego, został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki. Był jednym z sygnatariuszy *Wýwodu słownego złożonego w puszcze umieszczonej w fundamencie pod kamieniem granitowym na mogile Kościuszki* z 12 czerwca 1860 roku.

R. Bielecki, *op. cit.*, s. 134; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 122; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 7, 9, 22; K. Girtler, *op. cit.*; *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Galicji i Lodomerii jako też w Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowiny*, Lwów 1855, s. 33, 36, 48, 57; „Szematyzmy Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim” za lata 1840-1879 (wg indeksu); „Sprawozdanie Dyrekcji Zjednoczonego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie z czynności w r. 1862/3”, Kraków 1863, s. 38; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 24.

AB

Konstanty Hoszowski Moroz (ur. 5 IV 1805 r. w Kamionce Wołoskiej k. Żółkwi – zm. 25 VIII 1884 r. w Chełmie k. Krakowa), były senator Rzeczypospolitej Krakowskiej i radny miasta Krakowa. Po maturze w Liceum Nowodworskiego w Krakowie studiował na Wydziale Filozoficzno-Literackim, a następnie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1828 r. uzyskał stopień doktora obojga praw. Pracował w kancelarii uniwersyteckiej i zasiadał w Radzie Wydziału Prawa. Od 1830 r. Senat Rządzący Rzeczypospolitej Krakowskiej powierzał mu coraz to wyższe funkcje sędziowskie w sądownictwie, aż 13 kwietnia 1844 r. został powołany do Senatu. Spełniał różne kierownicze funkcje w organach wykonawczych m.in. w dyrekcji szpitali, dyrekcji Teatru Krakowskiego. W związku z dojrzewającą do rozwiązania kwestią włościańską zamiast oczynszowania proponował uwłaszczenie przez wykup ziemi od dworu za sumy zebrane z podatków. W czasie powstania krakowskiego 1846 r. był w antyrewolucyjnym Komitecie Bezpieczeństwa. Po upadku powstania został przez gubernatora powołany do utworzonej w miejsce Senatu Rady Administracyjnej Cywilnej. Po wcieleniu Krakowa do Austrii piął się po szczeblach kariery urzędniczej we władzach zaborczych. W r. 1854 przeszedł na emeryturę urzędniczą, ale pozostał czynny w organach miejskich. W 1866 r. wszedł do pierwszego składu Rady Miejskiej Krakowa i pozostał na stanowisku do śmierci.

Działal na polu naukowym i filantropijnym. Był członkiem Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego oraz członkiem, a po ustąpieniu bp. Łętowskiego, od 1850 r. – prezesem Towarzystwa Dobroczynności. Działal w Komitecie Ochron dla Małych Dzieci i czuwał nad ubogimi uczniami szkół ludowych. Zajmował się historią Polski i Krakowa, historią mennictwa, pieniądza i medalierstwem. Od r. 1857 był członkiem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, w którym pracował w Komisji Historycznej, Archeologicznej, Prawniczej i Bibliograficznej. W 1866 r. został przewodniczącym Komisji Konserwatorskiej, a po przekształceniu w r. 1873 Towarzystwa w Akademię Umiejętności stał się jej członkiem. Wydał drukiem wiele rozpraw, sporo pozostaje w rękopisie w Archiwum Narodowym w Krakowie. Na posiedzeniu 6 maja 1856 r. Piotr Moszyński, który z wiceprezury po śmierci gen. Paszkowskiego awansował na prezesurę, zaproponował powołanie Hoszowskiego Moroza na członka.

C. Bąk, *Hoszowski Konstanty Moroz*, [w:] PSB, t. X, Wrocław 1962-1964, s. 31-33; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 24.

Od 1863

Jerzy Henryk ks. Lubomirski (ur. 28 V 1817 r. w Wiedniu – zm. 25 V 1872 r. w Krakowie), działacz polityczny w Galicji, słowianofil, kurator Ossolineum, ordynat przeworski. Od r. 1834 studiował filozofię, historię i literaturę na uniwersytecie w Pradze, gdzie atmosfera odrodzenia kulturalnego Czech wzbudziła jego zainteresowanie słowianoznawstwem. Już po studiach w latach 1837-1845 wiele podróżował (zwiedził takie kraje, jak Holandia, Anglia, Francja, Włochy), nawiązując kontakty m.in. z Lelewelem w Brukseli, ze Zmartwychwstańcami w Rzymie, z ks. A.J. Czartoryskim w Paryżu, poznawał poglądy panslawistów w Pradze, Trieście, Lublanie. Od wczesnej młodości łączyła go dozgonna przyjaźń z Zygmuntem Krasińskim, z którym odbył podróż w Alpy. Powstanie krakowskie 1846 r. było dla niego wstrząsem. Zarządzał rodzowym majątkiem i troskliwie opiekował się zbiorami Ossolineum, starając się o nabytki, zapewnienie im dobrych fachowców, skupienie wybitnych uczonych, utworzenie wydawnictwa naukowego. Plan założenia wydawnictwa „Biblioteka Polska w tanich wydawnictwach” się nie powiódł. Rewolucyjne wydarzenia 1848 r. wbrew jemu samemu wykreowały go na przewodniczącego deputacji do gubernatora Galicji, a potem też do wiedeńskiego Burgu z petycją zawierającą żądania liberalne i narodowe. Dyskutował z ministrami na temat zmian ustrojowych Galicji. Na ponadzaborowym polskim zjeździe politycznym był przeciwny koncepcji utworzenia trójzaborowego „rządu”, ale podpisał odezwę wzywającą wolne narody do „przywrócenia Polski dla ustalenia wspólnego porządku Europy”. W r. 1848 firmował odezwę na zjazd słowiański do Pragi i był jednym z dwóch jego „starostów”. Na zjeździe tym przedstawił koncepcję federacji narodów słowiańskich w ramach monarchii habsburskiej, która klóciła się z ideą niepodległości Polski. Był zwolennikiem równouprawnienia Ukraińców i podziału Galicji na powiaty z językiem urzędowym większości etnicznej mieszkańców danego powiatu. Również w parlamencie wiedeńskim opowiadał się za dopuszczeniem do obrad języka ojczystego posłów. Jako mieszkaniec Krakowa zabiegał w Wiedniu o subwencje dla zbombardowanego w 1848 r. miasta i o odbudowę Sukiennic. Był jednym z galicyjskich informatorów Hotelu Lambert, w związku z planem pozyskania Wiednia dla sprawy polskiej i poddania polityki krajowej Hotelowi Lambert. W 1861 r. został powołany do Rady Państwa w Wiedniu i do Sejmu Krajowego. Zabierał głos w sprawach kuratorii rządowej nad Ossolineum i języka wykładowego na Uniwersytecie Lwowskim. Nie brał udziału w powstaniu 1863 r., ale pałac w Przeworsku oddał na szpital dla powstańców. Przewodniczył delegacji polskiej na jubileusz Piusa IX w 1871 roku. Miał udział w przeobrażeniu Krakowskiego Towarzystwa Naukowego w Akademię Umiejętności

w 1872 r. i został jej członkiem nadzwyczajnym. Do Komitetu został dokooptowany przez prezesa Piotra Moszyńskiego w 1863 r., a kandydaturę zatwierdziła c.k. Komisja Namiestnicza.

M. Tyrowicz, *Lubomirski Jerzy Henryk*, [w:] PSB, t. XVIII, Wrocław 1973, s. 25-26.

MR

Henryk Wodzicki h. Leliwa (ur. 2 XII 1813 r. w Krakowie – zm. 29 X 1884 r. w Krakowie), polityk, ziemianin, działacz ekonomiczny. Był synem Józefa (zob.) i Petroneli z Jabłonowskich. Jako siedemnastoletni chłopiec zaciągnął się do powstania listopadowego. Po upadku powstania studiował w Genewie i Paryżu, po czym odbył podróż po krajach europejskich. Około r. 1838 wrócił do kraju, gdzie poślubił Taidę z Sułkowskich, z którą osiadł w Kościelnikach pod Krakowem. Po jej śmierci w r. 1840 poślubił jej siostrę i osiadł w Wielkopolsce. Był związany z kręgami Ligii Polskiej, głoszącej idee solidaryzmu społecznego; opublikował pracę *Liga i zasady demokratyczne* (Leszno–Gniezno 1848). Karierę publiczną rozpoczął jako poseł w parlamencie berlińskim, gdzie wraz z Cieszkowskim, Libeltem i Bentkowskim wchodził w skład Koła Polskiego. W r. 1852 wrócił do Krakowa i zaangażował się w powołanie Towarzystwa Rolniczego, którego w r. 1852 został pierwszym prezesem. Był miłośnikiem i mecenasem sztuki. W latach 1854-1883 był wiceprezesem pierwszej dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. 21 lutego 1859 r. został członkiem czynnym, a 4 czerwca 1862 r. członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Należał także do krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności. W latach 1860-1866 był członkiem korespondentem Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego – działał w jego sekcji leśnej, przekształconej następnie w Galicyjskie Towarzystwo Leśne. Był współorganizatorem szkoły rolniczej w Czernichowie. Angażował się w powstanie pierwszej galicyjskiej kolei, krakowskiej kasy zaliczkowej oraz Banku Galicyjskiego dla przemysłu i handlu. Był współtwórcą statutu, a w latach 1860-1864 został pierwszym przewodniczącym dyrekcji Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń w Krakowie. W latach 1861-1884 przez pięć kadencji był wybierany na posła do Sejmu Krajowego we Lwowie z obwodu żółkiewskiego, w którym przez wiele lat przewodniczył komisji budżetowej. Równocześnie w latach 1867-1869 zasiadał w wiedeńskiej Radzie Państwa.

9 maja 1866 r. został dokooptowany do zarządu Komitetu Pomnika (Mogiły) Tadeusza Kościuszki w miejsce mało aktywnych członków Komitetu. Tu wykorzystywał swoje doświadczenie finansowe na rzecz Komitetu. Podczas posiedzenia zarządu 5 kwietnia 1882 r. wnioskował, by z gotówki w kasie

Komitetu zakupić obligacje pożyczki krajowej galicyjskiej, co Komitet jednomyślnie uchwalił.

W r. 1882 został mianowany przez cesarza dożywotnim członkiem Izby Panów w Wiedniu. W r. 1885 z inicjatywy Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego został wybity zaprojektowany przez Karla Radnitzkiego medal upamiętniający Henryka Wodzickiego z konterfektem i inskrypcją: „DŁUGOLETNIEMU I ZASŁUŻONEMU PREZESOWI 1861-1885 TOWARZYSTWO ROLNICZE KRAKOWSKIE”.

A.P., *Henryk hr. Wodzicki*, „Kłosy” 1884, t. XXXIX, nr 1013, s. 356-357; S. Grodziski, *op. cit.*; I. Szczerbowski, *Pamiętnik dwudziestopięcioletniej działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego 1882-1907*, Lwów 1907, s. 21-22 (tab. H); Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

AB i AS

Józef Majer (ur. 12 III 1808 r. w Krakowie – zm. 3 VII 1899 r. w Krakowie), lekarz, prezes Krakowskiego Towarzystwa Naukowego i Akademii Umiejętności, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po maturze w Gimnazjum św. Anny w 1824 r. najpierw studiował na Wydziale Filozoficznym filozofię, fizykę, matematykę i historię powszechną, a następnie w 1825 r. podjął studia na Wydziale Lekarskim. Jako doktor medycyny podczas powstania listopadowego w latach 1830-1831 pracował w Warszawie jako lekarz batalionowy, a następnie jako lekarz sztabowy. W 1832 r. wrócił do Krakowa. W 1833 r. związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim, początkowo jako bezpłatny nauczyciel farmakologii. Wkrótce został zastępcą profesora, a od r. 1848 był rzeczywistym profesorem w Katedrze Fizjologii. W latach 1845/46, 1846/47 i 1862/63 był dziekanem Wydziału Lekarskiego, a w latach 1848-1851 i 1865-1866 – rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Był opiekunem niezamożnych studentów, cieszył się sympatią młodzieży. Podjął próbę reformy Uniwersytetu, domagając się wprowadzenia wykładu z historii Polski, wprowadzenia Polaków jako zastępców profesorów niemieckich. Zapraszał na katedry, przeważnie jednak z negatywnym skutkiem ze względów politycznych, wybitnych uczonych Polaków z innych zaborów i z emigracji, np. w 1849 r. Adama Mickiewicza, a następnie w r. 1852 Józefa Ignacego Kraszewskiego na Katedrę Literatury Polskiej i Powszechnej. Udało się natomiast dla Uniwersytetu pozyskać Wincentego Pola jako geografa, historyka Antoniego Zygmunta Helcla, historyka literatury Antoniego Małeckiego i medyka Józefa Dietla. Przecistawiając się germanizacji Uniwersytetu, nie godził się wyklądać w języku niemieckim, został okresowo pozbawiony swojej katedry, pozwolono mu jedynie na nieobowiązkowy

wykład po polsku. Wykładał więc po polsku fizjologię i antropologię, dowodząc, że polszczyzna jest równie sprawnym narzędziem wyrażania treści naukowych. Sam zresztą zajmował się terminologią lekarską, już w r. 1838 wspólnie z Fryderykiem Skoblem, przyjacielem ze studiów, wydał *Słownik anatomiczno-fizjologiczny* i zbierał materiały do powszechnego słownika terminologicznego.

Po wielkim pożarze miasta w 1850 r. troszczył się o odbudowę zniszczonych obiektów uniwersyteckich i pomagał w odbudowie zabytków. Był radnym miejskim i posłem do Sejmu Galicyjskiego. Działał w komisji szkolnej. Jako prezes Towarzystwa Naukowego Krakowskiego od r. 1848, zreformował i ożywił jego działalność naukową i popularyzatorską. Doprowadził do przeobrażenia Towarzystwa w Akademię Umiejętności. Jako jej pierwszy prezes, sprawujący tę funkcję przez 18 lat, charakteryzował się zrozumieniem dla wszystkich dyscyplin naukowych, dbał też o ogólnopolski charakter Akademii. Był entuzjastą uczczenia 500-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego w r. 1864 i 400-lecia urodzin Mikołaja Kopernika w 1873 roku. Jako organizator życia naukowego kładł nacisk na popularyzację wiedzy. Wysuwał projekt uniwersyteckich wykładów otwartych i polskiego słownika biograficznego. Przez całe życie zajmował się badaniami naukowymi, nauczaniem akademickim i organizacją nauki. Pozostawał w rozległych kontaktach naukowych. Osobisty dorobek naukowy Majera jest obfity i różnorodny, a jego rozprawy z dziedziny fizjologii zdobyły sobie uznanie również za granicą.

J. Hulewicz, *Majer Józef*, [w:] PSB, t. XXIX, Wrocław 1986, s. 161-164; *Józef Majer 1808-1899*, „W Służbie Nauki” 2002, nr 6.

MR

Feliks Księżarski (ur. 14 I 1820 r. w Krakowie – zm. 8 IV 1884 r. w Krakowie), wybitny architekt. Po maturze w Gimnazjum św. Anny (1835) rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i w Instytucie Technicznym, a następnie kontynuował je za granicą: od 1837 r. na Akademii Sztuk Pięknych w Monachium (u Petera von Corneliusa i Juliusa Schnorra von Carolsfelda), a od 1838 r. na Politechnice w Karlsruhe (u Heinricha Hübscha, czołowego architekta nurtu Rundbogenstilu), po czym uzupełnił studia w zakresie inżynierii w prestiżowej szkole wojskowej w Metz. Po ich ukończeniu został zatrudniony przy budowie i nadzorowaniu obiektów związanych z regulacją Sekwany. W 1848 r. powrócił do Krakowa i został zatrudniony w Dyrekcji Budownictwa Miejskiego, a w latach 1851-1857 w Instytucie Technicznym jako zastępca profesora. Brał udział w odbudowie Krakowa po wielkim pożarze 1850 r., przygotowując projekt restauracji spalonego kościo-

ła Franciszkanów. Doświadczenia w zakresie architektury sakralnej wykorzystał w projekcie neogotyckiego kościoła w Chochołowie na Podhalu (1852). W 1857 r. podjął pracę przy prowadzonej przez władze austriackie budowie twierdzy Kraków. W latach 1854-1856 brał udział w pracach fortyfikacyjnych na Wawelu (m.in. przy budowie szpitala garnizonowego) oraz przy projektowaniu w latach 1853-1861 fortu nr 2 „Kościuszkowski” (z Bernardem von Cabogą i Franzem Pidllem von Quintenbock). Na wniosek Komitetu Budowy Pomnika Kościuszki, w zamian za rozebraną przez Austriaków kapliczkę bł. Bronisławy z początku XVIII w., wznosił tam w latach 1856-1860 przylegającą do muru okalającego Kopiec Kościuszki neogotycką kaplicę bł. Bronisławy, która jest pierwszą perłą architektury w stylu neogotyckim w Krakowie. Kaplica ta od początku była i pozostaje w hipotecznym związku z Kopcem. Na Krzemionkach w Podgórzu zbudował tzw. basztę Maksymiliańską (fort nr 31 św. Benedykta), przy ul. Rajskiej – wielkie koszary (1858), a przed kościołem Kapucynów i w Podgórzu – wielkie hale ujeżdżalni wojskowych (obie niezachowane). W 1855 r. został zatrudniony na etacie budowniczego w c.k. Zachodniogalicyskiej Dyrekcji Budownictwa w Krakowie. Wybudował m.in. neogotycki Urząd Celny na Stradomiu w 1857 roku. W latach 1860-1862 został przeniesiony do Dyrekcji Budownictwa we Lwowie. Zaprojektował tam m.in. dobudowę wież do kościoła pw. św. Marii Magdaleny, po czym powrócił do Krakowa i w latach 1864-1870 nadzorował ostatnią fazę restauracji Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego na siedzibę biblioteki wedle projektu Hermana Bergmanna z Wiednia. W latach 1869-1871 wznosił zaprojektowane przez siebie Theatrum Anatomicum w zespole klinik uniwersyteckich. Podejmował się też prac dla prywatnych inwestorów, wykonując m.in.: przebudowę pałacu Sanguszków w Gumniskach koło Tarnowa (1865), budowę dworów: Wężyków w Paszkówce (1865-1867), Drohojowskich w Czorsztynie (1862) i w Maniowych (oba nieistniejące). W latach 1864-1867 zbudował pałacyk Walerego Rzewuskiego ze słynnym krakowskim zakładem fotograficznym przy ul. Kolejowej (dziś ul. Westerplatte 11) i opracował projekt budowy kościoła i klasztoru SS. Felicjanek przy ul. Smoleńsk (1867). Na początku lat 70. ponownie znalazł się we Lwowie, gdzie został mianowany radcą budownictwa (1874). Zbudował tam neorenesansowy gmach Namiestnictwa Galicyjskiego według własnego projektu (1876-1884) oraz realizował w latach 1872-78 (wraz z arch. Josefem Hlávka) monumentalną rezydencję metropolity ormiańskiego w Czerniowcach na Bukowinie (dziś: gmach uniwersytetu). Jako ceniony architekt wznosił w Krakowie w latach 1883-1887 główny gmach Uniwersytetu Jagiellońskiego – neogotyckie Collegium Novum.

Był człowiekiem o rozległych zainteresowaniach. W 1857 r. został członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i wszedł w skład jego oddziału archeologicznego. Działał w dwóch komisjach: architektury i sztuk pięknych oraz balneologicznej. W 1862 r., w postaci rysunków inwentaryzacyjnych obiektów z terenu Galicji i Królestwa Polskiego, przedstawił rezultaty swoich badań nad zabytkami architektury, w tym szczególnie cennymi budowlami drewnianymi. Jako członek komisji balneologicznej projektował urządzenia zdrojowe i budynki w uzdrowiskach karpackich: w Krynicy – m.in. Łazienki Mineralne (w latach 1858-1866), starą pijalnię (w latach 1868-1871, rozebraną w 1968 r.), w Szczawnicy – Dom nad Zdrojami (1863) i w Iwoniczu – Stare Łazienki (w latach 1870-1875).

Księżarski jako budowniczy kaplicy bł. Bronisławy pod Kopcem Kościuszki został zaproszony do Komitetu. Od 1893 r. był też członkiem Komitetu budowy konnego pomnika Kościuszki w Krakowie.

Pochowany jest na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Został w 1884 r. uczczony marmurową tablicą pamiątkową w kolegiacie św. Anny w Krakowie i w latach 1899-1900 popiersiem dłuta Tadeusza Błotnickiego, umieszczonym na elewacji Pałacu Sztuki w Krakowie, w gronie największych polskich artystów XIX w.

A. Żeleńska-Chełkowska, *Księżarski Feliks*, [w:] PSB, t. XV, Wrocław 1970, s. 632-634; Z.J. Białkiewicz, *Feliks Księżarski (1820-1884). Krakowski architekt epoki historyzmu*, Kraków 2008.

ZB i MR

Od 1872

Mikołaj Zyplikiewicz (ur. 28 XI 1823 r. w Starym Mieście k. Sambora – zm. 16 V 1887 r. w Krakowie), polityk, poseł do Sejmu Krajowego we Lwowie i austriackiej Rady Państwa, prezydent Krakowa, marszałek Galicji.

Urodził się w rodzinie greckokatolickiej jako syn Szymona, kuśnierza. Uczęszczał do gimnazjum w Samborze, a następnie we Lwowie, gdzie zdał maturę. Studia na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Lwowskiego ukończył w 1846 roku. Działalność polityczną rozpoczął podczas Wiosny Ludów (1848). W latach 1849-1851 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie uzyskał doktorat, a w 1855 r. – uprawnienia adwokackie. Przejściowo pracował w redakcji „Czasu”. W Krakowie otworzył dobrze prosperującą kancelarię adwokacką. Związał się wówczas z rodziną Potockich. Występował także w obronie języka polskiego w Galicji. W 1860 r. należał do nieformalnej ko-

misji konserwatystów galicyjskich postulujących nadanie Galicji autonomii. W wyniku wyborów w 1861 r. został posłem do Sejmu Krajowego we Lwowie oraz delegatem do austriackiej Rady Państwa w Wiedniu. Zasłynął wkrótce jako dobry mówca polityczny, stojący w opozycji do centralistycznego rządu Antona von Schmerlinga. W trakcie powstania styczniowego (w r. 1863) należał do Rady Prowincjonalnej Galicji Zachodniej z ramienia tajnego Rządu Narodowego, a na forum Rady Państwa występował w obronie powstania i przeciw współpracy Austrii z Rosją.

Po upadku powstania, reprezentując obóz konserwatywny, działał na rzecz ugody polsko-austriackiej. Poparł wiernopoddńczy adres Sejmu Krajowego do cesarza z 10 grudnia 1866 r., występując jednocześnie przeciw odrębnemu adresowi Ukraińców galicyjskich. W r. 1868 przeciwstawił się w Sejmie Krajowym radykalnym propozycjom Stanisława Smolki dotyczącym bojkotu Rady Państwa. W zamian był współtwórcą tzw. rezolucji sejmowej z 24 września 1886 r. dotyczącej nadania Galicji autonomii bez demonstracyjnego zrywania z rządem. Po niepowodzeniu tych starań przystał na zawarcie ugody z Austrią, pomimo braku uzyskania formalnej autonomii dla Galicji, w zamian za pojedyncze koncesje władz państwowych (polonizacja wyższych uczelni, utworzenie urzędu ministra ds. Galicji w 1871 r.).

W 1866 r. został radnym Krakowa, wchodził w skład szeregu sekcji samorządu, był syndykiem miejskim. W 1872 r. został członkiem Komitetu Kopca Kościuszki. 30 czerwca 1874 r. przy poparciu konserwatystów został wybrany na prezydenta Krakowa. Zrezygnował wówczas z zasiadania w Radzie Państwa. Na nowym stanowisku rozwinął dużą aktywność, wcielając w życie koncepcje swojego poprzednika, Józefa Dietla. Usprawnił działalność magistratu i utworzył w nim biuro statystyczne. Wspierał modernizację infrastruktury miejskiej, a zwłaszcza ulic, i rozbudowę szkół elementarnych. Przyczynił się do budowy nowego gmachu Szkoły Sztuk Pięknych (późniejszej Akademii Sztuk Pięknych), doprowadził do remontu i przebudowy Sukiennic (lata 1875-1879) i uporządkowania Rynku krakowskiego oraz do wzniesienia nowoczesnej rzeźni na Grzegórkach. Usiłował poprawić stan sanitarny miasta, a w ramach podjętych prac doprowadził do zasypania Starej Wisły. Przyczynił się do sprowadzenia zbiorów ksiąg Czarторыskich do Krakowa, a w październiku 1879 r. zorganizował huczny jubileusz Józefa Ignacego Kraszewskiego, podczas którego zainicjowano tworzenie Muzeum Narodowego w Krakowie. W r. 1879 rozpoczął zbiórkę składek na budowę pomnika Adama Mickiewicza, który wzniesiono już po jego śmierci. Także wtedy uczestniczył w założeniu krakowskiej filii Towarzystwa Czerwonego Krzyża. W r. 1880 wszedł w skład komitetu

przygotowującego w Krakowie wystawę z okazji dwusetnej rocznicy odsieczy Wiednia oraz przyczynił się do powstania panteonu narodowego na Skałce, zapoczątkowanego 19 maja 1880 r. uroczystym pochówkiem Jana Długosza.

Na gruncie politycznym przeciwstawiał się środowisku demokratycznemu w Krakowie, doprowadzając m.in. do wydalenia z Galicji w 1878 r. byłego powstańca Agatona Gillera oraz studenta Michała Wołowskiego, a także przyczyniając się do zamknięcia czasopisma „Harap”, prowadzącego ostrą kampanię antyprezydencką. Działania te wywołały gorącą polemikę prasową w Galicji.

8 lipca 1880 r., w przededniu wizyty cesarza Franciszka Józefa w Krakowie, wystąpił na forum Sejmu Krajowego z propozycją przekazania zamku na Wawelu cesarzowi, by w ten sposób usunąć z niego austriacką załogę wojskową i utworzyć w nim muzeum. Później we wrześniu uczestniczył w delegacji, która przedstawiła cesarzowi tę prośbę. W styczniu 1881 r. został mianowany przez Franciszka Józefa członkiem austriackiej Izby Panów w Radzie Państwa, a 27 stycznia – marszałkiem krajowym Galicji, co wiązało się z rezygnacją z prezydentury Krakowa. 1 lutego 1881 r. otrzymał honorowe obywatelstwo Krakowa.

Na stanowisku marszałka krajowego sformułował program uprzemysłowienia Galicji oraz modernizacji miast, rzemiosła i szkolnictwa zawodowego. Przyczynił się także do budowy Drogi Pienińskiej w przełomie Dunajca. Wskutek narastającego konfliktu ze środowiskami konserwatywno-ziemiańskimi na tle potrzeby i sposobu udzielenia przez kraj instytucjonalnego wsparcia dla mieszczaństwa, podał się w listopadzie 1886 r. do dymisji. Osiadł w Krakowie, gdzie zmarł. Pogrzeb na cmentarzu Rakowickim miał charakter krajowy, a po śmierci odsłonięto w Krakowie jego pomnik oraz pamiątkowy medalion w tzw. Grocie Zyblikiewicza w Szczawnicy. Jego nazwiskiem nazwano ulice w Krakowie i w Szczawnicy. Rodziny nie założył.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 126; I. Homola, *Kraków za prezydentury Mikołaja Zyblikiewicza (1874-1881)*, Kraków 1976.

MB

Stanisław hr. Tarnowski (zob. Poczet prezesów)

Józef Szujski (ur. 16 VI 1835 r. w Tarnowie – zm. 7 II 1883 r. w Krakowie), historyk, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, sekretarz generalny Akademii Umiejętności, członek Izby Panów w Radzie Państwa w Wiedniu. Był synem Karoliny Szujskiej ze zubożałego rodu bojarskiego, która wychowywała go w atmosferze tradycji szlacheckich. Uczył się w gimnazjum w Tarnowie, a następnie w Gimnazjum św. Anny w Krakowie, gdzie w 1854 r. zdał maturę.

Jego przyjaciółmi z ławy szkolnej byli m.in. Stanisław Tarnowski i Tadeusz Wojciechowski. Studiował na Wydziale Filozoficznym i Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, a następnie w Wiedniu, ale studiów nie ukończył. Utalentowany literacko, od młodości pisał patriotyczne wiersze, poematy i dramaty o tematyce historycznej, a także przekładał utwory z języków klasycznych i dzieła Szekspira. Jest autorem opowieści historycznej *Bartosz Głowacki. Ostatnia nobilitacja*, która dała początek legendzie o uszlachceniu bohatera spod Raclawic. Jego dramaty bywały wystawiane na scenie. Sympatyzował z nurtem demokratyczno-niepodległościowym. Drukował też prace historyczne. Od r. 1859 zaczął pisać dla „Czasu”. Po wybuchu powstania styczniowego w marcu przewiózł wóz z bronią dla powstańców Langiewicza z Matejką za kordon do Gostrzy. Apelowal o zawieszenie partyjnych podziałów i zjednoczenie się w walce powstańczej. Po klęsce powstania przeszedł na pozycje konserwatywne. Wraz z Tarnowskim, Stanisławem Koźmianem i Ludwikiem Wodzikim współzakładał „Przegląd Polski” – organ młodych konserwatystów, propagujący program ugody z Wiedniem i autonomii Galicji. Na łamach tego pisma z inicjatywy Szujskiego opublikowano cykl listów pt. *Teka Stańczyka*, w której ogłosili swój program legalnego propolskiego działania w ramach obowiązującego prawa. „Twórcy *Teki* stali się przywódcami nieformalnego stronnictwa młodych konserwatystów, zwanych odtąd stańczykami, które przez kilka dziesięcioleci było ugrupowaniem najbardziej wpływowym w Krakowie”. Szujski był autorem czterotomowych *Dziejów Polski*, w których krytycznie rozliczył się z przeszłością, upatrując przyczyn upadku państwa w anarchiczności ustroju i własnych winach. Również spiski i powstania były według niego zgubne. Opowiadał się za pracą organiczną w ramach monarchii austro-węgierskiej. Był sekretarzem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Od 1867 r. był posłem do Sejmu Krajowego, a od r. 1868 Sejm Krajowy wybrał go na delegata do Rady Państwa w Wiedniu. Zajmował się sprawami oświaty i szkolnictwa oraz języka polskiego w sądach i administracji.

W 1869 r. uzyskał habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim, został powołany na nowo utworzoną Katedrę Historii Polski i uzyskał cesarską nominację na stanowisko profesora zwyczajnego. Wówczas poświęcił się pracy naukowej i nauczycielskiej na Uniwersytecie. W Towarzystwie Naukowym Krakowskim powołał Komisję Historyczną, w celu wydawania źródeł do dziejów Polski, i przyczynił się do utworzenia takiej samej Komisji w lwowskim środowisku naukowym. Po utworzeniu Akademii Umiejętności w 1872 r. został jej sekretarzem generalnym i stanowisko to pełnił do śmierci. Zainicjował publikację kilku serii wydawnictw źródłowych, które miała prowadzić Komisja Historyczna.

W latach 1875-1876 i 1876-1877 był dziekanem Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w r. 1880 – rektorem tej uczelni. Jego wykładów tłumnie słuchali studenci, przychodzili na nie również profesorowie. Był krytyczny wobec dziejów narodu i państwa, ale sprzeciwiał się tezie o opóźnieniu cywilizacyjnym, „wskazywał na ułomności polskiego charakteru narodowego, zwłaszcza na zdominowanie polskiej mentalności przez *liberum veto*, a potem przez *liberum conspiro*”, ale też wyrażał wiarę w nieśmiertelność ducha narodu. Przestrzegał przed skutkami krakowskiej „demonstrowanii” i przeciwko „haszyszowaniu społeczeństwa”, które zaciemniają trzeźwe patrzanie na rzeczywistość. Był czołowym przedstawicielem krakowskiej szkoły historycznej. Wykształcił i zainspirował kolejnych znakomitych badaczy dziejów: Stanisława Krzyżanowskiego, Michała Bobrzyńskiego, Stanisława Smolkę, Oswalda Balzera, Karola Potkańskiego. Brał udział w obchodach jubileuszu Mikołaja Kopernika w 1873 r. oraz w jubileuszu Józefa Ignacego Kraszewskiego. Jako przewodniczący Komisji Historycznej Akademii Umiejętności był organizatorem i gospodarzem pierwszego zjazdu polskich historyków, który odbył się w Krakowie w maju 1880 r. z okazji 400-lecia śmierci Jana Długosza. Od 1872 r. był członkiem Komitetu. Pogrzeb Szujskiego w Krakowie był wielką manifestacją hołdu dla uczonego. Dzwonił Zygmunt. Spoczął na cmentarzu Rakowickim. Pośród licznych komemoracji salę wykładową historyków w Auli Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego nazwano salą Szujskiego, a w auli wisi portret Szujskiego pędzla Jana Matejki.

Szujski Józef Jerzy Karol, [w:] PSB, t. XLIX, Warszawa–Kraków 2013-2014, s. 176-187; H.M. Słoczyński, *Rozmarnione wielkie Dary Boże*, Kraków 2022; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 39.

MR

Józef Edward Friedlein (ur. 4 II 1831 r. w Krakowie – zm. 25 V 1917 r. w Krakowie), księgarz, prezydent Krakowa. Pochodził ze znanej rodziny krakowskich księgarzy i wydawców. Był synem Daniela Edwarda i Francuzki Fryderyki z domu Cochet. Początkowo studiował na Wydziale Filozoficznym, a w latach 1850-1853 – na Wydziale Matematyczno-Fizycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, zajmując się geologią. Po śmierci ojca (18 września 1855 r.) odziedziczył księgarnię w kamienicy Hetmańskiej przy Rynku Głównym 11 (od ok. 1900 r. pod numerem 17), odrestaurował jej lokal i prowadził pod nową nazwą „Księgarnia D.E. Friedleina”. Rozwiniął w niej handel antykwaryczny, a także jej dział rycin, map i numizmatyki oraz wypożyczalnię nut. Dzięki licznym kontaktom z zagranicznymi księgarzami i wydawcami dostarczał krakowskim bibliotekom

najnowsze pozycje zagraniczne. W r. 1877 uporządkował zbiór numizmatów w Bibliotece Jagiellońskiej. Zgromadził kolekcję rycin dotyczących dziejów Polski (tzw. Teki Friedleina, które obecnie znajdują się w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa). Angażował się w działalność społeczną i samorządową. Od r. 1905 był przewodniczącym Stowarzyszenia Księgarzy Krakowskich. W latach 1866-1878 i od r. 1881 był członkiem Rady Miasta Krakowa. Przez trzy kadencje, w latach 1884-1893, pełnił urząd pierwszego wiceprezydenta miasta za prezydentury Feliksa Szlachtowskiego. Dwukrotnie sprawował urząd prezydenta Krakowa. Po raz pierwszy wybrany po rezygnacji Szlachtowskiego 24 maja 1893 r. (21 czerwca wybór został zatwierdzony przez cesarza Franciszka Józefa I) i powtórnie 15 czerwca 1899 roku. Kierując miastem, przyczynił się do wybudowania Teatru Miejskiego w r. 1900 (obecnie to Teatr im. Juliusza Słowackiego), zakończenia budowy miejskich wodociągów w r. 1901, zelektryfikowania komunikacji miejskiej w r. 1902, rozbudowy komunikacji tramwajowej, a także rozbudowy klinik chorób wewnętrznych i Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. W r. 1901 przeprowadził reformę statutu gminnego, umożliwiając szerszym kręgom udział w radzie. Wspierał rozwój szkolnictwa oraz kultury – przeznaczał środki z budżetu na restaurację Katedry Wawelskiej i innych zabytków. Za jego prezydentury powstał gmach Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych przy placu Szczepańskim oraz pomnik Adama Mickiewicza na Rynku Głównym. Był współorganizatorem i członkiem zawiązanego 21 listopada 1896 r. Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. 23 czerwca 1904 r. pod naciskiem krakowskich konserwatystów złożył dymisję, którą rada przyjęła 7 lipca tego samego roku. Był honorowym członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie. W czasie I wojny światowej pozostał w Krakowie. Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim. Jego imieniem nazwano jedną z ulic w Krakowie. Od końca r. 1872 był członkiem Komitetu Kopca Kościuszki.

Encyklopedia Krakowa...; *Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa...*, s. 789; P. Hapanowicz, *Księgarz i prezydent Krakowa Józef Friedlein (1831-1917)*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2020, R. 4, s. 41-71; K. Rolle, *Friedlein Józef*, [w:] PSB, t. VII, Kraków-Wrocław 1948-1958, s. 141-142; *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa-Lódź 1972; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 39; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 57.

AB

Aleksander Myśliwiec (ur. 1820 r. – zm. 19 IV 1880 r. w Krakowie), w latach 1876-1880 członek Rady Miasta Krakowa i Wydziału Kasy Oszczędności Miasta Krakowa. Od r. 1865 członek czynny Zarządu Towarzystwa Domu Przytułku

i Pracy w Krakowie. Właściciel zakładu stolarskiego przy ul. św. Rocha w Krakowie, w którym sprzedawał meble własnej produkcji. Członek Towarzystwa Tatrzańskiego. W r. 1872 powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki.

A. Nowolecki, *Wykaz ulic, placów, kościołów i domów miasta Krakowa, jego przedmieść i miasta Podgórza wraz z nazwiskami właścicieli, na podstawie ksiąg hipotecznych i urzędowych do dnia 10 maja 1878 r. doprowadzony i historycznymi objaśnieniami uzupełniony*, Kraków 1878, s. 43; *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki...*, s. 39; „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1878, t. II, s. 13; „Rocznik Towarzystwa Domu Przytułku i Pracy” 1865, R. 1, s. 72; Schematyzy galicyjskie za lata 1877-1880 (wg indeksu); Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

AB

Od 1876

Franciszek Władysław Paszkowski (zob. Poczet prezesów)

Od 1883

Artur hr. Potocki (ur. 14 VI 1850 r. w Krzeszowicach – zm. 26 III 1890 r. w Krzeszowicach), syn Adama, konserwatywny polityk galicyjski. W r. 1868 zdał maturę w Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Później pobierał nauki u Jezuitów w Paryżu, a następnie studiował na Wydziale Filozoficznym we Wrocławiu. Był tam prezesem Towarzystwa Literacko-Słowińskiego i sekretarzem Kółka Towarzystwa Akademików Wrocławskich Narodowości Polskiej. Jako administrator olbrzymiego majątku cieszył się opinią wzorowego gospodarza. Dbał o gospodarkę rolną i uprzemysłowienie. Wzorem ojca zakładał huty, cegielnie, gorzelnie, browary, cukiernie. Miał kopalnie marmuru (Dębnik) i węgla kamiennego (Siersza), prowadził gospodarkę rybną. Dbał o swoich oficjalistów, zapewniając im oraz ich wdowom i dzieciom zabezpieczenie emerytalne. Związany ze stańczykami, był współwłaścicielem „Czasu”. W r. 1875 został członkiem Rady Powiatowej w Chrzanowie, a w r. 1884 – marszałkiem powiatu chrzanowskiego. W 1883 r. został wybrany do Sejmu Krajowego z okręgu gmin wiejskich Chrzanów, Jaworzno, Krzeszowice. Działal w komisjach: budżetowej, propinacyjnej, powodziowej. Radził w sprawach regulacji rzek, melioracji, budowy dróg i kolei. Udzielał się w licznych towarzystwach, m.in. w Towarzystwie Rolniczym w Krakowie, Galicyjskim Towarzystwie Łowieckim, Galicyjskim Towarzystwie Leśnym, Towarzystwie Rybackim w Krakowie i Towarzystwie Wzajemnych Ubezpieczeń w Krakowie. Wraz z innymi wspomagał Bank Ziemski w Poznaniu w celu obrony przed kolonizacją Bismarcka. W czasie powodzi w 1884 r. osobiście kierował akcją ratunkową w widłach Wisły i Sanu.

W 1880 r. gościł cesarza Franciszka Józefa I w pałacu Pod Baranami. Od 1881 r. był szambelanem cesarskim, a od r. 1889 – dożywotnim członkiem Izby Panów. Od r. 1881 zasiadał w Radzie Miejskiej Krakowa i udzielał się w różnych potrzebach miasta. Był członkiem Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego w Krakowie oraz innych instytucji charytatywnych, a także Towarzystwa Upiększania Krakowa i Okolic, Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych, Towarzystwa Tatrzańskiego i innych.

Wraz z Janem Matejką w r. 1883, z okazji 200-lecia wiktorii wiedeńskiej, przekazał papieżowi Leonowi XIII obraz *Sobieski pod Wiedniem*, a Katedrę Wawelską ozdobił tym obrazem wyperforowanym w srebrze przez Józefa Hakowskiego. Od r. 1883 był członkiem Komitetu Pomnika (Kopca) Kościuszki. O jego stosunku do Naczelnika może świadczyć mowa, którą wygłosił w maju 1888 r., gdy w Sukiennicach w imieniu narodu przejmował wielki obraz Jana Matejki *Kościuszko pod Racławicami*. Powiedział wtedy, zwracając się do Matejki, że ten obraz racławickiego zwycięstwa to „promień miłości Ojczyzny oświecający szerokie serce ludu – to treść dzieła, które stawiasz narodowi jako drogowskaz przyszłości”. Konserwatyści galicyjscy, do których należał Potocki, po doświadczeniach 1846 r. mieli apologetyczny stosunek do Kościuszki i za Zygmuntem Krasińskim powtarzali: „z polską szlachtą polski lud”.

J. Zdrada, *Potocki Artur*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław 1983, s. 797-799; M. Gorzkowski, *Jan Matejko. Epoka od r. 1861 do końca życia artysty z dziennika prowadzonego w ciągu lat siedemnastu*, Kraków 1993, s. 344-349.

MR

Fryderyk Zoll sen. (ur. 2 XII 1834 r. w Dolnej k. Myślenic – zm. 1 IV 1917 r. w Krakowie), prawnik. Protoplasta znanego roku krakowskich prawników. Pochodził z alzackiej rodziny osiadłej w Polsce pod koniec XVIII wieku. Był synem Józefa, nauczyciela budownictwa w Szkole Inżynieryjnej w Krakowie, i Katarzyny Wątorskiej. Od r. 1850 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w r. 1858 uzyskał stopień doktora na podstawie pracy *Ueber das materielle Strafrecht der Katholischen Kirche*. Do r. 1858 pracował w Prokuraturii Skarbu w Krakowie. W latach 1877-1892 był przewodniczącym Stowarzyszenia Niesienia Pomocy Ubogim Uczniom Szkół Ludowych. Naukowo związany był z Uniwersytetem Jagiellońskim; specjalizował się w metodologii prawa rzymskiego oraz systematyce pandektowej, unowocześniał polską metodologię prawa rzymskiego. Od r. 1858 był asystentem, a w latach 1862-1906 kierownikiem Katedry Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W r. 1863 otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w r. 1865 profesora

zwyczajnego. 5 listopada 1864 r. został członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Pięciokrotnie (w latach 1871/1872, 1878/1879, 1886/1887, 1896/1897, 1902/1903) pełnił urząd dziekana Wydziału Prawa. W latach 1875-1877 i 1893/1894 był rektorem, a w latach 1877/1878 i 1894/1895 – prorektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od r. 1877 był członkiem Rady Miasta Krakowa, w której 15 czerwca 1897 r. złożył mandat. Od r. 1867 był komisarzem egzaminacyjnym dla teoretycznych egzaminów rządowych z dziedziny prawniczo-histerycznej, a potem sądowej. W latach 1883-1902 działał jako poseł na Sejm Krajowy we Lwowie, w którym zajmował się głównie problematyką szkolną oraz chłopską. Zaangażował się w obronę interesów polskich w sporze z Węgry o Morskie Oko. Był członkiem wiedeńskiej Izby Panów w r. 1891. Od cesarza Franciszka Józefa I otrzymał tytuł radcy dworu, a w r. 1906 – dziedziczne szlachectwo II stopnia z tytułem „Ritter”. Od r. 1873 był czynnym członkiem powstałej z przekształcenia Towarzystwa Naukowego Krakowskiego Akademii Umiejętności w Krakowie, a w latach 1878-1917 przewodniczył jej komisji prawniczej. W latach 1886-1917 był też dyrektorem Wydziału II, a od r. 1890 do śmierci – wiceprezesem Akademii. Przyczynił się do uzyskania przez Akademię zapisu Fundacyjnego W. Ostrowskiego (jego zbiory trafiły do Muzeum Narodowego). Przygotował pierwsze ustawy prawne: rybacką, o konkurencji kościelnej i podzielności gruntów w Austrii. Zasłynął jako autor licznych prac, m.in. *Pandekty czyli nauki rzymskiego prawa prywatnego* (t. I-III, Kraków 1888-1910), omawiającej zagadnienia ogólne, prawo rzeczowe i prawo zobowiązań według prawa rzymskiego oraz *Historii prawodawstwa rzymskiego* (t. I-II, Kraków 1902-1906). Był współpracownikiem polskich i zagranicznych czasopism prawniczych, współredaktorem niemieckich „Zeitschrifts für das Privat – und Öffentliche Recht der Genwart”. Był także członkiem Towarzystwa Historycznego we Lwowie. Działał jako wiceprezes krakowskiego oddziału Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt w r. 1878 oraz członek Towarzystwa Opieki Szpitalnej dla dzieci w Krakowie. Opracował liczne wspomnienia krakowskich prawników. W swoim mieszkaniu przy ul. Studenckiej 25 organizował amatorskie spotkania muzyczne, na których grywał na skrzypcach. Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Pośmiertnie odznaczono go Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta (1936). Już w r. 1880 uczestniczył w obradach Komitetu Kopca Kościuszki, a formalnie został powołany na jego członka na posiedzeniu 8 grudnia 1883 roku.

J. Buszko, *Polacy w parlamencie wiedeńskim 1848-1918*, Warszawa 1996; S. Grodziski, *op. cit.*; *Encyklopedia Krakowa...*, s. 530; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 126, 108; E.H. Nieciowa, *op. cit.*, s. 136; K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. 279-305; *Uczeni polscy XIX-XX stulecia*, t. IV: S-Ż, oprac. A. Śródka, Warszawa 1998,

s. 615-617; W. Osuchowski, *Nowe kierunki badań romanistycznych w Polsce: Fryderyk Zoll starszy (1834-1917)*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, Kraków 1964, s. 259-268; M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy kollatajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964, s. 327-331; J. Sondel, *Fryderyk Zoll (Starszy) (1834-1917)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000, s. 153-161; „Dziennik Rozporządzeń dla Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1897, R. 18, L. 13, s. 74; Szematyzmy galicyjskie za lata 1877-1914 (wg indeksu); ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 63.

AB

Od 1893

Alfred Milieski (ur. 4 VI 1835 r. w Rychwałdzie – zm. 14 VI 1908 r. w Krakowie), prawnik, polityk konserwatywny, poseł. Studia prawnicze odbył na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od r. 1867 był członkiem Wydziału Powiatowego i Rady Powiatowej w Krakowie, a w latach 1878-1896 – marszałkiem województwa krakowskiego. 24 października 1876 r. został wybrany na posła do Sejmu Krajowego we Lwowie z gmin wiejskich (Kraków–Liszki–Mogiła–Skawina) i zasiadał w nim do r. 1882. W latach 1880-1885 wchodził w skład rady miasta Krakowa. Był członkiem rady nadzorczej oraz zastępcą dyrektora Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń w Krakowie. Należał do założycieli Kasy Oszczędności w Krakowie, której został prezesem. Pełnił także obowiązki prezesa wydziału okręgowego Galicyjskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Był członkiem rady nadzorczej Banku Galicyjskiego dla Handlu i Przemysłu w Krakowie oraz członkiem i prezesem okręgowego Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego w Krakowie. W latach 1897-1899 wchodził w skład rady powiatowej w Żywcu. Posiadał majątki Piekary i Rychwałd. Z małżeństwa z Marią z Kołaczkowskich miał córkę Olę oraz syna Witolda, wicemarszałka powiatu w Piekarach, również członka Komitetu Kopca Kościuszki. 18 września 1893 r. powołano go na członka Komitetu Kopca Kościuszki. Został pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Rychwałdzie.

J. Zdrada, *Alfred Milieski*, [w:] PSB, t. XXI, Wrocław 1976, s. 217-218; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 16, sygn. KPK-12, k. 10 (dot. syna Witolda).

AB

Witalis Szpakowski (ur. 14 II 1841 r. w Łukach – zm. 2 III 1900 r. w Krakowie), urzędnik, działacz patriotyczny. W powstaniu styczniowym 1863/1864 walczył w oddziale Romualda Traugutta oraz Walerego Wróblewskiego. Po upadku insurekcji i konfiskacie rodzinnego majątku pracował w Wilnie pod nazwiskiem

Zieńkowicz jako urzędnik podatkowy w Wilnie. Następnie przebywał w Turcji, skąd udał się do Marsylii i uczył się farbiarstwa. Od r. 1866 mieszkał w Paryżu, gdzie uczestniczył w walkach ogłoszonej 18 marca 1871 r. komuny paryskiej. Po powrocie w r. 1872 do kraju mieszkał w Krakowie. W latach 1884-1890 był radnym miejskim (ponownie wybrany w r. 1893). Od 1899 r. pełnił funkcję prezesa krakowskiego stowarzyszenia gospodarczego Koła Mieszczańskie. Był członkiem i radcą Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie. Działał również w Towarzystwie Tanich Mieszkań dla robotników katolickich w Krakowie. Należał do cechu białoskórników. Na posiedzeniu 19 IX 1893 r. został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

A. Brus, *Szapkowski Witalis*, [w:] PSB, t. XLVIII, Warszawa–Kraków 2012-2013, s. 609; Dodatek do „Dziennika Rozporządzeń dla Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1885, L. 35, s. 186; 1897, R. 14, L. 13, s. 101; R. 21, L. 5, s. 46; „Dziennik Wystawy Krajowej” 1887, nr 1, s. 2; „Związek” 1897, R. 24, nr 16, s. 130; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 79; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydry.

AB

Od 1903

Juliusz Franciszek Leo (ur. 15 IX 1861 r. w Stebnikach k. Drohobycza – zm. 21 II 1918 r. w Krakowie), dr praw, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezydent Krakowa. Był absolwentem Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1879) i Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (doktorat w 1884 r.), profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego od r. 1891. W latach 1901-1904 był wiceprezydentem, a od 1904 r. do śmierci w 1918 r. – prezydentem Krakowa. Prowadził miasto do skokowego rozwoju cywilizacyjnego i urbanistycznego. Był twórcą Wielkiego Krakowa, rozpoczętego poprzez przyłączenie 14 gmin, a zakończonego w 1915 r. połączeniem z miastem Podgórzem. Wybitny polityk, który jako Prezes Naczelnego Komitetu Narodowego (stanowiącego zaplecze polityczne dla Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego) i prezes Koła Polskiego w Radzie Państwa w Wiedniu czynnie wspierał przygotowania do odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 roku. Jako prawnik i ekonomista starał się o włączenie Krakowa do projektów inwestycyjnych modernizujących miasto i podnoszących jego standard, finansowanych jednak z budżetu państwa. W pierwszej kolejności starał się o uwzględnienie Krakowa w programie budowy strategicznego kanału Dunaj–Wisła–Dniestr, z czym związana była regulacja Wisły i Rudawy, a także ujść rzeki Wilgi i Prądnika oraz budowa portu rzeczno-żeglarskiego w Krakowie. Zabiegał też o modernizację kolei, budowę nowego dworca osobowego (inicjatywa niezrealizowana) i powstanie dworca towaro-

wego (inicjatywa zrealizowana w rejonie Krowodrzy). Okres prezydentury Lea przyniósł uruchomienie elektrowni miejskiej w 1905 r., rozbudowę miejskiej komunikacji tramwajowej o linie normalnotorowe (od 1912 r.), wytyczenie Alej Trzech Wieszców w miejscu zlikwidowanego wału fortecznego, powstanie tzw. III Mostu na Wiśle, łączącego Kraków z Podgórzem, budowę ponad dwudziestu szkół miejskich według projektu architekta miejskiego Jana Zawiejskiego, a także budowę okazałych gmachów uczelni: Akademii Handlowej przy ul. Podwale (wedle projektu tego samego architekta) i Szkoły Przemysłowej Męskiej przy al. Mickiewicza projektu architekta Sławomira Odrzywołskiego. Dbał o ochronę zdrowia: za jego kadencji powstał miejski zakład sanitarno-epidemiologiczny na Prądniku Białym (dziś w jego miejscu funkcjonuje Krakowski Szpital Specjalistyczny im. Jana Pawła II), uniwersytecka klinika neurologiczno-psychiatryczna przy ul. Botanicznej (w r. 1905, na jej budowę miasto przekazało obszerną parcelę) oraz Krajowy Zakład dla Psychicznie i Nerwowo Chorych w Kobierzynie (budowa była wspierana przez prezydenta Lea już w 1905 r. w Sejmie Krajowym). Świadomy znaczenia Krakowa dla kultury narodowej, Leo przyczynił się do odzyskania od wojska austriackiego zamku królewskiego na Wawelu, z przeznaczeniem części zabudowań na Muzeum Narodowe, a następnie przewodniczył tzw. Komitetowi Wawelskiemu nadzorującemu restaurację i konserwację zamku.

Za prezydentury Lea kultura krakowska wzbogaciła się o nowy gmach Muzeum Techniczno-Przemysłowego przy ul. Smoleńsk, a Konserwatorium Muzyczne uzyskało siedzibę w przebudowanym na jego cele gmachu Teatru Starego. Ranga Krakowa została potwierdzona także przez zorganizowanie ogólnopolskiej rocznicy grunwaldzkiej w 1910 r., którą połączono z budową pomnika króla Władysława Jagiełły i zlotem Sokolstwa Polskiego. Miasto, na wzór europejskich parków ludowych, przez zakup Lasu Wolskiego zyskało rozległe tereny rekreacyjne.

Wiceprezes Komitetu Kopca Kościuszki w latach 1903-1918. Zmarł, nie doczekawszy odrodzenia Polski. Pochowano go na cmentarzu Rakowickim w Krakowie w pomnikowym grobowcu własnym. Jego działania uczczono nazwą jednej z ulic w Krakowie i jednej z sal obrad w Magistracie Krakowskim oraz pomnikiem na Podgórzu (rzeźbiarza Karola Badyny, 2018 r.).

C. Bąk-Koczarska, J. Buszko, *Leo Juliusz Franciszek*, [w:] PSB, t. XVII, Wrocław 1972, s. 66-70; *Prezydent Juliusz Leo i Kraków jego czasów*, red. Z. Noga, Kraków 2018.

ZB

Stefan Zaremba-Skrzyński (zob. Poczet prezesów)

Piotr Kossobudzki (Kosobudzki, Kosobucki) (ur. 25 lub 28 X 1860 r. – zm. 3 VIII 1949 r. w Krakowie), ślusarz, działacz rzemieślniczy. Od r. 1887 był właścicielem warsztatu ślusarskiego, specjalizującego się w instalacjach wodociągowych, gazowych i elektrycznych. Posiadał pierwszą w Galicji „fabrykę sztucznego lodu”. Był założycielem Związku Cechów Galicji Zachodniej powołanego w r. 1906 w Krakowie, a od r. 1907 – pierwszej na ziemiach polskich Izby Rzemieślniczej (również w Krakowie), której był wiceprezesem. Na posiedzeniu krakowskiej Rady Miejskiej 8 stycznia 1891 r. został powołany – spoza członków rady – w skład jej komisji przemysłowej. W latach 1902-1932 był radnym miasta Krakowa. Angażował się w działalność patriotyczną: współorganizował jubileusz Uniwersytetu Jagiellońskiego w r. 1900, manifestację przy grobie Henryka Siemiradzkiego w r. 1910, uroczystości rocznicy bitwy pod Grunwaldem w r. 1910. Był założycielem i prezesem krakowskiego Koła Mieszczańskiego, skupiającego kupców chrześcijańskich, i wydawcą jego organu pt. „Głos Mieszczański”. W niepodległej Polce przyczynił się do zorganizowania Zjazdu Rzemiosła Polskiego w Krakowie w r. 1919 i opracowania projektu ustawy przemysłowej, która została przyjęta przez Sejm RP w 1927 roku. Jako nestor krakowskiego rzemiosła 21 maja 1939 r. uczestniczył w uroczystości ofiarowania czołgu dla wojska polskiego przez rzemieślników województwa krakowskiego. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. Odznaczono go Orderem Polonia Restituta. Od 29 VI 1906 r. uczestniczył w zebraniach Komitetu Kopca Kościuszki.

Encyklopedia Krakowa...; E. Adameczyk, *Kraków w latach 1918-1939*, Kraków 1997, *Dzieje Krakowa*, t. IV; „Dziennik Rozporządzeń dla Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1891, R. 12, L. 3, s. 3; „Tygodnik Mieszczański” 1912, R. 2, nr 46, s. 2; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11; Narodowe Archiwum Cyfrowe: sygn. 33-T-2320.

AB

Władysław Rogala Turski (ur. 1850 r. – zm. 20 III 1931 r. w Krakowie), działacz narodowy, radny miejski. Od r. 1899 pracował w Okręgu Dróg Kolejowych w Brzeżanach, Zaleszczykach i Żółtańcach, a następnie w Krakowie jako starszy inspektor drogowy w Zarządzie Dróg Krajowych przy Wydziale Krajowym. Działacz Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i współorganizator jego oddziału w Zaleszczykach na Kresach. Członek związku strażackiego, a od r. 1891 naczelnik ochotniczej straży pożarnej w Brzeżanach. Od r. 1896 drugi wiceprezes Wydziału, a w latach 1898-1919 prezes I Okręgu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie, a także wiceprezes Związku Polskich

Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Cesarstwie Austriackim. W latach 1895-1906 członek Zarządu Głównego, a w latach 1894-1895 i 1906-1908 – Rady Nadzorczej Towarzystwa Szkoły Ludowej. Od r. 1899 członek korespondent, a od r. 1903 członek rady Towarzystwa Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu. W marcu 1902 r. – w Krakowskim Komitecie Pomocy dla młodzieży z Królestwa. W latach 1900-1912 działacz Ligi Narodowej. Współorganizator Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego i prezes jego komitetu miejskiego w Krakowie, a od grudnia 1905 r. – Komitetu Głównego Stronnictwa. W latach 1902-1914 członek Rady Miejskiej w Krakowie za prezydentury Juliusza Lea, powołany do komitetu ekonomicznego. Usunięty z SDN za współpracę z przeciwnikami podczas wyborów samorządowych w Krakowie. W r. 1912 wiceprzewodniczący sekcji wojskowej lwowskiego Komitetu Obywatelskiego (od lutego 1913 r.). Członek Komitetu Grunwaldzkiego od r. 1910. Podczas I wojny światowej wraz z prezydentem Krakowa Juliuszem Leem współtworzył Legion Zachodni, który walczył jako II brygada karpacka gen. Zygmunta Zielińskiego. Współorganizator Związku Sokolstwa Polskiego w Warszawie, a także jego członek honorowy. W niepodległej Polsce ponownie w składzie Rady Miejskiej Krakowa. Kierownik oddziału technicznego krakowskiej Rady Powiatowej. Jako specjalista w dziedzinie inżynierii drogowej przyczynił się do uprządkowania terenów gmin podmiejskich przyłączanych do Krakowa. Pełnił funkcję rzeczoznawcy dla spraw o wywłaszczenia w razie budowy dróg wodnych i regulacji rzek na r. 1923 województwa krakowskiego. Członek Dyrekcji Komunalnej Kasy Oszczędności miasta Krakowa. Za zasługi „na polu pracy obywatelskiej, narodowej i zawodowej” odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1928). Został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Ożeniony z Marią Turską, działaczką ruchu kobiecego. 3 czerwca 1912 r. powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki, w którym wszedł do subkomitetu ds. naprawy uszkodzeń Kopca.

C. Bąk-Koczarska, *Juliusz Leo, twórca Wielkiego Krakowa*, Kraków 1986, s. 78; C. Brzoza, *Kraków między wojnami. Kalendarium 28 X 1918 – 6 IX 1939*, Kraków 1989; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128, 130; E. Kubalski, *Ś. P. DH Władysław Turski, „Sokół”* 1931, R. 48, nr 6, s. 110-112; J. Lubicz-Pachoński, *op. cit.*; A. Wątor, *Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku*, Szczecin 2002; J. Snopko, *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Galicji 1867-1914*, Białystok 1997; A. Szczerbowski, *Krajowy Związek Ochotniczych Straży Pożarnych w Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim: 1875-1900*, Lwów 1900, s. 50, 57, 86, 122; B. Roja, *Legioniści w Karpatach w 1914-1915 roku*, Warszawa 1933, s. 28; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 123.

Od 1906

Stanisław Tomkowicz (ur. 27 V 1850 r. w Krakowie – zm. 11 II 1933 r. w Krakowie), historyk sztuki, konserwator zabytków, wieloletni redaktor „Czasu”, jeden z największych intelektualistów Krakowa i Galicji końca XIX i początku XX wieku. Ukończył Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1869) i studia filologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim (1874). Po studiach związał się z zespołem redakcyjnym krakowskiego „Czasu”, gdzie prowadził dział kulturalny, w tym też artykuły z zakresu bieżących spraw konserwatorskich. W 1874 r. został członkiem Komisji Badania Historii Sztuki w Akademii Umiejętności w Krakowie, w której pełnił obowiązki sekretarza (redagował *Sprawozdania z posiedzeń* tej Komisji).

Po zawiązaniu się Głównego Konserwatorów Galicji Zachodniej w 1888 r. wszedł w jego skład i został konserwatorem IV okręgu konserwatorskiego obejmującego powiaty: krośnieński, jasielski, gorlicki, grybowski, sądecki, limanowski i nowotarski. Angażował się w sprawy konserwatorskie w Krakowie, np. w 1887 r. przy odbudowie dominikańskiego kościoła pw. Świętej Trójcy, podczas której wpłynął na odrzucenie planów rekonstrukcji jego fasady w kształcie dwuwieżowym. Poparł stanowisko komisji konserwatorskiej w kościele Mariackim, która zabiegała o przywrócenie w prezbiterium tego kościoła XIV-wiecznego sklepienia krzyżowo-żebrowego; otwarło to drogę do nowej aranżacji wnętrza przez Jana Matejkę.

W 1891 r. został zastępcą c.k. konserwatora Krakowa i powiatu krakowskiego prof. Józefa Łepkowskiego, którego następcą został w 1894 r., nie rezygnując z obowiązków konserwatora w swoim dotychczasowym okręgu. Jeszcze w 1888 r. zaangażował się w obronę szpitala duchaków w Krakowie, skazanego na wyburzenie w związku z budową nowego Teatru Miejskiego (im. Juliusza Słowackiego). W 1891 r. postulował całościowy remont Katedry Wawelskiej, który rozpoczął się w 1895 roku. Sformułował zasadę „konserwacji historycznej”, która – wbrew teoriom purystycznym – zakłada respektowanie wszystkich wartościowych nawarstwień zabytku. W myśl tej zasady uratował istniejący barokowy ambit katedry przed regotyzacją. Jako urzędujący konserwator zdecydował o efektach restauracji klasztoru Dominikanów (1895), która polegała na odsłonięciu romańskich wątków murów dawnego kapitułarza i uporządkowaniu epitafiów na wzór Campo Santo.

W 1895 r. był członkiem założycielem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa i wszedł w skład jego Wydziału i Komisji Konserwatorskiej. Kierowana przez niego Komisja występowała m.in. w obronie Barbakanu (1909), poszerzaniu ulic na Starym Mieście (1912), zabudowie Błón

(1913), burzeniu pałacu pod Krzysztoforą (1913-1914). W uznaniu zasług został w 1919 r. członkiem honorowym TMHiZK.

W 1900 r. został przewodniczącym Głównego Konserwatorów Galicji Zachodniej i funkcję tę pełnił do I wojny światowej. W 1905 r. włączył się w restaurację odzyskanego od wojska zamku królewskiego na Wawelu. Opracował gruntowne studium historyczne tego zabytku pt. *Zabudowania Wawelu i ich dzieje*, a także wszedł w skład komitetów nadzorujących jego odnowę.

W 1908 r. został członkiem czynnym Akademii Umiejętności i wkrótce potem, w 1911 r., przewodniczącym Komisji Badania Historii Sztuki w Polsce Akademii Umiejętności (od 1918 r. – Komisji Historii Sztuki Państwowej Akademii Umiejętności).

Z chwilą wybuchu I wojny światowej w 1914 r. stanął na czele utworzonej wówczas Straży Obywatelskiej nad Zabytkami (uchronił m.in. zabytkowe dzwony przed przetopieniem na armaty). Do końca życia był czynny zawodowo, publikował prace naukowe oraz interweniował w sprawie zagrożonych zabytków.

Był zaangażowany w ruch katolików świeckich i katolicką doktrynę społeczną, pełnił funkcje związane z dobroczynnością: był kuratorem Fundacji Helców dla Ubogich Chorych i Starców oraz prezesem Towarzystwa Tanich Mieszkań dla Robotników Katolików, które zbudowało osiedle „Modrzejówka” – pierwsze osiedle robotnicze w Krakowie. Przy tym wszystkim w 1906 r. wszedł w skład Komitetu Konserwacji Kopca Kościuszki, w którym działał do śmierci. Był wrażliwy na szczególną wartość Mogiły Naczelnika, czemu dawał wyraz piórem. Posiadał wysokie odznaczenia: papieski Złoty Krzyż Orderu Pro Ecclesia et Pontifice (1903), papieski Krzyż Komandorski Orderu św. Grzegorza Wielkiego (1908), austriacki Krzyż Komandorski Orderu Franciszka Józefa I (1908), Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta (1923), Złoty Krzyż Zasługi (1930).

Pochowany jest w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Na murze kościoła Mariackiego umieszczono tablicę pamiątkową dedykowaną mu jako zasłużonemu Krakowowi i Polsce.

J. Remer, *Stanisław Tomkowicz. Sylweta konserwatora*, „Ochrona Zabytków Sztuki” 1930-1931, cz. 1, z. 1-4, s. 34-51; J. Pagaczewski, *Stanisław Tomkowicz 1850-1933*, RK 1934, t. XXV, s. 159-162; J. Szablowski, *Spis prac Stanisława Tomkowicza*, RK 1934, t. XXV, s. 163-183; J. Pagaczewski, *Stanisław Tomkowicz*, „Prace Komisji Historii Sztuki” 1934-1935, t. VI, s. 1-4; M. Rożek, *Stanisław Tomkowicz (1850-1933)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków. Założyciele Towarzystwa miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, red. W. Bieńkowski, Kraków 1997, s. 191-197; A. Gaczol, *Tomkowicz Stanisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny konserwatorów zabytków*, z. 2, red. H. Kondziela, H. Krzyżanowska, Poznań 2006.

Sebastian Stafiej (ur. 13 I 1862 r. w Korniahtowie k. Łańcuta – zm. 12 II 1912 r. w Krakowie), doktor prawa, działacz narodowo-demokratyczny. W latach 1881-1885 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie 4 listopada 1886 r. uzyskał doktorat. Był członkiem Ligi Narodowej i Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego. Od r. 1889 pełnił funkcję sekretarza krakowskiego Wydziału Powiatowego. Wchodził w skład krakowskiego zarządu Towarzystwa „Kółek Rolniczych” we Lwowie. 29 czerwca 1906 r. powołano go na członka Komitetu Kopca Kościuszki, w którego zebraniach uczestniczył co najmniej do r. 1908. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/1851-1917/1918, S-Ś, red. K. Stopka, Kraków 2014, s. 497; A. Wątor, *Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku*, Szczecin 2002, s. 85; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 106, 120; Szematyzmy galicyjskie za lata 1888-1912 (wg indeksu); *Sebastian Stafiej*, [on-line:] Lokalizator Grobów – Zarząd Cmentarzy Komunalnych (zck-krakow.pl) – 1 IX 2023.

AB

Od 1912

Józef Sare (ur. 1 XI 1850 r. w Chorowicach k. Wieliczki – zm. 29 III 1929 r. w Krakowie), architekt, wiceprezydent Krakowa, poseł do Sejmu Krajowego we Lwowie. Uczęszczał do szkół w Krakowie, od 1862 r. do Instytutu Technicznego. W latach 1867-1869 studiował na politechnice w Wiedniu. Po powrocie do Galicji pracował przy trasowaniu linii kolejowych, budowie mostów i regulacji rzek. Po zdaniu egzaminu z budownictwa lądowego 18 lipca 1872 r. został adiunktem budownictwa. Podjął pracę we Lwowie i został członkiem tamtejszego Towarzystwa Politechnicznego. W 1880 r. wrócił do Krakowa, gdzie podjął pracę w Oddziale Technicznym starostwa krakowskiego. Projektował budynki uniwersyteckie oraz szkolne w Krakowie, uczestniczył także przy przebudowie Teatru Starego. W 1885 r. odbył podróż po Niemczech i Austro-Węgrzech w celu zapoznania się z najnowszymi trendami w budownictwie szpitalnym. Zaprojektował szereg budynków i klinik dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz kilka gmachów gimnazjalnych w Krakowie (m.in. dzisiejsze I, II i V Licea Ogólnokształcące). Preferował wówczas architekturę w stylu neorenesansowym.

Jako nadinżynier zaprojektował i realizował w latach 1889-1903 kilka reprezentacyjnych budynków użyteczności publicznej w Krakowie (Poczta Główna, Zakład im. Aleksandra Lubomirskiego, Starostwo), uczestniczył także w pracach Międzynarodowej Komisji Regulacji Wisły. W 1889 r. został powołany do jury konkursu na projekt Teatru Miejskiego w Krakowie (obecnie Teatr

im. Juliusza Słowackiego). Był członkiem Krakowskiego Towarzystwa Technicznego i Austriackiego Stowarzyszenia Inżynierów i Architektów. W listopadzie 1894 r. otrzymał tytuł radcy budownictwa.

W 1902 r. został członkiem komisji miejskiej do spraw budowy kanału Odra–Wisła i portu rzecznego, a 22 maja 1902 r. został wybrany na krakowskiego radnego. 28 czerwca 1905 r. został wybrany na drugiego wiceprezydenta Krakowa, funkcję tę sprawował aż do śmierci (był wybierany ponownie w latach 1908, 1911, 1914 i 1916). Podlegała mu infrastruktura miejska (wodociągi, gazownia, komunikacja), którą starał się jak najszybciej rozbudować, oraz finanse. Wraz z prezydentem Juliuszem Leem był współtwórcą koncepcji tzw. Wielkiego Krakowa. Przyczynił się do założenia Zakładu Oczyszczania Miasta (1907) oraz utworzenia miejskiego parku ludowego w Lesie Wolskim (1917). Zasiadał w gremiach konkursowych planów Wielkiego Krakowa, projektów zagospodarowania Błoń oraz gmachu Akademii Górniczej, a także projektował lub współprojektował budynki uniwersyteckie: Collegium Agronomicum (1908) oraz Collegium Physicum (1909) oraz kliniki uniwersyteckie, na ogół ich projekty były tworzone w stylach historyzujących.

W r. 1907 i ponownie w r. 1913 z ramienia krakowskiej Izby Handlowo-Przemysłowej został wybrany do Sejmu Krajowego we Lwowie. Związał się tam z Polskim Stronnictwem Demokratycznym. Zajmował się m.in. budową szpitali w Koberzynie pod Krakowem, Rzeszowie, Białej oraz rozwojem infrastruktury w Galicji. W r. 1912 został członkiem Komitetu Kopca Kościuszki.

Po wybuchu I wojny światowej wstąpił do Naczelnego Komitetu Narodowego, w którym pełnił przejściowo funkcję przewodniczącego Departamentu Organizacyjnego NKN. Pod nieobecność prezydenta Lea jako p.o. prezydenta jesienią 1914 r. nadzorował ewakuację mieszkańców Krakowa przed zbliżającymi się wojskami rosyjskimi. W r. 1917 przeszedł na emeryturę w starostwie, nadal jednak działał w Radzie Miejskiej Krakowa, dzięki czemu przyczynił się do zbudowania linii tramwajowej na Podgórze. W tym samym roku wszedł do komitetu wykonawczego uroczystości obchodów 100. rocznicy zgonu Naczelnika.

Na posiedzeniu Rady Miasta 11 lipca 1918 r. przeforsował wniosek o nabywanie przez gminę miejską kamieniołomów porfiru i dolomitu w Miękinii, Chrzanowie i Libiążu, współuczestniczył także w wykupieniu przez konsorcjum banków galicyjskich – Krakowa i Lwowa – kopalni węgla w Jaworznie. Został prezesem spółki Kamieniołomy Miast Galicyjskich, związanej przez gminy Krakowa, Lwowa i Tarnowa, oraz wiceprezesem spółki Komunalne Kopalnie Węgla. Inwestycje te miały zostać spożytkowane na rzecz rozwoju budownictwa oraz zapewnienia stałych dostaw opału dla Krakowa i innych dużych miast południowej Polski.

W latach dwudziestych nadal uczestniczył w pracach krakowskiej Rady Miejskiej (sekcja ekonomiczna, skarbową, gruntową, a także komisje: drogowo-kanalowa, wodociągowa i tramwajowa) oraz w gremiach patronujących budowie gmachów użyteczności publicznej w Krakowie. Dwukrotnie (w latach 1924, 1926) pełnił chwilowo obowiązki prezydenta miasta. Był prezesem Komitetu Opieki nad Sierotami Żydowskimi. W 1926 r. został odznaczony Orderem Polonia Restituta, w r. 1929 został honorowym członkiem Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie. Cieszył się szacunkiem współmieszkańców. Został pochowany na Nowym Cmentarzu Izraelickim przy ul. Miodowej. Jego imieniem nazwano ulicę w Krakowie, a Rada Miasta powołała fundację im. Sarego, mającą na celu wsparcie studentów medycyny i nauk technicznych.

R. Róg, *Sare Józef (1850-1929)*, [w:] PSB, t. XXXV, Warszawa-Kraków 1994, s. 189-193; J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, *Kraków w latach 1918-1939...*, s. 53, 55, 58-59; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128.

MB

Ks. Czesław Wądolny (ur. 25 I 1859 r. w Mucharzu k. Wadowic – zm. 23 VI 1925 r. w Krakowie), docent, kanonik krakowski, archiprezbiter mariacki. Do gimnazjum uczęszczał w Wadowicach. Po maturze wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1882 roku. Kontynuował studia, które 9 grudnia 1886 r. uwieńczył obroną rozprawy doktorskiej pt. *De fide Hebraeorum de immortalitate animae et de resurrectione corporum*. Jego promotorem był ks. prof. Józef S. Pelczar. Jako doktorant był także najpierw notariuszem konsystorza, a następnie archiwariuszem konsystorskim. Po doktoracie kard. Albin Dunajewski skierował go na studia specjalistyczne za granicą. Habilitował się w 1894 roku. Ministerstwo Oświaty zatwierdziło jego habilitację 3 lipca 1895 roku.

W roku akademickim 1895/1896 podjął wykłady na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego jako prywatny docent. Jednak po kilku latach porzucił karierę akademicką na rzecz działalności pastoralnej. W 1901 r. został kanonikiem Krakowskiej Kapituły Katedralnej. W 1918 r. został archiprezbiterem kościoła Mariackiego w Krakowie. Ufundował ochronkę w Mucharzu. W 1913 r. był wymieniony w składzie członków Komitetu Kopca na łąkach „Kalendarza Krakowskiego” Józefa Czecha. Został pochowany w Grobowcu Archiprezbiterów Mariackich na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

K. Gabryl, *Wądolny Czesław*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, t. IV, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1983, s. 400-401 (tam wykaz jego prac drukowanych, 13 artykułów

głównie w „Gazecie Kościelnej” i podstawowa literatura); J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128.

JU

Stanisław Olszowski (XIX/XX w.), krakowski radca sądowy, 1 czerwca 1912 r. został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki, w którym pełnił funkcję sekretarza.

ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 124.

AB

Jan Wacław Czerwiński (ur. 22 XI 1865 r. w Winnikach k. Lwowa – zm. 28 VII 1947 r. w Krakowie), inżynier drogowy. W r. 1889 ukończył studia na Wydziale Inżynierii Politechniki Wiedeńskiej, specjalizował się w komunikacji wodnej i hydraulice. Przez dwa lata pracował jako asystent na Politechnice Lwowskiej. W latach 1891-1898 był zatrudniony jako inżynier we francuskim przedstawicielstwie Halliez-Latellier-Ditz-Mounin przy projektowaniu i trasowaniu nowych linii kolejowych w Małopolsce, drogi wodnej Dunaj–Odra. Od r. 1898 pracował w Sekcji Dróg Wodnych austriackiego Ministerstwa Handlu, kierując m.in. projektem kanału Odra–Wisła–Dniestr. Od r. 1905 był naczelnikiem krakowskiej ekspozytury wiedeńskiej Dyrekcji Budowy Dróg Wodnych – nadzorował regulację Wisły i bulwarów, projekt kanału Zator–Kraków. Był miłośnikiem Tatr, turystyki górskiej i narciarstwa. Był również członkiem zarządu powstałej w r. 1903 sekcji turystycznej Towarzystwa Tatrzańskiego, którego w latach 1906-1913 był członkiem wydziału. Zasiadał w zarządzie Towarzystwa Narciarzy w Krakowie. W niepodległej Polsce od r. 1919 był prezesem Generalnej Dyrekcji Sztucznych Dróg Wodnych w Ministerstwie Robót Publicznych, od r. 1926 – dyrektorem Okręgowej Dyrekcji Sztucznych Dróg Wodnych i Regulacji Rzek Żeglownych w Krakowie, a po jej włączeniu do Urzędu Wojewódzkiego od r. 1932 został naczelnikiem Wydziału Dróg Wodnych. Był członkiem i trzykrotnym wiceprezesem, a w latach 1922-1932 – prezesem Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. W r. 1929 został członkiem honorowym Towarzystwa Tatrzańskiego, a w r. 1930 także i Sekcji Tatarniczej Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie. W latach 1931-1939 i 1945-1947 pracował jako wykładowca hydrauliki na Wydziale Górniczym i Wydziale Hutniczym Akademii Górniczej w Krakowie. Był autorem wspomnień *Lodowy Szczyt od Suchej Doliny* („Tatry” 1911, nr 4). Był także sygnatariuszem odezwy Polskiego Towarzystwa Turystycznego i jego Sekcji Ochrony Tatr w sprawach ochrony przyrody tatrzańskiej *Do ludności góralskiej w powiecie nowotarskim*

(„Ochrona Przyrody” 1928). Otrzymał liczne odznaczenia, najważniejsze z nich to: Krzyż Franciszka Józefa, Order Korony Żelaznej, Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Komandoria z Gwiazdą Czechosłowackiego Orderu Lwa, Komandoria z Gwiazdą Korony Rumuńskiej. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. 1 czerwca 1912 r. został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki, w którym wszedł do subkomitetu ds. naprawy uszkodzeń Kopca, a na posiedzeniu 27 kwietnia 1932 r. – do komisji konserwacyjnej mającej zbadać stan Kopca i oszacować koszty remontu oraz komisji ds. opracowania płatnych wstępów na wzgórze. Był współtwórcą projektu doprowadzenia sieci wodociągów do Kopca i połączenia ich ze zbiornikiem wojskowym z 1934 roku.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; *Słownik biograficzny techników polskich*, t. III, red. T. Skarzyński et al., Warszawa 1993, s. 79; G. Wrona, *Towarzystwa naukowe w Krakowie w latach 1845-1939*, Kraków 1994; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 124.

AB

Józef Serczyk (ur. 1867 r. w Toniach – zm. ok. 1930 r.), włościanin, poseł na Sejm Krajowy we Lwowie. Pochodził z rodziny chłopskiej. Właściciel niedużego gospodarstwa rolnego w podkrakowskich Toniach. Działacz ruchu ludowego. Od r. 1903 naczelnik gminy Tonie oraz członek Rady Powiatowej Krakowskiej, z ramienia której od r. 1910 zasiadał w Radzie Szkolnej Okręgowej. Od r. 1905 korespondent „Przyjaciela Ludu”. Inicjator kwesty na rzecz Polaków w zaborze rosyjskim zorganizowanej 4 kwietnia 1905 r. w gminie Tonie. W latach 1907 i 1910-1913 członek Rady Naczelnej Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL). Po rozłamie stronnictwa w grudniu 1913 r. już od r. 1914 wchodził do Naczelnej Rady Ludowej PSL „Piast”. W latach 1908-1912 – członek Wydziału Okręgowego Towarzystwa Rolniczego w Krakowie, a w latach 1908-1909 – wiceprezes krakowskiego zarządu powiatowego Towarzystwa „Kółek Rolniczych” we Lwowie. W r. 1911 wybrany na zastępcę posła do Rady Państwa w Wiedniu, a 30 czerwca 1913 r. – na posła do Sejmu Krajowego z kurii gmin wiejskich okręgu wyborczego nr 49 (krakowskiego). Zaangażowany w działalność charytatywną w czasie I wojny światowej. Współpracownik ludowego tygodnika społeczno-kulturalnego „Piast”. W niepodległej Polsce wycofał się z życia publicznego. Odznaczony austriackim Krzyżem Kriegskreutz für Zivilverdienste III klasy. 1 czerwca 1912 r. powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Zielonkach.

K. Dunin-Wąsowicz, *Serczyk Józef*, [w:] PSB, t. XXXVI, Warszawa–Kraków 1995-1996, s. 292-293; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; *Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*. Makieta, oprac. J. Dancygier, Warszawa 1989; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 124.

AB

Karol Markus (ok. 1855-1921), blacharz. W latach 1902-1908 członek krakowskiej Rady Miejski z koła III oddziału II małej własności miejskiej. Właściciel składu instalacji wodociągowych i pracowni blacharskiej przy ul. Szpitalnej 18. Członek wydziału Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Rękodzielników i Przemysłowców w Krakowie. Wykonawca licznych prac blacharskich przy renowacji zabytków krakowskich, m.in. na Wawelu, wieży Mariackiej oraz Teatru Miejskiego. Pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Listopadowego. Był członkiem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Ożeniony z Anną z Kremerów. 1 czerwca 1912 r. został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki, w którym wchodził w skład komitetu ds. naprawy uszkodzeń Kopca.

J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, *Kraków w latach 1796-1818...*; C. Brzoza, *op. cit.*; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; K. Nowacki, *Architektura krakowskich teatrów*, Kraków 1982, s. 205; „Dziennik Rozporządzeń Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1908, R. 29, L. 11, s. 88; „Kalendarz Krakowski Józefa Czecha na rok 1913” 1913, R. 82, s. 56, 111; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 124.

AB

Ludwik Regier (XIX/XX w.), urzędnik, kierownik regulacji Wisły. 1 czerwca 1912 r. został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki.

ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 124.

AB

Edward Uderski h. Niezgoda (ur. 2 X 1842 r. w Janowie – zm. 30 I 1923 r. w Krakowie), inżynier, przedsiębiorca kolejowy i budowlany. Urodzony w rodzinie ziemiańskiej jako syn Jana Gracjana. Studiował na Uniwersytecie św. Włodzimierza w Kijowie. W czasie powstania styczniowego walczył w oddziale Zarzyckiego i pod Sołowijówką dostał się do niewoli rosyjskiej. Osadzony w kijowskim więzieniu Proszówka, uciekł z niego dzięki podkopowi. Przez Odessę dostał do Stambułu, gdzie trudnił się pracą fizyczną. Następnie dotarł do Marsylii, a stamtąd do Paryża, w którym studiował budowę dróg i mostów. Po otrzymaniu francuskiego obywatelstwa wstąpił do szkoły wojskowej w Metz,

a następnie w Tulonie. Uczestnik wojny francusko-pruskiej w 1870 roku. W czasie oblężenia Paryża kapitan Gwardii Narodowej. Po wojnie zatrudniony w hutnictwie w Sabaudii. Od r. 1872 mieszkał we Lwowie. Pracował jako inżynier rządowy przy budowie Kolei Dniestrzańskiej (Chyrów–Sambor–Droho-bycz–Stryj). W latach 1880-1882 inżynier powiatowy w Samborze. Do r. 1890 pracował tam prywatnie jako inżynier cywilny i przedsiębiorca. W samborskim sądzie powiatowym był rzeczoznawcą ds. budowlanych oraz „szacownikiem” dla przedmiotów górniczych. Od r. 1877 członek Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie. W r. 1887 wybrany na posła na Sejm Krajowy we Lwowie. Uczestniczył w pracach przy budowie fortyfikacji w Przemyśle, powstaniu linii kolejowej Kołomyja–Słoboda Rungurska oraz w budownictwie kolejowym na Węgrzech. Autor broszur *O składach wodnych* (Sambor 1880) i o *Łukach przechodowych* (Sambor 1881). Współpracownik „Dźwigni”. Od r. 1890 mieszkał w Krakowie, gdzie zrealizował projekt zasklepienia rzeki Rudawy oraz rozbudowę sieci wodociągowej. W latach 1890-1892 członek komitetu redakcyjnego „Czasopisma Technicznego”. Od r. 1902 należał do Izby Handlowej i Przemysłowej, z ramienia których wchodził w skład Państwowej Rady Kolejowej. W latach 1904-1912 członek krakowskiej Rady Miejskiej. Współwłaściciel „Krakowskiej spółki budowlanej Uderski-Wimmer-Rothirsch i R. Hand-Riegelhaupt-Epstein”, od r. 1904 realizującej prace żelazno-betonowe w Galicji i Bukowinie. Autor projektu rozbudowy dworca głównego i sieci tramwajowej. Jako przedsiębiorca współpracował przy zasklepianiu rzeki Pełtwi, a także przy budowie linii kolejowej Ostrów–Berezowica Wielka, Kołomyja–Stefanówka oraz mostu kolejowego na rzece Strypie pod Buczaczem. Wiceprezes Delegacji Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Styczniowego. 3 czerwca 1912 r. powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki, w którym od r. 1917 kierował pracami restauracyjnymi Kopca. Pochowany na cmentarzu w Podgórzu.

Bibliografia polska XIX stulecia, t. V, oprac. K. Estreicher, Kraków 1880; C. Brzoza, *op. cit.*; J. Gordziakowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; K. Grodziska, *Cmentarze Podgórza*, Kraków 1992; T. Kargol, *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie w latach 1850-1939*, Kraków 1997; *Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938; *Ś. p. Edward Uderski*, „Czasopismo Techniczne” 1923, nr 9, s. 107-108; *Powstańcy styczniowi więzieni w twierdzy kijowskiej. Zarys biogramów*, oprac. S. Stępień, M. Micela, przedm. E. Niebelski, Przemyśl 2022; *Słownik biograficzny techników polskich*, t. VIII, red. Z. Skoczyński et al., Warszawa 1997, s. 150-151; J. Tabiś, *Polacy na uniwersytecie kijowskim*, Kraków 1974; Schematyzy galicyjskie za lata 1890-1914 (wg indeksu); ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 16, KPK-12, k. 3.

Od 1913

Antoni Medard Doerman (ur. 8 VI 1879 r. w Żłoczowie – zm. 17 III 1931 r. w Poznaniu), prawnik, ekonomista. Początkowo studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim, w latach 1906-1908 na Uniwersytecie w Getyndze, a w r. akademickim 1907/1908 na Uniwersytecie Jagiellońskim. Należał do koła braterskiego „Zet”. Organizował kooperatywy handlowe i spożywcze na terenie powiatu tarnopolskiego. Był założycielem, a od listopada 1892 r. – przewodniczącym koła „Eleuteria”. W okresie od 17 grudnia 1904 r. do 26 maja 1905 r. był redaktorem odpowiedzialnym „Głosu Polski”. Był działaczem Towarzystwa „Sokół”, w którym we wrześniu 1902 r. wystąpił z inicjatywą utworzenia wieczystego funduszu im. Tadeusza Kościuszki na rzecz organizacji włościańskich gniazd „Sokoła”. Był członkiem zarządu Towarzystwa Szkoły Ludowej. Jako znawca spraw ubezpieczeniowych i handlowych od maja 1899 do listopada 1918 r. pracował w Towarzystwie Wzajemnych Ubezpieczeń w Krakowie, pełniąc od r. 1911 funkcję sekretarza dyrekcji krakowskiego Centralnego Biura Zarządu. Autor wydanej z okazji pięćdziesięciolecia książki *Towarzystwo Wzajemnych Ubezpieczeń w Krakowie 1861-1911* (Kraków 1911). Współpracował z „Gazetą Polską”. Był członkiem zarządu, a od r. 1913 także wicedyrektorem Banku Oszczędnościowego w Krakowie. Politycznie związany był z Ligą Narodową, Stronnictwem Demokratyczno-Narodowym i Narodowym Związkiem Chrześcijańsko-Ludowym. Od października 1912 r. wchodził w skład zarządu Towarzystwa „Ziemia Polska”. Po powstaniu Polskiej Komisji Likwidacyjnej od 4 listopada 1918 r. pełnił funkcję zastępcy naczelnika Wydziału Przemysłu, Rękodzieła i Handlu. Na konferencji paryskiej działał w Komisji Odszkodowań w Polskiej Delegacji Ekonomicznej. W niepodległej Polsce od kwietnia 1919 do stycznia 1921 r. był kierownikiem sekcji handlowej Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Był członkiem dyrekcji Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego z siedzibą w Krakowie. Należał do Związku Ludowo-Narodowego i Stronnictwa Narodowego. Jak członek należał do wielu towarzystw i organizacji, m.in. Towarzystwa Tatrzańskiego i Związku Synarchicznego. Pisywał także wiersze i felietony. Od kwietnia 1926 r. był dyrektorem Polskiego Banku Handlowego w Poznaniu, gdzie został oddelegowany, wraz z grupą galicyjskich finansistów, w celu ratowania instytucji. Na posiedzeniu 12 października 1917 r. złożył przyjęty wniosek dotyczący sprzedaży przy wejściu na Kopiec pamiątkowych pocztówek i planu zwiedzania, z których dochód przeznaczono na wykonanie balustrady z metalowymi tabliczkami z informacjami o Kopcu. Był członkiem i sekretarzem Komitetu Kopca Kościuszki.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; B. Malec-Masnyk, *Plebiscyt na Górnym Śląsku*, Opole 1991, s. 48; W. Morawski, *Słownik historyczny bankowości polskiej do roku 1939*, Warszawa 1998, s. 165; L. Mrocza, *Galicji rozstanie z Austrią. Zarys monograficzny*, Kraków 1990, s. 130, 174; J. Okołowicz, *Wychodźstwo i osadnictwo polskie przed wojną światową*, Warszawa 1920, s. 396; *Słownik pseudonimów pisarzy polskich*, t. V: 1971-1995, red. D. Świerczyńska, Wrocław-Warszawa-Kraków 1998; P. Tomaszewski, *Działalność i ideologia Związku Synarchicznego w latach 1924-1939*, „Historia i Polityka” 2005, nr 4, s. 228, 240; A. Wątor, *Słownik działaczy Narodowej Demokracji w Galicji*, Szczecin 2008, s. 476-477; „Dziennik Poznański” 1931, R. 73, nr 63, s. 8; „Kurier Poznański” 1931, R. 26, nr 134, s. 13; „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1912, t. XXXIII, s. LVI; *Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie za Rok 1909 i 1909/10*, Kraków 1911, s. 31.

AB

Stanisław Domański (ur. 29 IV 1844 r. w Krakowie – zm. 12 II 1916 r. w Krakowie), lekarz neurolog. Był synem Wawrzyńca (1807-1860), lekarza weterynarii, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, i Józefy Kunegundy Żebrowskiej (ok. 1809-1879). W lutym 1868 r. otrzymał stopień doktora medycyny na Uniwersytecie Jagiellońskim, w r. 1869 – doktora chirurgii, a w r. 1870 uzyskał magisterium z akuszerii. W latach 1870-1874 pracował przy Katedrze Fizjologii jako asystent prof. Gustawa Piotrowskiego. Po odbyciu studiów uzupełniających na Uniwersytecie Wiedeńskim i praktyki w krakowskim szpitalu św. Łazarza w r. 1871 habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim z neuropatologii. Był autorem pracy pt. *Wykład elektroterapii do użytku lekarzy praktycznych zastosowany* (Warszawa 1876). Był wykładowcą patologii i terapii ogólnej, a od r. 1879 również neuropatologii na Uniwersytecie Jagiellońskim. W r. 1914 został mianowany prof. nadzw., a w r. 1915 zwyczajnym. Angażował się także w działalność społeczną i samorządową. W latach 1881-1916 był członkiem Rady Miejskiej Krakowa, od 6 października 1904 r. sprawując urząd drugiego wiceprezydenta miasta. Przyczynił się do wybudowania w Krakowie sieci wodociągowej, rozszerzenia gazowni i utworzenia elektrowni miejskiej, oczyszczania dołów kloacalnych i powstania nowoczesnej rzeźni miejskiej. Od r. 1882 był członkiem Komitetu Administracyjnego szpitala św. Łazarza. W latach 1877-1878 był prezesem Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego, a w latach 1893-1895 redaktorem jego „Przeglądu Lekarskiego”. Zastąpił jako inicjator i współtwórca *Słownika lekarskiego polskiego* (Kraków 1905). Był działaczem i członkiem krakowskiego Oddziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Wraz z żoną Antonią z Kremerów Domańską (1853-1917), pisarką, bratanicą Józefa Kremiera, mieszkał w kamienicy Domańskich przy ul. Szczepańskiej 8, a od r. 1896 w Rudawie „w domu z wieżyczką” (obecna ul. Antoniny Domańskiej). Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. 29 czerwca

1906 r. powołano go na członka Komitetu Kopca Kościuszki, na posiedzeniu którego złożył wniosek o zorganizowanie lunet i lornetek dla zwiedzających.

Encyklopedia Krakowa...; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; L. Wachholz, *Domański Stanisław*, [w:] PSB, t. V, Kraków 1939-1945, s. 302; P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. IV, Warszawa 1997; „Dziennik Rozporządzeń dla stoł. król. Miasta Krakowa” 1904, R. 25, L. 12, s. 111.

AB

Gustaw Pol (ur. 1869 r.), ogrodnik austriackiego pochodzenia. W latach 1887-1889 uczęszczał do szkoły ogrodniczej w Mödling. Praktykę ogrodniczą zdobył w latach 1891-1899 w nowoczesnych ogrodach Anglii, Francji i Niemiec. Od września 1841 r. pracował na stanowisku ogrodnika krakowskiego Ogrodu Botanicznego, z czasem uzyskał tytuł inspektora. Opiekując się ogrodem, wprowadził do niego podział na grupy biologiczne „roślin stepowych, pasożytów i roślin zwyrodniałych, czyli mutantów”. Był autorem popularnych prac z dziedziny ogrodnictwa oraz licznych artykułów publikowanych w „Ogrodniku Polskim”. Opracował *Słownik łacińsko-polski nazw gatunkowych roślin* (Warszawa 1904), popularnonaukowy poradnik dla hodowców pt. *Hodowla roślin w mieszkaniach* (Kraków 1910), a także *Objaśnienie do projektu urządzenia krakowskiego parku strzeleckiego* (Kraków b.d.w.). Pozostawał w osobistym konflikcie z prof. Józefem Rostańskim – dyrektorem ogrodu. Pol został przez niego oskarżony o nielegalną sprzedaż roślin. Ostatecznie doprowadziło to do procesu profesora w Senacie Akademickim. Był członkiem Towarzystwa Ogrodniczego i wykładowcą na jego kursie w Krakowie. Współorganizował zjazd Towarzystwa Ogrodniczego w Warszawie w r. 1920. Był inicjatorem krajowego komitetu hodowli roślin ogrodowych. Jako członek należał do Komitetu Kopca Kościuszki, w którym udzielał porad w zakresie utrzymania i doboru roślinności; 12 października 1917 r. został powołany „do komitetu ds. restauracji”, a 4 czerwca 1919 r. do „komitetu naprawy”.

Józef Rostański. Botanik i humanista, red. A. Zemanek, Kraków 2000, s. 81; A. Piekiełko, A. Zemanek, *Historia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Kraków 1983, s. 63; E. Jankowski, *Wspomnienia ogrodnika*, oprac. A. Szwejcerowa, A. Brachfogel, Warszawa 1972; ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-12, k. 5.

AB

Władysław Mycielski (ur. 25 X 1861 r. w Krakowie – zm. 15 IX 1939 r. w Łuczanowicach), ziemianin, działacz gospodarczy. Był synem hrabiego Feliksa Teodozjusza Józefa (1827-1887), członka olkuskiego okręgu Towarzystwa

Rolniczego, i Romanii Rutkowskiej. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz rolnictwo za granicą. Właściciel dóbr Łuczanowice (obecnie część Nowej Huty) z Dojazdowem, Kocmyrzowem i Głęboką. W latach 1890-1914 był członkiem krakowskiej Rady Powiatowej z grupy większych właścicieli ziemskich, a potem najwyżej opodatkowanych z kategorii handlu i przemysłu, oraz zastępcą członka wydziału powiatowego. Był również jednym z pierwszych automobilistów w Krakowie. Należał do Międzynarodowego Towarzystwa Wyścigów Konnych w Krakowie. Jako członek krakowskiego wydziału Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego z siedzibą we Lwowie pełnił funkcję detaksatora. Przynajmniej od r. 1900 działał także w lwowskim Towarzystwie Gospodarskim. W swoich majątkach wprowadzał innowacyjne rozwiązania produkcyjne oparte na urządzeniach parowych. Był właścicielem Parowej Mleczarni Dóbr Łuczanowice w Dojazdowie. Należał do krakowskiego okręgu Towarzystwa Rolniczego. Na terenie swoich majątków zakładał szkoły oraz finansował kursy dokształcające dla swoich pracowników. W jego powstałym w r. 1902 modernistycznym kamienno-ceglanym pałacu (projektu Tadeusza Stryeńskiego) w Łuczanowicach bywali przedstawiciele świata artystycznego i inteligencji, m.in. historyk sztuki Marian Sokołowski, konserwator zabytków Stanisław Tomkowicz, dramaturg Ludwik Hieronim Morstin i malarze – Leon Wyczółkowski oraz Wojciech Kossak. 1 czerwca 1912 r. został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki.

A. Bogunia-Paczyński, *Samochodowcy, wyścigowcy, automobilerzy albo diabły i diablíce w Daimlerowskich landach. Początki zrzeszonego automobilizmu w Krakowie (1908-1914)*, Kraków 1998; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; S. Łoś, *Szkice do portretu ziemian polskich XX wieku*, Warszawa 2005; A. Mycielski, *Chwile czasu minionego*, oprac. E. Mycielska-Dowgiałło, M. Mycielski, Warszawa 2012; T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, t. I, Warszawa 1997; Szematyzmy galicyjskie za lata 1891-1914 (wg indeksu); ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11, k. 124.

AB

Klaudiusz Dębicki (zm. 30 XI 1921 r. w Krakowie), urzędnik kolei galicyjskich w Drohobyczu i Muszynie, inspektor kolejowy oraz naczelnik stacji w Podgórzu, radca stanu. W latach 1908-1914 był członkiem krakowskiej Rady Miejskiej – wchodził w skład jej sekcji ekonomicznej oraz komisji: archiwalnej, plantacyjnej, inwestycyjnej tramwajowej, drożyznianej i aprowizacyjnej. W r. 1908 był zatrudniony w Urzędzie Okręgowego Pośrednictwa Pracy. Angażował się w sprawę postawienia pomnika Tadeusza Kościuszki w r. 1910. Jako kwestor krakowskiej Rady Miejskiej w 1911 r. został powołany na przewodniczącego wydziału Kasy Oszczędności Miasta Karkowa. Był członkiem, a od

r. 1911 – prezesem założonej w 1908 r. w Krakowie „Straży Polskiej” i wydawcą jej organu. Przez pewien czas pracował także w inspekcji ruchu na stacji Drohobycze. Był współpracownikiem „Poradnika Językowego”. W r. 1909 został prezesem Krakowskiego Towarzystwa Esperantystów. Był członkiem krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych. Ożenił się z Anną z Dexlerów (1857-1941). Był również członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, od r. 1912 znalazł się w składzie subkomitetu ds. naprawy uszkodzeń Kopca.

C. Brzoza, *op. cit.*; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; M. Jakubek, *Prasa krakowska. 1795-1918. Bibliografia*, Kraków 2004; J. Myśliński, *Studia nad polską prasą społeczno-polityczną w zachodniej Galicji: 1905-1914*, Warszawa 1970; O. Bujwid, *Osamotnienie. Pamiętniki z lat 1932-1942*, oprac. D. Jarosińska, T. Jarosiński, Kraków 1990; „Dziennik Polski” 1888, nr 5, s. 2; „Dziennik Rozporządzeń Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1908, R. 29, L. 9, s. 116, 132-133; 1909, R. 30, L. 4, s. 30; 1910, R. 31, L. 9, s. 195; „Esperantysta Polski” 1909, R. 4, nr 9-10, okładka; Szematyzmy galicyjskie za rok 1876 (wg indeksu); „Sprawozdanie Dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie z Czynności w r. 1879/80”, Kraków 1880, s. 35; *Stefana Mikulskiego Wielka Księga Adresowa Stoł. Król. Miasta Krakowa i Król. Woln. Miasta Podgórze*, 1908, R. 4, s. 31.

AB

Antoni Wodzicki h. Leliwa (ur. 2 IX 1848 r. w Zakrzewiu – zm. 23 II 1918 r. w Krakowie), ziemianin, radny miejski, poseł na Sejm Krajowy we Lwowie. W latach 1867-1869 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Syn Henryka (1813-1884), ziemianina, i Teresy z Sułkowskich, a wnuk Józefa Wodzickiego (zob.). Właściciel Kościelca pod Chrzanowem i dóbr wielkoporębskich. Podporucznik 1 galicyjskiego Pułku Ułanów. Konserwatywny polityk związany z krakowskimi „stańczykami”. 27 sierpnia 1880 r. mianowano go szambelanem, a 1 sierpnia 1901 r. – tajnym radcą. Od r. 1882 członek, w r. 1885 – zastępca prezesa, a w latach 1891-1913 – prezes Rady Powiatowej w Chrzanowie. Delegat Galicyjskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w latach 1883-1890. Członek komitetu (w latach 1885-1893) i wiceprezes (w latach 1897-1902) Towarzystwa Rolniczego w Krakowie. W latach 1892-1908 członek Rady Nadzorczej Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń w Krakowie. Z ramienia Wydziału Krajowego przewodniczący komitetu przygotowującego uroczystość złożenia zwłok Adam Mickiewicza na Wawelu w r. 1890. Członek Rady Miejskiej Krakowa w latach 1891-1918. 3 lipca 1889 r. wybrany na posła do Sejmu Krajowego we Lwowie; zrezygnował z mandatu w r. 1892. W r. 1893 kandydat na prezydenta miasta Krakowa (bez powodzenia). W latach 1895-1901 ponownie zasiadał w Sejmie Krajowym we Lwowie, wybrany w IV kurii w okręgu wyborczym nr 65 (Limanowa). Członek do Koła Polskiego. Trzykrotnie wybierany na posła z kurii wielkiej własności (okręg wyborczy

nr 1 Kraków – Chrzanów) do Rady Państwa w Wiedniu (dwie kadencje: 1885-1897 i po raz trzeci w r. 1901). 1 grudnia 1905 r. mianowany dożywotnim członkiem austriackiej Izby Panów. W r. 1907 członek delegacji wspólnych. Zwoleńnik neoslawizmu. W latach 1902-1912 prezes Towarzystwa Tatrzańskiego, a w r. 1908 prezes Krajowego Związku Turystycznego. Działacz społeczny. Od r. 1910 członek zarządu krakowskiego klubu piłkarskiego Cracovia i jej pierwszy sponsor. Honorowy obywatel Chrzanowa, a w latach 1911-1912 – honorowy prezes Towarzystwa Prywatnego Gimnazjum Realnego w tym mieście. Należał do Stronnictwa Prawicy Narodowej, wchodząc w r. 1907 w skład jego wydziału. Członek Komitetu Kopca Kościuszki. Odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą (1898) i Krzyżem Wielkim (1910) Orderu Franciszka Józefa.

J. Buszko, *Polacy w parlamencie wiedeńskim...*; J. Buszko, *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji: 1905-1914*, Warszawa 1956, s. 78; J. Dunin-Borkowski, *Almanach błękitny. Genealogia żyjących rodów polskich*, Lwów 1908, s. 991-992; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 128; S. Grodziski, *op. cit.*; M. Lewan, *Zarys dziejów turystyki w Polsce*, Kraków 2004, s. 31; W. Łazuga, *Michał Bobrzyński: myśl historyczna a działalność polityczna*, Warszawa 1982; S. Rudnicki, *Działalność polityczna polskich konserwatystów 1918-1926*, Wrocław 1981, s. 22-24; W. Suleja, *Orientacja austro-polska w latach I wojny światowej (do aktu 5 listopada 1916 roku)*, Wrocław 1992; L. Biliński, *Wspomnienia i dokumenty*, t. I: 1846-1914, Warszawa 1924; „Czas” 1918, nr 91, s. 3; nr 93, s. 3; A. Kleczkowski, *Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu w dniu 4 lipca 1890. Książka pamiątkowa z 22 ilustracjami*, Kraków 1890, s. 12, 65.

AB

Fryderyk Zoll jun. (ur. 1 II 1865 r. w Krakowie – zm. 23 III 1948 r. w Krakowie), prawnik, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Syn Fryderyka Zolla sen. (zob.), profesora prawa, i Heleny Seeling-Saulenfels. W latach 1883-1887 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie uzyskał stopień doktora. Po studiach pracował w Prokuraturii Skarbu w Wiedniu. Następnie pogłębiał wiedzę prawniczą na uniwersytetach w Lipsku, Berlinie, Halle i Getyndze. W latach 1890-1895 pracował jako urzędnik Ministerstwa Handlu w Wiedniu. W r. 1895 habilitował się na Uniwersytecie Wiedeńskim, gdzie został docentem w Katedrze Prawa Cywilnego Austriackiego. W r. 1897 powrócił do kraju i związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie objął Katedrę Prawa Cywilnego (od 1899 r. – I Katedrę Prawa Cywilnego). W r. 1898 został mianowany prof. nadzw., a w r. 1900 prof. zwyczajnym. Trzykrotnie pełnił funkcję dziekana Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (w latach 1907/1908, 1925/1926, 1933/1934), a także prorektora (w r. akademickim 1913/1914) i rektora (w r. akademickim 1912/1913). Był specjalistą w zakresie prawa rzeczowego i autorskiego (*Polska ustawa o prawie autorskim*,

Warszawa 1926), prawa patentowego, wzorów i znaków towarowych (*Ustawa o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych*, Warszawa 1928) oraz zwalczania nieuczciwej konkurencji, a także międzynarodowego prawa prywatnego (*Międzynarodowe i międzydzielnicowe prawo prywatne w zarysie*, Warszawa 1937). W latach 1913-1918 współpracował z wiedeńskim Ministerstwem Sprawiedliwości w pracach Komisji dla Reformy Prawa Międzynarodowego Prywatnego. Jako pierwszy w prawie polskim określił pojęciowo przedmiot prawa autorskiego, podkreślając znaczenie twórczości oryginalnej i osobistej oraz wyróżniając prawo niematerialne majątkowe i osobiste autora. Autor trzypięciowej syntezy *Prawo prywatne austriackie* (t. I-III, 1899-1910). Zajmował się regulacjami prawnymi odnoszącymi się do przystąpienia Austrii do międzynarodowych konwencji o ochronie literatury i sztuki narodowej. W czasie I wojny światowej od 1 lipca 1915 do 10 lipca 1916 r. pełnił urząd wiceprezydenta Krakowa. W latach 1914-1916 był wiceprzewodniczącym Rady Szkolnej Krajowej. W niepodległej Polsce wszedł w skład powołanej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej Polskiej. Od r. 1914 był członkiem korespondentem, a od r. 1928 – członkiem czynnym Akademii Umiejętności (Polskiej Akademii Umiejętności) w Krakowie, która powstała z przekształcenia Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Od r. 1899 był również członkiem, a w latach 1946-1948 – przewodniczącym komisji prawniczej Akademii Umiejętności. Był delegatem Akademii ds. Domu Polskiego w Wiedniu w latach 1931-1939. Od r. 1921 działał jako członek rzeczywisty, a od r. 1929 jako członek zwyczajny Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a także członek honorowy Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz Niemieckiej Akademii Prawa. W r. 1935 przeszedł na emeryturę, jednak nadal prowadził wykłady na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wspólnie z Janem Wasilkowskim wydał *Encyklopedię podręczną prawa prywatnego* (Warszawa 1935-1938, t. I-VII). Był uczestnikiem Międzynarodowych Konferencji Prawniczych. Zasłynął jako współtwórca wielu ustaw prawnych, w tym tzw. lex Zoll z r. 1923 – ustawy dotyczącej zasad przeliczania zobowiązań pieniężnych w czasie inflacji. Po wybuchu II wojny światowej, 6 listopada 1939 r., wraz z innymi profesorami został aresztowany w ramach Sonderaktion Krakau. W czasie II wojny światowej angażował się w tajne nauczanie. Był doktorem honoris causa Uniwersytetu Wileńskiego, Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1937) i Uniwersytetu Jagiellońskiego (1948). Został odznaczony austrowęgierskim Krzyżem Komandorskim Orderu Franciszka Józefa i Krzyżem Kawalerskim Orderu Korony Żelaznej oraz Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (1925) i Złotym Krzyżem Zasługi (1936). Był członkiem Komitetu Kopca Kościuszki.

Biogramy uczonych polskich: materiały o życiu i działalności członków AU [Akademii Umiejętności] w Krakowie, TNW [Towarzystwa Naukowego Warszawskiego], PAU [Polskiej Akademii Umiejętności], PAN, cz. 1: Nauki społeczne, z. 3: P-Z, red. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1985; J. Dybiec, Polska Akademia Umiejętności 1872-1952, Kraków 1993; Encyklopedia Krakowa..., s. 513-514; K. Grodziska-Ożóg, Cmentarz Rakowicki w Krakowie (1803-1939), Kraków 1987; Czy wiesz, kto to jest?..., s. 849; E.H. Nieciowa, op. cit., s. 136; K. Pol, op. cit., s. 667-686; Uczni polscy XIX-XX stulecia, t. IV: S-Ż, oprac. A. Śródka, Warszawa 1998, s. 617-619; P.M. Żukowski, Misja profesora Fryderyka Zoll (młodsze) do Niemiec w 1935 r., „Przegląd Zachodni” 2004, z. 1, s. 187-192.

AB

Od 1918

Jan Kanty Federowicz (ur. 6 VIII 1858 r. w Krakowie – zm. 13 VII 1924 r. w Krakowie), kupiec, działacz polityczny i samorządowy, prezydent Krakowa. Studiował w Akademii Handlowej w Pradze. Praktyki kupieckie odbywał w Bordeaux, Warszawie i Bremie. Od r. 1882 prowadził rodzinne przedsiębiorstwo handlu winami i towarami kolonialnymi. Początkowo związał się z konserwatystami galicyjskimi, w 1907 r. przeszedł na pozycje liberalno-demokratyczne. Od r. 1896 był radnym w Radzie Miasta Krakowa, gdzie przez 28 lat referował sprawy budżetu gminy. W 1914 r. pracował w Naczelnym Komitecie Narodowym. 7 listopada 1915 r. wygłosił w Radzie patriotyczne przemówienie, oświadczając, że władze miasta Krakowa działają na rzecz państwa polskiego. W latach 1901-1914 był posłem do Sejmu galicyjskiego. Od r. 1916 był wiceprezydentem Krakowa, a po śmierci Juliusza Lea 6 sierpnia 1918 r. został prezydentem, urząd sprawował do śmierci. Czas jego wiceprezydentury i prezydentury przypadł na trudne lata wielkiej wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej. Główne cele, jakie sobie stawiał, to aprowizacja miasta, opieka społeczna i demokratyzacja. W 1919 r. został posłem do Sejmu Ustawodawczego, kierował Klubem Pracy Konstytucyjnej. Od 1 lipca 1920 r. był członkiem Rady Obrony Państwa. 2 V 1923 r. został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Ponadto miał udział w utworzeniu Szkoły Handlowej w Krakowie. Od 1913 r. był prezydentem Krakowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej. Był też prezesem Towarzystwa Strzeleckiego i udzielał się w Towarzystwie Turystycznym. W 1918 r. prezydent Federowicz z urzędu wszedł do Komitetu Konserwacji Pomnika (Kopca) Kościuszki i był jego wiceprezesem.

Encyklopedia Krakowa...; Poczest sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa...

MR

Karol Rolle (zob. Poczet prezesów)

Bohdan Hilary Józef Treter (ur. 13 VII 1886 r. w Krakowie – zm. 12 XI 1945 r. w Krakowie), architekt, konserwator zabytków. Był synem Władysława (1844-1916), starszego zarządcy poczty w Krakowie, i Wandy Bogusławy Wyrobisz (1850-1908), nauczycielki. W latach 1906-1912 oraz 1914-1918 studiował malarstwo w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, m.in. pod kierunkiem Leona Wyczółkowskiego, Józefa Mehoffera, Konstantego Laszczki i Wojciecha Weissa. W r. 1910 otrzymał potwierdzenie szlachectwa. Był jednym z założycieli zawiązanego w r. 1910 Stowarzyszenia „Kilim” w Zakopanem i jednym z głównych projektantów kilimów w Polsce. Był twórcą monumentalnego kilimu *Herbowy* z godłami Polski i cechów rzemieślniczych do sali posiedzeń krakowskiego magistratu. Został nagrodzony m.in. Grand Prix za kilimy na Międzynarodowej Wystawie Sztuki Dekoracyjnej i Wzornictwa w Paryżu. W czasie I wojny światowej w latach 1916-1917 studiował grafikę w Akademii Sztuk Pięknych. Od 15 stycznia do 15 września 1917 r. był pracownikiem biura Komitetu Obywatelskiego Odbudowy Wsi i Miast w Krakowie, a od 15 września 1917 do 15 marca 1918 r. – urzędnikiem filii Wydziału Krajowego. W latach 1918-1919 pracował jako technik budowlany w biurze Kierownictwa Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu. W latach 1919-1924 studiował architekturę pod kierunkiem Józefa Gałęzowskiego w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, a dyplom na Politechnice Lwowskiej otrzymał w r. 1930. W latach 1923-1930 był starszym asystentem i wykładowcą historii architektury na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Był zdobywcą równorzędnej pierwszej nagrody w konkursie na projekt gmachu Muzeum Narodowego w Warszawie (opracował go wspólnie z Andrzejem Tichym). Projektował łańcuchy dla rektora i dziekanów Wydziału Hutniczego i Wydziału Górniczego Akademii Górniczej w Krakowie (obecnie rektorski – odtworzony). W latach 1930-1931 wykładał jako profesor brył i płaszczyzn w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Był jednym z najwybitniejszych przedstawicieli służb konserwatorskich II Rzeczypospolitej Polskiej. Od r. 1930 działał w Komisji Konserwatorsko-Architektonicznej w Krakowie, a w latach 1931-1937 i 1938-1939 oraz 1945 pełnił urząd wojewódzkiego konserwatora zabytków w Krakowie. Doprowadził m.in. do wpisania na listę zabytków krakowskich dzielnic: Stare Miasto, Stradom i Kazimierz oraz Wawelu z otoczeniem, a 20 października 1936 r. także Kopca Kościuszki jako „wzniesionego przez naród polski w okresie niewoli Ojczyzny [...] jako wyraz uczuć patriotycznych i kultury społeczeństwa”. Był inicjatorem powstałego dla Biura Planu Regionalnego Okręgu

Krakowskiego „Projektu przepisów miejscowych dla Lanckorony” autorstwa Henryka Jasieńskiego, wzorcowego dla ochrony zabudowy małomiasteczkowej województwa krakowskiego. Był członkiem Związku Architektów Województwa Krakowskiego, a po jego przekształceniu w r. 1934 – krakowskiego oddziału Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP). Był sekretarzem powołanej wówczas przy wojewodzie krakowskim Komisji Planowania Regionalnego Podhala i Beskidów Zachodnich. Był także członkiem Komisji Regionalnego Planu Zabudowania Okręgu Krakowskiego i zajmował stanowisko radcy w Zarządzie Centralnym Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Juror I i II Salonu Związku Polskich Artystów Plastyków w Krakowie w latach 1938-1939. Po wybuchu II wojny światowej od 3 września 1939 r. eskortował Wisłą arrasy wawelskie do Kazimierza Dolnego, a następnie do Bukaresztu, gdzie 27 września r. zdeponował je w ambasadzie RP. W czasie wojny pracował jako projektant w biurze budowlano-projektowym Meyera. Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej od 5 do 21 lipca 1945 r. był zatrudniony jako naczelnik Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego. Od r. akademickiego 1945/1946 wykładał jako prof. konserwacji na Wydziale Architektury krakowskiej Akademii Górniczej. Był członkiem Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego na Wawelu i Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Projektował głównie wille w okolicach Krakowa (w Krzeszowicach, Mydlnikach), w Lanckoronie i Zakopanem, a także kościoły (w Trzebuni i Węglówce). Zasłynął jako architekt wnętrz i twórca sztuki użytkowej inspirowanej lokalnym folklorem. Był autorem publikacji *Wspomnienia z podróży z arrasami wawelskimi z Krakowa do Bukaresztu w 1939 r.* („Ochrona Zabytków” 1960, nr 1/2) oraz *Dziennika z Bukaresztu. Korespondencja 1939-1940* (oprac. K. Treterowa, Kraków 1980). Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim. Był członkiem Komitetu Kopca Kościuszki.

A. Białkiewicz, *Przyczynek do biografii Bogdana Tretera*, „Ochrona Zabytków” 1985, nr 38/1 (148), s. 17-28; M. Getka-Kenig, *Bogdan Treter*, [w:] PSB [w druku]; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 139; K. Treterowa, *Kraków jego miasto. Życie i praca Bogdana Tretera*, Kraków 1949.

AB

Andrzej Michał Karol Klęczek (Klęczek) (ur. 17 XI 1871 r. w Głogowie – zm. 16 XII 1961 r. w Krakowie), inżynier. Był synem Michała, rzemieślnika, i Tekli z Łabudzkich. W r. 1897 otrzymał dyplom inżyniera na Politechnice Lwowskiej, gdzie pod koniec studiów był asystentem przy Katedrze Robót Wodnych prof. Józefa Rychtera. W tym czasie wykonał trasowanie kolei Tar-

nopol–Zaleszczyki. W latach 1897-1904 pod kierunkiem Romana Ingardena prowadził budowę wodociągu w Krakowie. Od 1901 do 1903 r. był wykładowcą miernictwa, budownictwa drogowego i wodnego oraz budowy mostów w Wyższej Szkole Przemysłowej w Krakowie. Był autorem projektu i budowniczym stacji wodnej dla gazowni i elektrowni miejskiej w Krakowie w latach 1901-1905. Pod kierunkiem inż. Tadeusza Sikorskiego pracował w latach 1904-1906 nad zabezpieczaniem Krakowa przed powodzią, kanalizacją Wisły oraz budową portu krakowskiego. Przyczynił się do rozbudowy i zagospodarowania urbanistycznego miasta po przyłączeniu gmin podmiejskich. Na V Zjeździe Techników Polskich we Lwowie wygłosił referat pt. *Rozszerzenie Krakowa (Pamiętnik V Zjazdu Techników Polskich we Lwowie, Lwów 1911)*. Był uczestnikiem Zjazdów Lekarzy i Przyrodników Polskich. W 1907 r. został nagrodzony przez komitet przyrodniczo-lekarski i higieniczny dyplomem uznania za uregulowanie działania zlewni miejskiej na X Zjeździe we Lwowie. Od r. 1909 pracował jako naczelnik Wydziału Budownictwa, a od r. 1911 jako starszy radca budownictwa w krakowskim Zarządzie Miejskim. W czasie I wojny światowej od r. 1915 pełnił funkcję sekretarza krakowskiego Komitetu Odbudowy Kraju. Od r. 1917 był członkiem i sekretarzem Rady Przybocznej b. Namiestnictwa w centrali dla odbudowy Galicji. Był autorem broszury pt. *Komitet Obywatelski a sprawa odbudowy kraju* (Kraków 1916). Po wojnie kontynuował pracę jako kierownik Wydziału Budownictwa w Zarządzie Miejskim, w którym tuż przed przejściem na emeryturę w 1934 r. został awansowany na dyrektora budownictwa miejskiego. Był autorem artykułów na temat krakowskich inwestycji i projektów budowlanych publikowanych w pismach fachowych, m.in. w „Czasopiśmie Krakowskiego Towarzystwa Technicznego” oraz „Architekcie”. 28 maja 1918 r. został powołany na członka Komitetu Kopca Kościuszki, a na posiedzeniu 27 kwietnia 1932 r. – do komisji konserwacyjnej mającej zbadać stan Kopca i oszacować koszty remontu, a także do komisji ds. opracowania płatnych wstępów na wzgórze. Był współtwórcą projektu z r. 1934 dotyczącego doprowadzenia wodociągów do Kopca i połączenia ich ze zbiornikiem wojskowym. Został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1931). Pochowano go w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 138; J. Samujłło, *Kłeczek Andrzej Michał*, [w:] PSB, t. XIII, Wrocław 1967-1968, s. 42; *Słownik biograficzny techników polskich*, t. III, s. 193-194; *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919-1967*, oprac. J. Sulima-Samujłło et al., Kraków 1970.

Henryk Wilhelm Daskoczyński właśc. Daskocil (ur. 18 lub 20 II 1894 r. w Krakowie – zm. 23 VI 1967 r. w Krakowie), oficer WP. Od r. 1914 służył w oddziale telefonicznym Komendy Legionów Polskich. Awansowany 1 kwietnia 1919 r. na chorążego łączności, uczestniczył w walkach 4 pp Legionów Polskich na Lubelszczyźnie i Wołyniu. Po kryzysie przysięgowym w lipcu 1917 r. dowodził plutonem w kompanii telefonicznej dowództwa korpusu. Od listopada 1918 r. służył w Wojsku Polskim (zweryfikowany jako kapitan łączności 1 czerwca 1919 r.). Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. 1 listopada 1931 r. awansował na podpułkownika łączności, a w sierpniu 1938 r. został naczelnym dyrektorem poczty polowej. Po wybuchu II wojny światowej przeszedł 18 września 1939 r. do Rumunii, gdzie został internowany. Po uwolnieniu służył w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. Po wojnie przebywał w Wielkiej Brytanii. 28 maja 1918 r. został powołany w skład członków Komitetu Kopca Kościuszki. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych (trzykrotnie) oraz Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914-1917. Słownik biograficzny*, t. I: A-F, Warszawa 2005, s. 232; Henryk Daskoczyński, [on-line:] <https://www.zck-krakow.pl/locator>.

AB

Od 1922

Henryk Franciszek Ksawery Dudek (ur. 8 VII 1878 r. w Rohatynie – zm. 17 VII 1954 r. w Krakowie), inżynier, urzędnik. Był synem Jana i Eleonory z Kowalskich. Ukończył studia inżynierskie na Politechnice Lwowskiej. Po studiach odbył podróże do Czech, Niemiec, Włoch i Francji. W latach 1906-1914 pracował jako inżynier Biura Melioracyjnego Wydziału Krajowego, równocześnie kierując pracami melioracyjnymi w powiecie tarnobrzesckim i w Skawinie w latach 1906-1913. Był współpracownikiem „Czasopisma Technicznego”. W r. 1910 został wybrany na zastępcę posła z okręgu nr 45 do Izby Deputowanych Rady Państwa w Wiedniu. W czasie I wojny światowej powołano go do armii w stopniu porucznika; służył przy budowie dróg na terenach serbskich, czarnogórskich i albańskich. W niepodległej Polsce awansował w Wojsku Polskim do stopnia por. rezerwy artylerii ze starszeństwem 1 czerwca 1919 roku. W latach 1923-1924 został przydzielony jako oficer rezerwowy do 21 pułku artylerii polowej w Krakowie, a w r. 1934 jako porucznik rezerwy do Oficerskiej Kadry Okręgowej nr V. Z początkiem kwietnia 1919 r. mianowano go delegatem Ministerstwa Robót Publicznych przy Generalnym Delegacie Rządu

dla Galicji. Jako dyrektor stał na czele Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Krakowie. W 1920 r. był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Robót Publicznych. Był także działaczem społecznym i samorządowym. Pełnił funkcję wiceprezesa Okręgowego Polskiego Związku Zachodniego w Krakowie oraz prezesa Związku Inżynierów Budownictwa Województwa Krakowskiego przy Towarzystwie Technicznym. Był autorem ogłoszonych w r. 1928 broszur pt. *Sprawa regulacji rzek, zabudowań górskich potoków i publicznych melioracji w województwie krakowskim* oraz *Potrzeby finansowe gospodarki drogowej i projekty ich rozwiązania*. Publikował także w „Ilustrowanym Kurierze Codziennym”, „Głosie Narodu” i „Czasie”. Współtworzył projekt z r. 1934, który miał na celu doprowadzenie wodociągów do Kopca i połączenia ich ze zbiornikiem wojskowym. Został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1923) oraz Złotym Krzyżem Zasługi. Był członkiem, a od 20 maja 1936 r. także drugim wiceprezesem Komitetu Kopca Kościuszki.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 138; *Czy wiesz, kto to jest?*...; „Rocznik oficerski 1923”; „Rocznik oficerski 1924”; Szematyzmy galicyjskie za lata 1906-1914 (wg indeksu); W. Witos, *Moje wspomnienia*, cz. 2, oprac. E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1988; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

AB

Klemens Bąkowski (ur. 23 XI 1860 r. w Krakowie – zm. 22 VIII 1938 r. w Krakowie), prawnik, adwokat, literat, krakowianista, członek założyciel i dobroczyńca Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

W r. 1879 zdał maturę w Gimnazjum św. Anny w Krakowie. W latach 1879-1883 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim. Należał do chóru akademickiego i Stowarzyszenia „Czytelnia Akademicka” w Krakowie. Podczas studiów pracował jako aplikant w Archiwum Akt Grodzkich i Ziemskich, którego kierownikiem był prof. Michał Bobrzyński. Po obronieniu doktoratu w 1885 r. pracował w kancelarii prawnej Karola Pieniążka w Krzeszowicach, gdzie w latach 1891-1906 prowadził kancelarię adwokacką. W latach 1902-1907 zasiadał w Radzie Miasta Krakowa, a od r. 1907 był radcą prawnym krakowskiej gminy miejskiej. W r. 1896 współzakładał Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. W latach 1897-1913 był sekretarzem TMHiZK, a od 1916 r. – członkiem honorowym. Jako członek komisji szopki krakowskiej i komisji lajkonika przyczynił się do odtworzenia tego zwyczaju w mieście. W sierpniu 1914 r. był członkiem Komitetu Obywatelskiego Polskiego Skarbu Wojskowego.

Od 28 maja 1918 r. należał do Komitetu Kopca Kościuszki, w którym 8 czerwca 1919 r. został powołany na sekretarza. Był jednym z najaktywniejszych członków Komitetu. Jako sekretarz, wraz z prezesem, dr. Franciszkiem

Paszkowskim, 1 lipca 1924 r. podpisał *Układ w przedmiocie uregulowania stosunków prawnych Pomnika [Mogiły] Tadeusza Kościuszki zawarty [...] między Dowództwem Okręgu Korpusu V w Krakowie, działającym w imieniu Rządu, względnie Skarbu Państwa Polskiego, na zasadzie upoważnienia Ministerstwa Spraw Wojskowych z dn. 1 lutego 1923 roku [...] a Komitetem Pomnika [Mogiły] Tadeusza Kościuszki, na zasadzie Uchwały tegoż Komitetu z dnia 28 lipca 1923 roku*. Protokołował posiedzenia i często referował sprawy finansowe Komitetu. 13 listopada 1926 r., gdy prezesurę obejmował Stefan Skrzyński, wraz z Karolem Rollem został wiceprezesem. Wchodził w skład ustanowionego 12 lutego 1926 r. komitetu ds. umieszczenia w Mogile ziemi amerykańskiej z pól bitewnych Yorktown w 150. rocznicę Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych oraz ziemi z Saratogi, a także opracowania napisu na pamiątkowej tabliczce. 27 listopada 1929 r. prezydent Ignacy Mościcki odznaczył go Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zakupioną w r. 1912 kamienicę Krauzowską przy ul. św. Jana 12 przekazał TMHiZK.

Był wybitnym znawcą dziejów Krakowa. Publikował na ten temat artykuły m.in. w „Czasie”, „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”, „Kalendarzu Krakowskim”, „Nowej Reformie”, a także rozprawy w „Roczniku Krakowskim” oraz książki, z których warto wymienić następujące tytuły: *Historia Krakowa w zarysie* (Kraków 1898), *Podania i legendy krakowskie* (Kraków 1899), *Dzieje Wszechnicy Krakowskiej: od r. 1364 do 1400 i od r. 1400 do 1900* (Kraków 1900), *Dawne cechy krakowskie* (Kraków 1902), *Kościół św. Krzyża w Krakowie* (Kraków 1904), *Kronika krakowska 1796-1848*, cz. 1 (Kraków 1905), *Kronika krakowska 1796-1848*, cz. 2 (Kraków 1906), *Kronika krakowska 1796-1848*, cz. 3 (Kraków 1909), *Kronika Krakowa z lat 1918-1923* (Kraków 1925) i inne. Pod pseudonimem Cracoviensis współpracował także z „Kuriere Warszawskim” i „Polską Zbrojną”. W swoich pracach upowszechniał ideę ochrony zabytków. Pisał też powiastki, utwory komediowe i satyry na krakowskie środowisko. Rysował karykatury i malował akwarele. Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Raławickim.

W. Bieńkowski, *Klemens Bąkowski (1860-1938)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków...*, s. 45-56; J. Musiałek, *Rok 1914. Przyczynek do dziejów brygady Józefa Piłsudskiego*, Kraków 1915, s. 20; *Encyklopedia Krakowa...*; G. Lichończak-Nurek, *Dr Klemens Bąkowski (1860-1938). W 70. rocznicę śmierci*, RK 2008, t. LXXIV, s. 5-23; *Zbiór poetów polskich XIX w. Księga 5*, oprac. P. Hertz, Warszawa 1967.

Jan Skoryna (ur. 5 V 1888 r. w Andruszówce k. Żytomierza – zm. 11 VII 1961 r. w Meksyku), pułkownik saperów Wojska Polskiego, kawaler Krzyża Srebrnego Orderu Wojennego Virtuti Militari za postawę w wojnie z bolszewikami w 1920 r. i wielu wysokich odznaczeń polskich i zagranicznych. Był absolwentem Korpusu Kadetów w Kijowie, a w 1908 r. uczęszczał do Aleksandrowskiej Szkoły Wojskowej w Moskwie. Od 1909 do 1910 r. był dowódcą kompanii saperów. Od 1910 do 1913 r. pracował jako wykładowca w Oficerskiej Szkole Saperów. W I wojnie światowej do r. 1917 walczył jako oficer w armii rosyjskiej. Od 1914 do 1915 r. był naczelnikiem kompanii reflektorów. Był również instruktorem budownictwa umocnień polowych 5 Dywizji Piechoty. W latach 1915-1917 dowodził kompanią drogowo-mostową w 3 pułku inżynieryjnym, z którym brał udział w walkach z Niemcami i Austrią. W 1917 r. wstąpił do I Korpusu Polskiego gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego. W tym samym roku został mianowany kapitanem. W 1918 r. został dowódcą 1 pułku inżynieryjnego. Brał udział w walkach o odbicie twierdzy bobrujskiej. Po jej zajęciu został tam naczelnym inżynierem.

25 listopada 1918 r. został przyjęty do odrodzonego Wojska Polskiego, z zatwierdzeniem posiadanego stopnia podpułkownika, i przydzielony do 1 pułku inżynieryjnego w Warszawie. Podczas powstania wielkopolskiego wyznaczono go na stanowisko inspektora technicznego formacji wielkopolskich, gdzie sformował batalion saperów w Poznaniu. Od marca 1920 do 1921 r. był zastępcą komisarza rządu Rzeczypospolitej Polskiej w Międzynarodowej Komisji do ustalenia granicy polsko-niemieckiej. 20 stycznia 1920 r. brał udział w przejściu od Niemców Bydgoszczy. W 1921 r. został dowódcą 1 pułku saperów. Następnie pełnił służbę w Wydziale Wojskowej Komisji Granicznej w Poznaniu. 3 maja 1922 r. został zweryfikowany w stopniu pułkownika.

13 lipca 1923 r. przydzielono go na stanowisko szefa Inżynierii i Saperów do Dowództwa Okręgu Korpusu nr V w Krakowie. Wtedy to – w imieniu Rządu Rzeczypospolitej Polskiej, względnie Skarbu Państwa – 1 lipca 1922 r. podpisał układ z Komitetem Pomnika (Mogiły) Kościuszki, na mocy którego Rząd zobowiązał się corocznie wstawiać do budżetu Ministerstwa Spraw Wojskowych pewną kwotę na cele konserwacji Kopca, a wojsko miało wspomagać Komitet w opiece konserwatorskiej nad Kopcem. Z tego tytułu został zaproszony w skład Komitetu, o czym powiadomiono go pismem od prezesa Paszkowskiego z 20 kwietnia tego roku, a pismem z 2 maja potwierdził gotowość udziału w opiece nad „Mogilą Naczelnika”. Od tego czasu brał udział w posiedzeniach Komitetu i czynnie się udzielał. Praca ta ustała 20 listopada 1924 r. z powodu służbowego przeniesienia go do Warszawy, gdzie został

komendantem Oficerskiej Szkoły Inżynierii w Warszawie. Deklarował jednak, iż w przyszłości postara się sprostać obowiązkom wynikającym z członkostwa w Komitecie, o ile pozwoli mu na to nawał pracy zawodowej.

W grudniu 1927 r. objął stanowisko w Departamencie Inżynierii Ministerstwa Spraw Wojskowych. W latach 1927-1929 był redaktorem naczelnym „Przeglądu techniczno-wojskowego”. Napisał wiele fachowych artykułów i podręcznik dla saperów. W 1928 r. z nominacji prezydenta Ignacego Mościckiego został prezesem Rady Administracyjnej Państwowych Zakładów Inżynierii i członkiem Rady Administracyjnej Państwowej Wytwórni Aparatów Telegraficznych i Telefonicznych. 27 kwietnia 1929 r. mianowano go dowódcą 2 Brygady Saperów w Warszawie, a następnie na dowódcę 1 Brygady Saperów. 31 sierpnia 1935 r. został przeniesiony w stan spoczynku. Zwierzchnicy w opiniach o nim podkreślali jego fachowość, pracowitość i dbałość o podwładnych.

W celu nawiązania stosunków handlowych i kulturalnych w czerwcu 1939 r. wyjechał do Meksyku jako przedstawiciel Rady Handlu Zagranicznego do Meksyku. Tam zastała go wojna. W tym czasie współdziałał z Polonią Meksykańską m.in. przy organizowaniu pomocy dla Polaków przybyłych do Meksyku z Syberii. W 1944 r. sfinansował wykonanie popiersia Ignacego Jana Paderewskiego. Po wojnie pozostał w Meksyku. Angażował się w działalność Związku Harcerstwa Polskiego w Meksyku i w wiele innych. W 1949 r. brał udział w organizacji uroczystości z okazji 100. rocznicy śmierci Fryderyka Chopina, podczas których wmurowano tablicę pamiątkową ku czci kompozytora w Audytorium Bolívara Uniwersytetu Narodowego w Meksyku. Spoczął na francuskim cmentarzu w mieście Meksyk.

Czy wiesz, kto to jest?..., s. 671; J.A. Radomski, *Skoryna Jan*, [w:] PSB, t. XXXVIII, Warszawa–Kraków 1998, s. 294-296; Akta KKK.

MR

Od 1926

Witold Tadeusz Ostrowski (ur. 15 VI 1875 r. w Berlinie – zm. 14 VIII 1942 r. w Krakowie), działacz społeczno-gospodarczy. Był synem Kazimierza, rzeźbiarza i Marty z Diamów. W czasie studiów prawniczych na Uniwersytecie we Lwowie działał w Stowarzyszeniu Bratniej Pomocy i Czytelni Akademickiej. Od r. 1898 pracował w administracji sądu obwodowego w Tarnopolu, a następnie w starostwie w Stanisławowie, równocześnie będąc sekretarzem miejscowego Towarzystwa Szkoły Ludowej. W r. 1906 został przeniesiony do Krakowa na stanowisko instruktora stowarzyszeń przemysłowych z ramienia Ministerstwa Handlu. Był również komisarzem powiatowym namiestnictwa

dla spraw przemysłowych. Angażował się w rozwój szkolnictwa przemysłowego w Galicji. Wchodził w skład komitetu wykonawczego Ligi Pomocy Przemysłowej we Lwowie. Jako członek Zarządu Głównego Towarzystwa Szkoły Ludowej od 1906 r., a od r. 1909 jako prezes jego koła w Krakowie przyczynił się do założenia wielu szkół i ochronek w Galicji Zachodniej, a także na Śląsku Cieszyńskim i Morawach. Był współautorem wydanego ze Stanisławem Batką *Podręcznika do odbywania egzaminów czeladniczych w przemysłach rękodzielniczych* (Kraków 1913). Wchodził w skład Wydziału Kasy Oszczędności Miasta Krakowa oraz rady Banku Oszczędnościowego w Krakowie. Politycznie związał się z Polskim Stronnictwem Demokratycznym, w którym był członkiem zarządu i wiceprezesem. Od r. 1914 był członkiem Rady Miejskiej Krakowa, do której wybrano go z pierwszego koła (inteligencji). Po wybuchu I wojny światowej został powołany do Departamentu Ogólnego Naczelnego Komitetu Narodowego. Uczestniczył w organizowaniu Legionów. Po utworzeniu Departamentu Opieki w r. 1916 organizował lokalne komitety pomocy dla legionistów, a następnie dla Polskiego Korpusu Posiłkowego. Jako delegat Krakowa uczestniczył w procesie legionistów w Marmaros-Sziget w czerwcu 1918 r. i starał się zorganizować pomoc dla więźniów. W październiku 1918 r. został zastępcą naczelnika Straży Obywatelskiej. Zasłynął jako współorganizator Krakowskiej Szkoły Inwalidów Wojennych i inicjator budowy pomnika poległych legionistów na cmentarzu Rakowickim. W niepodległej Polsce pracował jako inspektor stowarzyszeń przemysłowych. 1 maja 1926 r. awansował na naczelnika Wydziału Przemysłowego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. Od 18 marca 1925 do 2 czerwca 1926 r. był komisarzem rządowym dla Królewskiego Stołecznego Miasta Krakowa. 28 września 1926 r. został wybrany przez reaktywowaną Radę Miejską na wiceprezydenta Krakowa i pełnił ten urząd aż do przejścia na emeryturę w r. 1934. W latach 1927-1939 był prezesem Zarządu Głównego Towarzystwa Szkoły Ludowej. Był także członkiem Towarzystwa Muzeum Etnograficznego i komitetu dla założenia skansenu etnograficznego na terenie krakowskiego Lasku Wolskiego. 12 lutego 1926 r. został zaproszony do grona członków Komitetu Kopca Kościuszki. Był współpracownikiem i jednym ze współwłaścicieli ukazującej się do r. 1928 „Nowej Reformy”. Po wybuchu II wojny światowej wyjechał do Lwowa, skąd w lutym 1940 r. wrócił do Krakowa. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. Był odznaczony m.in. Krzyżem Legionów i Krzyżem Oficerskim Polonia Restituta.

E. Adamczyk, *op. cit.*; M. Zgórnjak, *Ostrowski Witold Tadeusz*, [w:] PSB, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 583-585; Schematyzmy galicyjskie za lata 1898-1914 (wg indeksu).

Józef Jakub Muczkowski (ur. 9 VIII 1860 r. w Krakowie – zm. 1 XII 1943 r. w Krakowie), dr praw, sędzia Sądu Okręgowego, współzałożyciel i wieloletni prezes TMHiZK, znawca historii Krakowa. Po maturze zdanej w 1887 r. w Gimnazjum św. Anny rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, które ukończył obroną doktoratu w 1883 roku. Po studiach pracował jako urzędnik w Wiedniu, następnie od 1885 r. w Krakowie, w ekspozyturze Prokuraturii Skarbowej, a od 1901 r. pełnił jednocześnie funkcje sądowe. W latach 1902-1909 oraz 1914-1931 był radnym miejskim Krakowa. Poza pracą zawodową zajmował się badaniem dziejów i sztuki Krakowa. Należał do grupy założycieli Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w 1896 roku. Od 1900 r. był wiceprezesem Towarzystwa, a od 1916 r. do śmierci – jego prezesem. W 1917 r. był członkiem Komitetu obchodów 100-lecia śmierci Kościuszki. 13 października pod obrazem Jana Matejki *Kościuszko pod Racławicami* w Muzeum Narodowym w Sukiennicach dokonał otwarcia wystawy Kościuszkowskiej, którą zorganizował. W latach 1923-1938 redagował „Rocznik Krakowski”, na którego łamach publikował swoje artykuły. Publikował też artykuły na temat dziejów Krakowa oraz ochrony i konserwacji jego zabytków, m.in. na łamach „Czasu”, „Przeglądu Powszechnego”, „Kalendarza krakowskiego” i „Krakowskiego Miesięcznika Literackiego”. Gdy Niemcy w 1939 r. rozwiązali Towarzystwo, członkowie jego Wydziału (Zarządu) spotykali się w mieszkaniu prezesa w Bronowicach Wielkich, dokąd został przesiedlony ze swojego mieszkania w mieście, do grudnia 1943 r., a więc dopóki żył. Ponadto był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Sztuki w Krakowie, a w latach 1927-1934 jego wiceprezesem. Był przyjacielem młodych uczonych i artystów. W 1931 r. Kazimierz Pochwański namalował jego portret (dziś w zbiorach TMHiZK). Jako wielki miłośnik Włoch przetłumaczył na język polski dzieło Jakuba Burckhardta *Kultura odrodzenia we Włoszech* (Kraków 1930) oraz Henryka Wölfflina *Sztukę klasyczną* (Kraków 1931). Udzielał się też w Komitecie Kopca Kościuszki – już w 1926 r. złożył wniosek, by pobierać opłaty wstępu, na co jednak wtedy się nie zdecydowano. Był odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1923), Komandorią Orderu Włoskiej Korony i Komandorią Węgierskiego Krzyża Zasługi.

W. Bieńkowski, *Józef Muczkowski (1860-1943)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków...*, s. 149-158.

MR

Wacław Krzyżanowski (ur. 22 I 1881 r. w Warszawie – zm. 12 III 1954 r. w Krakowie), architekt. Był synem Mikołaja i Teofili z Kamińskich. W latach 1899-1904 studiował budownictwo na Wydziale Architektury Szkoły Politech-

nicznej we Lwowie. Równocześnie od 15 lutego 1903 do 14 lutego 1904 r. pracował jako rysownik w biurze architektonicznym prof. Jana Lewińskiego, a od 15 października 1903 do 30 lipca 1904 r. – jako prywatny asystent przy Katedrze Budownictwa Utylitarnego Szkoły Politechnicznej. W r. 1905 dokształcał się jako architekt w École des Beaux-Arts i w École des Arts Décoratifs w Paryżu. W latach 1905-1907 odbył praktykę budowlaną u inż. Józefa Pakiesa w Krakowie, a następnie w Wiedniu u architekta Ignacego Sowińskiego, z którym zrealizował wiele projektów. Był członkiem redakcji czasopisma „Architekt”. W latach 1910-1912 był sekretarzem, a w latach 1912-1914 prezesem Koła Architektów w Krakowie. W czasie I wojny światowej uczestniczył w pracach Naczelnego Komitetu Narodowego w Wiedniu i Krakowie. Od lipca 1916 do maja 1918 r. pracował w Krakowie jako referent odbudowy szkół i kościołów w Centrali Krajowej dla Gospodarczej Odbudowy Galicji we Lwowie. Przeprowadził wówczas gruntowną renowację pałacu Krzysztofora. Od maja 1918 r. był kierownikiem krakowskiej ekspozytury budowlanej. Prowadził odbudowę powiatów: krakowskiego, podgórskiego i wielickiego. W październiku 1918 r. został kierownikiem ekspozytury Krajowego Urzędu Odbudowy, następnie inspektorem odbudowy kraju, a w grudniu 1920 r. – kierownikiem robót publicznych w Krakowie. Był członkiem Rady Odbudowy Polski. Prowadził także własne biuro architektoniczne. We wrześniu 1921 r. został profesorem architektury wnętrz i historii stylów w Państwowej Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie (późniejszy Państwowy Instytut Sztuk Plastycznych). Angażował się w działalność społeczną. W latach 1931-1936 był członkiem Rady Krajowej Young Men's Christian Association (YMCA). Od 1933 do 1934 r. wchodził w skład zarządu Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. Należał również do społecznego koła nauczycielskiego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Był członkiem Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP). Należał do krakowskiej loży masońskiej „Przesąd Zwyciężony”. W czasie II wojny światowej wykładał do r. 1943 architekturę wnętrz w powołanym przez władze niemieckie Instytucie Sztuk Plastycznych. Działal także w Radzie Głównej Opiekuńczej. Po wojnie ponownie pracował w Instytucie Sztuk Plastycznych oraz w dziele budowlanym Banku Polskiego w Krakowie. Był członkiem powojennego Stronnictwa Demokratycznego. Pisał artykuły z dziedziny architektury, konserwacji i ochrony zabytków, które publikowano w „Architekcie”, „Krytyce”, „Świecie” i „Sztuce Pięknej”. Był jednym z najwybitniejszych krakowskich architektów okresu międzywojennego. W swojej twórczości ewoluował od klasycznego modernizmu do konstruktywizmu i funkcjonalizmu. Był autorem projektów wielu krakowskich budynków

użyteczności publicznej. Zaprojektował gmachy Izby Skarbowej w Krakowie (1921-1925), Akademii Górniczo-Hutniczej (1922-1936) – wspólnie ze Sławomirem Odrzywolskim i z Marianem Heitzmanem, polskiej filii YMCA przy ul. Krowoderskiej 8 (1926), gmach Biblioteki Jagiellońskiej (1931-1939) oraz Banku Rolnego przy ul. Dunajewskiego 8 (1938 r.). Stworzył także Dom Popielów przy ul. Basztowej (1908) oraz Dom Pollerów przy ul. Szpitalnej (1909), a także monumentalny kościół parafialny pw. św. Stanisława Kostki na Dębnikach (1932-1938). Poza Krakowem zaprojektował m.in. kościoły w Chmielowie (1923-1926) i Brzezinach (1933) oraz przeprowadził odbudowę zabytków zniszczonego w wyniku pożaru zamku Tarnowskich w Dzikowie (1927). Ponadto był autorem licznych tablic pamiątkowych. 12 lutego 1926 r. został zaproszony do udziału w pracach Komitetu Kopca Kościuszki. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi w 1936 roku. Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim.

J. Lepiarczyk, *Krzyżanowski Wacław*, [w:] PSB, t. XV, Wrocław 1970, s. 621-623; *Słownik biograficzny techników polskich*, t. XI, red. J. Piłatowicz et al., Warszawa 2010, s. 73-74.

AB

Józef Żulawski (ur. 28 VII 1875 r. – zm. 12 VII 1943 r. w Krakowie), inżynier, inspektor budowlany, od r. 1910 urzędnik krakowskiego magistratu. Był synem Karola Franciszka Ksawerego (1845-1914), lekarza psychiatry, i Władysławy z Sikorskich (1847-1911). Należał do Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. W dwudziestoleciu międzywojennym był członkiem Komitetu Kopca Kościuszki. Wchodził w skład ustanowionego 12 lutego 1926 r. komitetu ds. umieszczenia „ziemi amerykańskiej” w Mogile i opracowania napisu na pamiątkowej tabliczce. Na posiedzeniu 27 kwietnia 1932 r. został powołany do komisji konserwacyjnej mającej zbadać stan Kopca i oszacować koszty remontu oraz komisji ds. opracowania płatnych wstępów na wzgórze. Był współtwórcą opracowanego w 1934 r. projektu prowadzenia wodociągów do Kopca i połączenia ich ze zbiornikiem wojskowym. Według sprawozdania Karola Rollego z 25 lipca 1945 r. „zawsze bardzo chętnie sprawujący opiekę nad Kopcem”. Pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Rakowickim.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 138; „Kalendarz Krakowski Józefa Czecha na rok 1913”, s. 95.

AB

Od 1931

Karol Estreicher – zob. Poczet prezesów

Tadeusz Polaczek-Kornecki (ur. 8 II 1885 r. w Krzeszowicach – zm. 2 VI 1942 r. w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu), inżynier mechanik, wybitny dyrektor krakowskiej miejskiej kolei elektrycznej, człowiek wielu talentów, cechujący się niebywałą aktywnością społeczną. Pochodził z rodziny nauczycielskiej o mocnych tradycjach patriotyczno-niepodległościowych. W r. 1896 ukończył koedukacyjną szkołę im. A. Mickiewicza w Krzeszowicach. Po maturze zdanej w III Gimnazjum im. króla Jana Sobieskiego w Krakowie w 1904 r. wstąpił na Wydział Budowy Maszyn Politechniki Lwowskiej. Specjalizował się w budowie maszyn trakcyjnych. W trakcie studiów odbył roczną służbę wojskową w marynarce wojennej, którą po uzyskaniu przeszkolenia odbywał w dziale maszynowym i elektrotechnicznym SMS „Sankt Georg”. W r. 1912 uzyskał dyplom inżyniera mechanika i od 15 lipca tegoż roku rozpoczął pracę przy wydobywaniu ropy naftowej w Borysławiu. W związku z napiętą sytuacją międzynarodową 1 grudnia 1912 r. został powołany do służby wojskowej, którą odbywał na krążowniku stacjonującym najpierw w Smyrnie, a potem w Stambule. 1 lipca 1913 r. podjął pracę na stanowisku szefa Pierwszego Galicyjskiego Przedsiębiorstwa Robót Asfaltowych Marii Wasilkowskiej w Krakowie, a 1 lipca 1914 r. objął posadę inżyniera krakowskiej Gazowni Miejskiej. Po wybuchu wojny ponownie powołano go do służby wojskowej na Adriatyku, jednak na skutek interwencji dyrekcji gazowni został wyreklamowany i powrócił do pracy 1 listopada 1914 roku. W czerwcu 1915 r. znów znalazł się we flocie austro-węgierskiej, w której służył do listopada 1918 roku. Powrócił do Krakowa na stanowisko starszego inżyniera Gazowni Miejskiej, jednak już niebawem podjął służbę jako porucznik marynarki w Dowództwie Przystani Kraków. Służbę tę zakończył w r. 1921 w stopniu kapitana. Wrócił do pracy w gazowni, równocześnie prowadząc rozpoczęte w 1919 r. wykłady na Krajowych Kursach Ceramicznych, a od 1922 r. także w krakowskiej Wyższej Szkole Przemysłowej. Z czasem w gazowni objął stanowisko szefa działu instalacyjnego, a następnie działu budowy i konserwacji sieci rur. Brał udział m.in. w intensywnej modernizacji gazowni, która miała miejsce w połowie lat dwudziestych. 1 lutego 1925 r. został powołany na stanowisko dyrektora Krakowskiej Spółki Tramwajowej. Był oddany swojej pracy zawodowej; pod jego kierunkiem rozbudowano linie tramwajowe oraz od 1927 r. wprowadzono do komunikacji miejskiej autobusy. W r. 1927 Polaczek zmienił nazwisko na Polaczek-Kornecki. W maju 1928 r. spółka została przekształcona w Krakowską

Miejską Kolej Elektryczną. W r. 1930 Krakowska Miejska Kolej Elektryczna otrzymała na II Międzynarodowej Wystawie Komunikacji i Turystyki w Poznaniu złoty medal za wykonanie we własnych warsztatach tramwajowego wagonu motorowego i autobusu, a dyrektor dostał dyplom zasługi. W II połowie lat 30. kontynuowano rozbudowę, modernizację i przebudowę sieci tramwajowej oraz zaplecza. Uzyskano w ten sposób znaczne zwiększenie zdolności przewozowej komunikacji miejskiej. Dyrektor nie był obojętny na sprawy socjalno-bytowe załogi, toteż w r. 1926 wszedł do zarządu nowo utworzonego Funduszu Emerytalnego Pracowników Tramwajowych, a kiedy wkrótce potem podjęto akcję podniesienia zdrowotności dzieci pracowników tramwajowych, w 1931 r. został inicjatorem powstania Towarzystwa Opieki nad Dziećmi Pracowników KMKE. Z ramienia dyrekcji pozostał także stałym członkiem zarządu tego towarzystwa, które posiadało dom kolonijny w Rabce oraz budynek półkolonii dziecięcych na Krzemionkach. W r. 1929 dyrekcja KMKE otworzyła również oddział badań psychotechnicznych dla pracowników. Obok pracy zawodowej Polaczek-Kornecki był czynny w około dwudziestu różnych stowarzyszeniach i organizacjach, także międzynarodowych. Był m.in. prezesem Krakowskiego Towarzystwa Technicznego, do którego należał od 1913 r., członkiem zarządów: Klubu Automobilowego, Aeroklubu Krakowskiego, Polskiego Białego Krzyża i Towarzystwa Strzeleckiego, w którym w latach 1937-1939 piastował godność Króla Kurkowego. Ponadto był członkiem zarządu głównego Towarzystwa Ochrony Młodzieży, prezesem Krakowskiego Towarzystwa Śpiewaczego „Echo”, wiceprezesem Klubu Społecznego i oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej, członkiem władz Krakowskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Był też członkiem zarządu i komisji rewizyjnej Związku Przedsiębiorstw Komunikacyjnych w Polsce. Uczestniczył w ogólnokrajowych zjazdach w sprawach komunikacji miejskiej (1927, 1932, 1938) oraz międzynarodowych kongresach tramwajowych w Barcelonie i Madrycie (1926), Berlinie i Monachium (1934) oraz Wiedniu (1937). Był członkiem Międzynarodowego Związku Przedsiębiorstw Tramwajowych, Kolei Dojazdowych i Transportu Samochodowego (UITP) i należał do komitetu organizacyjnego Kongresu Międzynarodowego tej organizacji, który odbył się w 1930 r. w Warszawie. Ponadto działał w Oddziale Krakowskim Stowarzyszenia Elektryków Polskich (SEP) i w Komisji Elektryczno-Elektryfikacyjnej przy Izbie Przemysłowo-Handlowej w Krakowie, był członkiem dożywotnim Kasy im. Józefa Mianowskiego, członkiem komitetu redakcyjnego czasopisma „Przegląd Gazowniczy” i współpracownikiem *Słownika technicznego polsko-niemieckiego i niemiecko-polskiego* pod redakcją Karolów Stadtmüllerów (sen. i jun.).

24 października 1931 r. został członkiem Komitetu Pomnika Tadeusza Kościuszki (Kopca Kościuszki). Dał się w nim poznać jako „nader gorliwy Komitetu pracownik”. Przewodniczył komisji konserwatorskiej, a następnie został skarbnikiem i nadzorował finanse. Gdy uchwałą z 27 kwietnia 1932 r. od 1 maja wprowadzono „drobne opłaty wstępu” na Kopiec w wysokości 5 gr dla młodzieży, 10 gr dla starszych, wycieczki powyżej 20 osób miały natomiast płacić połowę wstępu, a później 2 złote, „co przynosiło dość znaczną kwotę na pokrycie robót porządkowych i konserwacyjnych”. Powstał „osobny podkomitet z WP dyrektorem Inż. T. Polaczek-Korneckim na czele, który zarazem ponosił ciężar zawiadywania tym dochodem i wydatkami”. Dzieci i żołnierze mieli wstęp wolny.

Opublikował m.in. *Zarys monografii komunikacji wewnętrznej miasta Krakowa* (1930), *Trzydziestolecie tramwaju elektrycznego w Krakowie 1901-1931* ([w:] „Sprawozdanie Spółki Akcyjnej Krakowskiej Miejskiej Kolei Elektrycznej w Krakowie za r. 1931”, Kraków 1932) oraz *Tramwajownictwo w świetle ustaw polskich* (1932). 6 września 1939 r., w momencie wkraczania Niemców do Krakowa, Polaczek-Kornecki znalazł się w reprezentacji, która wystąpiła z zapewnieniem, że Wojsko Polskie opuściło miasto i wnioskiem, aby go nie burzyć. Nie należał do grupy wziętych wówczas zakładników. Sprzedawszy swój dom, założył z własnych pieniędzy wypłatę pensji dla załogi KMKE za wrzesień 1939 roku. Rok później spółka zalegała mu 60 000 złotych. Kompetencje dyrektora uległy ograniczeniu na rzecz niemieckiego komisarza. Pozostałe 13 autobusów woziło żywność dla pracowników oraz uznanej przez Niemców organizacji patronackiej pomagającej więźniom na Montelupich, w której to działalności uczestniczył dyrektor. Próby ocalenia Towarzystwa Opieki nad Dziećmi spełzły na niczym, władze starostwa krakowskiego przejęły cały jego majątek. Polaczek-Kornecki niejednokrotnie interweniował u władz w sprawach aresztowanych (m.in. skutecznie w sprawie inż. Rollego). Ponieważ zatrudnienie w KMKE wykluczało wysłanie jej pracownika na roboty do Niemiec, dyrektor przyjmował do pracy osoby pragnące tego uniknąć. Udzielał schronienia i pomocy wielu ludziom ukrywającym się przed Niemcami, w tym podążającym na Węgry żołnierzom i oficerom. To prawdopodobnie było powodem aresztowania. 28 kwietnia 1942 r. wcześniej rano został aresztowany przez gestapo i osadzony w więzieniu na Montelupich. 18 maja tegoż roku został wysłany do obozu oświęcimskiego. W obozie jego stan zdrowia uległ gwałtownemu pogorszeniu. Mimo braku sali operacyjnej polski lekarz dr Władysław Dehring z Warszawy podjął próbę operacji, lecz stan chorego uniemożliwił udzielenie mu skutecznej pomocy. Zmarł w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu 2 czerwca 1942 r. o godz. 17.20.

Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i belgijskim Krzyżem Oficerskim Orderu Leopolda (1932). Posiadał honorowe obywatelstwo Gminy Mogiła (1937).

Album inżynierów i techników w Polsce, t. I: *Politechnika Lwowska. Życiorysy*, Lwów 1932, s. 58; C. Bąk-Koczarska, J. Kubiатовski, *Polaczek-Kornecki Tadeusz (1885-1942)*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982, s. 265-267; W. Bieńkowski, *Polaczek Stanisław Karol (1861-1937)*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982, s. 264-265; H. Kleszcz, *Humanisci promują technikę. Wystawa biograficzna w Muzeum Inżynierii Miejskiej: „Tadeusz Polaczek-Kornecki – dyrektor krakowskich tramwajów w dobie II Rzeczypospolitej”*, AM 2000, nr 24, s. 54-55; J. Kubiатовski, *Inż. Tadeusz Polaczek-Kornecki (1855-1942). Sylwetki zasłużonych elektryków*, „Przegląd Elektrotechniczny” 1974, nr 3, s. 128-129; J. Kucharski, *Zarys komunikacji autobusowej w Krakowie w latach 1927-1939*, „Materiały i Studia Sekcji Historycznej MPK” 1988, nr 2, s. 6; *Lista strat kultury polskiej (I IX 1939 – I III 1946)*, zest. B. Olszewicz, Warszawa 1947, s. 209; M. Lovell, *Tramwaje po krakowsku*, „Dziennik Polski” 2000, nr 211 (9/10 IX), s. 40; H. Noskiewicz-Bieronowa, *Ciągle czekają z obiadem*, Kraków 1987, s. 244-247; H. Noskiewicz, *Tak widzieliśmy ojca po raz ostatni... Kto znał? Kto pamięta?*, „Echo Krakowa” 1979, nr 25 (2-4 II), s. 9; *Tadeusz Polaczek-Kornecki 1885-1942. Dyrektor Tramwaju Krakowskiego. Wystawa 8 września – 30 listopada 2000 r.*, red. W. Brzoskwinia, Kraków 2000; *Uroczystość 10-lecia pracy dyrektora Tramwaju Kramińskiego inż. Polaczek-Korneckiego*, „Nowy Dziennik” 1935, nr 35 (4 II), s. 11; *W Krakowie nie ma bezkrólewia. Bractwo Kurkowe nie przyjęło abdykacji swego króla*, „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 177 (29 VI), s. 20; Z.Z., *Tadeusz Polaczek-Kornecki. Ludzie z płyty pamiątkowej*, „Sygnały MPK”, 1982, nr 6 (214), s. 4; P. Stachnik, *Człowiek wielu talentów, którego życie działaniem było pisane*, „Dziennik Polski” 2016 (20 VIII); ANK, zesp. 29/565/0 KKK, sygn. KPK-11.

JW i MR

Od 1932

Władysław Belina-Prażmowski (ur. 3 V 1888 r. w Ruszkowcu – zm. 13 X 1938 r. w Wenecji), pułkownik Wojska Polskiego, działacz niepodległościowy. Był synem Hipolita, ziemianina, powstańca styczniowego, i Bronisławy z Dudelskich. Uczestniczył w strajku szkolnym w Radomiu. W latach 1909/1910-1911/1912 studiował górnictwo na Politechnice Lwowskiej, a od r. 1912 w Akademii Górniczej w Leoben. Od r. 1909 był jednym z pierwszych członków Związku Walki Czynnej w stopniu chorążego, a od r. 1911 porucznika. Na polecenie Józefa Piłsudskiego organizował ZWC we Francji, Belgii i Szwajcarii. W latach 1909-1913 był słuchaczem kursu średniego i wyższego Szkoły Oficerskiej Związku Strzeleckiego we Lwowie i Krakowie. Od r. 1913 był zastępcą komendanta okręgu krakowskiego „Strzelec”, a od lipca 1914 r. – dowódcą drugiej szkolnej kompanii wakacyjnej (tzw. zagraniczników i „Królewianów”) na kursie instruktorskim w Oleandrach. 3 sierpnia 1914 r., wraz z dowodzonym przez niego siedmioosobowym patrolem, przekroczył granicę

austriacko-rosyjską, a 6 sierpnia wyszedł w teren z 1. Kompanią Kadrową na czele patrolu konnego. 13 sierpnia zorganizował pierwszy szwadron Legionów Polskich, a w listopadzie dowodził dywizjonem kawalerii. 5 marca 1915 r. został mianowany rotmistrzem, w styczniu 1917 r. – majorem, a w grudniu 1918 r. – podpułkownikiem. Był organizatorem i dowódcą 1 pułku ułanów Legionów, tzw. beliniaków, z którym przeszedł cały szlak bojowy legionów. Został usunięty z legionów 11 lipca 1919 r. podczas kryzysu przysięgowego. Gospodarował w Godziszowie koło Janowa Lubelskiego. Był działaczem Polskiej Organizacji Wojskowej. W listopadzie 1918 r. rozbroił 4 Pułk Legionów Polskich i na czele sformowanej w województwie lubelskim Brygady Kawalerii zdobył Wilno 19 kwietnia 1919 roku. W czasie wojny polsko-bolszewickiej dotarł do Dźwiny. Od 14 września 1920 r. był dowódcą 209 pułku ułanów podkarpackich. 13 listopada 1920 r. został zwolniony z wojska na własną prośbę. Zweryfikowano go w stopniu płk. ze starszeństwem 1 czerwca 1919 r., w rezerwie został przydzielony do 1 pułku szwoleżerów Józefa Piłsudskiego w Warszawie. W r. 1927 przeniósł się z Godziszowa do Janowa Lubelskiego, gdzie do r. 1929 był prezesem Okręgowego Towarzystwa Spółek Rolniczych. W r. 1929 zamieszkał w Krakowie i działał w Związku Legionistów Okręgu Krakowskiego, którego prezesem został w grudniu tego samego roku. Był udziałowcem krakowskiej spółki „Tabor” produkującej siodła i sprzęt dla wojska. Od stycznia do lipca 1931 r. był powołany w skład Rady Przybocznej Prezydenta Miasta Krakowa (od czerwca – Tymczasowej Rady Miejskiej). Od 16 lipca 1931 do 11 lutego 1933 r. pełnił urząd prezydenta Krakowa. Kierując miastem, kładł nacisk na rozbudowę sieci drogowej, szkół i sierocińców oraz przyczynił się do budowy Muzeum Narodowego. Od 31 stycznia 1933 do 14 kwietnia 1937 r. pełnił funkcję wojewody lwowskiego oraz nadzorował pracę wojewodów stanisławowskiego i tarnopolskiego. Był honorowym prezesem i komendantem 1 pułku ułanów. 21 kwietnia 1933 r. podczas defilady w Wilnie prowadził kawalerię przed Piłsudskim. Był też sekretarzem Reprezentacji byłych Żołnierzy Polskich na Wschodzie. W lutym 1936 r. powołano go na prezesa Koła Beliniaków. Został honorowym obywatelem Łańcuta oraz wszystkich miejscowości i gmin powiatu łańcuckiego za zasługi w walce o niepodległość Polski oraz zorganizowanie pomocy po powodzi. Był członkiem Komitetu Głównego Zjazdu Górskiego, który odbył się w sierpniu 1936 r. w Sanoku. Wchodził w skład Rady Nadzorczej Towarzystwa Szkoły Ludowej. Po r. 1937 wycofał się z działalności politycznej i przeszedł na emeryturę. Został jednak dyrektorem generalnym Jaworznickich Komunalnych Kopalń Węgla Sp. Akc. Kraków oraz wchodził do Rady Nadzorczej Spółki Akcyjnej Śląskie Zakłady Elektryczne. W r. 1937 został honorowym członkiem lwowskiego

oddziału Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego. Był pasjonatem myślistwa. 27 kwietnia 1832 r. powołano go na członka Komitetu Kopca Kościuszki, którego został wiceprezesem. Zmarł podczas kuracji w Wenecji. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim, a uroczystości pogrzebowe stały się wielką manifestacją patriotyczną. Odznaczony m.in. Krzyżem *Virtuti Militari* V kl., Krzyżem Walecznych (pięciokrotnie), Komandorią Orderu *Polonia Restituta*, Krzyżem Niepodległości z Mieczami i pośmiertnie Wielkim Krzyżem Orderu *Polonia Restituta*. W r. 2015 jego kolekcja 26 odznaczeń trafiła do Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku. Rada Miejska utworzyła Fundację stypendialną im. Prażmowskiego dla studentów Akademii Górniczo-Hutniczej oraz nazwała jego imieniem jedną z ulic w Krakowie.

P. Stawecki, *Władysław Zygmunt Prażmowski (Belina-Prażmowski)*, [w:] PSB, t. XXVIII, Wrocław 1985, s. 393-395; T. Gąsowski, *Władysław Belina-Prażmowski*, Warszawa 2020.

AB

Od 1933

Mieczysław Kaplicki (ur. 12 XII 1875 r. w Wietrzychowicach – zm. 7 VIII 1959 r. w Penrhos w Walii), lekarz dermatolog, działacz społeczny i gospodarczy, polityk. Urodził się w rodzinie Żydów galicyjskich jako Maurycy Kappeller, syn Jakuba, dzierżawcy majątków ziemskich. Początkowo studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim, a w latach 1898-1899 na Uniwersytecie Wiedeńskim. Związany był z organizacjami lewicowymi i Polską Partią Socjalno-Demokratyczną, wraz z Zenonem Klemensiewiczem redagował jej pismo „Prawo Ludu”, które ukazywało się od r. 1896 i było przeznaczone dla chłopów. Od czerwca 1899 r. przewodniczył radykalno-demokratycznej organizacji studenckiej „Zjednoczenie”, a od r. 1903 był wykładowcą na Uniwersytecie Ludowym im. Adama Mickiewicza. W r. 1901 doktoryzował się na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. Równocześnie prowadził prywatną praktykę lekarską w Krakowie. W czasie I wojny światowej służył w Legionach Polskich w 5 pułku piechoty jako kapitan-lekarz. Po wojnie, 1 czerwca 1919 r., awansował do stopnia ppłk. służby zdrowia Wojska Polskiego ze starszeństwem. W r. 1928 został zweryfikowany z 1 lokatą w Korpusie Oficerów Sanitarnych Lekarzy. Powrócił do praktyki lekarskiej i pracował w Ubezpieczalni Społecznej. Od r. 1919 był członkiem Polskiej Partii Socjalistycznej, po przewrocie majowym w 1926 r. związał się z obozem sanacyjnym i krakowskim Bezpartyjnym Biurem Współpracy z Rządem. Po rezygnacji Władysława Beliny-Prażmowskiego z funkcji prezydenta miasta, 16 lutego 1933 r.

decyzją Tymczasowej Rady Miejskiej został mianowany prezydentem Krakowa. 22 stycznia 1934 r. jego wybór na pięcioletnią kadencję potwierdziła Rada Miejska działająca na podstawie nowej ustawy samorządowej. Kierując miastem, skupiał się przede wszystkim na oddłużeniu gminy i poprawy jej sytuacji finansowej, postulując w swoim programowym wystąpieniu „Oszczędność – oszczędność i jeszcze raz oszczędność!”. Za jego kadencji nastąpiła reorganizacja administracji Zarządu Miejskiego, w r. 1934 powołano Wydział Finansowy odpowiedzialny za budżet miasta, a w r. 1935 – Oddział Zabudowy Miasta w celu opracowania długofalowego miejskiego programu inwestycyjnego na lata 1937-1944. Także w r. 1934 otwarto nową linię tramwajową do cmentarza Rakowickiego. Dzięki sprzyjającej koniunkturze gospodarczej powstały m.in. gmachy Muzeum Narodowego, Biblioteki Jagiellońskiej i Akademii Górniczej. W r. 1936 po raz pierwszy zorganizowano „Dni Krakowa”. W latach 1936-1939 wchodził jako wiceprezes do Związku Miast Małopolskich. 27 stycznia 1939 r. (po wyborach samorządowych w grudniu 1938) złożył rezygnację ze stanowiska. Od lutego 1939 r. pracował jako kierownik Jaworznickich Komunalnych Kopalni Węgla. Po wybuchu wojny został zesłany w głąb Rosji; w latach 1939-1941 przebywał w Karmanie w Uzbekistanie. Po uwolnieniu w r. 1941 wstąpił do tworzonej przez Władysława Andersa Armii Polskiej i służył jako lekarz w batalionie saperów w 7 Dywizji Armii Polskiej, z którą przedostał się do Palestyny. W latach 1943-1947 był lekarzem ośrodka zdrowia dla polskich uchodźców w Tel Awiwie. Od r. 1948 mieszkał w Polskim Osiedlu Mieszkaniowym w Penrhos w Walii. Został pochowany na polskim cmentarzu w miejscowości Wrexham. Jego imię nosi jedna z ulic w Krakowie. Odznaczono go Krzyżem Virtuti Militari, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Walecznych i Komandorią Orderu Polonia Restituta.

J. Buszko, *Kaplicki Mieczysław*, [w:] PSB, t. XI, Wrocław 1964-1965, s. 631; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914-1917. Słownik biograficzny*, t. II, Warszawa 2006; *Encyklopedia Krakowa...*; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 139; *Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa...*, s. 798; A. Patek, *Polski cmentarz w Jafie. Z dziejów Polonii w Izraelu*, Kraków 2016, s. 28, 81, 233, 235-237.

AB

Od 1938

Jan Józef Fischer (ur. 20 III 1873 r. w Krakowie – zm. 8 lub 10 VIII 1942 r. w obozie koncentracyjnym Auschwitz), „właściciel starej firmy handlowej”, taternik, pionier narciarstwa, cyklista i automobilista, lotnik, żeglarz. Po maturze w Gimnazjum św. Anny w Krakowie studiował w Akademii Handlowej

w Grazu. Praktykował w handlu w dużych firmach Paryża i Marsylii. W 1898 r., w dniu odsłonięcia pomnika Adama Mickiewicza na Rynku, ojciec przekazał mu prowadzenie magazynu towarów kolonialnych i sklepu papierniczego ze znakiem firmowym krakowiaka w kamienicy przy Rynku na linii A–B pod nr 39-40. W interesach zastępowali go jednak inni, on sam oddawał się swoim kolejnym pasjom. Od wczesnej młodości sportowo chodził po Tatrach z góralskimi przewodnikami, przeważnie z Klimkiem Bachledą, dokonując przy tym pierwszych przejść nowymi drogami m.in. na szczyty: Łomnica, Durny, Ostry, Cubryna, Ganek, Żłobisty. Był jednym z aktywniejszych taterników tamtej epoki. W 1894 r., wspólnie ze Stanisławem Barabaszem, odbył pierwszą narciarską wycieczkę do Czarnego Stawu Gąsienicowego, a później wraz z Mieczysławem Karłowiczem i Mariuszem Zaruskim aktywnie działał na tym polu jako prezes m.in. Tatrzańskiego Towarzystwa Narciarzy. Udzielał się również w Towarzystwie Tatrzańskim. Udatnie fotografował. Jako cyklista odbywał wycieczki rowerowe z Krakowa do Zakopanego, po krajach Europy Zachodniej, do Bośni i po Afryce Północnej. W r. 1902 pierwszy przejechał rowerem z Zakopanego do Morskiego Oka i objechał naokoło Tatry. Był członkiem Touring Club de France i Austriackiego klubu Automobilowego, którego prezesem był Andrzej hr. Potocki. W czasie I wojny światowej odbywał wojskowe szkolenia lotnicze w Austrii, później we Francji, a następnie dostał się do eskadry lotniczej w armii gen. Hallera. Pod koniec 1918 r. wrócił do Krakowa w stopniu porucznika i został zwolniony z służby. 18 stycznia 1919 r. na łamach „Czasu” ogłosił niezwykle, patriotyczny *Apel do zdemobilizowanych oficerów rezerwy*, apelując, by zgłaszali się z powrotem do wojska. Kolejną sportową pasją Fischera był jachting. W 1925 r. kupił jacht „Carmen” (100 m kwadratowych żagla), którym przepłynął z Kopenhagi do Gdańska – był to pierwszy rejs polskiego pełnomorskiego jachtu pod polską banderą. Następnie większym jachtem „Jurand” pływał do Szwecji. Wrażenia z rejsów opisał i wydał jako *1500 mil łodzią żaglową* (1927) i *Pod żaglami* (1931, wyd. II). Był pełen pasji i cechował się charyzmatyczną osobowością. Zasłużył się jako pionier w kilku dziedzinach aktywności sportowo-rekreacyjnej. W Krakowie cieszył się szacunkiem i uznaniem dla jego patriotycznej postawy. W 1936 r. został zaproszony przez prezesa Karola Rollego do Komitetu Kopca Kościuszki, w którym zaznaczył się obecnością i radą. W r. 1935 został zwolniony z obowiązku służby wojskowej jako kapitan. W pierwszych dniach września 1939 r. zameldował się w 2 Pułku Lotniczym w Krakowie, zgłaszając gotowość do służby czynnej mimo swoich 66 lat. Gotowość do służby czynnej władze wojskowe odrzuciły, ale przyjęły dwa jego automobile. Później odmówił przyjęcia obywatelstwa niemieckiego i podpisania volkslisty. 26 czerwca 1942 r. został aresztowany

i wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz, gdzie niecałe dwa miesiące później zginął w wieku 70 lat. Jego portret olejny, na którym pozował w uniformie wojskowym, został namalowany w 1921 r. przez Juliusza Grossego i obecnie znajduje się w Muzeum Krakowa.

M. Rokosz, *Jan Józef Fischer*, „Wierchy” 2019, R. 85, s. 276-281.

MR

Zbigniew Bocheński (ur. 4 XI 1901 r. w Krośnie – zm. 1 VIII 1976 r. w Krakowie), doktor, kustosz Muzeum Narodowego w Krakowie, historyk sztuki i muzealnik o specjalności bronioznawstwo historyczne. W latach 1912-1920 uczęszczał do IV Gimnazjum Realnego im. Henryka Sienkiewicza w Krakowie, a w latach 1921-1926 studiował historię sztuki i prehistorię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Podsumowaniem działalności naukowej Bocheńskiego w owym czasie było uzyskanie stopnia doktora filozofii. Już w trakcie studiów w r. 1923 został przyjęty na stanowisko asystenta w Muzeum Sztuki i Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, a następnie od 1929 r. był kustoszem w Muzeum Narodowym w Krakowie. W latach 1930-1950 pełnił funkcję sekretarza Związku Muzeów w Polsce oraz był redaktorem w Wydawnictwie Związku Muzeów w Polsce, odpowiadał za stronę merytoryczną zeszytów naukowych pt. „Pamiętnik Muzealny”, finansowanych z subwencji Ministerstwa Kultury i Sztuki. Był czynny w wielu komisjach i komitetach związanych z ochroną i konserwacją zabytków. W latach 1931-1936 objął stanowisko sekretarza naukowego Komisji Historii Sztuki Państwowej Akademii Umiejętności. W tym czasie (1934) zorganizował pierwszą stałą ekspozycję zbiorów wybitnego kolekcjonera przełomu XIX/XX w. Feliksa Jasińskiego (największego darczyńcy Muzeum Narodowego), z siedzibą w kamienicy Szołayskich przy pl. Szczepańskim w Krakowie. W 1939 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. W trakcie zawieruchy wojennej w latach 1939-1945 uczestniczył w ratowaniu oraz ukrywaniu przed hitlerowską grabieżą zbiorów Muzeum Narodowego, m.in. *Hołdu pruskiego* Jana Matejki. Już przed wojną był Członkiem Komitetu Kopca Kościuszki. W 1946 r., ogłoszonym Rokiem Kościuszkowskim z okazji 200. rocznicy urodzin Tadeusza Kościuszki, Bocheński zaangażował się w działalność na rzecz propagowania dokonań Naczelnika Tadeusza Kościuszki i brał czynny udział w organizacji „Wystawy pamiątek kościuszkowskich”. Podsumowaniem jego roli w tym wydarzeniu było wydanie (wspólnie z prof. dr. H. Mościckim) w formie książkowej *Katalogu Wystawy Historycznej – Tadeusz Kościuszko 1746-1946*, w którym szczegółowo opisano zgromadzone na wystawie eksponaty. Ponadto w okresie

powojennym zaangażował się w prace komisji ds. strat wojennych Muzeum Narodowego w Krakowie oraz kierował działami militariów i sztuki cechowej. Od 1950 r. był wicedyrektorem ds. naukowych, stanowisko to zajmował aż do czasu przejścia na emeryturę w 1971 roku. Za zasługi w propagowaniu kultury i historii oraz za dorobek naukowy otrzymał w 1955 r. tytuł prof. nadzwyczajnego. W 1957 r. został prezesem Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy, którego był współzałożycielem. Funkcję tę piastował do 1971 r., a od 1972 r. był jego członkiem honorowym. Poza założeniem Stowarzyszenia jeszcze w tym samym roku stworzył kwartalnik „Arsenał”, którego był redaktorem naczelnym (1957-1958), oraz pismo „Studia z Dziejów Dawnego Uzbrojenia i Ubioru Wojskowego”. W r. 1962 Bocheński został wyróżniony honorowym członkostwem włoskiego towarzystwa bronioznawczego „Accademia di San Marciano” z siedzibą w Turynie. W 1963 r. ponownie został odznaczony Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1975 r. przyjął funkcję wiceprzewodniczącego Komisji Teorii i Historii Sztuki Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Jego dorobek naukowy dotyczy historii broni i uzbrojenia. Był również ofiarodawcą wielu cennych zabytków dla Muzeum Narodowego w Krakowie.

M. Kopffowa, *Zbigniew Bocheński 1901-1976*, „Folia Historiae Artium” 1978, t. XIV, s. 153-156; „Monitor Polski” 1955, nr 29, poz. 290; „Monitor Polski” 1955, nr 103, poz. 1410; *Czy wiesz, kto to jest? ...*, s. 54.

RG i MR

Rudolf Radziński (Radzyński, do r. 1918 Tyrpa) (ur. 28 V 1891 r. – zm. 24 VII 1971 r. w Krakowie), oficer Legionów Polskich, wiceprezydent Krakowa. W czasie I wojny światowej służył w Legionach Polskich w kolumnie szanconej Komendy Taborów, od 28 stycznia 1916 r. dowodził kolumną prowiantową. 12 lutego 1916 r. został mianowany chor. taborów, a 1 listopada 1916 r. – ppor. taborów. Po kryzysie przysięgowym służył w Polskim Korpusie Posiłkowym do jego likwidacji 19 lutego 1918 roku. W niepodległej Polsce kontynuował karierę wojskową. Reskryptem Rady Regencyjnej z 13 listopada 1918 r. został powołany do Wojska Polskiego w randze ppor. w baonie uzupełniającym 5. Pułku Piechoty Legionów Polskich. 28 listopada 1918 r. został przeniesiony do I Baonu Taborów w Krakowie, a następnie do Dowództwa Taborów 8. Dywizji Piechoty. Uzyskał wówczas zgodę na zmianę nazwiska na Radzyński. Awansowany do stopnia rtm. w V Dyonie Taborów, a następnie kpt. X Dyonu Taborów w Przemyślu (zweryfikowany ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 r.). Po przeniesieniu do rezerwy (5 maja 1923 r.) osiadł w Krakowie. W latach 1919-1920

był wiceprezesem pierwszego zarządu Związku Legionistów Polskich i jednym z najaktywniejszych jego członków. Uczestniczył w I Zjeździe Legionistów Polskich w dniach 5-7 sierpnia 1922 r. w Krakowie. W latach 1929-1933 wchodził w skład komitetu redakcyjnego krakowskiego pisma „Legion”. Należał do koła seniorów Legionu Młodych w Krakowie. Działał także w „Związku Strzeleckim” w Krakowie. 3 października 1923 r. został powołany na członka zarządu i sekretarza Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej, przyczyniając się do jej odrodzenia. Był współorganizatorem i wiceprezesem Towarzystwa Szkoły Hotelarskiej w Krakowie zawiązanego w r. 1929 oraz członkiem zarządu krakowskiej Szkoły Hotelarskiej działającej od r. 1932. Był znany jako autor pracy *Produkcja, handel i spożycie mięsa w Krakowie* (Kraków 1934) oraz artykułów z dziedziny hotelarstwa i gospodarki w prasie krakowskiej. Był członkiem ustanowionej w r. 1931 Tymczasowej Rady Miejskiej Krakowa, w której zasiadał w sekcji gospodarczej oraz w komitecie ds. obrony praw Krakowa. W r. 1932 został powołany do Rady Komunalnej Kasy Oszczędności Miasta Krakowa. W kolejnych wyborach samorządowych do Rady Miejskiej Krakowa z 10 grudnia 1933 r. zdobył mandat z listy Bezpartyjnego Bloku Pracy Gospodarczej; należał do komisji szacunkowej dla podatku dochodowego. Zainicjował przyjęty 5 lipca 1934 r. przez Radę Miejską wniosek w sprawie wzniesienia Kopca Józefa Piłsudskiego na Sowińcu. W latach 1935-1939 działał jako członek i wiceprezes Izby Handlowo-Przemysłowej. 13 czerwca 1935 r. wybrano go na wiceprezydenta Krakowa. Był członkiem i wiceprzewodniczącym Komitetu Miejskiego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem oraz rady grodzkiej partii. W r. 1935 został wybrany do Rady Naczelnej Związku Miast Polskich. W okresie od 1936 do maja 1938 r. był prezesem zarządu krakowskiego oddziału Związku Harcerstwa Polskiego. Był również członkiem komitetu redakcyjnego ukazującego się od r. 1929 miesięcznika „Strzelec” oraz „Przeglądu Samorządowego”. Posiadał stopień doktora. 20 maja 1936 r. został zaproszony na członka Komitetu Kopca Kościuszki i „przrzekał najgorętsze poparcie swoje wobec zarządu z miasta”. Odznaczono go Złotym Krzyżem Zasługi (1916).

E. Adamczyk, *op. cit.*; C. Brzoza, *op. cit.*; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914-1917. Słownik biograficzny*, t. IV: P-S, Warszawa 2006, s. 117-118; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 139; T. Kargol, *op. cit.*, s. 16, 154, 246, 329; I. Kawalla, *Ożywienie działalności i rozbudowa struktur organizacyjnych Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej w latach 1923-1939*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica” 2009, t. VIII, folia 66, s. 118-119; B. Mościcki, *Sto lat Związku Miast Polskich 1917-2018*, Poznań 2018; E. Kossewska, *Związek Legionistów Polskich 1922-1939*, Warszawa 2003; B. Drobner, *Bezustanna walka*, t. III: *Wspomnienia 1936-1944*, Warszawa 1976; „Dziennik Rozporządzeń Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1931, R. 42, nr 7, s. 263; 1932, R. 43, nr 1, s. 44,

70, nr 6, s. 154; 1933, R. 44, nr 11, s. 270; „Gazeta Urzędowa Zarządu Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1935, R. 56, nr 6, s. 146; „Jętka Jednodniówka. Ulotka przedwyborcza Okręgu V. «Wesoła» – «Warszawskie»: Kraków, dnia 8.XII.1933; „Nowy Ustrój” 1934, R. 1, nr 2, s. 31; *Pierwszy zjazd Legionistów Polskich. Pamiętnik zjazdu w Krakowie w dniach 5, 6, 7 sierpnia 1922 w Krakowie*, red. B. Pochmarski et al., Kraków 1922, s. 34, 39, 58, 73, 84; *Szkola Hotelarska w Krakowie. Sprawozdanie Zarządu i Dyrekcji za lata nauki 1932/33, 1933/34, 1934/35*, Kraków 1935, s. 5, 9-10, 26, 28, 32, 41, 43, 49, 61, 68.

AB

Stefan Saturnin Komornicki (ur. 29 XI 1887 r. w Zawadce k. Kałusza – zm. 17 IV 1942 r. w Krakowie), muzeolog, historyk sztuki, taternik i narciarz. Studiował historię sztuki i archeologię na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie się doktoryzował i habilitował, a od r. 1932 jako docent wykładał średnio-wieczną i nowożytną historię sztuki europejskiej. Angażował się w działalność społeczną – w 1909 r. współzakładał Akademicki Związek Sportowy w Krakowie, był również aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Dokonał kilku pierwszych wejść w Tatrach. Przed I wojną światową pracował w różnych sekcjach Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, a w latach 1928-1930 był prezesem Klubu Wysokogórskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Należał do współzałożycieli Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Był autorem licznych artykułów o taternictwie i osobach związanych z Tatrami. W czasie I wojny światowej służył w Legionach. Od 1920 r. był kustoszem w Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie, a w chwili wybuchu wojny, w związku z wyjazdem z kraju dotychczasowego dyrektora Mariana Kukiela, został dyrektorem Muzeum. W międzywojniu, jako członek krakowskiego Towarzystwa Miłośników Książki, był kanclerzem Kapituły Orderu Białego Kruka. 24 października 1931 r. prof. Komornicki został dokooptowany do Komitetu Opieki nad Mogiłą Kościuszki. Aktywnie włączył się w działania zarządu, zwłaszcza w obszarze pozyskiwania środków na bieżącą działalność. W tym czasie, tj. w 1934 r., jak podaje protokół posiedzenia zarządu, „Komitet zabiegał o stworzenie choćby drobniejszego źródła dochodów”. Komornicki wystąpił z inicjatywą utworzenia odznaki metalowej dla zwiedzających, która miała być rozprowadzana przez dozorcę Kopca. Z Karolem Estreicherem i Klemensem Bąkowskim wszedł w skład komisji utworzonej w celu przygotowania wydawnictw: widokówek, albumów, znaczków czy broszurek o tematyce związanej z Tadeuszem Kościuszką i Kopcem. „Odbito 6 gatunków widokówek i metalową odznakę, z których jednak nie było jeszcze dochodu, z powodu skończenia się sezonu zwiedzających” – zapisano w protokole posiedzenia zarządu. Sprawozdanie za r. 1935 też nie było optymistyczne: „Dochód ze sprzedaży broszurek, znaczków metalowych i widokówek zawiódł oczeki-

wania. Przeważna część zwiedzających złożona jest z młodzieży ubogiej, która zaopatruje się w widokówki w mieście”. W 1936 r. sprzedaż widokówek i znaczków turystom przyniosła zaledwie 28 zł 55 gr, a liczono na uzyskanie z tego źródła około 200 zł i pokrycie kosztów wydawnictwa. Jakkolwiek działania te nie przyniosły spodziewanych zysków, to stały się przykładem promocji Kopca-Mogiły Naczelnika.

Po wybuchu II wojny światowej 6 listopada 1939 r. Komornicki wraz z innymi krakowskimi profesorami został aresztowany w ramach Sonderaktion Krakau. Więziony przez Niemców w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen poważnie się rozchorował. Powrócił do Krakowa w lutym 1940; „stan jego był rozpaczliwy, miał odmrożony nos, uszy i nogi, [...] jest wyniszczony do ostatnich granic, wygląda jak cień i słańia się na nogach”, tak charakteryzował go współtowarzysz niedoli Jan Gwiazdomorski. Zmarł na skutek postrzału podczas napadu rabunkowego na jego mieszkanie przy ul. Tynieckiej w Krakowie. Był odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1938) i Krzyżem Komandorskim belgijskiego Orderu Leopolda II (1938). Jego księgozbiór stał się podstawą biblioteki Gabinetu Rycin Polskiej Akademii Umiejętności. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

J. Bujańska, *Komornicki Stefan Saturnin*, [w:] PSB, t. XIII, Wrocław 1967-1968, s. 402-403; *Encyklopedia Krakowa...*; Archiwum ofiar terroru nazistowskiego i komunistycznego w Krakowie 1939-1956, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa; J. Gwiazdomorski, *Wspomnienia z Sachsenhausen*, Kraków 1964, s. 246; ANK, protokoły posiedzeń zarządu Komitetu Opieki nad Mogiłą Kościuszki 1845-1938; sygn. KPK 29/56/11-17.

AS i MR

Przed 1939

Czesław Boratyński (ur. 21 IX 1901 r. w Ryglicach – zm. 29 V 1953 r. w Krakowie), architekt.

Zaproszeni do Komitetu przez Karola Rollego po zakończeniu działań wojennych w Krakowie, a przed 1 lipca 1945 roku

Marcin Chmaj (ur. 7 I 1890 r. w Głogowie – zm. 26 IV 1956 r. w Krakowie), kpt. wojsk technicznych WP, inżynier budowy dróg i mostów. Od r. 1910 studiował na Wydziale Inżynierii Lądowej Politechniki Lwowskiej. Jako student należał do Drużyn Strzeleckich. W czasie I wojny światowej walczył na froncie rosyjskim i włoskim. Po odzyskaniu niepodległości ukończył w r. 1923 studia

we Lwowie. Od r. 1927 kierował Oddziałem Drogowym Zarządu Miejskiego w Krakowie. Jako specjalista w zakresie budownictwa drogowego uczestniczył w międzynarodowych kongresach budowniczych – w 1934 r. w Monachium i w 1938 r. w Hadze. Był członkiem wielu organizacji technicznych. Pełnił funkcję przewodniczącego krakowskiego koła urzędników miejskich Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej. Po II wojnie światowej kontynuował pracę w krakowskim Oddziale Drogowym. Współorganizował Katedrę Budowy Dróg Wydziału Inżynierii na Wydziałach Politechnicznych Akademii Górniczej, którą kierował do śmierci. W r. 1949 został mianowany profesorem zwyczajnym budowy dróg i ulic. W roku akademickim 1947/1948 pełnił funkcję prodziekana Wydziału Inżynierii. Uczestniczył w pracach nad wydzieleniem Wydziałów Politechnicznych z Akademii Górniczej i utworzenia samodzielnej Politechniki Krakowskiej. Autor licznych publikacji z dziedziny budownictwa drogowego.

Politechnika Krakowska 1946-1976, red. T. Środulski et al., Kraków, s. 207-208; *Czy wiesz, kto to jest?...*, s. 643; *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919-1967*, oprac. J. Sulima-Samujłło et al., Kraków 1970, s. 528, 532; Marcin Chmaj [on-line:] *Lokalizator Grobów – Zarząd Cmentarzy Komunalnych* (zck-krakow.pl).

AB

Marian Friedberg (ur. 11 VI 1902 r. we Lwowie – zm. 30 III 1969 r. w Krakowie), historyk, archiwista, wydawca źródeł. Po studiach historycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1924 r. podjął pracę w Archiwum Akt Dawnych Miasta Krakowa. W 1926 r. obronił doktorat. Jako zastępca dyrektora Archiwum (po internowaniu w Rumunii dyrektora Ludwika Strojka) zabezpieczał i przyczynił się do uratowania bezcennego zasobu Archiwum, którego dyrektorem został w 1945 roku. Od 1947 r. – członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności, w 1954 r. został profesorem nadzwyczajnym i wykładowcą na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po reformie państwowej służby archiwalnej i utworzeniu Archiwum Państwowego Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego został kierownikiem (kustoszem) Oddziału Akt Miejskich. Jako historyk mediewista badał dzieje Krakowa, wpływy niemieckie na kulturę polską w średniowieczu; napisał fundamentalną rozprawę o herbie Krakowa ogłoszoną w „Roczniku Krakowskim” (R. XXVIII, 1937, s. 97-128). Spoczął na cmentarzu Rakowickim.

Biogramy uczonych polskich, cz. I: *Nauki społeczne*, zeszyt I: A–J, Warszawa 1983; K. Jełonek-Litewka, *Marian Friedberg (1902-1969). Życie i spuścizna*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2019, t. XXV.

MR

Walery Goetel (ur. 14 IV 1889 r. w Suchej Beskidzkiej – zm. 6 XI 1972 r. w Krakowie), geolog, taternik, narciarz, jeden z najwybitniejszych działaczy w dziedzinie ochrony przyrody w Polsce i w Europie. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim i w Wiedniu. W 1913 r. doktoryzował się, a w 1918 r. habilitował się na UJ. Od 1920 do 1961 r. był profesorem Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, w latach 1939/1940 był prorektorem, następnie w latach II wojny światowej prowadził tajne nauczanie, w latach 1945-1950 był rektorem AGH. Przez całe życie był niezmordowanym działaczem społecznym. Od 1914 r. był jednym z najaktywniejszych członków Towarzystwa Tatrzańskiego, potem Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Od r. 1919 był członkiem zarządu głównego, następnie wiceprezesem, a w latach 1936-1947 – prezesem PTT. W latach 1928-1949 redagował rocznik poświęcony górcom pt. „Wierchy”. Po utworzeniu Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego od 1950 do 1972 r. przewodniczył Komisji Turystyki Górskiej. W 1908 r. był inicjatorem utworzenia Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie, a następnie jednym z głównych jego działaczy. Jedną z najważniejszych dziedzin jego aktywności była ochrona przyrody i jej zasobów, poczynając od Tatr, również w skali ogólnopolskiej i międzynarodowej. Dbał o społeczny rozwój świadomego ruchu krajoznawczego i ruchu ochrony przyrody. Od r. 1922 był członkiem Państwowej Komisji Ochrony Przyrody, w 1925 r. przemianowanej na Państwową Radę Ochrony Przyrody. Współtworzył Tatrzański Park Narodowy w 1955 r., a następnie parki Pieniński, Babogórski i inne. Od 1955 r. był członkiem, a od 1956 do 1972 r. – przewodniczącym rady TPN. Był autorem setek publikacji dotyczących geologii i ochrony przyrody, artykułów dotyczących taternictwa, narciarstwa oraz wspomnień. Spoczął na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

L. Smyczyńska, *Profesor Walery Goetel*, Warszawa 1984; Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*, Poronin 1995, s. 342-344; Z. Wójcik, *Walery Goetel (1889-1972)*, Kraków 2019.

MR

Jan Piotr Grosse (ur. 1905 r. w Krakowie – zm. 1980 r. w Bawarii), kupiec, przedsiębiorca, dziennikarz. W latach 1923-1929 studiował prawo, historię i filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po śmierci w r. 1933 ojca Jana Jakuba Grossego prowadził wraz z matką Anną rodzinną firmę handlową z siedzibą w pałacu Spiskim w Krakowie (Rynek Główny 34), specjalizującą się w sprzedaży herbaty i wina. Był pomysłodawcą i sekretarzem Związku Winiarzy Zaopieczonych w Krakowie oraz rzeczoznawcą Izby Przemysłowo-Handlowej w dziale herbaty, wina i towarów kolonialnych. Posiadał majątek Węgrzce pod

Krakowem. Po II wojnie światowej i likwidacji rodzinnego przedsiębiorstwa w r. 1950 wyjechał do RFN. W Monachium pracował w Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa oraz był wykładowcą i lektorem języka polskiego na miejscowym uniwersytecie.

M. Ziółek, *Krakowska rodzina Grosse'ów i jej firma handlowa w latach 1859-1950*, RK 1994, t. LX, s. 141.

AB

Stanisław Marian Kochanowski (ur. 10 XII 1894 r. w Dobranowicach – zm. 31 stycznia 1981 r. w Krakowie), prawnik, żołnierz Legionów Polskich. Od r. 1915 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, 20 VII 1920 r. uzyskał tam absolutorium. W czasie wojny polsko-bolszewickiej wstąpił do Wojska Polskiego. W niepodległej Polsce był dyrektorem Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie oraz radcą Izby Przemysłowo-Handlowej i Rolniczej. Należał do Związku Polskich Kas Oszczędności we Lwowie. Wchodził w skład Rady Miasta Krakowa. Od r. 1945 działał w Radzie Seniorów klubu „Cracovia”.

Czy wiesz, kto to jest?..., s. 348; *Corpus studiosorum...*, K-L, Kraków 2009, s. 292.

AB

Karol Kropatsch (ur. 10 X 1882 r. w Myślenicach – zm. 23 VII 1950 r. w Krakowie), doktor prawa, działacz robotniczy. W latach 1902-1906 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie 27 lipca 1915 r. uzyskał stopień doktora. Od r. 1921 do 1925 był dyrektorem Związku Stowarzyszeń Spółdzielczych „Proletariat” w Krakowie. Po II wojnie światowej został powołany na przewodniczącego krakowskiej Rady Miejskiej, ale wobec objęcia funkcji dyrektora Ubezpieczalni Społecznej w Krakowie zrezygnował z nominacji w Radzie. Angażował się w działalność Towarzystwa Pomocy Dzieciom, w którym pełnił funkcję przewodniczącego. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Corpus studiosorum..., K-L, Kraków 2009, s. 621; „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1950, nr 9, s. 25; *Karol Kropatsch*, [on-line:] Lokalizator Grobów – Zarząd Cmentarzy Komunalnych (zck-krakow.pl).

AB

Leon Franciszek Rymar (ur. 31 VIII 1883 r. w Głogowie – zm. 28 IX 1953 r. w Krakowie), nauczyciel historii i geografii w szkołach średnich, działacz ruchu ludowego. W latach 1901-1905 studiował na Wydziale Filozoficznym Uni-

wersytetu Jagiellońskiego, gdzie 13 VII 1907 r. doktoryzował się. Należał do Stronnictwa Ludowego i był redaktorem jego pisma „Polski Lud”. Autor prac z dziedziny historii i broszur politycznych. Członek Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Corpus studiosorum..., R, Kraków 2013, s. 406; A. Puszkas, *Nauczyciele historii i geografii państwowych szkół średnich w Galicji w okresie autonomii*, Lublin 1999; Leon Rymar, [on-line:] Lokalizator Grobów – Zarząd Cmentarzy Komunalnych (zck-krakow.pl).

AB

Eugeniusz Tor (ur. 28 XII 1883 r. w Grabowie – zm. 14 IV 1953 r. w Krakowie), inżynier mechanik, żołnierz Legionów Polskich, wieloletni dyrektor Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie (później: Miejskie Muzeum Przemysłowe im. dra Adriana Baranieckiego, a od r. 1934: Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie) oraz Wojewódzkiego Instytutu Rzemieślniczo-Przemysłowego, wiceprezydent Krakowa. W latach 1903-1905 studiował na Uniwersytecie Warszawskim, a w r. 1910 ukończył Politechnikę we Lwowie. W latach 1904-1905 działał w ruchu niepodległościowym na terenie Lubelszczyzny. W r. 1912 wstąpił do Związku Strzeleckiego. Należał do wolnomularskiej loży „Przesąd Zwyciężony”. Angażował się w działalność społeczną, m.in. w YMCA, w ruchu esperantystów oraz w Towarzystwie Kolonii Wakacyjnych. Był jednym z współzałożycieli krakowskiego klubu Rotary. W latach 1938-1939 związał się z Klubem Demokratycznym oraz Stronnictwem Demokratycznym. Występował w sprawie opracowania państwowych wytycznych odnośnie do zabezpieczenia zbiorów muzealnych na wypadek wojny i we wrześniu 1939 r. przyczynił się do wywiezienia z Krakowa i ukrycia w Zamościu *Hołdu pruskiego* Jana Matejki. Od r. 1943 wchodził w skład kierownictwa konspiracyjnego Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie. Po zakończeniu działań wojennych w latach 1945-1947 pełnił urząd wiceprezydenta Krakowa. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

A. Chwałba, *Kraków w latach 1945-1989*, Kraków 2004, s. 131, 141, 533, *Dzieje Krakowa*, t. VI; *Czy wiesz, kto to jest?...*; *Hołd pruski w Zamościu – wojenne dzieje obrazu ze wspomnień Eugeniusza Tora*, oprac. Z. Żygulski, Kraków 1999, s. 129-139, *Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie. Seria Nowa*, t. I; T. Nowiński, *SD w województwie krakowskim w latach 1945-1975*, Warszawa 1981, s. 229.

AB

Krystyna Waligórska (ur. 9 III 1906 r. w Krakowie – zm. 6 X 1972 r. w Krakowie), historyczka, archiwistka. W latach 1924-1929 studiowała historię na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od r. 1927 pracowała

na stanowisku pomocnika naukowego, a od r. 1938 – asystenta w Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa (połączonego w r. 1952 z Wojewódzkim Archiwum Państwowym). Po zakończeniu działań wojennych 1 lutego 1945 r. otrzymała awans na adiunkta, a 1 stycznia 1948 r. objęła stanowisko archiwariusza. 1 października 1955 r. została starszym archiwistą. Od 1958 r. do przejścia na emeryturę w 1966 r. pracowała na stanowisku adiunkta archiwalnego. Ceniona paleograf i specjalistka w zakresie planów i map Krakowa. Autorka wielu prac inwentaryzacyjnych. Od 1932 r. pełniła funkcję sekretarza Komitetu Kopca Kościuszki. Była członkiem Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich. Została pochowana na cmentarzu Rakowickim.

U. Perkowska, *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939 w stulecie immatrykulacji pierwszych studentek*, Kraków 1994, s. 170; *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. III: 1835-2015, red. E. Rosowska, Warszawa 2017, s. 251.

AB

Dokooptowywani do Komitetu od 1956 roku

Witold Taszycki (ur. 20 VI 1898 r. w Zagórzanach k. Gorlic – zm. 8 VIII 1979 r. w Krakowie), językoznawca. W latach 1917-1922 studiował polonistykę i slawistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim, w r. 1922 obronił doktorat, w r. 1925 habilitował się, w r. 1928 został profesorem uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, a następnie – Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie pozostawał do 1945 r. Od r. 1939 był członkiem PAU. W latach 1946-1969 piastował stanowisko profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest autorem fundamentalnych prac z antro- i toponomastyki. Po 1945 r. odegrał wybitną rolę w ustalaniu nazw miejscowych na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Od r. 1953 był kierownikiem założonej przez siebie Pracowni Onomastycznej PAN w Krakowie. Jej dziełem jest *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. I-III, wydany w 1973 roku. Wraz z S. Jodłowskim w r. 1936 wydał *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym*, wielokrotnie wznawiane. Zajmował się też historią języka polskiego i dialektologią historyczną. Był wydawcą zabytków literatury staropolskiej. Dzięki profesorowi i jego uczniom uprawiane przez niego dziedziny językoznawstwa osiągnęły wysoki poziom. Dorobek naukowy Taszyckiego został wydany w kilku tomach pt. *Rozprawy i studia polonistyczne* (t. I-V, 1958-1973). Spoczął na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

S. Urbańczyk, *Taszycki Witold*, [hasło w:] *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 352; P. Zwoliński, *Witold Taszycki (26 VI 1898 – 9 VIII 1979)*, „Przegląd Humanistyczny” 1979, t. XXIII, nr 8.

MR

Od 1984

Wojciech Maria Bartel (zob. Poczet prezesów)

Ignacy Trybowski (zob. Poczet prezesów)

Kazimierz Nowacki (ur. 19 XI 1928 r. – zm. 30 IX 1996 r. w Krakowie), historyk sztuki, teatrolog, publicysta, docent, dr hab., pracownik Zakładu Teatrolologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, wicedyrektor Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie, wieloletni sekretarz, a następnie prezes Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. W 1942 r. rozpoczął praktykę w zakładzie fotograficznym Stanisława Kolowcy przy krakowskim Muzeum Przemysłowo-Technicznym im. Adriana Baranieckiego. Po maturze w 1948 r. przez rok studiował dziennikarstwo w Wyższej Szkole Nauk Społecznych, a równocześnie rozpoczął studia na historii sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Praca magisterska dotyczyła historii krakowskiej scenografii. W latach 1952-1954 był zastępcą konserwatora w Wydziale Kultury Miejskiej Rady Narodowej w Krakowie, a do 1966 r. kierował pracownią fotograficzną w Pracowni Konserwacji Zabytków. W 1966 r. został zatrudniony w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, w latach 1978-1986 pracował tam jako wicedyrektor. Od połowy lat 70. wykładał w Zakładzie Teatru Instytutu Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1986-1989 został dyrektorem Muzeum Narodowego w Krakowie. Działał też w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych i Stowarzyszeniu Historyków Sztuki.

Stopnie naukowe zdobywał na Politechnice Krakowskiej na podstawie prac o architekturze krakowskich teatrów. Zajmował się też przedstawieniami pasyjnymi w Kalwarii Zebrzydowskiej, scenografią Stanisława Wyspiańskiego, sztuką ludową i Teatrem Żydowskim w Krakowie. Jego opracowania miały charakter pionierski.

Po śmierci prof. Karola Estreichera, z którym blisko współpracował, w 1984 r. za prezesury prof. Wojciecha M. Bartla został zaproszony do Komitetu Kopca Kościuszki, w którym pozostawał do śmierci. Po śmierci Ignacego Trybowskiego w 1994 r. objął funkcję prezesa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.

Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803-2017, red. J.W. Tkaczyński, Kraków 2018, s. 200; J. Michalik, *Kazimierz Nowacki (1928-1996)*, „Pamiętnik Teatralny” 1996, R. 45, s. 560-568; *Encyklopedia Krakowa...*, s. 672.

Janusz (Jan Kanty) Bogdanowski (ur. 16 VIII 1929 r. w Krakowie – zm. 22 IV 2003 r. w Krakowie), architekt i urbanista, znawca sztuki obronnej i ogrodowej, współtwórca Krakowskiej Szkoły Architektury Krajobrazu, konserwator zabytków, prof. Politechniki Krakowskiej. Był jednym z najmłodszych żołnierzy Armii Krajowej, pod koniec wojny uzyskał stopień kaprała Armii Krajowej. W latach 1948-1954 studiował na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej. W latach 1954-1964 pracował jako projektant w Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Krakowie. Równocześnie był zatrudniony na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej. W 1964 r. otrzymał tytuł doktora, a w 1967 r. się habilitował i jako docent został kierownikiem zespołu, a potem Zakładu Architektury Krajobrazu utworzonego w 1977 r. w Instytucie Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Krakowskiej. W 1978 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1992 r. – profesorem zwyczajnym, obejmując jednocześnie dyrekturę nowo utworzonego Instytutu Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej. Funkcję tę sprawował do 1995 r., a potem w latach 1995-2001 był kierownikiem Katedry Teorii Architektury Krajobrazu i Kompozycji Ogrodowej. W nowatorski sposób podejmował tematy badawcze we wszystkich dziedzinach, które były przedmiotem jego pracy naukowej. Stworzył oryginalną metodę studiów w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu. Wykształcił wielu specjalistów w tej dziedzinie.

Był autorem kilkudziesięciu projektów z zakresu urbanistyki, konserwacji zabytków architektury, ochrony i kształtowania zieleni i krajobrazu, m.in. systemu zieleni Krakowa, opartego na układzie dawnych fortyfikacji, Jurajskich Parków Krajobrazowych, otoczenia stopnia wodnego na Wiśle pod Tyńcem, a także Sandomierza, Kazimierza nad Wisłą, Przemyśla, Biecza, Łańcuta, rekompozycji ogrodów zamku łobzowskiego i zamku królewskiego w Warszawie. Był aktywnym członkiem w organizacjach międzynarodowych: w Międzynarodowej Radzie Ochrony Zabytków ICOMOS (do 1999 r. był wiceprezydentem Komitetu Narodowego ICOMOS w Polsce) oraz w Radzie Naukowej Europa Nostra.

Reprezentował Polskę na Seminarium Komisji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) w sprawie Ochrony Dziedzictwa Europejskiego, które odbywało się w 1992 r. w Krakowie. Na tym forum wniósł do światowej doktryny konserwatorskiej postulat ochrony krajobrazu kulturowego. Od tego czasu stała się ona standardem międzynarodowym.

Przez wiele lat był przewodniczącym Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Był także członkiem Wydziału (zarządu) Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, a także przewodniczącym jego Komisji Konserwatorskiej. Wchodził w skład Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa już od chwili jego powstania w 1987 roku. Należał

do Towarzystwa Urbanistów Polskich (TUP) oraz do Stowarzyszenia Historyków Sztuki, gdzie powołany był do Głównej Komisji Konserwatorskiej.

Przewodniczył Komisji Architektury i Urbanistyki Oddziału Państwowej Akademii Nauk w Krakowie i przez 36 lat był redaktorem „Teki Komisji Architektury i Urbanistyki”.

Kraków jako jego miasto rodzinne był tematem licznych prac badawczych i projektowych. Zaliczyć tu należy opracowania poświęcone fortyfikacjom krakowskim, pionierską pracę na temat XIX-wiecznej twierdzy Kraków i studia nad Barbakanem oraz Bramą Floriańską. Jego zasługą był m.in. projekt rewitalizacji Plant krakowskich i projekt rewitalizacji parku przy Willi Decjusza na Woli Justowskiej.

Został odznaczony Krzyżem Armii Krajowej (1998), Krzyżami Oficerskim (1998) i Kawalerskim (1978) Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznaką za Opiekę nad Zabytkami (1976), Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1992), Srebrną Odznaką Honorową TUP (1973), Medalem Zasługi dla Politechniki Krakowskiej (1996).

W Komitecie był od 1984 r., tj. za prezesury Bartła, a od 23 czerwca 1994 r., za prezesury Mieczysława Rokosza, pełnił funkcję wiceprezesa Komitetu.

Dorobek profesora to blisko 1000 tytułów, w tym ok. 900 artykułów i 20 książek, m.in.: *Architektura krajobrazu. Wybrane problemy studialne, projektowe i konserwatorskie* (Kraków 1986), *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu* (Warszawa–Wrocław 1976), *Architektura obronna w krajobrazie polskim* (Warszawa 1996), *Polskie ogrody ozdobne* (Warszawa 2000). Pełną bibliografię można znaleźć w publikacjach pt. *Krajobrazy. Księga Pamiątkowa w 70. rocznicę urodzin profesora Janusza Bogdanowskiego* (Kraków 2000, tam bibliografia prac J. Bogdanowskiego do r. 1999); „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 2001, t. XXXIII. Spoczął na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

ZB i MR

Od 1992

Mieczysław Rokosz (zob. Poczet prezesów)

Mirosław Frančić (ur. 3 X 1926 r. w Krakowie – zm. 4 XII 2004 r.), historyk, profesor dr habilitowany, całe życie związany z Uniwersytetem Jagiellońskim i z Krakowem, znawca dziejów społeczno-gospodarczych XVIII-XX w., badacz polskiego uchodźstwa do Ameryki. Pociągały go też problemy metodyczno-metodologiczne badania dziejów. Nie stronił również od problematyki

krakowianistycznej i kościuszkowskiej. Był prezesem Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego od 9 grudnia 1985 do 9 stycznia 1989 r. i zarazem jego członkiem honorowym. Od 13 listopada 1992 r. był członkiem Komitetu. W r. 1994 angażował się w obchody 200-lecia insurekcji kościuszkowskiej. Współorganizował krakowsko-wrocławską konferencję kościuszkowską Polskiego Towarzystwa Historycznego, która odbyła się w dniach 28-30 marca 1994 roku. Wygłosił na niej referat pt. „Tadeusz Kościuszko – człowiek Oświecenia”. Pokłosie konferencji w postaci publikacji zatytułowanej *Powstanie Kościuszkowskie i jego Naczelnik. Historia i tradycja* pod redakcją jego i Teresy Kulak ukazało się przy udziale finansowym Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie w 1996 roku. Uczestniczył też w odbywającej się w Szwajcarii międzynarodowej konferencji kościuszkowskiej „Der letzte Ritter und erste Bürger im Osten Europa”, na której wystąpił z referatem „Tadeusz Kościuszko – ein Mensch der Aufklärung”. Materiały pokonferencyjne ukazały się w Bazylei i Frankfurt nad Menem w 1996 roku. Napisał też m.in. *Kopiec Kościuszki – historia znaczeń* ([w:] *Kościuszcze w hołdzie*, Kraków 1994), *Tradycja i wiedza o Kościuszcze w Krakowie* ([w:] *Kraków w powstaniu kościuszkowskim. Materiały z sesji naukowej odbytej 28 maja 1994 r.*, Kraków 1994), *Sprawa chłopska w insurekcji kościuszkowskiej* ([w:] *Powstanie kościuszkowskie. Z dziejów polityczno-społecznych*, Warszawa 1997). Kompletną bibliografię prac Franćicia można zobaczyć w poświęconej mu księdze *Historyk i historia. Studia dedykowane pamięci Profesora Mirosława Franćicia* (Kraków 2005).

MR

Jan Raduchowski-Brochwicz (ur. 3 VII 1931 r. w Stanisławowie w ziemi halickiej – zm. 31 VII 1995 r. w Krakowie), dr, pułkownik Wojska Polskiego.

W czasie okupacji hitlerowskiej był więziony w obozie w Winnicy, z którego zbiegł. W 1945 r. jego rodzina została poddana repatriacji na Górny Śląsk, do Bytomia. Tu ukończył Liceum Górnicze. Jako harcerz podczas jednej z manifestacji patriotycznych został schwytany i ciężko pobity przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa.

Ukończył Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Pancernych w Poznaniu i podjął służbę liniową w 5 Saskiej Dywizji Pancernej. W trakcie służby ukończył Akademię Sztabu Generalnego w Rembertowie, uzyskując tytuł oficera dyplomowanego.

W latach 70. był wykładowcą w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Radiotechnicznych w Jeleniej Górze. W 1978 r. został przeniesiony do Krakowa. Pracował w Studium Wojskowym Uniwersytetu Jagiellońskiego jako zastępca,

a następnie kierownik tej placówki. W tym czasie obronił rozprawę doktorską w Akademii Sztabu Generalnego, uzyskując tytuł doktora nauk wojskowych. Studium Wojskowe na uczelniach w okresie PRL umożliwiało studentom odbycie zasadniczej służby wojskowej, w ramach której realizowano program kształcenia podchorążych. Studium Wojskowe było przez władze uczelni traktowane jako przedmiot obowiązkowy, a brak jego zaliczenia uniemożliwiał kontynuowanie studiów. Wielkoduszny, przyjazny i życzliwy płk Raduchowski cieszył się sympatią studentów. Z racji funkcji był członkiem Senatu. Po wprowadzeniu stanu wojennego, 13 grudnia 1981 r., jako kierownik Studium Wojskowego został komisarzem uczelni. Zdaniem uczelnianego działacza Solidarności, płk Raduchowski „swą nową funkcją był chyba trochę zakłopotany. Reżim, który miał tu zapanować, był jednak chyba dość miękki”. Po przejściu na emeryturę oddał się pracy społecznej. Jako członek TMHiZK 13 listopada 1992 r. został przez Wydział (Zarząd) Towarzystwa oddelegowany do Komitetu za krótkiej prezesury Trybowskiego, a następnie za prezesury Rokosza. 23 czerwca 1994 r. przyjął funkcję wiceprezesa, którą sprawował z emocjonalnym zaangażowaniem. „Był zniewolony urodą tego miejsca, jakim jest Kopiec Kościuszki. Pragnął tam się znaleźć w każdej wolnej chwili, czy zaraz po powrocie z dłuższego wyjazdu poza Kraków, np. ze swych ukochanych Bieszczadów”, jak powiedział nad jego trumną prezes. Snuł z prezesem plany nawiązania współpracy z wojskiem. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i wieloma innymi odznaczeniami resortowymi i społecznymi. Mimo dolegliwości serca zachowywał młodość ducha i entuzjazm. Zmarł niespodziewanie. Pogrzeb, który poprowadził kapelan wojskowy, odbył się w wojskowej części cmentarza Rakowickiego.

T. Gąsowski, *Rozmowa*, [w:] *Czasy „Solidarności” na Uniwersytecie Jagiellońskim 1980-1989 we wspomnieniach*, oprac. A.M. Kobos, Kraków 2010, s. 62; RK 1993, t. LIX, s. 175; RK 1994, t. LX, s. 177-180; M. Rokosz, *Mowa pogrzebowa*, [w:] *Archiwum KKK*; informacje syna – płk. Wojciecha Raduchowskiego-Brochwicza.

MR

Marek Zgórnjak (ur. 3 III 1960 r. w Krakowie), historyk sztuki, do r. 2023 profesor w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zajmował się architekturą XIX i początku XX w., w tym zwłaszcza problematyką neorenesansu oraz malarstwem XIX w., głównie francuskim (przed impresjonizmem). Badał też historyzm w malarstwie. Jest autorem m.in. książki *Matejko w Paryżu* (1998). Angażował się społecznie w akcję przeciw budowie 44 pomników królów polskich pod Wawelem (2004) i przeciw budowie basenów w jeziorze

w Zakrzówku (od 2017 r., bezskutecznie). Był członkiem Wydziału Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, a w latach 1991-1995 – sekretarzem redakcji „Rocznika Krakowskiego”.

W listopadzie 1992 r. jako historyk sztuki, w związku z planami utworzenia muzeum Kościuszki, został rekomendowany przez prezesa TMHiZK prof. Wyrozumskiego do Komitetu Kopca Kościuszki (za prezesury Ignacego Trybowskiego). Na posiedzeniu z 23 stycznia 1994 r., zwołanym po śmierci Trybowskiego przez Rokosza, przyjął funkcję sekretarza Komitetu. W Komitecie działał do 2006 r., w tym do r. 1998 jako sekretarz. Współpracował ściśle z prezesem i był sumiennie zaangażowany w wyzwania, przed jakim stał Komitet po niespodziewanej śmierci prezesa Trybowskiego, a były to: remont kaponiery południowej fortu pod Kopcem w celu urządzenia wystawy kościuszkowskiej na 200-lecie insurekcji, odnawianie i nawiązywanie przez Komitet kontaktów krajowych i zagranicznych.

RK 1993, t. LIX, s. 175; RK 1994, t. LX, s. 177-180; RK 1998, t. LXIV, s. 191.

MR

Od 1994

Michał Niezabitowski (ur. 8 IV 1962 r. w Krakowie), dr historii, muzealnik, działacz środowiska muzealniczego. Ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zajmuje się historią średniowiecznego Krakowa oraz dziejami handlu krakowskiego. Od r. 1985 pracuje w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, gdzie w r. 1995 został kustoszem, a rok później – kierownikiem działu naukowo-oświatowego. W r. 2004 został dyrektorem tegoż muzeum. W r. 2013 powierzono mu tworzenie Muzeum PRL-u w Nowej Hucie. Od r. 2018 jest członkiem rady Muzeum Gdańska w kolejnych kadencjach. Od r. 1998 jest członkiem, a od r. 2012 r. – prezesem Stowarzyszenia Muzealników Polskich. W r. 2012 został także członkiem Rady do Spraw Muzeów przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W latach 2014-2016 przewodniczył Komitetowi Programowemu I Kongresu Muzealników Polskich; podczas Kongresu w 2015 r. został odznaczony srebrnym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”. Ponadto jest członkiem Towarzystwa „Pro Museo” i Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, gdzie sprawuje urząd jednego z dwóch wiceprezesów. Od r. 1994 jest członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, w którym pełni funkcję kustosza zbiorów jako półetatowy pracownik Komitetu od r. 2007. Zinwentaryzował zbiory oraz opracował scenariusze i urządził kilka wystaw. Wystawa edukacyjno-oświatowa „Insurekcja i tradycje kościuszkow-

skie w Krakowie” w świeżo wyremontowanej kaponierze południowej fortu pod Kopcem została otwarta 25 maja 1994 r. i (z przerwami) była czynna do 2003 roku. W r. 2001 w pałacu Krzysztofory, na podstawie zbiorów Muzeum Krakowa i Komitetu Kopca Kościuszki, opracował i urządził wystawę o historii Mogiły Naczelnika zatytułowaną „Znak Wiecznotrwały”. Była ona czynna od 4 kwietnia (rocznica bitwy pod Raclawicami) do 31 sierpnia i miała na celu wzbudzenie emocji społecznych wobec odbudowywanej po katastrofach w 1997 i 1988 r. Mogiły Kościuszki. W początkach 2003 r., w świeżo wyremontowanym bastionie V, urządził nową wersję wystawy „Insurekcja i tradycje kościuszkowskie w Krakowie”, uwzględniając katastrofy i odbudowę Kopca. Wystawa została otwarta 8 maja i trwała do 2011 r., kiedy to urządził kolejną już wystawę „Tadeusz Kościuszko – rozdział I”, którą otwarto 28 listopada 2011 roku. I wreszcie w latach 2018-2019 opracował obszerny scenariusz stałej wystawy muzealnej „Kościuszko bohater wciąż potrzebny”. Motywy z tego scenariusza zostały wykorzystane przez firmę projektową Cosa Nostra ADVENTURE opracowującą projekt wykonawczy tej nowoczesnej, interaktywnej i multimedialnej ekspozycji. Doktor Niezabitowski był jej konsultantem. Została otwarta 16 października 2020 r., czyli w 200. rocznicę rozpoczęcia „sypania” Mogiły Naczelnika.

MR

Zbigniew Beiersdorf (ur. 2 VII 1941 r. w Krakowie), dr nauk humanistycznych w zakresie nauk o sztuce, specjalizujący się w historii architektury i urbanistyki, ochronie i konserwacji zabytków. Po maturze zdanej w 1959 r. w Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Kochanowskiego w Krakowie i studiach na kierunku historia sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim w r. 1964 rozpoczął pracę zawodową w Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej w Przedsiębiorstwie Państwowym Pracowni Konserwacji Zabytków (PP PKZ) w Krakowie, gdzie był zatrudniony w latach 1964-1990 na różnych stanowiskach – od asystenta do głównego specjalisty. Opracował ok. 200 studiów naukowych z zakresu architektury i urbanistyki przygotowanych indywidualnie i w zespołach, m.in. w latach 1984-1986 kierował opracowaniem Studium konserwatorsko-krajobrazowego Krakowskiego Zespołu Miejskiego, które było materiałem dla Planu Ogólnego Miasta Krakowa, uchwalonego w r. 1987. Za nowatorską metodę tego studium uzyskał Nagrodę Ministra Kultury i Sztuki. W 1975 r. odbył kilkumiesięczny staż w Paryżu, na który otrzymał stypendium od rządu francuskiego. W 1977 r. został wykładowcą problematyki ochrony i konserwacji zabytków w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1990 r.

został Głównym Konserwatorem Zabytków Krakowa, pracował w Urzędzie Miasta Krakowa jako dyrektor nowo utworzonego Wydziału Ochrony Zabytków. Do r. 1999 był pierwszym samorządowym konserwatorem miejskim. W latach 1999-2002 był dyrektorem Stowarzyszenia Willi Decjusza w Krakowie; nadzorował rewaloryzację zabytkowego zespołu Willi Decjusza. Do r. 2016 był czynnym nauczycielem akademickim jako asystent i adiunkt w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w Katedrze Dziedzictwa Europejskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Równocześnie był wykładowcą problematyki ochrony i konserwacji zabytków na studiach podyplomowych organizowanych przez Politechnikę Krakowską, Politechnikę Warszawską i Akademię Dziedzictwa przy Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie.

Jest autorem i współautorem kilkudziesięciu artykułów i książek z zakresu swojej specjalizacji, w tym atlasów historycznych miast Małopolski: Krakowa (2007), Sandomierza (2014), Wieliczki (2015), Bochni (2016), Starego Sącza (2018), Biecza (2021) i Nowego Sącza (2022). Według jego programów i pod jego nadzorem rewaloryzowane zostały cenne zabytki: Dom Lekarski w Krakowie (z wnętrzami projektu Stanisława Wyspiańskiego z 1905 r.), Izba Przemysłowo-Handlowa (z wnętrzami projektu Józefa Mehoffera z 1905 r.), Stary Teatr w Krakowie (z wnętrzami stworzonymi przez artystów Polskiej Sztuki Stosowanej z ok. 1905 r.); elewacja Pałacu Sztuki (z przywróconym złoceniem fryzu projektu Jacka Malczewskiego), budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie (z wnętrzami z 1887 i 1895 r.).

Od 1966 r. jest członkiem Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Jest także członkiem założycielem powstałego w 1981 r. Obywatelskiego Komitetu Ratowania Krakowa (OKRK) (w opozycji do oficjalnego Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa – SKOZK, niespełniającego wówczas właściwych standardów konserwatorskich, a przede wszystkim niereagującego na zatrucie środowiska degradujące zabytki); w latach 1986-1990 był przewodniczącym OKRK. Od 1990 r. jest członkiem Wydziału (Zarządu) Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, a w latach 1999-2021 był przewodniczącym jego Komisji Konserwatorskiej. Od r. 1990 działa jako członek odnowionego Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, gdzie został powołany w skład jego Prezydium. Udziela się też w Komisji Programowania i Realizacji oraz w Komisji Ochrony Krajobrazu Kulturowego. Jest członkiem Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS, w którym należy do dwóch komisji: Ochrony Miast Historycznych i Ochrony Krajobrazu i Ogrodów Zabytkowych. W latach 2007-2020 wchodził w skład Rady Muzeum przy Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce. W latach 2009-2020 był rzeczoznawcą Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie opieki nad zabytkami.

Został odznaczony Krzyżem Oficerskim OOP (2020), Krzyżem Kawalerskim OOP (2000), medalem Prezydenta Miasta Krakowa Honoris Gratia, Złotą Odznaką za Opiekę nad Zabytkami, Honorowym Złotym Znakiem TG „Sokół” w Krakowie. Jako członek Komitetu Kopca Kościuszki od 1994 r., początkowo z urzędu jako konserwator miejski, akceptował i nadzorował prace konserwatorskie w obiektach fortecznych przyznanych przez gminę Komitetowi na cele muzealne, a następnie też konsultował przebieg prac konserwatorskich w kaplicy bł. Bronisławy.

Red.

Jan Gordziałkowski (ur. 30 VI 1946 r. w Białogardzie – zm. 21 XI 2018 r. w Krakowie), filolog klasyczny, historyk, kustosz Archiwum Państwowego (obecnie: Narodowego) w Krakowie. Po maturze w V Liceum Ogólnokształcącym im. Augusta Witkowskiego w Krakowie rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim na kierunku filologia klasyczna. Na czwartym roku podjął równoległe studia na Wydziale Historycznym. Jego mistrzami byli m.in. prof. Józef Wolski, prof. Marian Plezia, prof. Józef Mitkowski, prof. Władysław Stróżewski. W czasie studiów był aktywnym członkiem Duszpasterstwa Akademickiego przy kolegiacie św. Anny w Krakowie. Ze środowiskiem tym był związany do śmierci.

W 1968 r. wziął udział w „wypadkach marcowych” (zwanych także Marcem ’68). Był Członkiem Komitetu Strajkowego, stojąc na pomniku Adama Mickiewicza na Rynku Głównym w Krakowie przemawiał do zgromadzonych tam tłumnie studentów. Wodweciegroziło mu wyrzucenie z uczelni. Dzięki interwencji prof. Mitkowskiego i prof. Wolskiego oraz postawie Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Mieczysława Klimaszewskiego mógł dalej studiować. Jednak był inwigilowany przez Służby Bezpieczeństwa i wzywany na przesłuchania. Były próby przekupienia go, a także zastraszania i szantażu, kuszone go obietnicą asystentury na Uniwersytecie Jagiellońskim w zamian za „współpracę”. Mimo wniosków i opinii profesorów asystentury nie dostał. Pracował na Uniwersytecie Śląskim, ale po roku, wskutek braku zgody Podstawowej Organizacji Partyjnej, asystentury mu nie przedłożono. Dopiero w Archiwum Państwowym w Krakowie znalazł stabilne zatrudnienie. W Oddziale Akt Dawnych pracował do emerytury. W 1985 r. odbył trzymiesięczny staż archiwalny w Paryżu.

W stanie wojennym był wykładowcą „Lotnego Uniwersytetu”. Nadal był wzywany na przesłuchania przez SB jako „element niepewny ideologicznie”, miał w swoich papierach zapis, że „nie może być dopuszczony do pracy z młodzieżą”, a także że nie „nadaje się do pozyskania do współpracy” ze Służbą

Bezpieczeństwa. Był członkiem Towarzystwa Miłośników Miasta i Zabytków Krakowa. Od czerwca 1994 r. był członkiem Komitetu Kopca Kościuszki. Jest autorem różnych publikacji, m.in. pierwszej próby syntezy *Dziejów Komitetu Kopca Kościuszki (1820-1994)* ([w:] *Kościuszcze w hołdzie*, Kraków 1994), artykułu *Krakowski jubileusz Stanisława hrabiego Tarnowskiego z maja 1909 roku* (RK 1994, t. LX, s. 107-127) i książek pt. *Historia Państwa Kościelnego* (Kraków 2007) oraz *Obywatelstwo honorowe miasta Krakowa i jego obywatele honorowi* (Kraków 1990).

Ma status pokrzywdzonego przez reżim komunistyczny, który został wydany przez Krakowski Oddział Instytutu Pamięci Narodowej. Spoczął w rodzinnym grobie na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

MR

Ksiądz infułat Jerzy Bryła (zob. Członkowie honorowi)

Zenon Leszek Skręt (ur. 5 II 1946 r. w Łańcucie), prawnik, radca prawny, kierownik kancelarii prawnej. Po maturze zdanej w 1964 r. w I Liceum im. Henryka Sienkiewicza w Łańcucie odbył w latach 1965-1966 dwuletnie Studium Nauczycielskie w Przemyślu, po czym przez rok pracował w zawodzie nauczycielskim. W latach 1967-1972 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po aplikacji radcowskiej w r. 1983 w cieniu starych murów przy ul. Pijarskiej 21 założył pierwsze w Krakowie biuro pośrednictwa w nieruchomościach. Został zaproszony do Komitetu w 1994 r. i na prośbę prezesa przeprowadził analizę statusu prawnego Komitetu Kopca Kościuszki, stwierdzając m.in., iż Komitet „jako organ publiczny nie może istnieć w formie stowarzyszenia”. Było to powodem starań o formalno-prawne urzeczywistnienie Narodowej Fundacji Mogiły-Kopca Kościuszki. W 1995 r. zrezygnował z członkostwa w Komitecie.

MR

Franciszek Ziejka (zob. Członkowie honorowi)

Od 1997

Jan Ryszard Janczykowski (ur. 19 II 1953 r. w Częstochowie), dr inż., architekt, konserwator zabytków. Po maturze w Częstochowie w latach 1972-1978 studiował na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej; promotorem jego pracy magisterskiej był prof. Wiktor Zin. W latach 1978-1981 pracował

w krakowskiej pracowni Centrum Projektowania, Badań i Realizacji Obiektów Kultury w Warszawie. W maju 1981 r. przeniósł się do Miejskiego Biura Projektów w Krakowie, gdzie poznawał zasady badań architektonicznych zabytków, a w r. 1982 został kierownikiem zespołu. Od listopada 1985 r. zatrudniał się w Pracowni Badań Architektonicznych – Pracowni Konserwacji Zabytków (Oddział w Krakowie). W 1986 r. ukończył Studium Podyplomowe Konserwacji Zabytków Architektury i Urbanistyki na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej. 1 stycznia 1991 r. rozpoczął pracę w Wydziale Ochrony Zabytków Urzędu Miasta Krakowa, gdzie od 28 lutego 1994 r. był zastępcą Miejskiego Konserwatora Zabytków. Również w r. 1994 uzyskał tytuł rzeczoznawcy Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków ds. ochrony i rewaloryzacji zabytków architektury, ze specjalizacją: architektura rezydencjonalna i obronna. W latach 1994-1995 koordynował działania mające na celu adaptację kaponier wewnątrz południowej fortu „Kościuszko”, a następnie bastionu V tegoż fortu na siedzibę Muzeum Kościuszki. W r. 1997 został zaproszony do Komitetu Kopca Kościuszki.

1 marca 2003 r. objął stanowisko Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zajmował do przejścia na emeryturę w 2018 roku. W 2015 r. obronił pracę doktorską wyróżnioną w 2016 r. przez Generalnego Konserwatora Zabytków oraz Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków. Po przejściu na emeryturę od grudnia 2018 r. pracuje na Uniwersytecie Jagiellońskim jako główny specjalista ds. techniczno-inwestycyjnych. Od 1985 r. jest członkiem Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków, od 1997 r. – Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Od 2001 r. jest członkiem Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa oraz członkiem jego Prezydium. Od 2006 r. jest członkiem Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS, w latach 2011-2017 uczestnicząc w pracach Prezydium. Od stycznia 2017 r. jest przewodniczącym Sekcji Architectura Militaris Komisji Architektury i Urbanistyki Państwowej Akademii Nauk w Krakowie.

Wykłada na Podyplomowych Studiach Konserwacji Zabytków Architektury i Urbanistyki oraz na Podyplomowych Studiach Badań i Analiz Architektury Historycznej na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, na studium podyplomowym „Akademia Dziedzictwa” w Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie, na Akademii Nieświeskiej w Mińsku na Białorusi i innych. Jest autorem licznych projektów konserwatorsko-adaptacyjnych obiektów fortecznych poaustriackiej twierdzy Kraków, a także nadzorował ich realizację. Jest autorem wielu publikacji dotyczących obiektów fortecznych twierdzy Kraków, m.in.: książki *Fort Nr 2 „Kościuszko”* ([w:] *Atlas Twierdzy Kraków*, t. III,

seria I, Kraków 1994), której wydanie sfinansował Komitet Kopca Kościuszki; artykułu pt. *Główne problemy i uwarunkowania działalności miejskich i wojewódzkich organów ochrony dóbr kultury w zakresie ochrony zabytków Twierdzy Kraków* ([w:] *Fortyfikacja*, t. II: *Fortyfikacja austriacka w Polsce*, Kraków 1995); współtworzonego z Waldemarem Brzoskwiną rozdziału *Konserwacja zabytków Twierdzy Kraków w latach 1992-98* (*Atlas Twierdzy Kraków*, t. I, seria II, Kraków 1998); tekstu pokonferencyjnego *Historia i rewaloryzacja Fortu nr 2 „Kościuszkę”* ([w:] *180 lat Kopca Kościuszki. Materiały z sesji naukowej odbytej 15 kwietnia 2000 roku*, Kraków 2001); rozdziału *Z problematyki adaptacji krakowskich fortów* (*Atlas Twierdzy Kraków*, t. II, seria II, Kraków 2002); rozdziału *Uwarunkowania adaptacji dzieł obronnych Twierdzy Kraków* ([w:] *Architektura Krakowa. Dzieje, badania, odnowa*, t. I, Kraków 2003, s. 99-110), a także *Twierdza Kraków – informator turystyczny* (Kraków 2010). Otrzymał m.in. Złoty Krzyż Zasługi (2010), Srebrny Medal Gloria Artis (2015), Medal im. Jana Pawła II za zasługi dla Archidiecezji Krakowskiej (2007), Nagrodę im. Klemensa Bąkowskiego przyznaną przez TMHiZK (2009) oraz Medal Stulecia Odzyskanej Niepodległości (2018).

Red.

Od 1999

Michał Kozioł (ur. 29 IX 1946 r. w Krakowie), z wykształcenia agronom, z zamiłowania historyk, niestroniący od kwerend archiwalnych erudyta, znawca dziejów Krakowa, jego kultury i zwyczajów, zwłaszcza w okresie zaborów, szczególnie zainteresowany Krakowem epoki galicyjskiej i twierdzą Kraków. Popularyzuje wiedzę z tego zakresu chronologicznego poprzez udział w radiowych audycjach, w cyklach artykułów na łamach wychodzącego od 2008 r. magistrackiego pisma „Kraków PL”, którego jest stałym współpracownikiem, jak również w książkach. Trzeba tu wymienić tytuł *To jest Kraków, mości książę!* (Kraków 2007) współautorstwa jego i dwóch innych „krakauerologów” – Mieczysława Czumy i Leszka Mazana. Wydał też *Kraków wczoraj i przedwczoraj* (Kraków 2020) ze wstępem prezydenta miasta Jacka Majchrowskiego i dyrektora Muzeum Historycznego Michała Niezabitowskiego. Obie książki napisano w gawędziarskim stylu, są one pełne przyczynków i detali nieznanych oficjalnej historii miasta. Wieloletni mieszkaniec Półwsia Zwierzynieckiego. Jest też znawcą życia i zwyczajów wsi galicyjskiej.

W latach 1980-1989 był działaczem „Solidarności”. Działa jako członek m.in. Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa oraz Prezydium Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Jako wieloletni urzędnik

magistratu na stanowisku dyrektora Biura Rady Miasta w trudnych latach katastrofy budowlanej Kopca Kościuszki po 1997 r. i następnie starań o jego odbudowę, interesował władze miasta dramatycznym stanem tej narodowej pamiątki. Został zaproszony do Komitetu w 1999 r. i pełnił w nim obowiązki sekretarza od 14 grudnia 2006 do 25 marca 2015 r., po czym zrezygnował z pracy w Komitecie. Zawsze był chętny do rady, reprezentował też Komitet na spotkaniach środowisk kościuszkowskich w Raławicach, Połańcu czy Szczekocinach.

MR

Piotr Stanisław Dobosz (ur. 1 XI 1961 r. w Krakowie), prof. dr hab., pracownik naukowo-dydaktyczny w Katedrze Prawa Samorządu Terytorialnego (poprzednio w Katedrze Prawa Administracyjnego) na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i w Katedrze Administracji Wydziału Administracyjno-Ekonomicznego Akademii Tarnowskiej w Tarnowie. W latach 2016-2020 i od 2020 r. prodziekan ds. studiów administracyjnych oraz prawa własności intelektualnej i mediów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Członek Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz tamtejszej Rady Dyscypliny. Przewodniczący Rady Nadzorczej Wszechnicy Jagiellońskiej sp. z o.o. w Krakowie oraz Komisji Dyscyplinarnej Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (w latach 2015-2018). Członek wielu organizacji naukowych i społecznych, w tym m.in. wieloletni opiekun Koła Naukowego Prawnej Ochrony Dóbr Kultury Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (TBSP UJ), a w przeszłości – Koła Naukowego Prawa Administracyjnego TBSP UJ. W Polskiej Akademii Nauk (Oddział w Krakowie) członek zarządu, zastępca przewodniczącego, poprzednio – sekretarz Komisji Nauk Prawnych. Członek zarządu Stowarzyszenia Badań nad Źródłami i Funkcjami Prawa „Fontes”. Członek Zarządu, przewodniczący Komisji Prawno-Organizacyjnej w Społecznym Komitecie Odnowy Zabytków Krakowa. Zastępca przewodniczącego Komisji Rewizyjnej w Polskim Komitecie Narodowym ICOMOS. Członek Zarządu, zwanego tradycyjnie Wydziałem, w Towarzystwie Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Członek honorowy i ekspert w zakresie prawa Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków; członek założyciel, przynależny do zarządu i skarbnik Towarzystwa Przyjaciół Biblioteki Jagiellońskiej; członek Towarzystwa Przyjaciół Bronowic w Krakowie, a także brat pieczętarz w Rycerskim Zakonie Bibliofilskim z Kapitułą Orderu Białego Kruka w Krakowie. W latach 2019-2020 zasiadał w Radzie Uczelni Akademii Tarnowskiej (poprzednio Akademii Nauk Stosowanych, a wcześniej: Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej

w Tarnowie), został wybrany również na lata 2021-2024. Wieloletni pracownik urzędu kierowanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie i członek komisji resortowej powołanej do opracowania ustawy o ochronie zabytków (1997-1998), ekspert Komisji Kultury Sejmu RP (2002-2003) w zakresie ochrony zabytków, od 1998 r. – członek Rady Ochrony Zabytków przy ministrze kultury i sztuki (obecnie przy ministrze kultury i dziedzictwa narodowego), a od r. 2007 – członek IV Międzyrządowej Komisji Polsko-Ukraińskiej ds. zwrotu dóbr kultury przemieszczonych w związku z II wojną światową. W 1986 r. uczestniczył w zajęciach Młodzieżowej Akademii Turystyki w Białowieży, powstałej w wyniku współpracy warszawskiego Klubu Turystycznego „Datajana” z Biurem Turystyki Młodzieżowej „Juventur”. Autor i współautor ponad dwustu publikacji naukowych i popularnonaukowych z zakresu prawa administracyjnego, prawa ochrony dziedzictwa kulturowego, prawa samorządu terytorialnego, nauki administracji, historii nauki, historii piłki nożnej; członek redakcji i komitetów naukowych czasopism krajowych i zagranicznych; organizator i uczestnik wielu konferencji naukowych krajowych i zagranicznych. Uhonorowany licznymi odznaczeniami państwowymi, laureat szeregu nagród i wyróżnień o charakterze lokalnym, regionalnym i krajowym oraz medalami okolicznościowymi uczelni i muzeów, m.in. laureat w konkursie na temat Państwa Wiślan „Lata z Radiem” (1980). Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2020) i Złotym Krzyżem Zasługi (2002). Uhonorowany Srebrnym i Brązowym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” (2015 i 2018), Złotym Medalem „Za Długoletnią Służbę” (2016), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1999), Złotą Odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” nadaną przez Ministra Kultury Rzeczypospolitej Polskiej (2003), odznaką Honoris Gratia nadaną przez Prezydenta Miasta Krakowa w 2017 r., a także odznaką honorową 75-lecia istnienia Wisły Kraków.

Od r. 1999 jest członkiem Komitetu Kopca Kościuszki. Opracował regulamin dla zwiedzających Kopiec. W r. 2007 opracował Statut Komitetu dla KRS. W latach 2007-2021 był skarbnikiem. Od r. 2021 jest wiceprezesem.

Red.

Od 2005

Piotr Hapanowicz (ur. 21 II 1971 r. w Krakowie), absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, historyk, dr nauk humanistycznych. Muzealnik, starszy kustosz Muzeum Krakowa, kierownik Oddziału Pałac Krzysztofory. Ukończył roczne Studium Zarządzania i Marketingu w 1995 r., podyplomowe Studium Muzeolo-

giczne w 2005 r. oraz podyplomowe Studium Zarządzania Kulturą w 2007 roku. Był stypendystą m.in. Fundacji Jana i Suzanne Brzękowskich w Paryżu i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich w Londynie. Jest autorem licznych publikacji naukowych i popularnych w postaci książek i artykułów w czasopiśmie naukowych i w prasie. Z książek warto wymienić: *Senatorowie województwa krakowskiego w II Rzeczypospolitej (1922-1939)* (Kraków 2007), *General Zygmunt Zieliński (1858-1925). Szkic do portretu* (Kraków 2012), *Krakowskie spotkania księcia Józefa Poniatowskiego* (Kraków 2013), *Szkiełnik krakowski. Ludzie – Wydarzenia – Zabytki* (cz. I, Kraków 2016; cz. II, Kraków 2017), *Karol Rolle (1871-1954). Prezydent Krakowa. Szkic do portretu* (Kraków 2019). Jest autorem scenariuszy i kuratorem kilkunastu wystaw czasowych oraz stałych, z których trzeba wymienić: *Cyberteka. Kraków – czas i przestrzeń* (wystawa stała) oraz *W bój lećmy zwyciężyć... w 150. rocznicę powstania styczniowego* (Krzysztofory, Kraków 2013) oraz *Rozważny i romantyczny. W 200. rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki* (Krzysztofory, Kraków 2017).

Jest członkiem Zarządu Towarzystwa „Pro Museo”, członkiem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, a od r. 2005 – Komitetu Kopca Kościuszki, gdzie czasowo (od 25 marca do 1 grudnia 2015 r.) był sekretarzem Zarządu, a następnie członkiem Komisji Rewizyjnej. Dał się poznać jako popularyzator problematyki kościuszkowskiej, organizując konkursy wiedzy o Kościuszcze dla młodzieży i poprzez liczne publikacje z tego zakresu, m.in.: *Krakowskim szlakiem Tadeusza Kościuszki* (Kraków 2010), *Kościuszek. Szwajcarskie reminiscencje (1815-1817)* (Kraków 2015), „*Najczystszy syn wolności*”. *Przewodnik po życiu Tadeusza Kościuszki* (Kraków 2017), *Kościuszek – bohater wciąż potrzebny* (Kraków 2021).

Realizował szereg projektów edukacyjnych Komitetu. W 2007 r. przygotował wystawę planszową „Kościuszek żołnierz niepodległości”, przeznaczoną do wypożyczenia zainteresowanym szkołom. Pod Kopcem Kościuszki zorganizował wystawę planszową „Kraków – przystanek Kościuszek”. Był także autorem wystawy „Der Freiheitskämpfer – Tadeusz Kościuszek” w Muzeum Blumenstein w Solurze (2008-2009), na której pokazano kilka cennych pamiątek kościuszkowskich ze zbiorów Komitetu. W 2011 r. przygotował materiały do przeznaczonego dla szkół konkursu wiedzy o Kościuszcze pod hasłem: „Kościuszek żołnierz Wolności”. W 2010 r. opracował „Krakowski szlak Kościuszki”. Projekt ten miał być zrealizowany przy współpracy Komitetu z Wydziałem Turystyki i Promocji Miasta, lecz tak się nie stało.

Miał też swój merytoryczny wkład w organizację wystawy stałej Komitetu pt. „Kościuszek – bohater wciąż potrzebny”, którą otwarto 16 października 2020 r. pod Kopcem Kościuszki. Przy udziale Michała Niezabitowskiego

i Mieczysława Rokosza opracował *Przewodnik po wystawie stałej – „Kościuszko – bohater wciąż potrzebny”* (Kraków 2021). Wiele z wymienionych prac było gratyfikowanych. Pismem z 12 lutego 2020 r. (przyjętym przez zebranie Komitetu 5 marca) zrezygnował z członkostwa w Zarządzie Komitetu.

Piotr Hapanowicz, [w:] *Kto jest kim w Krakowie*, „Dziennik Polski” 2009 (10 I); Archiwum KKK, Sprawozdania z czynności Komitetu.

MR

Od 2006

Michał Baczkowski (ur. 10 VIII 1969 r. w Krakowie), historyk. Syn Krzysztofa (ur. 1938), prof. historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, członka Polskiej Akademii Umiejętności, oraz Wandy z Safarewiczów (ur. 1936), archiwistki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1984-1988 uczył się w V Liceum Ogólnokształcącym im. Augusta Witkowskiego w Krakowie. W latach 1988-1993 studiował historię w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1993-1997 był doktorantem. Prowadził badania nad dziejami stosunków wojskowych polsko-austriackich od XVIII do początku XX wieku. Był stypendystą Pax Christi (Wiedeń), Werk Janineum (Wiedeń), Alfred Toepfer Stiftung (Wiedeń) oraz Rządu Turynii (Jena). Organizował też wymianę studencką z uniwersytetami w Bochum i Jenie (Niemcy).

Po obronie w r. 1997 pracy doktorskiej 1 października 1997 r. został zatrudniony w Zakładzie Historii Polski Nowożytnej Uniwersytetu Jagiellońskiego jako asystent, a następnie adiunkt. Prowadził badania dotyczące stosunków polsko-austriackich od XVIII do początku XX w., dziejów militarnych i społeczno-gospodarczych Galicji, Księstwa Warszawskiego, Krakowa oraz biografistyki. Habilitował się 11 czerwca 2004 roku. Za rozprawę habilitacyjną otrzymał Nagrodę Ministra Edukacji Narodowej i Sportu. W latach 2006-2008 był zastępcą dyrektora Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego ds. studenckich.

Stanowisko profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Jagiellońskiego otrzymał w 2011 roku. Tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych został mu nadany 2 kwietnia 2015 roku. Od 1 października 2016 do 30 września 2021 r. był kierownikiem Zakładu Historii Nowoczesnej Polski, a od 1 października 2021 r. – kierownikiem Pracowni Historii Nowoczesnej Polski. W trakcie zatrudnienia był stypendystą Fundacji Lanckorońskich z Brzezia w Wiedniu (2002, 2007) oraz wykonawcą grantów m.in. w Wiedniu i we Lwowie. W latach 2012, 2017 i 2021 był nagradzany przez Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego za osiągnięcia w pracy naukowej.

W latach 1999-2005 był członkiem zarządu Wydawnictwa Historia Iagellonica, w latach 2008-2014 należał do komitetu redakcyjnego, a następnie do Rady Naukowej czasopisma „Studia Historyczne”, pełniąc w latach 2009-2012 funkcję sekretarza redakcji. Od 2012 r. jest członkiem Rady Naukowej Polskiego Słownika Biograficznego, a od 2015 r. – członkiem Komitetu Redakcyjnego PSB. W 2015 r. został członkiem Rady Naukowej czasopisma „Galicja. Studia i materiały”. Od 2006 r. jest członkiem Komisji Historii Wojen i Wojskowości Polskiej Akademii Umiejętności, w latach 2013-2015 był jej sekretarzem, a w latach 2015-2021 – przewodniczącym. Od 2018 r. jest członkiem Komisji Państwowej Akademii Umiejętności do Oceny Podręczników Szkolnych oraz członkiem Komisji Dziekańskiej Wydziału Historycznego ds. Awansów i Tytułu Naukowego.

Jest autorem dziewięciu monografii naukowych: *W służbie Habsburgów. Polscy ochotnicy w austriackich siłach zbrojnych w latach 1772-1815* (Kraków 1998); *Pod czarno-żółtymi sztandarami: Galicja i jej mieszkańcy wobec austro-węgierskich struktur militarnych 1868-1914* (Kraków 2003); *Wojsko austriackie w Krakowie w latach 1796-1809* (Kraków 2007); *Wojsko polskie w napoleońskim Krakowie* (Kraków 2009); *W cieniu napoleońskich orłów. Rada Muncypalna Krakowa 1810-1815* (Kraków 2010); *Szarży podobnej dawno nie widziały dzieje! Ułani galicyjscy 1778-1918* (Kraków 2011); *Wojna 1866 roku w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim* (Kraków 2015); *Galicja a wojsko austriackie 1772-1867* (Kraków 2017); *Wpływ armii austriackiej na miasta Galicji 1772-1815*, tom VI z serii *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku* (Kraków–Lwów 2022). Ponadto jest także wydawcą sześciu krytycznych edycji źródłowych, współautorem 1 inwentarza archiwalnego, redaktorem lub współredaktorem sześciu monografii naukowych, autorem 106 artykułów naukowych i 43 innych tekstów naukowych lub popularnonaukowych.

Red.

Andrzej Chwalba (ur. 11 XII 1949 r. w Częstochowie), historyk, prof. w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia historyczne ukończył w 1972 roku. Od r. 1977 pracuje w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie w r. 1982 otrzymał stopień doktora, w r. 1989 habilitował się, a w r. 1995 otrzymał profesurę tytularną. Jest kierownikiem uniwersyteckiego Zakładu Antropologii Historycznej Instytutu Historii. W latach 1992-1996 był prodziekanem Wydziału Historycznego, w latach 1996-1999 – dziekanem tego wydziału, a w latach 1999-2005 – prorektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego ds. dydaktyki. Zainteresowania badawcze koncentruje na historii Polski i Europy w XIX i XX wieku. Do 2020 r. wypromował 27 doktorów. Jest autorem

ponad 30 książek, w tym m.in. należących do serii *Dzieje Krakowa* publikacji: *Kraków w latach 1939-1945* (t. V, Kraków 2002) i *Kraków w latach 1945-1989* (t. VI, Kraków 2004), podręczników akademickich: *Historia Polski 1795-1918* (Kraków 2000), *Historia powszechna. XIX wiek* (Warszawa 2008), *Historia Powszechna 1989-2011* (Warszawa 2011) czy *III Rzeczpospolita. Raport specjalny* (Warszawa 2005), przetłumaczonej na język niemiecki, czeski, bułgarski, chorwacki, oraz *Wielkiej Wojny Polaków 1914-1918* (Warszawa 2018), którą przełożono na język angielski i niemiecki. Kilka kolejnych publikacji zostało przełożonych na języki obce. Z tytułu wydanych książek otrzymał 20 nagród i wyróżnień, a były to m.in.: Historyczna Książka Roku 2018, Nagroda im. Janusza Kurtyki, Pióro Fredry, Atena 2005, Klio, Nagroda Historyczna Polityki, Srebrna statuetka Nike – nagroda Allianz, Krakowska Książka Miesiąca, Nagroda im. Jana Długosza. W r. 2014 został wybrany na Człowieka Roku w plebiscycie czytelników „Gazety Krakowskiej”. Jest członkiem kilkudziesięciu rad i komitetów (w tym naukowych), a także rad naukowych czasopism i muzeów. Jako inicjator Konkursu im. Wacława Felczaka i Henryka Wereszyckiego wspiera nagradzanie książek o tematyce kościuszkowskiej. Z kolei jako pomysłodawca Kongresu Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski i zarazem przewodniczący Komitetu Organizacyjnego inicjował w ramach kongresu tworzenie paneli z zakresu historii dziedzictwa kościuszkowskiego. Wygłaszał liczne wykłady publiczne, m.in w szkołach i muzeach, na temat dziedzictwa kościuszkowskiego. Od r. 2006 jest członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, do r. 2021 był też jego wiceprezesem. Został odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi (2005) i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski z Gwiazdą (2021).

Red.

Czesław Dźwigaj (ur. 18 VI 1950 r. w Wiśniczu Nowym), artysta rzeźbiarz, prof. Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Ukończył studia na Wydziale Rzeźby w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Już jako student został zatrudniony jako stażysta, a później asystent w Katedrze Sztuk Wizualnych na Wydziale Form Przemysłowych. W r. 1980 przeszedł do Wydziału Rzeźby, gdzie obronił doktorat. W r. 1990 habilitował się, w 1992 r. otrzymał tytuł prof. Akademii Sztuk Pięknych, a w r. 1998 – tytuł prof. sztuk plastycznych. W 2013 r. został prof. zwyczajnym. W r. 1991 reaktywował Pracownię Rzeźby w Ceramice, którą kierował do końca roku akademickiego 2019/2020. Od r. 1995 do 2011 prowadził wykłady i zajęcia praktyczne w zakresie współczesnej rzeźby sakralnej w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (obecnie to Uniwersytet

Papieski Jana Pawła II). W latach 2010-2015 współtworzył i kierował Katedrą Restauracji Dzieł Sztuki na Uniwersytecie Katolickim w Ružomberku, w Instytucie Juraja Páleša w Lewoczy na Słowacji. W dorobku artystycznym ma kilkadziesiąt monumentalnych realizacji rzeźbiarskich na wszystkich kontynentach świata, np. pomnik i park Tolerancji w Jerozolimie, płaskorzeźbę *Drzewo Jessego* – dar papieża Benedykta XVI dla bazyliki Narodzenia w Betlejem, pomnik Henryka Sienkiewicza w Villa Borghese w Rzymie, ołtarz Miłosierdzia w Berrimie i ołtarz Maryjny w Perth w Australii. Jest też autorem 83 pomników Ojca Świętego Jana Pawła II w wielu miastach Polsce i na świecie, w takich krajach jak: USA, Kanada, Argentyna, Niemcy, Włochy, Francja, Portugalia, Liechtenstein, Słowacja, Hiszpania, Rumunia i Litwa. Jest również autorem ponad trzydziestu innych realizacji pomnikowych, jak np. pomnika Jana Matejki w Nowym Wiśniczu, Leopolda Okulickiego w Bochni, króla Zygmunta Augusta w Augustowie, króla Władysława Łokietka w Lipnicy i w Tarnowie, ks. Jerzego Popiełuszki w Ząbkach, Ignacego Skorupki w Ossowie, Eugeniusza Kwiatkowskiego w Stalowej Woli, Ofiar Grudnia 1970 w Szczecinie, Nikifora w Krynicy-Zdroju, księcia Bolesława Wstydlwego w Nowym Brzesku i Skale, króla Kazimierza Wielkiego w Skawinie. W samym Krakowie były to m.in. pomniki ks. Piotra Skargi, Marszałka Józefa Piłsudskiego, Ignacego Jana Paderewskiego, gen. Władysława Andersa, prasy podziemnej, w Hołdzie Ofiarom Ludobójstwa na Kresach, bł. ks. Jerzego Popiełuszki, a także rekonstrukcja pomnika Tadeusza Rejtana, epitafium Cypriana Kamila Norwida w Krypcie Wieszców na Wawelu, płaskorzeźba upamiętniająca Jana Pawła II na frontonie Katedry Wawelskiej. Jest również mistrzem małej formy rzeźbiarskiej, w tym medalu. Ma ich w swoim dorobku ponad 600 (bitych i lanych), w tym oficjalny medal papieski Jana Pawła II na 18. rocznicę pontyfikatu. Zaprojektował i zrealizował ponad 54 spiżowe porty, ponad 50 wnętrz sakralnych i około 300 witraży. Aktywność społeczna znalazła odzwierciedlenie w uhonorowaniu go kilkunastoma zaszczytnymi tytułami społeczności lokalnych, towarzystw, instytucji oraz odznaczeniami państwowymi, resortowymi i kościelnymi, a były to m.in. Złoty Krzyż Zasługi RP (1986), Złoty Medal Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1994), Medal Pontificio Jana Pawła II z Wstęgą (1995), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (2004), Rycerz św. Sebastiana (2006), Medal Kustodii Ziemi Świętej w Jerozolimie (2006), Wielki Order Św. Ottona z Bambergu (2009), Medal Prymasa Polski, Exsuli Bene de Ecclesia Merito – Znamienitemu w Posłudze Kościoła i Narodu (2009), Medal Komisji Edukacji Narodowej (2015), Krzyż Wielki Krakowskiego Bractwa Kurkowego (2015), doktorat honoris causa Uniwersytetu w Alba Iulia w Rumunii (2017), Złoty

Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2018).

Jest autorem rozpraw, esejów, opracowań teoretycznych, publicystycznych i książkowych o sztuce, ze szczególnym uwzględnieniem problemów sztuki współczesnej i zagadnień sztuki sakralnej. Wydał kilka tomów poetyckich. Jego utwory włączono w pomnikowe wydanie *101 polskich poetów na stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości* (2019), której wydawcą była Rumuńska Akademia Literatury. Jego prace znajdują się w muzeach w Polsce i za granicą oraz w kolekcjach prywatnych. Monumentalny zbiór dorobku artystycznego eksponowany jest na stałej wystawie w Zamku w Nowym Wiśniczu.

Od 2006 r. jest członkiem Komitetu Kopca Kościuszki. Wykonał szereg prac dla Komitetu. Zaprojektował i wykonał m.in. trzy bite i lane medale pamiątkowe i okolicznościowe, bity posrebrzany medal z okazji 200-lecia śmierci Kościuszki (2017) w liczbie 100 numerowanych egzemplarzy, medal bity z okazji 200-lecia Kopca Kościuszki i Komitetu (2020) w liczbie 100 egzemplarzy i medal bity z Kościuszką i Kopcem Kościuszki. Wykonał też lany medal i plakietę z okazji 70. urodzin prezesa Mieczysława Rokosza (2012). Wszystko to prof. Czesław Dźwigaj wykonał honorowo.

MR

Tomasz Gąsowski (ur. 17 I 1947 r. w Krakowie), historyk, prof. nauk humanistycznych. Po maturze w I Liceum Ogólnokształcącym im. Bartłomieja Nowodworskiego w 1964 r. rozpoczął studia na kierunku historia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W trakcie studiów w marcu 1968 r. był szefem komitetu strajkowego w Instytucie Historii. Po ukończeniu studiów odbył roczny staż asystencki, ale z powodu odmowy wstąpienia do PZPR nie uzyskał etatu. Jako wolontariusz podjął pracę w dziale rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej, a następnie pracował jako asystent muzealny w Państwowych Zbiorach Sztuki na Wawelu. W 1973 r. uzyskał etat asystenta w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego (Katedra Historii Polski Nowoczesnej i Metodologii Historii). Tam pod kierunkiem prof. Mariusza Kulczykowskiego przygotował i w 1980 r. obronił pracę doktorską pt. *Ludność miejska w autonomicznej Galicji. Studium statystyczne*, którą we fragmentach opublikowano. Następnie nowym obiektem jego zainteresowań badawczych stała się ludność żydowska w Galicji. Efektem owych badań była habilitacja na podstawie monografii *Między gettem a światem. Dylematy ideowe Żydów galicyjskich na przełomie XIX i XX wieku* (Kraków 1996). Kontynuację zainteresowań dziejami Żydów na ziemiach polskich, a zwłaszcza

relacjami polsko-żydowskimi, umożliwił mu pobyt w Żydowskim Instytucie Historycznym w Warszawie, a następnie, dzięki stypendium Fundacji Lanckorońskich z Brzezia, w Instytucie Sikorskiego oraz Studium Polski Podziemnej w Londynie. W latach 80. był aktywnym członkiem struktur „Solidarności” działających jawnie, a następnie w podziemiu. W 1989 r. został członkiem Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego i szefem kampanii wyborczej do Sejmu w jednym z okręgów na terenie Małopolski. Kierował też kampanią wyborczą do samorządu Krakowa oraz kampanią prezydencką Tadeusza Mazowieckiego na terenie województwa krakowskiego. W tym czasie został także członkiem władz regionalnych i krajowych Unii Demokratycznej, a następnie Unii Wolności. W 1996 r. otrzymał z rąk prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego tytuł profesora, a w ślad za tym – etat profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Jagiellońskim i stanowisko kierownika Zakładu Historii Polski Nowoczesnej. Podstawą awansu profesorskiego była monografia *Kwestia żydowska w Polskich Siłach Zbrojnych w czasie II wojny światowej* (Kraków 2002). Był jednym ze współzałożycieli stowarzyszenia edukacyjnego Ośrodek Myśli Politycznej oraz inicjatorem i długoletnim prezesem powołanej przez prezydenta Krakowa oraz rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego. Współpracuje z Instytutem Pamięci Narodowej w badaniach nad dziejami opozycji antykomunistycznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1956-1990. Po osiągnięciu wieku emerytalnego objął stanowisko prof. zw. w krakowskiej Akademii Ignatianum w Instytucie Kulturoznawstwa, którego był współorganizatorem. Na obu uczelniach wypromował kilkunastu magistrów i siedmiu doktorów, uczestniczył w pięciu kolokwiah habilitacyjnych. Jest członkiem kilku komisji w Państwowej Akademii Umiejętności i Państwowej Akademii Nauk, był lub jest nadal członkiem rad Muzeum Narodowego w Krakowie, Muzeum Auschwitz, Muzeum Armii Krajowej. Przewodniczy Radzie Muzeum Polaków Ratujących Żydów im. Rodziny Ulmów w Markowej. Jest autorem ponad 170 publikacji naukowych i popularnonaukowych, w tym 14 książek. Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta (2010).

Osobne miejsce w jego aktywności społecznej i obywatelskiej zajmuje członkostwo w Komitecie Kopca Kościuszki od 1994 roku. Do r. 2022 piastował godność jednego z dwu wiceprezesów.

Red.

Jacek Purchla (zob. Członkowie honorowi)

Ks. Jacek Urban (ur. 12 VIII 1953 r. w Nisku nad Sanem), ks. kanonik, prałat i dziekan Krakowskiej Kapituły Katedralnej, historyk, prof. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. W 1972 r., po maturze w liceum w Nisku, wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie. Ukończył je święceniami w katedrze na Wawelu, których udzielił mu 15 maja 1978 r. ks. kard. Karol Wojtyła, i magisterium z teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. W latach 1978-1980 był wikariuszem w parafii Bielsko-Biała Leszczyny. W latach 1980-1982 studiował na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie, równocześnie pracując jako notariusz w Kurii Metropolitalnej. W latach 1982-1986 studiował na Wydziale Historii Kościoła w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Równocześnie w latach 1982-1989 był sekretarzem, a w latach 1986-1996 asystentem na Wydziale Historii Kościoła. Był duszpasterzem akademickim, a w latach 1986-1993 wikariuszem-podkustoszym parafii katedralnej na Wawelu. 16 grudnia 1996 r. na Wydziale Historii Kościoła Papieskiej Akademii Teologicznej uzyskał doktorat z nauk humanistycznych, po czym został adiunktem. W latach 1997-2004 był kustoszem Archiwum Kapitułnego na Wawelu, w latach 1998-2003 – członkiem Rady Kapłańskiej Archidiecezji Krakowskiej, a w latach 1998-2000 – członkiem Senatu Papieskiej Akademii Teologicznej jako przedstawiciel młodszych pracowników naukowych. Habilitował się 25 kwietnia 2001 r. na Wydziale Historii Kościoła na podstawie pracy *Katedra na Wawelu 1795-1918*. W styczniu 2002 r. ks. kard. Franciszek Macharski mianował go cenzorem kościelnym. W latach 2003-2006 był kierownikiem Katedry Historii Kościoła XIX wieku na Wydziale Historii Kościoła Papieskiej Akademii Teologicznej, a w latach 2003-2010 – redaktorem naczelnym wydziałowego czasopisma naukowego „Folia Historica Cracoviensia”. Był również członkiem Senackiej Podkomisji Wydawniczej (2004-2010) i Senackiej Podkomisji Bibliotecznej Papieskiej Akademii Teologicznej (1998-2020). W czerwcu 2004 r. otrzymał nominację na profesora uczelnianego. W latach 2004-2006 był dyrektorem Instytutu Jana Pawła II w Krakowie. Był także członkiem Komisji Historycznej do procesu kanonizacyjnego papieża Jana Pawła II (2005-2006) i członkiem Komisji Episkopatu Polski ds. Lustracji (2006-2007). Od 1 września 2007 r. jest dyrektorem Archiwum Kapitułnego na Wawelu, a od 25 marca 2009 r. – kanonikiem kapituły katedralnej na Wawelu. 1 kwietnia 2010 r. otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych. Od 1 października 2010 r. jest także dyrektorem Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie.

Jest członkiem Wydziału Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (od 2006 r.), Polskiego Towarzystwa Teologicznego (od 2008 r.),

Społecznego Komitetu Odnowienia Zabytków Krakowa (od 2009 r.) i Komitetu Kopca Kościuszki. Jest także delegatem Metropolity Krakowskiego do kapituły Medalu „Zasłużony dla Województwa Małopolskiego” – Palatinatus Poloniae Minoris Meriti (od 2010 r.). W latach 2010-2020 był konsultorem Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski, a od r. 2020 jest konsultorem Rady Naukowej Konferencji Episkopatu Polski. Od r. 2012 jest kapelanem Sodalicii Świętej Jadwigi Królowej. W maju 2016 r. został wybrany na dziekana Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego, a w czerwcu 2019 r. kapituła katedralna na Wawelu wybrała go również swoim dziekanem. Na podkreślenie zasługuje jego działalność kaznodziejska. 6 września 2019 r. wygłosił kazanie w kościele pw. św. św. Piotra i Pawła w Krakowie w trakcie symbolicznego pogrzebu Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Żygalskiego (polscy kryptolodzy, którzy złamali kod Enigmy) w Panteonie Narodowym. Jest autorem książek, broszur i ponad 150 artykułów. Brał udział w procesach kanonizacyjnych, m.in.: Emilii i Karola Wojtyłów. Przewodniczył zespołowi do wydania dzieł filozoficznych i teologicznych Karola Wojtyły.

Posiada odznaczenia kościelne: tytuł kapelana honorowego Ojca Świętego (2010), dostał Srebrny Medal Jana Pawła II za zasługi dla archidiecezji krakowskiej (2016). Został wyróżniony odznaczeniem państwowym: Srebrnym Krzyżem Zasługi (2007). W dniu 23 maja 2023 r. w Katedrze Wawelskiej wręczono ks. dziekanowi dedykowaną mu książkę jubileuszową pt. *Historia i dziedzictwo* (Kraków 2023) z okazji 45. rocznicy święceń kapłańskich i 70. rocznicy urodzin. Wykaz jego publikacji znajduje się na stronach 40-60 tej książki.

Red.

Leszek Piotr Cierpiałowski (ur. 28 X 1969 r. w Sosnowcu), w latach 1991-1992 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, aktywnie działając w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1993-1998 studiował na kierunku politologia i nauki społeczne na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, uzyskując magisterium (specjalność: samorządowa). W r. 2007 odbył studia podyplomowe z dziedziny pośrednictwa w obrocie nieruchomościami na Wydziale Zarządzania Akademii Górniczo-Hutniczej. W 2015 r. w Muzeum Historii Żydów Polskich Polin w Warszawie przeszedł szkolenie „Muzeum narracyjne – media i metody budowania opowieści” w ramach cyklu „Nowoczesne muzea i galerie”.

Od 2005 r. był zatrudniony w TMHiZK. Od 2009 r. jest etatowym pracownikiem Komitetu Kopca Kościuszki na stanowisku dyrektora biura. W ramach

swoich obowiązków m.in. brał udział w pozyskaniu funduszy, realizacji i rozliczeniu dwóch projektów współfinansowanych przez Unię Europejską, tj.: w latach 2011-2014 w zadaniu inwestycyjnym pn. „Utworzenie Centrum Konferencyjno-Wystawienniczego im. Tadeusza Kościuszki w zabytkowej Kurtynie I-V w forcie nr 2 «Kościuszk»”, a w latach 2016-2021 w projekcie pn. „Utworzenie Muzeum Kościuszkowskiego z wystawą stałą pt. «Kościuszk – bohater wciąż potrzebny» w kompleksie bastionu V w forcie nr 2 «Kościuszk» oraz trasy edukacyjnej na Kopcu Kościuszki w Krakowie z przystosowaniem dla osób z niepełnosprawnością”.

Przyczynił się do pozyskania środków finansowych z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, dzięki którym zrealizowano m.in. prace remontowe Kopca Kościuszki po ulewnych deszczach w 2010 r., prace konserwatorskie muru oporowego Kopca (tzw. tamburu), rekonstrukcję historycznej fosi wraz z pomostem bramy wschodniej fortu nr 2 „Kościuszk”, wykonanie kanału osuszającego i pozyskanie cystern w kaponierze wewnętrznej południowej z przeznaczeniem na cele wystawowe, badania geologiczne wokół Kopca Kościuszki oraz na Kopcu (współfinansowane z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej).

Administrując obiektami fortecznymi pozostającymi we władaniu Komitetu, Cierpiałowski pomagał w organizacji wystaw stałych, czasowych, w tym o charakterze plenerowym. Przyczynił się też do wydania komiksów o tematyce kościuszkowskiej dla dzieci i młodzieży. Prezydent Krakowa uhonorował go Odznaką Honoris Gratia (2014).

Archiwum KKK, Registratura bieżąca, Sprawozdania z czynności Komitetu.

Red.

Konrad Myślik (ur. 16 V 1958 r. w Krakowie), absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Popularyzator wiedzy historycznej i miłośnik Krakowa, scenarzysta, podróżnik. Autor scenariuszy muzealnych, m.in. Kopalni Soli w Bochni, Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach, Muzeum Ognia w Żorach, wieży Piastowskiej w Opolu, pałacu Goetzów w Okocimiu i o rodzinie Goetzów. Współautor *Nieznanego Portretu Krakowa* (Kraków 2010) z Barbarą Zbroją, autor licznych *Spacerowników krakowskich* (Kraków 2010-2013) i *Alfabetu Małopolski* (Kraków 2006). Współpracownik i popularyzator zasobów Archiwum Narodowego w Krakowie. Przez 30 lat autor i współpracownik Radia Kraków, praktyk i wykładowca public relations i komunikacji społecznej, współorganizator i sekretarz małopolskiego oddziału Polskiego Stowarzyszenia Public Relations, wieloletni rzecznik Towarzystwa

Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, a także członek Wydziału tego towarzystwa. Pracownik Służby Cywilnej. Od 14 grudnia 2006 r. zaproponowany przez prof. Jacka Purchlę do członkostwa w Komitecie.

Red.

Od 2009

Filip Obara (ur. 30 XII 1987 r. w Krakowie), absolwent kulturoznawstwa Akademii Ignatianum w Krakowie. Był członkiem zespołu Pieśni i Tańca „Krakowiacy”. Założył Niezależne Stowarzyszenie Młodych Artystów im. Tadeusza Kościuszki i organizował w Krakowie patriotyczne happeningi oraz przedstawienia (m.in. na deskach sceny Pod Ratuszem Teatru Ludowego) z okazji rocznic i świąt narodowych. W r. 2013 studiował literaturę porównawczą na uniwersytecie w Padwie, gdzie współpracował ze Stowarzyszeniem Włosko-Polskim przy projektach promujących polską kulturę (m.in. wernisaż prac prof. Ryszarda Demela). W latach 2015-2019 pracował w Muzeum Krakowa jako asystent dyrektora, a potem członek działu promocji. Współpracował także ze Stowarzyszeniem Muzealników Polskich oraz Komitetem Programowym Kongresu Muzealników Polskich. Od r. 2013 działa jako dziennikarz, współpracując m.in. z redakcjami „Polonia Christiana” i „Do Rzeczy”. W r. 2023 podjął współpracę z wydawnictwem DeReggio jako tłumacz.

Od 24 marca 2009 r. jest członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, w którym od 2016 do 2019 r. pełnił funkcję sekretarza Zarządu. W r. 2017 wraz z prezesem organizował w Krakowie światowe uroczystości 200-lecia śmierci Kościuszki, m.in. prowadząc korespondencję z zagranicznymi autorami referatów z dziewięciu krajów na czterech kontynentach na międzynarodowej konferencji pt. „Integracja wokół Kościuszki – On do całego świata należy”, która odbyła się 13 i 14 października 2017 roku.

MR

Od 2010

Ks. kard. Franciszek Macharski (zob. Członkowie honorowi)

Grzegorz Gill (ur. 20 X 1931 r. w Janikowie k. Inowrocławia – zm. 1 X 2018 r. w Krakowie), harcerz, żołnierz, turysta karpacki i krajoznawca, geolog i górnik kamienny, racjonalizator, patriota czynny społecznie na wielu polach.

W 1945 r. w Janikowie wstąpił do 12 Harcerskiej Drużyny Kujawskiej. Maturę zdał w 1951 r. w gimnazjum w Kruszwicy. Po powołaniu do służby

wojskowej został skierowany do Oficerskiej Szkoły Artylerii Rezerwy w Toruniu, w której w latach późniejszych odbywał szkolenia i dosłużył się stopnia kapitana artylerii Wojska Polskiego (w rezerwie). W latach 1977 i 1984 otrzymywał odznakę „Zasłużony Działacz Klubu Oficerów Rezerwy”. W r. 1960 w Krakowie rozpoczął pracę w przedsiębiorstwach związanych z eksploatacją surowców skalnych. Był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Robót Przygotowawczych i Budowlano-Montażowych Kamienia Drogowego, później w Hydrogeo Kraków. Podczas pracy w górnictwie otrzymywał nagrody i odznaki, m.in. „Honorową Szpadę Górnica” i odznakę Dyrektora Górniczego II stopnia. Za 28 wdrożonych wniosków w dziedzinie techniki górniczej został wyróżniony odznaką i tytułem „Racjonalizator Produkcji” w dziedzinie techniki górniczej.

Jego zainteresowania koncentrowały się na tematyce historyczno-patriotycznej. Poświęcał się jej w wolnym czasie, a zwłaszcza po przejściu na emeryturę. Działal w Racławickim Towarzystwie Kulturalnym, w Stowarzyszeniu Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego w Krakowie, w Stowarzyszeniu Obrońców Kresów Zachodnich, w Komitecie Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego przy Towarzystwie Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Wielokrotnie uczestniczył w Marszach Szlakiem Pierwszej Kompanii Kadrowej. Był członkiem kolegium redakcyjnego kwartalnika historycznego „Sowiniec” wydawanego przez Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie i Komitet Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego. Uczestniczył w odbudowie zniszczonego przez Niemców pod koniec II wojny Kopca gen. Jana Henryka Dąbrowskiego wzniesionego w miejscu dworu rodziny Dąbrowskich w Pierzchowcu koło Gdowa. Odbudowę przeprowadzono w latach 1996-1997.

Jest autorem monografii *Kopce na ziemiach Polski od pradziejów po kopiec w Pierzchowcu*, która została wydana w Krakowie w 1997 r. i doczekała się jeszcze dwóch rozszerzonych wydań, a były to: *Kopce w krajobrazie kulturowym Polski* (wyd. II – Kraków 2002, wyd. III – Kraków 2006). Napisał też cenny artykuł *Baldachim wawelski symbolem odrodzonej Rzeczypospolitej w 1918 r.* („Sowiniec” 2003, nr 34/35, s. 91-94).

Otrzymał m.in. Złoty Krzyż Zasługi i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Edukacji Narodowej, Medal Złoty Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej oraz liczne medale pamiątkowe.

Do Komitetu Kopca Kościuszki został zaproszony w 2010 roku. Z własną sobie skromnością uczestniczył w posiedzeniach i organizowanych przez Komitet uroczystościach kościuszkowskich. Był współorganizatorem licznie frekwentowanych przez młodzież dorocznych mszy św. za Kościuszkę i odprawianych w intencji Ojczyzny 24 marca na Wawelu, po czym przewodził pocho-

dowi ul. Grodzką do kamienia przysięgi na Rynku Głównym. Był też darczyńcą dla Komitetu. Spoczął na cmentarzu Rakowickim (przy ul. Prandoty).

B. Szerłomski, *Grzegorz Gill*, „Biuletyn Informacyjny Akademii Górniczo-Hutniczej” 1999, nr 62 (24 II), s. 17; *Kraków miastem 13 kopców. Niestety, były wznoszone... sercem. Z Grzegorzem Gillem rozmawia Grażyna Staszak*, „Dziennik Polski” 2015 (28 II – 1 III); akta bieżące KKK.

MR

Od 2014

Mikołaj Maria Kornecki (ur. 13 IV 1952 r. w Krakowie), mgr inż., architekt wyspecjalizowany w zagadnieniach ochrony i konserwacji zabytków oraz ochrony krajobrazu kulturowego, miłośnik historii i zabytków Krakowa, działacz społeczny. Po maturze w V Liceum Ogólnokształcącym im. Augusta Witkowskiego w 1969 r. studiował na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej. Po studiach, które ukończył z wyróżnieniem, pracował w Pracowni Dokumentacji Naukowej i Ewidencji Konserwatorskiej w Oddziale Krakowskim Polskiej Pracowni Konserwacji Zabytków, gdzie zajmował się budownictwem drewnianym w Polsce. W 1980 r. brał udział w założeniu Obywatelskiego Komitetu Ratowania Krakowa i w latach 2004-2018 był jego przewodniczącym, a od r. 2018 – jego honorowym przewodniczącym. Organizował coroczne kwesty cmentarne, dzięki którym odrestaurowano wiele zabytkowych nagrobków. W latach 1982-1987 był współautorem wytycznych konserwatorskich dla Krakowskiego Zespołu Miejskiego. W latach 1988-1998 prowadził rewaloryzację krakowskich Plant; razem z architektem Tomaszem Szpytmą zaprojektował ogrodzenia, latarnie, kosze, ławki. Był radnym I kadencji (1990-1994) odrodzonego samorządu miejskiego, pełniąc w nim funkcję przewodniczącego Komisji Urbanistyki. Zapraszał do współpracy specjalistów spoza Rady, dzięki czemu podejmowane decyzje były najtrafniejsze. Jest autorem koreferatu do Planu przestrzennego Województwa Małopolskiego z 2003 r., przyjętego uchwałą Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z 22 grudnia 2003 roku. Od r. 2009 jest członkiem prezydium Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Jest członkiem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Od r. 2014 jest członkiem Arcybractwa Miłosierdzia i zarazem Rady Arcybractwa. Własnym sumptem odnowił krzyż na mogile konfederatów barskich przed kościołem Kapucynów. Jest autorem publikacji dotyczących metodologii konserwatorskiej, terminologii budownictwa drewnianego, dotyczących ochrony krajobrazów kulturowych, a także tekstów o charakterze dokumentacyjno-konserwatorskim. Warto wymienić: *Bronowice*

Małe jako przykład historycznej i konserwatorskiej problematyki wsi podkrakowskiej, cz. 1: *Problematyka historyczna* („Teka Komisji Urbanistyki i Architektury PAN” 1983, t. XVII; współautorzy: Zbigniew Beiersdorf, Bogusław Krasnowolski), *Bronowice Małe jako przykład historycznej i konserwatorskiej problematyki wsi podkrakowskiej*, cz. 2 („Teka Komisji Urbanistyki i Architektury PAN” 1984, t. XVIII; współautorzy: Zbigniew Beiersdorf, Bogusław Krasnowolski), *Sprawa wykupu Lasu Wolskiego* (RK 2006, t. LXXII), *Zieleń w zabytkowych zespołach Krakowa* („Biuletyn SKOZK” 2010, nr 59).

W młodości był harcerzem (drużynowym VII Krakowskiej Drużyny Harcerzy im. Tadeusza Rejtana) i krajoznawcą. W latach 70. XX w. działał jako aktywny taternik-alpinista, uczestnik wypraw w Alpy i góry Afganistanu. Otrzymał wiele nagród od Miasta Krakowa, Towarzystwa Urbanistów Polskich i Ministerstwa Kultury i Sztuki. W r. 2021 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej odznaczył go Złotym Krzyżem Zasługi.

Jest członkiem Komitetu Kopca Kościuszki od 24 czerwca 2014 roku. Przyczynił się do rekonstrukcji i znalezienia się na właściwym miejscu tablicy kościuszkowskiej, usuniętej w czasie okupacji niemieckiej, która znalazła się ponownie na murze kamienicy narożnej ul. Kapucyńskiej i Loretańskiej.

MR

Krzysztof Wielgus (ur. 3 VIII 1958 r. w Krakowie), dr inż., architekt, specjalista w zakresie historii i konserwacji zabytków *architectura militaris* z przełomu XIX i XX w. oraz początków lotnictwa na ziemiach polskich, a także ochrony krajobrazu kulturowego. Absolwent i pracownik naukowy Politechniki Krakowskiej od czasu uzyskania dyplomu w 1985 r.; adiunkt w katedrze Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki. W latach 1990-2001 równocześnie pracownik naukowy w Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie.

Autor metodologii i programowania prac konserwatorskich w zabytkach fortyfikacji z lat I wojny światowej i okresu ją poprzedzającego. Autor projektów ochrony i konserwacji obiektów fortecznych twierdzy Kraków, w tym fortu Kościuszko, bastionu III rdzenia twierdzy (fort Kleparz, 2003 r.) i innych, twierdzy Przemyśl, obwodu twierdzy Zamość, twierdzy Puła nad Adriatykiem i fortyfikacji Tyńca. Twórca programu konserwacji zabytków lotnictwa z okresu I wojny światowej w Muzeum Lotnictwa w Krakowie. Propagator nowoczesnych form organizacyjno-prawnych ochrony i zarządzania dziedzictwem w formie parków kulturowych: Lotniczego Parku Kulturowego na Lotnisku Rakowice-Czyżyny w Krakowie (projekt autorski; nagroda Główna Konserwa-

tora Zabytków 2002 r.), parków kulturowych w Krakowie dla Starego Miasta (2013) i Nowej Huty (oba we współpracy z prof. Zbigniewem Myczkowskim z Politechniki Krakowskiej).

Zaangażowany w tworzenie turystycznych szlaków dziedzictwa kulturowego wpisanych w kontekst krajobrazowy: Szlaku Dawnej Twierdzy Kraków (2006-2011), Małopolskiego Szlaku Historii Lotnictwa (2008), Szlaku Kultury Wołoskiej w Karpatach (odcinek pilotażowy – Ochotnica, 2015). Współtwórca ekspozycji w Muzeum Armii Krajowej w Krakowie (zespół aprowizacyjny twierdzy Kraków) oraz wystawy „Twierdza Przemyśl” (Przemyśl, 1999).

Autor i współautor 80 artykułów i książek na temat historii fortyfikacji i zabytków z pionierskiej epoki lotnictwa.

Członek licznych gremiów naukowych i konserwatorskich: Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS – Komisja Architectura Militaris (od 2007 r.), Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa (od 2009 r.), sekcji Architektura Krajobrazu w Komisji Architektury i Urbanistyki Państwowej Akademii Nauk (oddziału w Krakowie), Rady Naukowej Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie, Rady Naukowej Gorczańskiego Parku Narodowego, Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Krakowie, Fundacji im. Tadeusza Kościuszki (od 2019 r.), kolegium redakcyjnego *Atlasu Twierdzy Kraków*; członek i wieloletni prezes krakowskiego oddziału Towarzystwa Przyjaciół Fortyfikacji, członek Związku Podhalan, wieloletni rzeczoznawca Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2021), Krzyżami Zasługi: Brązowym (1996), Srebrnym (2003) i Złotym (2016), Brązowym Medalem „Cracoviae Merenti” za zasługi dla kultury Krakowa (13 grudnia 2019 r.), medalem „Zasłużony dla Politechniki Krakowskiej”.

Członek Komitetu Kopca Kościuszki od 24 czerwca 2014 r. – jako znawca zasług gen. Kościuszki w dziedzinie sztuki obronnej.

Dr inż. arch. Krzysztof Wielgus, architekt, rzeczoznawca, obrońca zabytków, „Dziennik Polski” 2009 (2 XII).

ZB

Od 2017

Jerzy Zbiegień (ur. 18 XII 1960 r. w Krakowie), urodzony w rodzinie przymusowych repatriantów z Wilna i Lwowa. Magister inż., architekt, miejski konserwator zabytków. Jest absolwentem Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki. Na Politechnice Krakowskiej odbył też

studia podyplomowe w zakresie „konserwacji zabytków architektury i urbanistyki”. Na Uniwersytecie w Lille i w Akademii Ekonomicznej w Krakowie odbył podyplomowe (polsko-francuskie) studia na kierunku Zarządzanie w samorządzie terytorialnym. W latach 1990-1996 działał w zakresie projektowania architektonicznego. W latach 1996-1999 pracował w Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie, a potem w latach 1999-2005 zajmował stanowisko Wojewódzkiego Inspektora Nadzoru Budowlanego. Od r. 2005 jest Miejskim Konserwatorem Zabytków w Krakowie.

Zorganizował samodzielne samorządowe Biuro Miejskiego Konserwatora, działające w strukturach Urzędu Miasta Krakowa, wykonujące część zadań Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na podstawie porozumienia między prezydentem miasta Krakowa a wojewodą małopolskim.

Był inicjatorem i współautorem utworzonej przez miasto Kraków Strefy Buforowej dla obszaru UNESCO, przyjętej przez komisję UNESCO na posiedzeniu w Brazylii w 2011 roku.

Nadzorował i współtworzył wnioski miasta Krakowa do uznania przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Zespołu Kopca im. Tadeusza Kościuszki oraz dzielnicy Nowa Huta.

Współtworzył *Studium zagospodarowania przestrzennego*, przyjęte przez Radę Miasta Krakowa w 2014 r. w części dotyczącej zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Był współautorem kilkudziesięciu opracowań dotyczących zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków do planów zagospodarowania przestrzennego uchwalanych przez Radę Miasta Krakowa od 2005 roku.

Czynnie uczestniczył i współtworzył zapisy uchwały Rady Miasta w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Stare Miasto (pierwszego w Polsce, obejmującego historyczne centrum miasta) oraz w Nowej Hucie i na krakowskim Kazimierzu i Stradomiu.

Był współautorem i autorem licznych wytycznych konserwatorskich dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków na terenie Krakowa.

Prowadził wraz z pracownikami Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków nadzór konserwatorski nad pracami dotyczącymi obiektów zabytkowych na terenie Krakowa, w tym: Twierdzy Kraków (m.in.: fort Kościuszko, fort Borek, fort Łapianka), obiektów kultury (Muzeum Krakowa, Muzeum Narodowe, MOCAK, Muzeum Lotnictwa, Muzeum Inżynierii Miejskiej, Muzeum Fotografii) oraz licznych zespołów zieleni zabytkowej.

Jest też członkiem Prezydium Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Z urzędu jest zaangażowany w sprawy konserwatorskie dotyczące

Kopca Kościuszki oraz obiektów fortecznych pozostających we władaniu Komitetu (kaponiera południowa, bastion V i kurtyna I-V). Na wniosek Komitetu w latach 2014-2015 nadzorował przygotowanie dokumentacji opisowej i ikonograficznej mającej stanowić podstawę starań o uznanie Kopca Kościuszki z otoczeniem za Pomnik Historii. 8 czerwca 2017 r. uchwałą walnego zebrania został przyjęty do Komitetu Kopca Kościuszki.

Red.

Piotr Kempf (ur. 18 V 1979 r. w Krakowie), dr inż., leśnik, absolwent Wydziału Leśnego Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie. W r. 2022 doktoryzował się w Wiedniu. Przez wiele lat związany z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Od 1 lipca 2015 r. dyrektor Zarządu Zieleni Miejskiej w Krakowie. Powołał m.in. Zespół Konserwacji Zieleni, który odpowiada za pielęgnację zieleni Krakowa. 8 czerwca 2017 r. został zaproszony do Komitetu Kopca Kościuszki, z uwagi na swoją specjalność zawodową i urząd, m.in. w celu opanowania i uporządkowania samosiewnej zieleni wokół Kopca Kościuszki, która z roku na rok coraz bardziej przesłania Kopiec.

Red.

Od 2018

Rafał Gawalkiewicz (ur. 16 IX 1974 r. w Dębicy), nauczyciel akademicki zatrudniony w Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie. W latach 1989-1994 uczęszczał do Technikum Kolejowego w Krakowie, gdzie uzyskał tytuł technika budownictwa o specjalności drogi i mosty kolejowe. W latach 1994-1999 studiował na Wydziale Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska w Akademii Górniczo-Hutniczej na kierunku górnictwo i geologia (o specjalności geodezja górnicza). Dyplom mgr. inż. uzyskał 15 lipca 1999 roku.

W latach 1999-2000 podjął pracę w Krakowskim Przedsiębiorstwie Geodezyjnym Sp. z o.o. w Krakowie, w Biurze Pomiaru Osnów i Fotogrametrii, gdzie uczestniczył w pracach związanych z inwentaryzacją obiektów zabytkowych, z wykorzystaniem metod geodezyjnych i fotogrametrycznych oraz ich dokumentowaniem. W październiku 2000 r. rozpoczął studia doktoranckie na Wydziale Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska Akademii Górniczo-Hutniczej, realizując temat „Wykorzystanie nowoczesnych technologii geodezyjnych w inwentaryzacji wielkokubaturowych obiektów podziemnych”. Pracę doktorską obronił 23 marca 2006 roku. 1 marca 2008 r. został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Zakładzie Geodezji Górniczej (obecnie

Katedra Ochrony Terenów Górniczych, Geoinformacji i Geodezji Górniczej) na Wydziale Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska Akademii Górniczo-Hutniczej, gdzie realizował szereg prac związanych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii pomiarowych w inwentaryzacji obiektów zabytkowych (w tym także krakowskich kopców) i górniczych (jak zabytkowe wyrobiska kopalń solnych w Bochni i Wieliczce). Od 2006 r. podejmuje działania związane z inwentaryzacją i monitoringiem czterech monumentalnych kopców krakowskich, tj.: Kościuszki, Piłsudskiego, Krakusa i Wandy. Od 31 lutego 2011 r. jest członkiem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa oraz Komitetu Opieki Kopca Piłsudskiego w Krakowie, a od r. 2018 także członkiem Komitetu Kopca Kościuszki. Od 2017 r. uczestniczy w pracach Polskiego Towarzystwa Górnictwa Solnego z siedzibą w Krakowie.

Jest autorem lub współautorem 70 publikacji recenzowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych, pośród nich znajdują się podręczniki dla studentów geodezji i geodezji górniczej oraz artykuły o tematyce związanej z dokumentowaniem kopców w Polsce, a w szczególności z monitoringiem krakowskich monumentów. Systematycznie monitoruje ruchy Kopca Kościuszki.

Red.

Od 2019

Anthony Bajdek (zob. Członkowie honorowi)

Mariusz Cupiał (ur. 15 VI 1969 w Miechowie), mgr historii, dyplomowany nauczyciel, kierownik Ośrodka Edukacji Obywatelskiej Centrum Młodzieży w Krakowie. W latach 1989-1994 studiował historię w Akademii Pedagogicznej w Krakowie, a w r. akademickim 1997/1998 na tej samej uczelni odbył podyplomowe studia z zarządzania oświatą. W różnych latach nauczał historii w szkołach podstawowych i średnich. W latach 2001-2006 był kierownikiem Młodzieżowego Centrum Edukacji Obywatelskiej w Śródmiejskim Ośrodku Kultury w Krakowie, który w 2016 r. przekształcił w odrębny Młodzieżowy Ośrodek Edukacji Obywatelskiej działający w Centrum Młodzieży. Jako jego kierownik rozwija żywą działalność edukacyjną i wydawniczą. Organizuje m.in. obchody rocznicowe, dbając poprzez ich atrakcyjność o aktywny i czynny udział dzieci w wieku przedszkolnym i młodzieży, by wyrabiać w nich postawy obywatelskie i patriotyczne. Zrealizował szereg autorskich projektów edukacyjnych jak np.: „Młodzież pamięta” (2002), w której wzięły udział dzieci i młodzież z kilkudziesięciu gmin małopolski; „Bohaterowie naszej przeszłości” (2004); „Pociąg pamięci o św. Janie Pawle II” (2011) (pociąg jeździł

na trasie Kraków–Kalwaria Zebrzydowska–Wadowice–Kraków i miał upamiętniać osobę Papieża Polaka oraz jego nauczanie); „Małopolski historyczny szlak pamięci” (2012) polegający na wytyczeniu w samym Krakowie i w województwie małopolskim tras historyczno-turystycznych: Konfederacji Barskiej, Insurekcji Kościuszkowskiej, Powstania Krakowskiego, Powstania Styczniowego, I Kompanii Kadrowej. W ramach programu „Strażnicy Pamięci” był pomysłodawcą wydania całej serii popularnonaukowych, atrakcyjnych edytorsko i adresowanych do młodzieży książek skupionych na różnych zagadnieniach historycznych, np.: *Czas upadku, czas postępu. Okres stanisławowski 1764-1795* (Kraków 2014); *Wolne Miasto Kraków 1815-1846* (Kraków 2015); *Rola Krakowa w odzyskaniu niepodległości. Znaczenie Rady Regencyjnej w uformowaniu ustroju państwa polskiego* (wyd. I – Kraków 2017, wyd. II – Kraków 2018) itp. Jest inicjatorem wydania cyklu *Śpiewników polskich pieśni patriotycznych* o łącznym nakładzie 300 tys. egzemplarzy.

Ponadto w latach 2005-2018 był wiceprezesem w Zarządzie Polskiej Fundacji Zdrowia Społecznego, a od r. 2023 jest prezesem Małopolskiego Centrum Edukacji „MEC”. Został odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (2008) i odznaką Prezydenta Krakowa Honoris Gratia (2012).

Od 15 października 2019 r. jest członkiem Komitetu Kopca Kościuszki i sekretarzem jego Zarządu.

MR

Tomasz Piwowarczuk (ur. 21 X 1994 r. w Warszawie), studiował na Międzywydziałowych Indywidualnych Studiach Matematyczno-Przyrodniczych na Uniwersytecie Warszawskim oraz filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Przedmiotem jego refleksji filozoficznej jest sfera kultury i biznesu z akcentem położonym na etykę biznesu. Był prezesem Zarządu Fundacji na Rzecz Wielkich Historii (2016-2019), gdzie z okazji 200-lecia śmierci Tadeusza Kościuszki utworzył Wirtualne Muzeum Kościuszki oraz zorganizował grę miejską pn. „Warszawa 1794”, a także zrealizował wiele innych projektów edukacyjno-historycznych w latach 2017-2019. Jest członkiem Zarządu Stowarzyszenia Otwarte Mieszkania (od 2018), współtwórcą pięciu edycji Festiwalu Otwarte Mieszkania w Krakowie (2016-2021), współtwórcą projektów z zakresu sztuki, designu i architektury w ramach czterech edycji programu „Sztuka do rzeczy” organizowanego przez Urząd Miasta Krakowa (2019-2022).

Angażuje się w wiele inicjatyw społecznych, promujących kulturę, dziedzictwo Polski, edukację i sztukę. Współpracuje m.in. z redakcją magazynu „Kontakt” (w którym omawia istotne tematy społeczne, takie jak bezdomność, nierówności ekonomiczne czy katastrofa ekologiczna) czy z platformą

Zadebatuj.pl, edukującą i promującą merytoryczną dyskusję na podstawie formatów debat oksfordzkich i parlamentarnych.

Od 15 października 2019 r. jest członkiem Komitetu Kopca Kościuszki, gdzie skutecznie włączył się m.in. w organizację uroczystości inaugurującej w dniu 16 października 2020 r. obchody 200-lecia Kopca Kościuszki oraz 200-lecia ustanowienia Komitetu. Planuje program oraz metody popularyzacji i upowszechniania wiedzy o Tadeuszu Kościuszcze oraz wartości stojących za postacią Generała.

MR

Rafał Sienko (ur. 18 IX 1974 r. w Krakowie), absolwent Wydziału Inżynierii Lądowej Politechniki Krakowskiej. Doktor nauk technicznych, inż. budownictwa. Od 2004 r. asystent badawczo-dydaktyczny w Katedrze Konstrukcji Sprężonych, a od 2006 r. – adiunkt w Katedrze Konstrukcji Żelbetowych i Sprężonych Wydziału Inżynierii Lądowej Politechniki Krakowskiej. Wykładowca przedmiotów związanych z szeroko pojętymi konstrukcjami żelbetowymi i sprężonymi. Za swoją pracę doktorską pt. *Stany graniczne dachowych dźwigarów kablobetonowych po wieloletniej eksploatacji* otrzymał Nagrodę Ministra Budownictwa i Ministra Oświaty.

Od 2001 r. uprawniony projektant konstrukcji budowlanych, od 2008 r. – biegły sądowy z zakresu budownictwa przy Sądzie Okręgowym w Krakowie, od 2018 r. – rzeczoznawca budowlany w specjalności konstrukcyjno-budowlanej. Projektant i członek zespołów projektowych kilkuset obiektów budowlanych, w tym obiektów zabytkowych. Autor blisko 200 ekspertyz budowlanych wykonywanych na zlecenie sądów, administracji rządowej i samorządowej, uczelni i podmiotów prywatnych. Projektant systemów monitorowania bezpieczeństwa konstrukcji (ang. *Structural Health Monitoring* – SHM) w kraju i za granicą, w tym prawie wszystkich stadionów piłkarskich w Polsce wzniesionych na turniej Euro 2012, oraz największego na świecie systemu monitorowania wykonanego w podłożu autostrady A1 na terenie Piekar Śląskich. Twórca ok. dziesięciu patentów z zakresu monitorowania bezpieczeństwa konstrukcji, w tym przyznanych w USA, Kanadzie i Unii Europejskiej. Autor lub współautor blisko 100 publikacji naukowych i naukowo-technicznych w dyscyplinie inżynieria lądowa i transport, w tym ok. 70 z zakresu monitorowania bezpieczeństwa konstrukcji. Kierownik, ekspert lub główny wykonawca w sześciu współfinansowanych przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju projektach badawczo-rozwojowych. Członek Polskiego Towarzystwa Mechaniki Teoretycznej i Stosowanej (od 2019 r.).

Wieloletni współpracownik i konsultant Komitetu Kopca Kościuszki w sprawach budowlanych. Autor wystawy „Żywe konstrukcje” (ukazujące

m.in. „życie” Kopca Kościuszki jako budowli ziemnej), urządzonej w świeżo wyremontowanej i zaadaptowanej na cele wystawowo-konferencyjne kurtynie południowej fortu. Została ona otwarta 13 listopada 2013 roku. Od 15 października 2019 r. członek Komitetu, a od 4 stycznia 2023 r. – jego wiceprezes z kompetencjami do spraw budowlanych.

Red.

Od 24 czerwca 2021

Andrzej Karol Stawiarski (ur. 10 XI 1956 r. w Leżajsku – zm. 9 X 2023 r. w Krakowie), magister inżynier geologii górniczej AGH ze specjalizacją geologia naftowa. Po skończeniu studiów w 1981 r. pracował do 1990 r. w AGH na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym w Instytucie Surowców Energetycznych. Już w czasie studiów zdradzał skłonność do dziennikarstwa – pełnił funkcję zastępcy redaktora wydawanego na powielaczu dwutygodnika Studenckiej Agencji Informacyjnej w Krakowie. Jako dziennikarz, wybitny fotografik i fotoreporter był nie tylko dokumentalistą i świadkiem przemian społecznych i ustrojowych lat 1980-1989, ale też aktywnie w nich uczestniczył. Utrwalał na taśmie filmowej i demonstracje patriotyczne, i uroczystości tamtych lat. Współpracował z Tajną Komisją Robotniczą Hutników „Solidarności” w Hucie im. Lenina w Nowej Hucie. Był związany z Duszpasterstwem Ludzi Pracy przy kościele św. Maksymiliana Kolbego na osiedlu w Mistrzejowicach w Nowej Hucie. Od 1980 r. był członkiem Komitetu Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego przy Towarzystwie Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Uczestniczył w pierwszym wznowionym po wojnie w 1981 r. Marszu Szlakiem Pierwszej Kompanii Kadrowej (odznaka nr 22) i brał udział w kolejnych, konspiracyjnych marszach w okresie stanu wojennego i późniejszych w latach 80. Był też członkiem zarządu Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, której przekazał swoje bezcenne archiwum fotograficzne. Od 1990 r., przez 16 lat, był związany z krakowskim oddziałem „Gazety Wyborczej” jako fotoreporter, dziennikarz i redaktor, pełnił także funkcję sekretarza redakcji. Od 2006 r. był redaktorem naczelnym pism: „Rynek Kapitałowy” i „Miesięcznik Kapitałowy”. Podczas Światowych Dni Młodzieży w Krakowie (2016) odpowiadał za oficjalną stronę internetową ŚDM. Był członkiem Zarządu Oddziału Krakowskiego Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, a przez dwie kadencje jego prezesem oraz członkiem Zarządu Głównego SDP. Był pomysłodawcą ustanowienia Nagrody SDP im. Erazma Ciołka dla fotoreporterów zaangażowanych społecznie. Przez wiele lat, do 2020 r., dzielił się swoim doświadczeniem dziennikarza fotoreportera przy okazji prowadzenia zajęć

z fotografii prasowej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Brał udział w wielu wystawach, m.in.: „Ojczyzna Moja”, zorganizowanej w kościele pw. św. Maksymiliana Kolbe w Mistrzejowicach (1983), wystawie plenerowej „Wybory 1989” na Małym Rynku w Krakowie (2009) zorganizowanej przez Muzeum Historii Fotografii, w wystawie „Pokolenie '80” w Muzeum Narodowym w Krakowie (2010/2011) i w Muzeum Okręgowym w Rzeszowie. Był współautorem wystaw plenerowych: „Kraków dla Niepodległości” (2018) i „Lenin z Nowej Huty. 1973-1989” (2019) oraz wystawy poświęconej postaciom Antoniego Stawarza i Ignacego Paderewskiego w Panteonie Narodowym w kryptach kościoła św. św. Piotra i Pawła w Krakowie (2018). Był inicjatorem wielu przedsięwzięć fotograficznych, m.in. konkursu „Kraków – portret miasta” (1991-2008) organizowanego przez Fundację Promocji Kultury Miasta Krakowa oraz wystaw: „Papieski Kraków” (2003) i „Zdjęcie dla Ojca Świętego” w krużgankach klasztoru oo. Dominikanów (1986). Był pomysłodawcą i współorganizatorem projektu Krakowska Witryna Fotograficzna (2007-2020). Od 24 czerwca 2021 r. był członkiem Komitetu Kopca Kościuszki.

Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (2012), Krzyżem Wolności i Solidarności (2018) oraz Medalem Stulecia Odzyskanej Niepodległości (5 sierpnia 2023). Posiadał też Odznakę Działacza Opozycji Antykomunistycznej i Osoby Represjonowanej z Powodów Politycznych (2018), Medal pamiątkowy Ruchu Odwaga i Prawda za Wytrwałość w Pracy o Ideały Solidarności (1988), odznakę Zasłużonego Działacza Kultury „Gloria Artis” (2000). Cechowała go dobroć i życzliwość, mądrość i skromność oraz wewnętrzny spokój. Był powszechnie szanowany i lubiany. Spoczął na cmentarzu Białoprądnickim w Krakowie. Nad jego grobem pochylił się sztandar „Kadrówki” i wybrzmiała żołnierska pieśń *Śpij, kolego, w ciemnym grobie*.

MR

Adam Kozién (ur. 2 VIII 1996 r. w Krakowie), dr nauk prawnych, asystent badawczo-dydaktyczny w Katedrze Postępowania Administracyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Aplikant adwokacki Krakowskiej Izby Adwokackiej. Redaktor nacz. „Młodej Palestry – Czasopisma Aplikantów Adwokackich” i sekretarz redakcji Pisma Adwokatury Polskiej „Palestra”. Laureat VIII edycji programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pn. „Diamantowy Grant”. Absolwent Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w dyscyplinie nauki prawne. Absolwent prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwer-

sytetu Jagiellońskiego. Absolwent Szkoły Prawa Niemieckiego organizowanej przez Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Ruprechta Karola w Heidelbergu oraz Uniwersytet Jana Gutenberga w Moguncji. Absolwent Szkoły Prawa Austriackiego organizowanej przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego we współpracy z Wydziałem Nauk Prawnych Uniwersytetu Wiedeńskiego. Absolwent studiów MBA prowadzonych w języku angielskim przez Krakowską Szkołę Biznesu Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie oraz Clark University w Worcester w ramach Programu MBA KSB + Master (Master of Science in Communication, wydany przez Clark University z USA, oraz dyplom MBA in Managerial Communication, wydany przez Krakowską Szkołę Biznesu UEK). Członek Komisji Prawno-Organizacyjnej Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Członek Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Sekretarz Stowarzyszenia „Instytut Prawa Ochrony Dziedzictwa”. Autor licznych publikacji naukowych i prelegent konferencji naukowych o zasięgu międzynarodowym oraz ogólnopolskim. Do zakresu jego zainteresowań naukowych należą: prawo publiczne, prawo administracyjne, postępowanie administracyjne, ochrona dóbr osobistych, ochrona danych osobowych, teoria prawa, prawo Unii Europejskiej, prawo publiczne gospodarcze, prawo własności intelektualnej, prawo ochrony dziedzictwa kultury, prawne aspekty związane z instytucjami kultury, prawo ochrony zabytków, prawo o szkolnictwie wyższym, aspekty interdyscyplinarne z zakresu prawa, ekonomii i zarządzania. Ponadto interesuje się historią, ekonomią, zarządzaniem oraz muzyką klasyczną.

Wprowadzony przez prof. Piotra Dobosza. Członkiem Komitetu został 24 czerwca 2021 r., a 4 kwietnia 2022 r. na walnym zebraniu został wybrany na członka Komisji Kontrolującej. 22 marca 2023 r. obronił dysertację doktorską na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Red.

Witold Górny (ur. 21 XI 1988 r. w Krakowie), absolwent I Liceum Ogólnokształcącego im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie, a następnie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Prawa Administracyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego specjalizujący się w obszarze prawa ochrony dziedzictwa kulturowego, prawa sportowego oraz prawa samorządu terytorialnego. Inicjator oraz przewodniczący komitetu organizacyjnego kolejnych dziewięciu edycji początkowo ogólnopolskiej, obecnie międzynarodowej konferencji naukowej

z cyklu „Prawne formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Współredaktor naukowy dziewięciu polsko- i anglojęzycznych recenzowanych monografií wieloautorskich poświęconych tej problematyce.

Zawodowo związany z Narodowym Instytutem Dziedzictwa (kierownik Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Krakowie). Aktywny społecznik – wiceprezes Instytutu Prawa Ochrony Dziedzictwa, członek Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków oraz Komisji Prawno-Organizacyjnej Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Lokalny samorządowiec – zastępcą przewodniczącego krakowskiej Rady Dzielnicy VII Zwierzyniec.

Wprowadzony przez prof. Piotra Dobosza. Członkiem Komitetu został 24 czerwca 2021 r., a 4 kwietnia 2022 r. na walnym zebraniu został wybrany do Zarządu i 28 czerwca przyjął obowiązki skarbnika Komitetu.

Red.

Kardynał Franciszek Macharski w gronie członków Komitetu Kopca Kościuszki w kaplicy bł. Bronisławy 21 października 2010 r. po uroczystości przyjęcia godności członka honorowego Komitetu. Od lewej stoją: prof. Tomasz Gąsowski, rektor UJ prof. Franciszek Ziejka, Jan Gordziałkowski, Michał Koziół, prof. Michał Baczkowski, prezes Mieczysław Rokosz, dr Jan Janczykowski, dr Zbigniew Beiersdorf, Leszek Cierpiałowski, Filip Obara, Grzegorz Gill, za ks. kardynałem – ks. prof. Jacek Urban.

Fot. ze zbiorów Komitetu Kopca Kościuszki

Członkowie Komitetu Kopca Kościuszki w kaplicy bł. Bronisławy po świętojańskim posiedzeniu 24 czerwca 2021 r. Od lewej siedzą: prof. Czesław Dźwigaj, prof. Andrzej Chwalba, prezes Mieczysław Rokosz, prof. Jacek Purchla (członek honorowy), prof. Tomasz Gąsowski, prof. Piotr Dobosz. W pierwszym rzędzie od lewej stoją: Tomasz Piwowarczuk, red. Konrad Myślik, red. Andrzej Stawiarski, dr Zbigniew Beiersdorf, dr Rafał Sieńko, Witold Górny, Adam Kozień. Za nimi stoją: Leszek Cierpiałowski, inż. arch. Mikołaj Kornecki, prof. Michał Baczkowski, Mariusz Cupiał, dr Rafał Gawalkiewicz. Fot. Adam Bujak, zbiory Komitetu Kopca Kościuszki

Ks. inf. Jerzy Bryła (członek honorowy) w gronie członków Komitetu.
 Siedzą od lewej: prof. Andrzej Chwalba, prof. Tomasz Gąsowski, prof. Jacek Purchla
 (członek honorowy), prezes Mieczysław Rokosz, ks. infułat, dr Zbigniew Beiersdorf,
 prof. Piotr Dobosz, prof. Czesław Dźwigaj, red. Konrad Myślik.
 Od lewej stoją: Witold Górny, red. Andrzej Stawiarski, dr Rafał Sieńko,
 Mariusz Cupiał, prof. Michał Baczkowski, dr Rafał Gawalkiewicz,
 inż. arch. Mikołaj Kornecki, Tomasz Piwowarczuk, Adam Kozień.
 Fot. Adam Bujak, zbiory Komitetu Kopca Kościuszki

Osoby, które nie były członkami Komitetu, ale należy o nich wspomnieć:

Stanisław Karol Piotr Cyprian Wodzicki (ur. 27 VII 1764 r. w Rogowie k. Opatowca – zm. 14 III 1843 r. w Krakowie), galicyjski polityk konserwatywny, senator Królestwa Polskiego, prezes Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa, botanik. Był synem Franciszka Jana, starosty grybowskiego, i Zofii z Korwin-Krasińskich. W latach 1782-1785 studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim. W r. 1876 przebywał w Lublinie z powodu procesów z Wielopolakami o majątek matki i ciotki Franciszki. W latach 1789-1791 był komisarzem cywilno-wojskowym województwa sandomierskiego. W czasie powstania kościuszkowskiego 28 marca 1794 r. pełnił funkcję ziemiańskiego generała-majora milicji powiatu sandomierskiego, a od 7 czerwca tego roku – komisarza porządkowego sandomierskiego. Po trzecim rozbiórze Polski gospodarował na roli w Niedźwiedziu koło Miechowa, gdzie zajął się botaniką i hodowlą roślin. Za czasów Księstwa Warszawskiego od 1809 r. był dyrektorem policji departamentu krakowskiego, od 20 czerwca 1810 r. – zastępcą prefekta, a od 5 września 1810 do r. 1813 – prefektem departamentu. W 1812 r. przystąpił do Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego. Był także prezesem powołanej 27 marca 1812 r. Komisji Potrzeb Wojskowych Księstwa Warszawskiego. 21 września 1812 r. został odznaczony Orderem Świętego Stanisława. Po utworzeniu Rzeczypospolitej Krakowskiej został powołany 2 listopada 1815 r. na prezesa Senatu Rządzącego i choć nie zyskał poparcia Zgromadzenia Reprezentantów, objął urząd. Był przywódcą krakowskiego konserwatywnego stronnictwa arystokratycznego. Nie cieszył się sympatią w szerszych kręgach społecznych. Kierując miastem, realizował politykę „państw opiekuńczych”, czyli *de facto* Rosji. Był współorganizatorem krakowskich towarzystw: Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (1815), Towarzystwa Dobroczynności (1816) oraz Towarzystwa Przyjaciół Muzyki i Towarzystwa Praktycznego Rolnictwa (1817). W r. 1817 otrzymał godność kasztelana, a w r. 1821 – wojewody. W latach 1818-1826 przewodniczył Wielkiej Radzie Uniwersyteckiej i doprowadził do nadania w r. 1821 statutu ograniczającego tradycyjną autonomię Uniwersytetu Jagiellońskiego. Był autorem licznych mów i pism urzędowych. Podczas złożenia wieńca z okazji pochówku Tadeusza Kościuszki w Katedrze Wawelskiej wygłosił *Mowę [...] przy katafalku Tadeusza Kościuszki, dnia 23 czerwca 1818* (Kraków 1818). Na podstawie własnych obserwacji w niedźwiedzim ogrodzie wydał cenne pod względem nazewnictwa dzieło *O (c)hodowaniu, użytku, mnożeniu i poznawaniu drzew, krzewów, roślin i ziół celniejszych ku ozdobie ogrodów przy zastosowaniu do naszej strefy dzieło miłośnikom ogrodów poświęcone*

(Kraków 1818-1820, t. I-III, wyd. drugie – Kraków 1825-1828, t. I-VI), a w latach 1829-1835 – cztery tomy pierwszego polskiego czasopisma ogrodniczego „Dziennik Ogrodniczy”. Sprzeciwiał się zaangażowaniu Krakowa w pomoc powstaniu listopadowemu. 16 stycznia 1831 r. został aresztowany w domu przez grupę kilkudziesięciu studentów i 18 stycznia 1831 r. był zmuszony do rezygnacji ze stanowiska przewodniczącego Senatu i opuszczenia Krakowa. Ponownie osiadł w Niedźwiedziu. W rękopisach pozostawił ogromną spuściznę dotyczącą jego działalności politycznej, społecznej oraz naukowo-literackiej przechowywaną w Archiwum Narodowym w Krakowie oraz zbiorach Ossolineum. Był autorem zbioru poezji, bajek, przekładów z lat 1779-1797 zatytułowanych *Zabawki* (autograf ma Biblioteka Jagiellońska, sygn. 7242 III) oraz wydane go fragmentach pięciotomowego *Pamiętnika* z okresu 1837-1843 (w Bibliotece Ossolineum, sygn. 6642-6646/III). Przyczynił się do powstania Plant krakowskich oraz Kopca Kościuszki. Był inicjatorem przyjętego 21 lutego 1818 r. przez Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa wniosku o wzniesienie pomnika Kościuszki z „ofiar społeczeństwa” i ogłoszonego w „Dzienniku Rozporządzeń Rządowych [...]” z 1819 r. (nr 88, s. 43) rozporządzenia o zbiórce funduszy na pomnik Tadeusza Kościuszki w Krakowie. Był zwolennikiem pomysłu uczczenia Kościuszki kopcem na wzór kopców Wandy i Kraka, o czym korespondował pod koniec r. 1819 z Marcinem Badenim. Podczas ceremonii inauguracji budowy Kopca na Górze bł. Bronisławy 16 października 1820 r. odczytał jego akt erekcyjny, który następnie umieścił w szklanym i cynowym naczyniu w wyznaczonym na podstawę mogiły miejscu. Na posiedzeniu Senatu 15 grudnia 1820 r. złożył wniosek o „wprowadzenie Komitetu w przypisane mu czynności, w celu kierowania budową pomnika” i już 16 grudnia zwołał Komitet, z którego wyłonił się jego pierwszy zarząd. Poproszony o symboliczne rozpoczęcie prac przez wysypanie przywiezionej spod Raławic ziemi, przekazał ten honor stojącej obok niego śpiewaczce Angelice Catalani. Został pochowany w kościele Mariackim w Krakowie. W Katedrze Wawelskiej znajduje się poświęcone mu epitafium.

Bibliografia Literatury Polskiej. „Nowy Korbut”, t. VI, cz. 1: *Oświecenie*, oprac. E. Aleksandrowska z zespołem, Warszawa 1970, s. 439-445; *Encyklopedia Krakowa...*; M. Rożek, *Kopiec Kościuszki w Krakowie...*, s. 81-82, 95-97; *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987, s. 583; *Krakowskie miscellanea kulturalno-obyczajowe z listów Stanisława Wodzickiego (1818-1824)*, oprac. R. Żurkowa, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 1961/1962, R. 7/8; S. Wodzicki, *Pamiętniki hr. Stanisława Wodzickiego...*; S. Wodzicki, *Stanisława hr. Wodzickiego wspomnienia z przeszłości: od roku 1768 do roku 1840*, Kraków 1873.

Kajetan Wytyszkiewicz (ur. ok. 1760 r. – zm. 6 VIII 1828 r. w Krakowie), powstaniec kościuszkowski, radny miejski. Był synem Petroneli z Antoszewskich i Józefa (zm. 1808), doktora praw, burmistrza Krakowa, właściciela Czubrowic. W r. 1780 pełnił urząd kancelisty skarbowego w Warszawie. Służył w stopniu podoficera w pułku artylerii Wojska Polskiego. Został zdymisjonowany na własną prośbę z powodu „domowych interesów” 15 grudnia 1787 r. z rangą chorążego. W latach 1791-1794 był skarbowym pisarzem objazdowym na województwo krakowskie i księstwo siewierskie. W powstaniu kościuszkowskim r. 1794 walczył jako oficer artylerii. W r. 1801 był dzierżawcą plebańskiej części parafii w Lisowie oraz dominium Przeclawka należącego do klasztoru Norbertanek na Zwierzyńcu. Po śmierci ojca odziedziczył w Krakowie kamienicę Zacherlowską (Bonerowską) przy ul. św. Jana 1 oraz ogród „z dwiema izdebkami” za ogrodem kapucynów na Krupnikach nr 123. Był właścicielem dworku „Florencja” nad Wisłą pod nr 216 (z placem na skład drzewa). Działał jako członek urzędującej w latach 1810-1812 Zastępczej Rady Muncypalnej w Krakowie. Uczestniczył w negocjacjach nad przepisami wykonawczymi do ustawy o nadaniu miastu 9 czerwca 1810 r. przez króla Fryderyka Augusta statusu miasta wolnohandlowego. Decyzją prezydenta miasta Krakowa został mianowany komendantem powołanych 1 maja 1811 r. tzw. wart obywatelskich, ale wobec chaosu kompetencyjnego (w związku ze współlistnieniem Gwardii Narodowej) 27 lutego 1812 r. złożył dymisję. Był członkiem niemieckojęzycznej loży wolnomularskiej „Göttin von Eleusis”, a od 1 marca 1810 r. – krakowskiej loży „Przesąd Zwyciężony”, której przekazał nieruchomości przy Krupniczej (obecnej ul. Wenecja). W czasie Rzeczypospolitej Krakowskiej był inspektorem poborów publicznych. Został deputowany do Izby Reprezentantów z gminy 4 (miasto Kraków). Był inicjatorem podjętej 16 grudnia 1817 r. uchwały wzywającej Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa do wystąpienia o sprowadzenie zwłok Tadeusza Kościuszki do Katedry Wawelskiej. Był krakowskim piwowarem. Ufundował wykonane z czarnego marmuru epitafium nagrobne Wytyszkiewiczów znajdujące się w kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele Mariackim w Krakowie. Ożenił się z Marcjanną z Girtlerów 1 v. Toryaniową. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

M. Baczkowski, *W cieniu napoleońskich orłów...*; J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, *op. cit.*; A. Chmiel, *Domy krakowskie. Ulica św. Jana*, cz. 1: *Liczy or. nieparzyste (1-19)*, Kraków 1924, s. 9-10; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*; L. Hass, *Sekta farmazonii warszawskiej. Pierwsze stulecie wolnomularstwa w Warszawie (1721-1821)*, Warszawa 1980; J.L. [Louis J.T.], *Życie światowe i towarzyskie w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1816-1846)*, Kraków 1886; Ł. Jewuła, T. Kargol, K. Ślusarek, *Słownik miejscowości i elity wiejskiej zachodniej Małopolski w latach 1772-1815*, [on-line:] <https://www.gospodarka-galicii.pl/>

słownik-miejscowosci/ – 1 VII 2023; „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1821, nr 34 (Lista Reprezentantów); „Gazeta Krakowska” 1817, nr 98, s. 1191; K. Girtler, *op. cit.*; *Pomniki prawa Rzeczypospolitej Krakowskiej: 1815-1818*, t. I: *Akta zasadnicze, protokoły komisji organizacyjnej*, oprac. W. Tokarz, Kraków 1932, s. 38, 52, 55-56, 471, 505; Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

AB

Franciszek Jaczewski (Jacewski) (XVIII/XIX w.), mieszkaniec podkrakowskiej wsi Mogiła. Po śmierci Tadeusza Kościuszki, jeszcze przed sprowadzeniem jego zwłok do kraju, jako pierwszy wystąpił z inicjatywą uczczenia „bohatera narodowego stosownym pomnikiem”. Autor opublikowanego w tej sprawie 19 listopada 1817 r. listu w „Gazecie Krakowskiej”.

K. Bąkowski, *Dzieje Krakowa*, Kraków 1911, s. 449; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 89.

AB

Eufemia (Róża Eufemia) Otfinowska (ur. 1749 r. we Wrzosowie – zm. 1832 r. w Krakowie), norbertanka. Urodziła się w rodzinnym majątku we Wrzosowie jako córka Pawła z Otwinowa h. Gryf i Anny Kiedrzyńskiej (zm. 1776). W maju 1767 r. wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Kanoniczek Regularnych Zakonu Premonstratensów (norbertanek), a 23 lipca 1769 r. odbyła profesję zakonną. Pełniąc w domu zakonnym na Zwierzyńcu (obecnie część Krakowa) obowiązki prowizorki, 3 stycznia 1809 r. została wybrana na jego przełożoną. Od 11 lutego 1817 r. była członkinią krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności. Po sprowadzeniu 23 kwietnia 1818 r. szczątków Tadeusza Kościuszki do Krakowa i uroczystym pogrzebie na Wawelu, we wrześniu 1820 r. z terenu należącego do zgromadzenia na Górze bł. Bronisławy ofiarowała cztery morgi ziemi pod budowę jego symbolicznej mogiły. Zezwoliła także na pobieranie ziemi do budowy Kopca z dwóch innych działek będących własnością konwentu. Była fundatorką dwóch murowanych tablic na pamiątkę wylewów Wisły w latach 1593, 1697 i 1813, umieszczonych w przyziemiu budynku przy południowej stronie dziedzińca klasztorowego na Zwierzyńcu. Według różnych źródeł zmarła 24 kwietnia lub 16 września 1832 r. w Krakowie.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 91; Informacje na podstawie „Kroniki Zgromadzenia”.

AB

Antoni Kruczkowski (XVIII/XIX w.), posiadacz realności na Zwierzyńcu, w pocz. XIX w. prowadził handel drewnem i węglem. Ofiarował 30-metrowy maszt jodłowy „z lasów śląskich” pod Jaworzmem, który „opieczony wieńcami, z wielkim mozołem – niemniej uroczyście – na wozie w kilkanaście koni” został przywieziony na Górę bł. Bronisławy. Tu wbity w ziemię siłą, przeszło trzydziestu ludzi miał wyznaczać pion mającej się wznieść symbolicznej mogiły za pomnik Kościuszki, której podstawę uroczyście założono 16 października 1820 r.

„Pszczółka Krakowska” 1820, t. IV (V), s. 86; M. Rożek, *Kopiec Kościuszki w Krakowie...*, s. 97.

MR

Hirsz Dawid Lewi (ur. 1759 r. – zm. 1831 r. w Krakowie), rabin obwodu kazimierskiego w Krakowie. 16 października 1820 r., na czas zakładania podstawy mogiły Pomnika dla Kościuszki na Górze bł. Bronisławy, zwołał członków gminy żydowskiej do Starej Synagogi przy ul. Szerokiej. Po odprawieniu modłów za Kościuszkę wygłosił po hebrajsku mowę, w której wspominał wizytę Naczelnika w kazimierskiej synagodze 24 marca 1794 r. i podkreślał jego dziejowe zasługi poniesione w Stanach Zjednoczonych i w Polsce. Z jego też inicjatywy kahał kazimierski zebrał 100 złp na budowę Kopca. Wspomnianą wyżej mowę rabina Lewiego w polskim przekładzie Samuela Bauma Konstanty Majeranowski opublikował na łamach redagowanej przez siebie „Pszczółki Krakowskiej”. Czytamy tam m.in.: „Uroczystość dnia dzisiejszego, do której uświetnienia mamy zaszczyt być przypuszczonymi, przypominać naszym sercom powinna, drogie i szlachetne przymioty oraz cnoty bohaterskie sławnego i nieśmiertelnego TADEUSZA KOŚCIUSZKI, męża wielkiego, którego skroń wieńczyły laury za wielkim oceanem ubierane, męża, którego sercem [...] jedynie całość ojczyzny i miłość współrodaków władały; przypomnieć również powinna [ta uroczystość] święty obowiązek dania ceniom jego dowodów naszego uczucia. [...] Byliśmy ocznymi świadkami początku puszczenia się jego w ten wielki zawód, widzieliśmy pierwsze obroty pełne odwagi i męstwa, lękaliśmy się niebezpieczeństwa, na które narażał się, opłakiwaliśmy na ostatku jego los. Najprzyjemniejszy więc teraz oczom naszym sprawić powinien widok, pomnik, który w dniu dzisiejszym na uwiecznienie sławy jego założonym być ma, co nas szczególnie przekonywa, iż cnota, chociaż na moment od przemoicy przyćmiona, blasku swego nie traci i że żadna na świecie siła tamować nie może zajaśnienia [...] jej promieni”. Rabin Hirsz Dawid Lewi zmarł w 1831 r. i spoczął na Nowym Cmentarzu Izraelickim przy ul. Miodowej.

Mowa Hirsch Dawida Lewi, rabina obwodu kazimierskiego. Miana w dniu 16 października 1820 roku, do ludu zebranego z powodu obchodzonej w tymże dniu uroczystości założenia Pomnika Tadeuszowi Kościuszce, „Pszczółka Krakowska” 1820, t. IV, s. 182-185; J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 170; M. Czubińska, *In Eternal Memory Shall He Remain Righteous [...]. Lithographic Portrait of Rabbins in the Collection of the National Museum in Kraków*, „Scripta Judaica Cracoviensia” 2003, t. XI, s. 113, 125; M. Rokosz, *Kościuszkę a Żydzi*, „Zeszyt Kościuszkowski” 2018, nr 3, s. 53-59.

MR

Angelica Catalani (ur. 10 V 1780 r. w Senigalli nad Adriatykiem – zm. 12 VI 1849 r. w Paryżu), włoska śpiewaczka (sopranistka) operowa i estradowa europejskiej sławy. Kilkudziesięcioletni okres jej występów od 1795 r. określano nawet „epoką Catalani”. Odosobnionego, zbyt surowego zdania o jej talencie był Stendhal, który w 1816 r. pisał: „jej głos ma ów srebrzysty oddźwięk, [ale] jakie wrażenie mogłaby robić, gdyby natura dała jej duszę”, i dalej: „Pani Catalani śpiewa zawsze tylko dwanaście arii, z tym jeździ po Europie. Trzeba ją raz usłyszeć, aby na zawsze żałować, że natura nie dała tak zdumiewającemu instrumentowi odrobiny duszy. Nie zrobiła żadnego postępu od osiemnastu lat”. I dalej: „Pani Catalani [...] to oschła dusza”. W latach 1819-1820, kiedy wracała z Rosji, koncertowała w Wilnie, Warszawie, Lwowie, Krzemieńcu i w Krakowie. Jak donosiła prasa: „zachwyliła Warszawę kilku koncertami [...] ostatni poświęcony był wsparciu ubogich”. Dziesięcioletniego Chopina poznała w warszawskim salonie Francuzki Augustyny Konstancji Wolickiej, siostry męża. Catalani w uznaniu jego talentu podarowała mu (zachowany do dziś w zamku Ostrogskich w Warszawie) złoty zegarek z wygrawerowaną na kopercie francuskojęzyczną inskrypcją z datą 3 stycznia 1820 roku. Fryderyk „wywdziękzył się” chłopięcym humorystycznym felietonem w „redagowanym” przez siebie rękopiśmiennym „Kurierze Szafarskim” z 31 sierpnia 1824 roku. W Krakowie 16 października 1820 r. uczestniczyła w obrzędzie założenia podstawy pod mający się wznieść Kopiec Kościuszki. Włączyła się tam w śpiew pieśni żałobnych w czasie nabożeństwa, a nawet była tą, która jako pierwsza – wraz ze Stanisławem Wodzickim – wypełniła taczkę z ziemią „na mogiłę Kościuszki”; była jedyną (obok Bertela Thorvaldsena) cudzoziemską uczestniczką tej uroczystości. Dziesięć dni później, 26 października, Angelica Catalani w „pięknie przyozdobionej Sali” z popiersiem Kościuszki, wypełnionej słuchaczami „różnego stanu i wieku” dała koncert, z którego honorarium podzieliła i jedną połowę przeznaczyła na fundusz budowy Mogiły – pomnika Kościuszki, a drugą na wspomnienie ubogich. Tymi gestami pozostawiła po sobie w Krakowie wdzięczną pamięć. Po występie w Londynie w 1828 r. zaprzestała dawania

koncertów. W swojej willi we Florencji prowadziła szkołę śpiewu, w której nieodpłatnie kształciła głos utalentowanej a niemającej młodości.

Catalani Angelica, [w:] *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*, red. E. Dziębowska, cz. C-D, Kraków 1984, s. 49; H.B. Stendhal, *Wybór z pism różnych*, tłum. F. Śniatecka-Wowerowa, oprac. J. Guze, Warszawa 1965, s. 244-247; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. I, 1816-1831, oprac. Z. Helman, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 94-95; S. Wodzicki, *Pamiętnik...*, s. 186; „Pszczółka Krakowska” 1820, t. IV, s. 88-90; M. Rożek, *Kopiec Kościuszki w Krakowie...*, s. 101-103, 106.

MR

Kalikst Waligórski (XVIII/XIX w.), od wiosny 1821 r. był zatrudniony przez Komitet jako „konduktor”, czyli kierownik i nadzorca robót przy budowie Kopca za pensję 1200 złr. Po zakończeniu robót budowlanych w listopadzie 1823 r. nadal pobierał tę pensję, już jako dozorca pomnika. Jego pensję obniżono do 600 złr dopiero we wrześniu 1824 roku. Równocześnie Waligórski wniósł do Komitetu podanie o nadanie mu jednej z czterech parcel na Górze bł. Bronisławy wydzielonych na osadę dla weteranów kościuszkowskich, motywując swoją prośbę faktem, iż jego ojciec był „w wojsku pod Kościuszką” oraz tym, że przez trzy sezony budowlane był sumiennym „konduktorem robót przy budowie Pomnika”. Komitet przychylił się do prośby i nadał mu jedną parcelę, najbliżej Kopca położoną, na której była już zaczęta budowa domu piętrowego z obórką, a trzy pozostałe osady „w dzierżawę czasową wypuszczono”. Waligórski zobowiązał się własnym kosztem wykończyć budowę domostwa i pozostając przy pensji 600 złr, spełniać obowiązki dozorca Pomnika. Funkcję tę pełnił do kwietnia 1852 r., kiedy to Komitet był zmuszony odsprzedać grunty wokół Kopca austriackim władzom wojskowym za kwotę 18 tys. złr. Waligórski otrzymał 10 tys. złr tytułem odszkodowania za utracone gospodarstwo, Komitetowi zaś zostało 8 tys. złr. Władze wojskowe wybudowały wokół Kopca fort nr 2 zwany „Kościuszko”, a podstawę samego Kopca otoczono murem, który podkreślał odrębność Kopca od fortu i jego wyłączenie z kompetencji władz wojskowych. U wejścia na Kopiec przy kaplicy bł. Bronisławy wyporządkowano izbę strażnika-dozorcy, w której – z wyjątkiem okresów „niebezpieczeństwa wojennego albo [z powodu] wyższych wojskowych względów” – zamieszkiwali następcy Waligórskiego aż do czasów prezesury prof. Estreichera. Dozorcami byli: **Jakub Leichner** w latach 1853-1863, **Tomasz Rozwadowski** w latach 1863-1908, **Kazimierz Wollowicz** w latach 1908-1937, **Michał Szczepanek** od r. 1945 do 27 lipca 1965, **Stanisław Górka** od 1 czerwca 1965 do 31 X 1965 r., **Stanisław Sieramski** od 1 XI 1965 do 30 XII 1975 r., w okresie od 1 IV 1973 do 1 III 1974 r. wymiennie z **Mieczysławem**

Nodzeńskim, od 30 I 1976 do 30 IV 1976 r. **Maria Sieramska**, od 24 V do 30 IX 1976 r. **Władysław Guzik**, od 12 V do 29 IV 1977 r. **Wacław Biel**, od 2 IV do 29 IV 1977 r. **Stanisław Giba**.

J. Gordziałkowski, *Dzieje Komitetu...*, s. 114, 119; *Dodatek do Pamiętnika Budowy pomnika Tadeusza Kościuszki*, Kraków 1852, s. 28, 31-32; Akta KKK.

MR

Józef Duda (ur. 1928 r. – zm. 21 XII 2013 r. w Krakowie), krakowski artysta plastyk, który wykonał metalową urnę w kształcie stylizowanego orła na ziemię z Kopca Kościuszki, przekazaną przez delegację z Krakowa burmistrzowi Solury w 150. rocznicę śmierci Kościuszki w październiku 1967 roku. Na urnie widnieje data rocznicy: 15 X 1817-1967, a na jej podstawie: KRAKÓW. Urna ta znajduje się dziś w Muzeum Kościuszki w domu Zeltnerów w Solurze, gdzie przez ostatnie dwa lata życia mieszkał i zmarł Kościuszkowski. Został pochowany na cmentarzu komunalnym w Wieliczce.

O. Jędrzejczyk, *Kościuszkowski krakowianin*, „Gazeta Krakowska” 1967, nr 246 (6113), s. 3; Józef Duda: nekrologi, [on-line:] [<https://www.nekrologi.net/nekrologi/jozef-duda/33414406>] – 23 VII 2023.

MR

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Archidiecezji Krakowskiej (AAK):

Księga urodzeń 1779-1789 parafii pw. Wszystkich Świętych.

Archiwum bieżące Komitetu Kopca Kościuszki (KKK):

Rokosz M., *Mowa pogrzebowa nad trumną Ignacego Trybowskiego*.

Sprawozdania z czynności Komitetu od 1994 r.

Sprawozdanie Prezesa Komitetu Pomnika Tadeusza Kościuszki inż. Karola Rollego o stosunku Komitetu do Władz Polskich od r. 1919 do końca 1939 r., styczeń 1939.

Sprawozdanie Przewodniczącego Komitetu Kopca Kościuszki za lata 1939 pod koniec czerwca 1945 r. złożone na posiedzeniu Komitetu 20 lipca 1945 w 125-tym roku działalności Komitetu.

Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AKM):

Księgi urodzeń parafii pw. NMP w Krakowie (akt z 3 I 1789 r.).

sygn. Pers. A. 1000.

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK):

sygn. 29/1470/0/2/6, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Józefa w Podgórzu.

Magistrat miasta Krakowa, sygn. 2.2/3656 (dawne: Mag I/42).

sygn. KPK 29/565/11-17, protokoły posiedzeń zarządu Komitetu Opieki nad Mogiłą Kościuszki 1845-1938.

Biblioteka Jagiellońska (BJ):

Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHMK):

Archiwum ofiar terroru nazistowskiego i komunistycznego w Krakowie 1939-1956.

Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC):

sygn. 33-T-2320, nagranie *Uroczystość ofiarowania czołgu dla wojska polskiego przez rzemieślników województwa krakowskiego*, [on-line:] <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/67820/81363784324d08a807425a1f5206ae5c/>.

- „Entwurf für die Ausgestaltung des Regierungsviertels an der langen Wiese”, druk powielany z maszynopisu „Stadt Krakau 26. Oktober 1939-1941”.
- „Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie za Rok 1909 i 1909/10”, Kraków 1911.
- „Sprawozdanie Dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie z Czynności w r. 1879/80”, Kraków 1880.
- „Sprawozdanie Dyrekcji Zjednoczonego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie z czynności w r. 1862/3”, Kraków 1863.
- „Szkoła Hotelarska w Krakowie. Sprawozdanie Zarządu i Dyrekcji za lata nauki 1932/33”, 1933/34, 1934/35, Kraków 1935.
- Ustawy Towarzystwa Przyjaciół Muzyki w Krakowie, Kraków 1818.

Opracowania i źródła drukowane

- Adamczyk E., *Dzieje Krakowa*, t. IV: *Kraków w latach 1918-1939*, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, Kraków 1997.
- Akty powstania Kościuszki*, t. III: *Korespondencja Najwyższego Naczelnika. Protokoły patentów. Akces do Powstania Narodowego*, oprac. S. Askenazy et al., Wrocław–Kraków 1955.
- Album inżynierów i techników w Polsce*, t. I: *Politechnika Lwowska. Życiorysy*, Lwów 1932.
- Baczkowski M., *W cieniu napoleońskich orłów. Rada Municipalna Krakowa 1810-1815*, Kraków 2010.
- Bartel W.M., *SDNQC Pro memoria Komitetu Opieki Kopca Kościuszki*, [w:] *Kościuszcze w hołdzie*, red. M. Rokosz, Kraków 1994.
- Bąk-Koczarska C., *Juliusz Leo, twórca Wielkiego Krakowa*, Kraków 1986.
- Bąkowski K., *Dzieje Krakowa*, Kraków 1911.
- Bąkowski K., *Kronika krakowska 1796-1848*, cz. 2: *Od r. 1816 do 1831*, Kraków 1906.
- Bednarek J., *Spory wokół wydarzeń krajowych 1846 roku na łamach prasy Wielkiej Emigracji w latach 1846-1848*, Toruń 2003.
- Białkiewicz Z. J., *Feliks Księgarski (1820-1884). Krakowski architekt epoki historyzmu*, Kraków 2008.
- Bibliografia literatury polskiej*. „Nowy Korbut”, t. VI: *Oświecenie*, cz. I, *Hasła osobowe: P-Ż: Addenda A-O*, oprac. E. Aleksandrowska z zespołem, Warszawa 1970.
- Bibliografia polska XIX stulecia*, t. IV, oprac. K. Estreicher, Kraków 1878; t. V, oprac. K. Estreicher, Kraków 1880.
- Bieniarzówna J., *Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848)*, Kraków 1948.
- Bieniarzówna J., Małecki J.M., *Kraków w latach 1796-1918*, Kraków 1985, *Dzieje Krakowa*, t. III.
- Bieńkowski W., *Józef Muczkowski (1860-1943)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków. Założyciele Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, red. W. Bieńkowski, Kraków 1997.
- Bieńkowski W., *Klemens Bąkowski (1860-1938)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków. Założyciele Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, red. W. Bieńkowski, Kraków 1997.
- Bieńkowski W., *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w latach 1896-1996*, Kraków 1997.
- Biliński L., *Wspomnienia i dokumenty*, t. I: *1846-1914*, Warszawa 1924.
- Biliński P., *Moszyńscy. Studium z dziejów łoniowskiej linii rodu w XIX wieku*, Kraków 2006.
- Biogramy uczonych polskich: materiały o życiu i działalności członków AU [Akademii Umiejętności] w Krakowie, TNW [Towarzystwa Naukowego Warszawskiego], PAU [Polskiej*

- Akademii Umiejętności*], PAN, cz. 1: *Nauki społeczne*, z. 1: *A-J*, z. 3: *P-Z*, red. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1983, 1985.
- Bogunia-Paczyński A., *Samochodowcy, wyścigowcy, automobilerzy albo diabły i diablíce w Daimlerowskich landach. Początki zrzeszonego automobilizmu w Krakowie (1908-1914)*, Kraków 1998.
- Brodowicz M.J., *Ważniejsze dokumenta odnoszące się do swojego udziału w sprawach i losach zakładów naukowych b. w. m. Krakowa i jego okręgu*, Kraków 1874.
- Brzoza C., *Kraków między wojnami. Kalendarium 28 X 1918 – 6 IX 1939*, Kraków 1989.
- Brzózka J., *Dzieje rodziny Florkiewiczów herbu Ozdoba z Młoszowej w XIX wieku*, Kraków 2006.
- Bujwid O., *Osamotnienie. Pamiętniki z lat 1932-1942*, oprac. D. Jarosińska, T. Jarosiński, Kraków 1990.
- Buszko J., *Polacy w parlamencie wiedeńskim: 1848-1918*, Warszawa 1996.
- Buszko J., *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji: 1905-1914*, Warszawa 1956.
- Catalani Angelica*, [w:] *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*, red. E. Dziębowska, cz. C-D, Kraków 1984.
- Chmiel A., *Domy krakowskie. Ulica Floriańska*, cz. 2: *Liczbę or. parzyste 2-14*, Kraków 1919.
- Chmiel A., *Domy krakowskie. Ulica św. Jana*, cz. 1: *Liczbę or. nieparzyste 1-19*, Kraków 1924.
- Chwalba A., *Kraków w latach 1945-1989*, Kraków 2004, *Dzieje Krakowa*, t. VI.
- Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, K-L; R; S-Ś, red. K. Stopka, Kraków 2009, 2013, 2014.
- Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. K. Baczkowski, Kraków 1995.
- Czapliński W., *Zarys dziejów Polski do roku 1864*, Kraków 1985.
- Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938.
- Dał nam przykład Bonaparte. Wspomnienia i relacje żołnierzy polskich 1796-1815*, t. II, oprac. R. Bielecki, A. Tysza, Kraków 1981.
- Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. II: *I-Me*, red. W. Albrecht-Szymanowska, R. Loth, Warszawa 2001.
- Dębicki L.Z., *Teofil Żebrawski. Szkic biograficzny*, Kraków 1887.
- „Diariusz Sejmu Wolnego Niepodległego i Ściśle Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu za Rok 1833”, Kraków 1833.
- „Diariusz Sejmu Wolnego Niepodległego i Ściśle Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu za rok 1837/8”, Kraków 1838.
- Dodatek do pamiętnika budowy pomnika Tadeusza Kościuszki, wydany w r. 1826: obejmujący sprawozdanie komitetu pomnikiem tym zarządzającego, za czas do 1. lipca 1852 r.*, Kraków 1852.
- Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Tadeusza Kościuszki: obejmujący czas od 1 lipca 1852 roku do końca roku 1876*, Kraków 1878.
- „Dziennik Rozporządzeń dla Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1885, L. 35; 1891, R. XII, L. 3; 1897, R. XVIII, L. 13; 1900, R. XXI, L. 5; 1904, R. XXV; 1908, R. XXIX, L. 11; 1909, R. XXX, L. 4; 1931, R. VLII, nr 7, nr 265; 1932, R. VLIII, nr 1, nr 6; 1933, R. VLIV, nr 11.
- „Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1819 (Lista Reprezentantów); 1821, nr 33-34; 1822, nr 8; 1824; 1825 (Lista Reprezentantów); 1826; 1842, nr 49-50.
- Drobner B., *Bezustanna walka*, t. III: *Wspomnienia 1936-1944*, Warszawa 1976.
- Dunin-Borkowski J., *Almanach Błękitny. Genealogia żyjących rodów polskich*, Lwów 1908.
- Dybiec J., *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji w 1860-1918*, Wrocław 1981.

- Dybiec J., *Polska Akademia Umiejętności 1872-1952*, Kraków 1993.
- Estreicher jr. K., *Dziennik wypadków*, t. I: 1939-1945, Kraków 2001; t. II: 1946-1960, Kraków 2002; t. III: 1961-1966, Kraków 2003; t. IV: 1967-1972, Kraków 2004; t. V: 1973-1977, Kraków 2006; t. VI: 1978-1980, Kraków 2013; t. VII, cz. I: 1981-1984, cz. II, Kraków 2013.
- Estreicher K., *Kronika Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego od 1811 roku*, oprac. J. Brzeski, Kraków 2012.
- Gawroński F.S., *Pamiętnik r. 1830/1831 i kronika pamiętnikowa (1787-1831) pułkownika Franciszka Salezego Gawrońskiego*, Kraków 1916.
- Gąsowski T., *Rozmowa, [w:] Czasy „Solidarności” na Uniwersytecie Jagiellońskim 1980-1989 we wspomnieniach*, oprac. A.M. Kobos, A. Burzyński, Kraków 2010.
- Gąsowski T., *Władysław Belina-Prażmowski*, Warszawa 2020.
- Gembarzewski B., *Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie 1807-1814*, przedm. S. Askenazy, Warszawa 1905.
- Girtler K., *Opowiadania. Pamiętniki z lat 1803-1831*, t. I-II, oprac. Z. Jabłoński, J. Staszek, Kraków 1971.
- Głębocki J.T., *Zakłady ku ulżeniu cierpieniom bliźnich obecnie w Krakowie istniejące, z krótką wzmianką o dawniejszych, a dziś nieistniejących instytucjach tego rodzaju*, Kraków 1852.
- Golejewski H., *Pamiętnik*, t. II, oprac. I. Homola-Skapska, B. Łopuszański, J. Skowrońska, Kraków 1971.
- Gordziałkowski J., *Dzieje Komitetu Kopca Kościuszki (1820-1994)*, [w:] *Kościuszcze w hołdzie*, red. M. Rokosz, Kraków 1994.
- Gorzowski M., *Jan Matejko. Epoka od r. 1861 do końca życia artysty z dziennika prowadzonego w ciągu lat siedemnastu*, Kraków 1993.
- Grabowski A., *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, t. II, Kraków 1909.
- Grodziska K., *Cmentarze Podgórze*, Kraków 1992.
- Grodziska K., *Scientiarum decor. Cmentarz Rakowicki w tradycji Polskiej Akademii Umiejętności*, Kraków 2002.
- Grodziska-Ożóg K., *Cmentarz Rakowicki w Krakowie (1803-1939)*, Kraków 1987.
- Grodziski S., *Sejm krajowy galicyjski 1861-1914*, t. I-II, Warszawa 1993.
- Gwiazdomorski J., *Wspomnienia z Sachsenhausen. Dzieje uwięzienia profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 6 XI 1939 – 9 II 1940*, Kraków 1964.
- Hapanowicz P., *Karol Rolle (1871-1954). Prezydent Krakowa. Szkic do portretu*, Kraków 2019.
- Hass L., *Sekta farmazonii warszawskiej. Pierwsze stulecie wolnomularstwa w Warszawie (1721-1821)*, Warszawa 1980.
- Homola-Skapska I., *Kraków za prezydentury Mikołaja Zyblikiewicza (1874-1881)*, Kraków 1976.
- Jakubek M., *Prasa krakowska. 1795-1918. Bibliografia*, Kraków 2004.
- Jankowski E., *Wspomnienia ogrodnika*, oprac. A. Szwejcerowa, A. Brachfogel, Warszawa 1972.
- Józef Rostafiński: botanik i humanista, red. A. Zemanek, Kraków 2000.
- Kargol T., *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie w latach 1850-1939. Dzieje, ludzie, polityka gospodarcza*, Kraków 2003.
- Karpińska M., *Senatorowie, posłowie i deputowani Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, Warszawa 2002.
- Kleczkowski A., *Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu w dniu 4 lipca 1890. Książka pamiątkowa z 22 ilustracjami*, Kraków 1890.
- Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. I: 1816-1831, oprac. Z. Helman, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009.
- Kossewska E., *Związek Legionistów Polskich 1922-1939*, Warszawa 2003.

- Kozub-Ciembroniewicz W., *Austria a Polska w konserwatyzmie Antoniego Z. Helcla: 1846-1865*, Warszawa 1986.
- Krajowy Związek Ochotniczych Straży Pożarnych w Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem: 1875-1900, red. A. Szczerbowski, Lwów 1900.
- Krogulski M.L., *Rodowody mieszczan wojnickich*, t. IV, Wojnicz 2011.
- Księga mojego czasu i działań. Wojciech Maria Bartel (1923-1992). W 10. rocznicę śmierci. Katalog wystawy (Kraków 15 XI 2002 – 30 IV 2003), Kraków 2002.
- Kupczyński T., *Kraków w powstaniu kościuszkowskim*, Kraków 1912.
- Kutrzeba S., Ptaśnik J., *Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego*, Kraków 1910.
- Lewan M., *Zarys dziejów turystyki w Polsce*, Kraków 2004.
- Lichocki F., *Pamiętnik Filipa Lichockiego, prezydenta miasta Krakowa z roku 1794*, Poznań 1862.
- Lista imienna osób składających ofiary na pomnik Tadeusza Kościuszki, Kraków 1822.
- Lista strat kultury polskiej (I IX 1939 – I III 1946), zest. B. Olszewicz, Warszawa 1947.
- Louis J.T., *Dawna milicya krakowska*, Kraków 1882.
- Louis J.T., *Kronika rewolucji krakowskiej w roku 1846*, Kraków 1898.
- Louis J.T., *Przechadzka kronikarza po rynku krakowskim*, Kraków 1890.
- Louis J.T., *Urywki z dziejów i życia mieszkańców Krakowa*, red. J. Bieniarzówna, J. Bieńkowski, Kraków 1977.
- Louis J.T., *Życie światowe i towarzyskie w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1816-1846)*, Kraków 1886.
- Lubicz-Pachoński J., *Kościuszko na ziemi krakowskiej*, Warszawa–Kraków 1984.
- Łazuga W., *Michał Bobrzyński. Myśl historyczna a działalność polityczna*, Warszawa 1982.
- Łętowski L., *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. II: *Biskupi krakowscy*, Kraków 1852.
- Łętowski L., *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. III: *Prałaci i kanonicy krakowscy*, Kraków 1852.
- Łoś P.S., *Szkice do portretu ziemian polskich XX wieku*, Warszawa 2005.
- Małec-Masnyk B., *Plebiscyt na Górnym Śląsku*, Opole 1991.
- Małachowski-Lempicki S., *Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738-1821, poprzedzony zarysem historii wolnomularstwa polskiego i ustroju Wielkiego Wschodu Narodowego Polskiego*, Kraków 1929.
- Małecki J.M., *Kraków jako wolne miasto handlowe*, [w:] *Kraków w czasach Księstwa Warszawskiego*, red. J.M. Małecki, Kraków 1989.
- Mataniak M., *Rada Administracyjna Miasta Krakowa i jego Okręgu (1846-1853)*, Kraków 2019.
- Mestwin-Musiał J., *Rok 1914. Przyczynek do dziejów Brygady Józefa Piłsudskiego*, Kraków 1915.
- Miedzy Hanzą a Lewantem: Kraków Europejskim Centrum Handlu i Kupiectwa: katalog wystawy: grudzień 1995 – marzec 1996*, red. S. Piwowarski, Kraków 1995.
- Minkowiecki E., *Wykaz pseudonimów używanych przez autorów polskich*, Warszawa 1888.
- Mościcki B., *Sto lat Związku Miast Polskich 1917-2018*, Poznań 2018.
- Mrocza L., *Galicji rozstanie z Austrią. Zarys monograficzny*, Kraków 1990.
- Mycielski A., *Chwile czasu minionego*, oprac. E. Mycielska-Dowgiałło, M. Mycielski, Warszawa 2012.
- Myśliński J., *Studia nad polską prasą społeczno-polityczną w Zachodniej Galicji: 1905-1914*, Warszawa 1970.
- Namysłowski W., *Milicya Wolnego Miasta Krakowa: 1815-1846*, Kraków 1913.
- Nasbuam-Hilarowicz J., *Szlakami nauki ojczystej. Życiorysy znakomitych biologów polskich 18 i 19 wieku*, Warszawa 1916.

- Nieciowa E.H., *Członkowie Akademii Umiejętności oraz Polskiej Akademii Umiejętności 1872-1972*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973.
- Noskowicz-Bieroniowa H., *Ciągle czekają z obiadem*, Kraków 1987.
- Nowacki K., *Architektura krakowskich teatrów*, Kraków 1982.
- Nowiński T., *SD w województwie krakowskim w latach 1945-1975*, Warszawa 1981.
- Nowolecki A., *Wykaz ulic, placów, kościołów i domów miasta Krakowa, jego przedmieść i miasta Podgórze wraz z nazwiskami właścicieli, na podstawie ksiąg hipotecznych i urzędowych do dnia 10 maja 1878 r. doprowadzony i historycznymi objaśnieniami uzupełniony*, Kraków 1878.
- Okołowicz J., *Wychodźstwo i osadnictwo polskie przed wojną światową*, Warszawa 1920.
- Osuchowski W., *Nowe kierunki badań romanistycznych w Polsce: Fryderyk Zoll starszy (1834-1917)*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, Kraków 1964.
- Pachoński J., *General Franciszek Paszkowski: 1778-1856*, Warszawa 1982.
- Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki przez Komitet zarządzający tą budową wydany*, Kraków 1825.
- Pamiętnik Towarzystwa Dobroczynności Krakowskiego wydany z powodu obchodzonego w d. 24 i 25 czerwca 1866 r. pięćdziesiąt-letniego jubileuszu wskrzeszenia w roku 1816 tegoż Towarzystwa*, Kraków 1868.
- Pamiętniki krakowskiej rodziny Louisów: 1831-1869*, oprac. J. Zathey, Kraków 1962.
- Patek A., *Polski cmentarz w Jafie. Z dziejów Polonii w Izraelu*, Kraków 2016.
- Patkaniowski M., *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy kolłątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964.
- Pauli L., *Austriacki kodeks karny z 1803 r. w Wolnym Mieście Krakowie (1815-1833)*, cz. 2, Kraków 1970.
- Perkowska U., *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939 w stulecie immatrykulacji pierwszych studentek*, Kraków 1994.
- Piekiełko A., Zemanek A., *Historia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Kraków 1983.
- Pierwszy Zjazd Legionistów Polskich. Pamiętnik Zjazdu w Krakowie w dniach 5, 6 i 7 sierpnia 1922. W ósmą rocznicę wymarszu strzelców na bój o niepodległość Ojczyzny*, red. B. Pochmarski, Kraków 1922.
- Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa (1228-2010)*, red. B. Kasprzyk, Kraków 2010.
- Pol K., *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000.
- Politechnika Krakowska 1946-1976*, red. T. Środulski et al., Kraków 1976.
- Pomniki prawa Rzeczypospolitej Krakowskiej: 1815-1818*, t. I: *Akta zasadnicze, protokoły komisji organizacyjnej*, oprac. W. Tokarz, Kraków 1932.
- Powstańcy styczniowi więzieni w twierdzy kijowskiej. Zarys biogramów*, oprac. S. Stępień, M. Mićca, przedm. E. Niebelski, Przemyśl 2022.
- Prezydent Juliusz Leo i Kraków jego czasów*, red. Z. Noga, Kraków 2018.
- Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803-2017*, red. J.W. Tkaczyński, Kraków 2018.
- Profesor Wojciech Maria Bartel w służbie Kościołowi i Ojczyźnie. Materiały z sesji wspomnieniowej zorganizowanej 26 września 2017 roku przez Wydział Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 25. rocznicy śmierci prof. Wojciecha Marii Bartla*, red. A. Wójcik, Kraków 2019.
- Przybyszewski B., *Katalog kanoników Krakowskiej Kapituły Katedralnej w XVIII w.*, Kraków 2009.

- Przygodzki J., *Rada Najwyższa Tymczasowa Księstwa Warszawskiego 1813-1815. Organizacja i działalność*, Wrocław 2002.
- Puszkas A., *Nauczyciele historii i geografii państwowych szkół średnich w Galicji w okresie autonomii*, Lublin 1999.
- Rembowski A.A., *Kazimierz Wodzicki jako myśliwy*, Warszawa 1891.
- Roja B.J., *Legjoniści w Karpatach 1914-1915 roku*, Warszawa 1933.
- Rożek M., *Kopiec Kościuszki w Krakowie*, Kraków 1981.
- Rożek M., *Stanisław Tomkowicz (1850-1933)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków. Założyciele Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, red. W. Bieńkowski, Kraków 1997.
- Rudnicki S., *Działalność polityczna polskich konserwatystów 1918-1926*, Wrocław 1981.
- Rulikowski K.J., *Urywek wspomnień Józefa Rulikowskiego wydany z obszerniejszego rękopisu (1731-92 r.)*, oprac. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862.
- Schnür-Peplowski S., *Obrazy z przeszłości Galicji i Krakowa (1772-1858)*, cz. II, Lwów 1896.
- Sendor A.K., *Adam Józef Potocki (1822-1872)*, Kraków 2021.
- Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Galicji i Lodomerii jako też w Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowiny*, Lwów 1855.
- Słoczyński H.M., *Rozmarnione wielkie Dary Boże*, Kraków 2022.
- Smyczyńska L., *Profesor Walery Goetel*, Warszawa 1984.
- Snopko J., *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Galicji 1867-1914*, Białystok 1997.
- Sondel J., *Fryderyk Zoll (Starszy) (1834-1917)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000.
- Stanisław Tarnowski 1837-1917. Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 14 listopada 1997*, red. R. Majkowska, Kraków 1999.
- Stattler W.K., *Pamiętnik Wojciecha K. Stattlera. Studia malarskie w Krakowie i Rzymie przed 100 laty*, wyd. M. Szukiewicz, Kraków 1916.
- Stendhal H.B., *Wybór z pism różnych*, tłum. F. Śniatecka-Wowerowa, oprac. J. Guze, Warszawa 1965.
- Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Królestwie Polskim. Gustaw Ehrenberg i „Świętokrzyżowcy”*, red. W.A. Dżakow et al., Wrocław 1978.
- Strzałkowski A. et al., *Dyskusja po referacie Piotra Bilińskiego: „Działalność Piotra Moszyńskiego w Towarzystwie Naukowym Krakowskim”*, Kraków 2006, *Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności*, t. VII.
- Suleja W., *Orientacja austro-polska w latach I wojny światowej (do aktu 5 listopada 1916 roku)*, Wrocław 1992.
- Szczerbowski I., *Pamiętnik dwudziestopięcioletniej działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego 1882-1907*, Lwów 1907.
- Szczublewski J., *Modrzejewska. Życie w odślonach*, Warszawa 2009.
- „Szematyzmy Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim” za lata 1840-1914, Kraków-Lwów.
- Szwed R.W., *Działalność społeczna i polityczna biskupa krakowskiego Karola Skórkowskiego*, Częstochowa 2003.
- Tabiś J., *Polacy na uniwersytecie kijowskim 1834-1863*, Kraków 1974.
- Tadeusz Polaczek-Kornecki 1885-1942. *Dyrektor Tramwaju Krakowskiego. Wystawa 8 września – 30 listopada 2000 r.*, red. W. Brzoskwinia, Kraków 2000.
- Tarnowski S., *Matejko*, Kraków 1897.
- Tessarczyk A., *Rzeczpospolita Krakowska Wolna, niepodległa i ściśle neutralna, pod opieką trzech wielkich mocarstw: Austrii, Prus i Rosyi, a za rekojmią kongresu wiedeńskiego (1815-1846)*, Poszyt III, Kraków 1869.

- Treterowa K., *Kraków jego miasto. Życie i praca Bogdana Tretera*, Kraków 1949.
- Tyrowicz M., *Jan Tyssowski i rewolucja 1846 r. w Krakowie. Dzieje porywu i pokuty*, Kraków 1986.
- Uczeni polscy XIX-XX stulecia*, t. IV: S-Ż, oprac. A. Śródka, Warszawa 1998.
- Urban J., *Opawski i krakowski pogrzeb biskupa Karola Skórkowskiego*, [w:] *Církevní dějiny Slezska 18. až 20. století*, red. Z. Jirásek, Opawa 2011.
- Urban J., Zych E., *Dwie fundacje biskupa Ludwika Łętowskiego*, [w:] *Działalność fundacyjna biskupów krakowskich*, t. I, red. M. Walczak, Kraków 2016.
- Urbańczyk S., *Taszycki Witold*, [hasło w:] *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.
- Wachholz S., *Rzeczpospolita Krakowska. Okres od 1815 do 1830 r.*, Warszawa 1957.
- Wątor A., *Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku*, Szczecin 2002.
- Wężyk W., *Kronika rodzinna*, oprac. M. Dernałowicz, Warszawa 1987.
- Who is who w Polsce. Encyklopedia biograficzna z życiorysami znanych Polek i Polaków*, wyd. 9, Schweiz 2010.
- Wiśniewski J., *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186-1926 r. tudzież sesje Kapituły Sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1926.
- Witos W., *Moje wspomnienia*, cz. 2, oprac. E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1988.
- Wodzicki S., *Pamiętniki hr. Stanisława Wodzickiego*, Kraków 1888.
- Wodzicki S., *Stanisława hr. Wodzickiego wspomnienia z przeszłości: od roku 1768 do roku 1840*, Kraków 1873.
- Wojciech Maria Bartel 1923-1992. Materiały z posiedzenia naukowego PAU w dniu 15 listopada 2002 r.*, red. R. Majkowska, Kraków 2006.
- Wojcik Z., *Walery Goetel (1889-1972)*, Kraków 2019.
- Wrona G., *Towarzystwa naukowe w Krakowie w latach 1845-1939*, Kraków 1994.
- Załęski S., *O masonii w Polsce od roku 1738 do roku 1822 na źródłach wyłącznie masonskich*, Kraków 1908.
- Zbiór poetów polskich XIX w. Księga 5*, oprac. P. Hertz, Warszawa 1967.
- Złota Księga Nauk Humanistycznych*, red. K. Pikoń, A. Sokołowska-Pikoń, K. Pikoń, Gliwice 2013.
- Żeleńska-Chełkowska A., *Feliks Radwański. Senator Rzeczypospolitej Krakowskiej (1756-1826)*, Kraków 1982.
- Żychowski M., *Rok 1846 w Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji*, Warszawa 1956.

Encyklopedie i słowniki

- Albrecht W., Rostworowski E., *Morbitzer Antoni (1757-1824)*, [w:] PSB, t. XXI, Wrocław 1976.
- Banach A.K., *Antoni Mikołaj Matakiewicz*, [w:] PSB, t. XX, Wrocław 1975.
- Barcik M., *Szopowicz Franciszek*, [w:] PSB, t. XLVIII, Warszawa–Kraków 2012-2013.
- Barycz H., *Łętowski Ludwik*, [w:] PSB, t. XVIII, Wrocław 1973.
- Bąk C., *Hoszowski Konstanty Moroz*, [w:] PSB, t. X, Wrocław 1962-1964.
- Bąk-Koczarska C., Buszko J., *Leo Juliusz Franciszek*, [w:] PSB, t. XVII, Wrocław 1972.
- Bąk-Koczarska C., Kubiатовski J., *Polaczek-Kornecki Tadeusz (1885-1942)*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982.
- Bielecki R., *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. III: L-R, Warszawa 1998.

- Bieniarzówna J., *Mieroszewski (Miroszewski, Mieroszowski) Stanisław h. Ślepowron*, [w:] PSB, t. XXI, Wrocław 1976.
- Bieńkowski W., *Polaczek Stanisław Karol (1861-1937)*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982.
- Brus A., *Szapkowski Witalis*, [w:] PSB, t. XLVIII, Warszawa–Kraków 2012-2013.
- Bujańska J., *Komornicki Stefan Saturnin*, [w:] PSB, t. XIII, Wrocław 1967-1968.
- Buszko J., *Kaplicki Mieczysław*, [w:] PSB, t. XI, Wrocław 1964-1965.
- Chodurska E., Judycy A., Z., *Podhalanie. Słownik biograficzny*, t. II, Vaudricourt–Zakopane 2007.
- Cygan W.K., *Oficerowie Legionów Polskich 1914-1917. Słownik biograficzny*, t. I: A-F, Warszawa 2005, t. II: G-K, Warszawa 2006, t. V: Ś-Ż, Warszawa 2007.
- Dunin-Wąsowicz K., *Serczyk Józef*, [w:] PSB, t. XXXVI, Warszawa–Kraków 1995-1996.
- Dylańska H., *Ludwik Rulikowski*, [w:] PSB, t. XXXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991-1992.
- Encyklopedia Krakowa*, red. R. Burek, Warszawa–Kraków 2000.
- Encyklopedia Osobistości Rzeczypospolitej Polskiej. An Oxford Encyclopedia Publication*, Londyn 2015.
- Gabryl K., *Wądołny Czesław*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, t. IV, red. H.E. Wydzawski, Warszawa 1983.
- Gaczol A., *Tomkowicz Stanisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny konserwatorów zabytków*, z. 2, red. H. Kondziela, H. Krzyżanowska, Poznań 2006.
- Homola-Skapska I., *Paszkowski Franciszek*, [w:] PSB, t. XXV, Wrocław 1980.
- Hulewicz J., *Majer Józef*, [w:] PSB, t. XXIX, Wrocław 1986.
- Jabłoński H., *Badeni Michał*, [w:] PSB, t. I, Wrocław 1935.
- Jabłoński Z., *Majeranowski Konstanty*, [w:] PSB, t. XIX, Wrocław 1974.
- Jabłoński Z., *Mieroszewski Ignacy*, [w:] PSB, t. XX, Wrocław 1975.
- Kieniewicz S., *Potocki Adam*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982.
- Kolak W., Pańków S., *Helcel Sternstein (Sztersztyn) Ludwik Edward*, [w:] PSB, t. IX, Wrocław 1960-1961.
- Kosiek Z., *Sapalski Franciszek Wincenty Józef*, [w:] PSB, t. XXXIV, Wrocław 1993.
- Lepiarczyk J., *Krzyżanowski Wacław*, [w:] PSB, t. XV, Wrocław 1970.
- Lewicki K., *Gawroński (Rawita) Franciszek Salezy (1787-1871)*, [w:] PSB, t. VII, Kraków–Wrocław 1948-1958.
- Łopuszański B., *Moszyński Piotr Stanisław Wojciech Alojzy*, [w:] PSB, t. XXII, Wrocław 1977.
- Łoza S., *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Warszawa 1930.
- Materiały do Słownika historyczno-geograficznego województwa krakowskiego w dobie Sejmu [Czteroletniego]*, z. 1, red. W. Semokowicz, Kraków 1939.
- Morawski W., *Słownik historyczny bankowości polskiej do roku 1939*, Warszawa 1998.
- Mrozowska K., *Januszewicz Józef (1757-1837)*, [w:] PSB, t. X, Wrocław 1962-1964.
- Orman E., *Skórkowski Karol*, [w:] PSB, t. XXXVIII, Warszawa–Kraków 1997-1998.
- Pachoński J., *Paszkowski Franciszek Maksymilian*, [w:] PSB, t. XXV, Wrocław 1980.
- Radomski J. A., *Skoryna Jan*, [w:] PSB, t. XXXVIII, Warszawa–Kraków 1998.
- Radwańska-Paryska Z., Paryski W.H., *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin 1995.
- Rolle K., *Friedlein Józef*, [w:] PSB, t. VII, Kraków–Wrocław 1948-1958.
- Róg R., *Sare Józef (1850-1929)*, [w:] PSB, t. XXXV, Warszawa–Kraków 1994.
- Róg R., *Sierakowski Sebastian*, [w:] PSB, t. XXXVII, Warszawa–Kraków 1996-1997.

- S. Orgelbranda Encyklopedia Powszechna*, t. XXVII: *Wikaryusz–Wybrzeże*, Warszawa 1867.
- Samujłło J., *Kleczek Andrzej Michał*, [w:] PSB, t. XIII, Wrocław 1967-1968.
- Słownik biograficzny adwokatów polskich*, t. I: *A-F*, red. Z. Czeszejko-Sochacki, Warszawa 1980.
- Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. III: *1835-2015*, red. E. Rosowska, Warszawa 2017.
- Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego. Makieta*, oprac. J. Dancygier, Warszawa 1989.
- Słownik biograficzny techników polskich*, t. III, red. W.T. Skarżyński, Warszawa 1993; t. VII, Z. Skoczyński, Warszawa 1996; t. VIII, red. Z. Skoczyński, Warszawa 1997; t. XI, red. J. Piłatowicz, Warszawa 2010.
- Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987.
- Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972.
- Słownik pseudonimów pisarzy polskich*. t. V: *1971-1995*, red. D. Świerczyńska, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998.
- Sroka S.T., *Soczyński Karol Teodor*, [w:] PSB, t. XL, Warszawa–Kraków 2001.
- Stawecki P., *Władysław Zygmunt Prażmowski (Belina-Prażmowski)*, [w:] PSB, t. XXVIII, Wrocław 1985.
- Stępniewska-Janowska B., Orman E., *Straszewski Florian*, [w:] PSB, t. XLIV, Warszawa–Kraków 2006-2007.
- Szarejko P., *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. I, Warszawa 1991; t. IV, Warszawa 1997.
- Szczepaniak J., *Katalog alumnów seminarium stradomskiego (1732-1800)*, Kraków 2006.
- Szenic S., *Cmentarz Powązkowski 1851-1890. Zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1982.
- Szujski Józef Jerzy Karol*, [w:] PSB, t. XLIX, Warszawa–Kraków 2013-2014.
- Tyrowicz M., *Lubomirski Jerzy Henryk*, [w:] PSB, t. XVIII, Wrocław 1973.
- Tyszkiewicz B., *Stachowicz Michał Franciszek*, [w:] PSB, t. XLI, Warszawa–Kraków 2002.
- Wachholz L., *Domański Stanisław*, [w:] PSB, t. V, Kraków 1939-1945.
- Wątor A., *Słownik działaczy Narodowej Demokracji w Galicji, Szczecin* 2008.
- Wielka encyklopedia gór i alpinizmu*, t. VII: *Suplement, słownik, indeks*, red. M., J. Kielkowscy, Katowice 2017.
- Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919-1967*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kraków 1970.
- Zdrada J., *Milieski Alfred*, [w:] PSB, t. XXI, Wrocław–Gdańsk 1976.
- Zdrada J., *Potocki Artur*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław 1983.
- Zgórniak M., *Ostrowski Witold Tadeusz*, [w:] PSB, t. XXIV, Wrocław 1979.
- Zielińska T., *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, t. I, Warszawa 1997.
- Żeleńska-Chełkowska A., *Księżarski Feliks*, [w:] PSB, t. XV, Wrocław 1970.
- Żeleńska-Chełkowska A., *Radwański Feliks junior*, [w:] PSB, t. XXX, Wrocław 1987.
- Żeleńska-Chełkowska A., *Radwański Feliks*, [w:] PSB, t. XXX, Wrocław 1987.
- Żychiewicz T., *Humbert Szczepan*, [w:] PSB, t. X, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962-1964.
- Żytkowicz L., *Pociej Aleksander Michał*, [w:] PSB, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982.

Artykuły w czasopismach

- [H.M.], *Józef hr. Wodzicki. Wspomnienie pośmiertne*, „Gazeta Krakowska” 1847, nr 137.
- [Z.Z.], *Tadeusz Polaczek-Kornecki. Ludzie z phyty pamiątkowej*, „Sygnały MPK” 1982, nr 6 (214), s. 4.

- A.P., *Henryk hr. Wodzicki*, „Kłosy” 1884, t. 39, nr 1013, s. 13.
- Baczkowski M., *Antoni Morbitzer jako prezes Krakowskiej Rady Muncypalnej (1812-1815)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2013, t. CVL, z. 3, s. 267-277.
- Bator K., Estreicher K., *Kopiec Kościuszki*, RK 1980, t. L, s. 229-230.
- Bętkowska T., *Skok na głęboką wodę*, AM 2008, nr 100, s. 48-56.
- Białkiewicz A., *Przyczynek do biografii Bogdana Tretera*, „Ochrona Zabytków” 1985, nr 38/1 (148), s. 17-28.
- Bieńkowski W., *Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w 1970 roku*, RK 1973, t. XLIV, s. 145-154.
- Bilczewski T., *Tu łatwiej kochać ludzi, łatwiej żyć*, AM 2020, nr 218, s. 63-64.
- Biliński P., *Działalność Piotra Moszyńskiego w Towarzystwie Naukowym Krakowskim*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności”, 2006, t. VII, s. 217-246.
- Burek K., *Droga mądrościowej refleksji i wierności Prawdzie. Krakowskie osiemdziesięciolecie prof. Mieczysława Rokosza*, „Zeszyty Sandomierskie” 2022, R. XXVIII, nr 52, s. 53-56.
- Czabanowska-Wróbel A., *Miedzy historią literatury a Uniwersytetem*, AM 2020, nr 218, s. 61-62.
- Czubińska M., *In Eternal Memory Shall He Remain Righteous [...] Lithographic Portrait of Rabbins in the Collection of the National Museum in Kraków*, „Scripta Judaica Cracoviensia” 2013, t. 11, s. 107-134.
- Dr inż. arch. Krzysztof Wielgus, architekt, rzeczoznawca, obrońca zabytków*, „Dziennik Polski” 2009, nr 281.
- Estreicher K., *Kronika konserwatorska. Konserwacja Kopca Kościuszki*, RK 1977, t. XLVIII, s. 179-180.
- Estreicher K., *Sprawozdanie Komitetu Opieki nad Kopcem Kościuszki TMHiZ Krakowa za rok 1969*, RK 1971, t. XLII, s. 101-102.
- Gordziałkowski J., *Krakowski jubileusz Stanisława hr. Tarnowskiego z maja 1909 roku*, RK 1994, t. LX, s. 107-127.
- Hapanowicz P., *Księgarz i prezydent Krakowa Józef Friedlein (1831-1917)*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2020, R. IV, s. 41-71.
- Hołd pruski w Zamościu – wojenne dzieje obrazu ze wspomnień Eugeniusza Tora*, oprac. Z. Żygulski, 1999, *Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie. Seria Nowa*, t. I.
- Homola-Skąpska I., *Krakowskie cukiernie i kawiarnie w XIX wieku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F. Historia”, 1996 t. LI, s. 43-61.
- Jasiński T., *Jerzy Wyrozumski (1930-2018)*, „Nauka” 2018, nr 4, s. 181-185.
- Jelonek-Litewka K., *Marian Friedberg (1902-1969). Życie i spuścizna*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2019, t. XXV.
- Jędrzejczyk O., *Kościuszkowianie*, „Gazeta Krakowska” 1967, nr 246 (6113).
- Jędrzejewski P., *Krakowska Komisja Porządkowa w dobie powstania kościuszkowskiego*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2015, t. XXI, s. 53-74.
- Józef Majer 1808-1899*, „W Służbie Nauki” 2002, nr 6.
- Kawalla I., *Ożywienie działalności i rozbudowa struktur organizacyjnych Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej w latach 1923-1939*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica” 2009, t. VIII, folia 66.
- Kleszcz H., *Humaniści promują technikę. Wystawa biograficzna w Muzeum Inżynierii Miejskiej: „Tadeusz Polaczek-Kornecki – dyrektor krakowskich tramwajów w dobie II Rzeczypospolitej”*, AM 2000, nr 24, s. 54-55.
- Kopffowa M., *Zbigniew Bocheński 1901-1976*, „Folia Historiae Artium” 1978, t. XIV, s. 153-156.

- Krakowskie miscellanea kulturalno-obyczajowe z listów Stanisława Wodzickiego (1818-1824)*, oprac. R. Żurkowa, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 1961/1962, R. VII/VIII, s. 187-234.
- Kraków miastem 13 kopców. Niestety, były wznoszone... sercem. Z Grzegorzem Gillem rozmawia Grażyna Staszak*, „Dziennik Polski” 2015 (28 II – 1 III).
- Krasnowolski B., *Franciszek Ziejka (1940-2020). Przewodniczący Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, uczoney, przyjaciel*, RK 2020, t. LXVI, s. 169-175.
- Kronika i sprawozdania*, red. M. Rokosz, „Zeszyt Kościuszkowski” 2008, nr 1.
- Kryński S., Traczewska-Białkowska Z., *Rozwój nauki, techniki i szkolnictwa w dziedzinie geodezji od końca XVIII wieku do 1918 roku*, „Zeszyty Naukowe Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica” 1983, nr 916, „Geodezja”, z. 75, s. 83-134.
- Kubalski E., *Ś. P. DH Władysław Turski*, „Sokół” 1931, R. XLVIII, nr 6, s. 110-112.
- Kubiатовski J., *Inż. Tadeusz Polaczek-Kornecki (1855-1942). Sylwetki zasłużonych elektryków*, „Przegląd Elektrotechniczny” 1974, nr 3.
- Kucharski J., *Zarys komunikacji autobusowej w Krakowie w latach 1927-1939*, „Materiały i Studia Sekcji Historycznej MPK” 1988, nr 2.
- Kumor B., *Reorganizacja kapituły katedralnej w Krakowie 1802 r.*, „Analecta Cracoviensia” 1975, t. VII, s. 335-347.
- Lichończak G., *Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w okresie marzec 1984-marzec 1985*, RK 1986, t. LII, s. 161-165.
- Lichończak-Nurek G., *Dr Klemens Bąkowski (1860-1938). W 70. rocznicę śmierci*, RK 2008, t. LXXIV, s. 5-23.
- Lovell M., *Tramwaje po krakowsku*, „Dziennik Polski” 2000, (9/10 IX), nr 211.
- Mataniak M., *Monopol solny w Wolnym Mieście Krakowie (1815-1846). Organizacja i zakres kompetencji Straży Solnej Wolnego Miasta Krakowa*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2017, t. XXIII, s. 65-99.
- Michalik J., *Kazimierz Nowacki (1928-1996)*, „Pamiętnik Teatralny” 1996, R. XLV, z. 3/4, s. 560-569.
- Mowa Hirsch Dawida Lewi, rabina obwodu kazimierskiego. Miana w dniu 16 października 1820 roku, do ludu zebranego z powodu obchodzonej w tymże dniu uroczystości założenia Pomnika Tadeuszowi Kościuszce*, „Pszczółka Krakowska” 1820, t. IV, s. 182-185.
- Navas A., *Obchody światowego Roku Kościuszki. „Kościuszeko do całego świata należy”*. Rozmowa z prof. Mieczysławem Rokoszem, prezesem Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie, „Nowy Dziennik” 2017 (14-22 XI).
- Nekrolog opublikowany przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, „Gazeta Wyborcza” Kraków, 2018 (6 XI).
- Nekrolog opublikowany przez Polską Akademię Umiejętności, „Gazeta Wyborcza” Kraków, 2018 (9 XI).
- Nekrolog, „Czas” 1935, nr 232 (25 VIII).
- Nie żyje profesor Franciszek Ziejka – Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1999-2005*, AM 2020, nr 218, s. 58.
- Noskowicz H., *Tak widzieliśmy ojca po raz ostatni... Kto znał? Kto pamięta?*, „Echo Krakowa” 1979, nr 25.
- Nowak W., *Bardzo krakowski kresowianin*, „PAUza Akademicka” 2019, R. XI, nr 461.
- Ożóg K., *Wspomnienie o moim Mistrzu, Profesorze Jerzym Wýrozumskim i współpracy z Nim przy edycji „Roczników” Jana Długosza*, „PAUza Akademicka” 2019, R. XI, nr 461, s. 5-6.
- Pagaczewski J., *Stanisław Tomkowicz 1850-1933*, RK 1934, t. XXV, s. 159-162.

- Pagaczewski J., *Stanisław Tomkowicz*, „Prace Komisji Historii Sztuki” 1934-1935, t. VI, s. 1-4.
- Pagacz-Moczarska R., „Los sprawił, że w swoim życiu mogłem robić to, co pokochałem...”. Z prof. Franciszkiem Ziejką, rektorem UJ w latach 1999-2005, pomysłodawcą i opiekunem merytorycznym czasopisma „Alma Mater” w latach 1996-2020, rozmawia Rita Pagacz-Moczarska, AM 2020, nr 218, s. 66-75.
- Piech Z., *Z pasją i pogodą ducha. Jubileusz siedemdziesięciolecia urodzin profesora Mieczysława Rokosza*, AM 2012, nr 147, s. 28-32.
- Pilarczyk M.P., *Nieustająca Komisja Obrachunkowa. O kontroli państwowej w Rzeczypospolitej Krakowskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, t. LXIV, nr 2, s. 353-370.
- Piotr Hapanowicz, [w:] *Kto jest kim w Krakowie*, „Dziennik Polski” 2009 (10 I).
- Pogrzeb śp. Stefana Zaremby-Skrzyńskiego, „Czas” 1935, nr 234, s. 8.
- Popiel J., *Rektora Franciszka Ziejkę wspomina rektor Jacek Popiel*, AM 2020, nr 218, s. 59-60.
- Purchla J., *Era prezesa Wyrozumskiego*, „PAUza Akademicka” 2019, R. XI, nr 461, s. 4.
- Remer J., *Stanisław Tomkowicz. Sylweta konserwatora*, „Ochrona Zabytków Sztuki” 1930-1931, cz. 1, z. 1-4, s. 34-54.
- Rokosz M., „Góra na górze”. *O Kopcu Kościuszki z okazji 200-lecia Mogiły Naczelnika*, „Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego” 1921, t. XX (Kraków 2022), s. 229-245.
- Rokosz M., *Ignacy Trybowski (1931-1994)*, RK 1994, t. LX, s. 157-160.
- Rokosz M., *Jan Józef Fischer*, „Wierchy” 2019, R. LXXXV [druk: Kraków 2021].
- Rokosz M., *Kopiec Kościuszki w Krakowie – pomnik historii. Konserwacja, zarządzanie, promocja*, „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” 2019, nr 7, s. 150-165.
- Rokosz M., *Kopiec Kościuszki w Krakowie, czym jest ? I co znaczy?*, [w:] *Tadeusz Kościuszko. Historia, współczesność, przyszłość. Relacje i zależności*, Kraków 2017, s. 119-125.
- Rokosz M., *Kościuszko a Żydzi*, „Zeszyt Kościuszkowski” 2018, nr 3, s. 53-59.
- Rokosz M., *Krajobraz z Kopca Kościuszki*, „Ziemia” 2022, t. LXVIII, s. 27-34.
- Rokosz M., *Kraków Kościuszcze 1817-2017*, RK 2017, t. LXXXIII, s. 5-20.
- Rokosz M., Urban J., *Ks. kardynał Franciszek Macharski (20 V 1927 – 2 VIII 2016)*, RK 2017, t. LXXXIII, s. 289-292.
- Rolle K., *Kopiec Kościuszki*, „Ziemia” 1939, nr 4, s. 18-21.
- Sroka S., *Wspomnienie o profesorze Jerzym Wyrozumskim*, „PAUza Akademicka” 2019, R. XI, nr 461, s. 7.
- Stachnik P., *Człowiek wielu talentów, którego życie działaniem było pisane*, „Dziennik Polski” 2016 (20 VIII).
- Stoksik J., *Dzieje katedry geometrii praktycznej w Akademii Krakowskiej (1631-1778)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1990, nr 92.
- Sylwetki członków Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego*, „Zeszyty Naukowe Sandomierskie. Biuletyn Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego” 2001, R. VIII, nr 14 (listopad).
- Szablowski J., *Spis prac Stanisława Tomkowicza*, RK 1934, t. XV, s. 163-183.
- Szerłomski B., *Grzegorz Gill*, „Biuletyn Informacyjny Akademii Górniczo-Hutniczej” 1999, nr 62.
- Ś. p. Edward Uderski, „Czasopismo Techniczne” 1923, nr 9, s. 107.
- Tomaszewski P., *Działalność i ideologia Związku Synarchicznego w latach 1924-1939*, „Historia i Polityka” 2005, nr 4, s. 225-247.
- Urban J., *Życiorys Ks. Infułata (Jerzego Bryły)*, „Tygodnik Salwatorski” 2002, R. IX, nr 24 (391), 16 VI.
- Uroczystość 10-lecia pracy dyrektora Tramwaju Krakowskiego inż. Polaczek-Korneckiego*, „Nowy Dziennik” 1935, nr 35 (4 II), s. 11.

- W Krakowie nie ma bezkrólewia. Bractwo Kurkowe nie przyjęło abdykacji swego króla*, „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 177 (4 II), s. 20.
- Walanus W., *Karol Soczyński i polityk z Lusiny*, „Modus. Prace z historii sztuki” 2003, t. IV.
- Wyrozumski B., Starzyński M., *Bibliografia prac profesora Jerzego Wyrozumskiego za lata 1995-2018*, RK 2019, t. LXXXV, s. 239-248.
- Załęski K., *Słownik polskich prawników należących do łóż wolnomularskich*, „Ars Regia: czasopismo poświęcone myśli i historii wolnomularstwa” 2010, nr 12/19, s. 190.
- Ziejka F., *Ocalić dla potomnych narodowe pamiątki... O społecznym ruchu odnowy zabytków w Krakowie w XIX wieku*, „Budownictwo. Czasopismo Techniczne” 2009, R. CIX, z. 9, s. 11-25.
- Ziółek M., *Krakowska rodzina Grosse’ów i jej firma handlowa w latach 1859-1950*, RK 1994, t. LX.
- Zwoliński P., *Witold Taszycki (26 VI 1898 – 9 VIII 1979)*, „Przegląd Humanistyczny” 1979, t. XXIII, nr 8, s. 129-139.
- Żukowski P.M., *Misja profesora Fryderyka Zoll (młodsze) do Niemiec w 1935 r.*, „Przegląd Zachodni” 2004, z. 1, s. 187-192.

Drukowane Sprawozdania z czynności Komitetu

- Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki przez Komitet zarządzający tąż budową wydany*, Kraków 1825-1826.
- Dodatek do pamiętnika budowy pomnika Tadeusza Kościuszki, wydanego w r. 1826: obejmujący sprawozdanie komitetu pomnikiem tym zarządzającego, za czas do 1. lipca 1852 r.*, Kraków 1852.
- Dodatek drugi do pamiętnika pomnika Tadeusza Kościuszki: obejmujący czas od 1 lipca 1852 roku do końca roku 1876*, Kraków 1878.
- Estreicher K., *Kronika konserwatorska. Konserwacja Kopca Kościuszki*, RK 1977, t. XLVIII, s. 179.
- Bator K., Estreicher K., *Kopiec Kościuszki*, RK 1980, t. L, s. 229-230.
- Rokosz M., *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 24 stycznia do 23 czerwca 1994*, RK 1994, t. LX, s. 177-180.
- *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie od marca 1997 do marca 1998*, RK 1998, t. LXIV, s. 191-194.
 - *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od marca 1998 do marca 1999*, RK 1999-2000, t. LXV-LXVI, s. 179-182.
 - *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 1 kwietnia 2000 do 19 marca 2001*, RK 2001, t. LXVII, s. 157-159.
 - *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 20 marca 2001 do 20 marca [ma być: do 4 kwietnia] 2002*, RK 2002, t. LXVIII, s. 235-237.
 - *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 5 kwietnia 2002 do 25 marca 2003*, RK 2003, t. LXIX, s. 238-239.
 - *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 25 marca 2003 do 29 marca 2004*, RK 2004, t. LXX, s. 191-193.
 - *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 30 marca 2004 do 14 marca 2005*, RK 2005, t. LXXI, s. 225-226.
 - *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 15 marca do 28 marca 2006*, RK 2006, t. LXXII, s. 251-253.

- *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 29 marca 2006 do 13 marca 2007*, RK 2007, t. LXXIII, s. 182-185.
- *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 14 marca 2007 do 11 marca 2008*, RK 2008, t. LXXIV, s. 221-223.
- *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie za rok 2013/2014* [ma być: za lata 2013 i 2014], RK 2015, t. LXXXI, s. 264-270.
- *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie za okres od 1 stycznia 2015 do 4 kwietnia 2016 roku*, RK 2016, LXXXII, s. 157-161.
- *Sprawozdanie z czynności Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie od 6 kwietnia 2016 do 22 marca 2017 roku*, RK 2017, t. LXXXIII, s. 239-245.
- *Obchody Roku Kościuszki w Krakowie. Czynności Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie od 23 marca 2017 do 23 kwietnia 2018*, RK 2018, t. LXXXIV, s. 157-171.
- *Z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 24 kwietnia do 26 marca 2019 roku*, RK 2019, t. LXXXV, s. 239-247.
- *Z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 26 marca 2019 do 16 kwietnia 2019 roku*, RK 2020, t. LXXXVI, s. 119-128.
- *Z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 16 kwietnia 2020 do 16 kwietnia 2021 roku*, RK 2021, t. LXXXVII, s. 169-177.
- *Z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 17 kwietnia 2021 do 4 kwietnia 2022 roku*, RK 2022, t. LXXXVIII, s. 361-266.
- *Z czynności Komitetu Kopca Kościuszki od 5 kwietnia 2022 do 4 kwietnia 2023 roku*, RK 2023, t. LXXXIX, s. 151-154.

Prasa

- „Czas” 1850, nr 181; 1851, nr 257; 1862, nr 60; 1863, nr 181; 1863, nr 183; 1871, nr 88; 1918, nr 91; 1918, nr 93; 1935, nr 231.
- „Dzieje Dobroczyńności Krajowej i Zagranicznej” 1823, t. II, nr 1.
- „Dziennik Departamentowy Krakowski” 1813, nr 35.
- „Dziennik Narodowy” 1846, R. V, nr 258.
- „Dziennik Polski” 1888, nr 5.
- „Dziennik Poznański” 1931, R. LXXIII, nr 63.
- „Dziennik Wystawy Krajowej” 1887, nr 1.
- „Esperantysta Polski” 1909, R. IV, nr 9-10.
- „Gazeta Krakowska” 1815, nr 3; 1816, nr 9; 1817, nr 39, nr 98; 1820, nr 3; 1826, nr 16; 1827, nr 3; 1833, nr 198; 1818, nr 9.
- „Gazeta Urzędowa Zarządu Stoł. Król. Miasta Krakowa” 1935, R. LVI, nr 6.
- „Goniec Krakowski” 1831, nr 149.
- „Kalendarz Krakowski Józefa Czecha na rok 1913” 1913, R. LXXXII.
- „Kalendarzyk Polityczny Pijarski na Rok 1811”, Kraków 1811.
- „Kalendarzyk Polityczny Pijarski na Rok 1814”, Kraków 1814.
- „Kalendarzyk Polityczny Wolnej i Niepodległej Rzeczypospolitej Krakowskiej, pod Opieką trzech Najjaśniejszych i Najpotężniejszych Monarchów zostającej, na Rok 1819”, Kraków 1819.
- „Kalendarzyk Polityczny Wolnej i Niepodległej Rzeczypospolitej Krakowskiej, pod Opieką trzech Najjaśniejszych i Najpotężniejszych Monarchów zostającej, na Rok 1834”, Kraków 1834.
- „Kłosa” 1889, t. XLIX, nr 1273.
- „Kurier Litewski” 1820, nr 130.

- „Kurier Poznański” 1931, R. XXVI, nr 134.
„Kurier Warszawski” 1829, nr 50; 1863, nr 182.
„Nowości Ilustrowane” 1906, nr 46.
„Nowy Ustrój” 1934, R. 1, nr 2.
„Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1878, t. II; 1912, t. XXXIII.
„Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1950, nr 9.
„Pszczółka Krakowska” 1820, t. IV.
„Rocznik Krakowski” 1993, t. LIX; 1994, t. LX; 1998, t. LXIV.
„Rocznik Oficerski” 1923, 1924.
„Rocznik Towarzystwa Dobroczynności Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1820, R. III; 1821, R. IV; 1824, R. VII; 1829, R. XII.
„Rocznik Towarzystwa Domu Przytułku i Pracy” 1865, R. I.
„Rocznik Towarzystwa Naukowego Krakowskiego z Uniwersytetem Jagiellońskim Połączonego” 1843, R. II, nr 18.
„Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Połączonego” 1817, t. I.
„Rocznik Wydziału Lekarskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim” 1845, t. VIII.
„Stefana Mikulskiego Wielka Księga Adresowa Stoł. Król. Miasta Krakowa i Król. Woln. Miasta Podgórze” 1908, R. IV.
„Tygodnik Mieszczański” 1912, R. II, nr 46.
„Wszechświat” 1889, R. VIII, s. 3.
„Związek” 1897, R. 24, nr 16.

Źródła internetowe

- Duda J., nekrologi, [on-line:] <https://www.nekrologi.net/nekrologi/jozef-duda/33414406>.
Felczyńska A., *Epitafium Jakuba Jaxa z Makolic Makolskiego*, „Sakralne Dziedzictwo Małopolski” 2023, [on-line:] <https://sdm.upjp2.edu.pl/dziela/epitafium-jakuba-jaxa-z-makolic-makolskiego>.
Jewuła Ł., Kargol T., Ślusarek K., *Słownik miejscowości i elity wiejskiej zachodniej Małopolski w latach 1772-1815*, [on-line:] <https://www.gospodarka-galicji.pl/slownik-miejscowosci/>.
Chmaj Marcin, Doskoczyński H., Kropatsch Karol, Rymar Leon, Stafiej Sebastian, [on-line:] [Lokalizator Grobów – Zarząd Cmentarzy Komunalnych (zck-krakow.pl)].

Spis ilustracji

Awers i rewers medalu 200-lecia Kopca i Komitetu Kopca Kościuszki, autorstwa prof. Czesława Dźwigaja.	2
Gen. Franciszek Maksymilian Paszkowski, autor nieznany, około 1816, technika olejna, 55 × 42 cm, nr inw. MNK II-a-681, Archiwum fotograficzne Muzeum Narodowego w Krakowie.	28
Piotr Moszyński, mal. Jan Matejko, 1874, technika olejna, płótno, 190 × 123 cm, nr inw. MNK II-a-937, Archiwum Fotograficzne Muzeum Narodowego w Krakowie.	32
Franciszek Władysław Paszkowski, fot. Walery Rzewuski, 1865, 52 × 72,5 cm, sygn. F.120902/AFF.III-151, kopia wg oryginału ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie.	36
Stanisław Tarnowski, mal. Jan Matejko, 1890, olej, płótno, wł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, MUJ – 430-M, fot. Janusz Kozina.	38
Franciszek Borgiasz Paszkowski, autor nieznany, fotografia opublikowana w <i>Księdze pamiątkowej półwiekowej działalności Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie 1882-1932</i> , Kraków 1932.	41
Stefan Zaremba-Skrzyński, fot. Juliusz Mien, b.d., 72,5 × 52 cm, ANK 29/670/0/-/3193, kopia wg oryginału ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie.	43
Karol Rolle, mal. Alfons Karpiński, lata 30. XX w., olej, płótno, 78,5 × 66,5 cm, KKK 9/I, ze zbiorów Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie. . .	46
Karol Estreicher, mal. Alojzy Siwecki, przed 1984, olej, płótno, 77 × 97 cm, brak nr inw., kopia w formie wydruku na płótnie wg oryginału ze zbiorów Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.	49
Wojciech Maria Bartel, mal. August Mazzocca, 1988, olej, płótno, 78,5 × 62 cm, własność prywatna.	54
Ignacy Trybowski, mal. Jan Chrząszcz, olej, płótno, 1992, 103 × 84 cm, własność prywatna.	57
Mieczysław Rokosz, mal. Jan Chrząszcz, 2010, olej, płótno, 90 × 70 cm, KKK 40/I, ze zbiorów Komitetu Kopca Kościuszki w Krakowie.	59

Kardynał Franciszek Macharski w gronie członków Komitetu Kopca Kościuszki w kaplicy bł. Bronisławy 21 października 2010 r. po uroczystości przyjęcia godności członka honorowego Komitetu	238
Członkowie Komitetu Kopca Kościuszki w kaplicy bł. Bronisławy po świętojańskim posiedzeniu 24 czerwca 2021 r.	239
Ks. inf. Jerzy Bryła (członek honorowy) w gronie członków Komitetu	240

Streszczenie

Komitet Kopca Kościuszki to ciało obywatelskie organicznie związane z przedmiotem swojej troski, jakim jest Kopiec Kościuszki – instytucja, która ma za sobą 200 lat istnienia i nadal działa.

W artykule wstępnym streszczono historię Komitetu od momentu powstania, akcentując jego przemiany ustrojowe w ciągu tych 200 lat. Po sprowadzeniu zwłok zmarłego w szwajcarskiej Solurze 15 października 1817 r. generała Tadeusza Kościuszki, „ostatniego obrońcy ojczyzny”, naczelnika państwa w czasie insurekcji 1794 r., oraz po krakowskich uroczystościach pogrzebowych i złożeniu trumny w królewskich kryptach katedry na Wawelu powstał pomysł uczczenia bohatera „pomnikiem prostym a trwałym”. Postanowiono – na wzór przedhistorycznych podkrakowskich kopców spowitych w legendy o Kraku, założycielu Krakowa, i jego córce Wandzie – wznieść generałowi ogromną symboliczną Mogiłę za Pomnik, z czasem potocznie nazwaną Kopcem Kościuszki. Ofiarność na ten cel Polaków ze wszystkich ziem rozszarpanej przez Rosję, Prusy i Austrię Rzeczypospolitej była wielka.

Zaraz po rozpoczęciu „sypania” tej symbolicznej Mogiły, 16 października 1820 r. Senat Rządzący utworzonego na kongresie wiedeńskim Wolnego Miasta Krakowa ustanowił Komitet zarządzający jego budową. W trakcie budowy zdeponowano w Kopcu ziemię z pól bitewnych Raławic, Dubienki, Szczekocin i Maciejowic, a w r. 1926 – ziemię z pól bitewnych amerykańskiej wojny o niepodległość. Był to pierwszy z około 300 obecnie na globie ziemskim pomników Kościuszki.

Po dokończeniu dzieła, po trzech sezonach budowlanych (1820-1823) Komitet się nie rozwiązał, lecz stanął na straży tego pomnika. Tylko codzienna troska gwarantowała trwanie tej ziemnej budowli narażonej na destrukcyjny wpływ sił natury, jak topniejące wiosną śniegi, ulewne deszcze, a także działalność nornic.

Kopiec został wpisany do austriackich ksiąg wieczystych jako Narodowa Fundacja Mogiły Pomnika dla Tadeusza Kościuszki, co oznacza, że jest ufundowany przez naród Polski i pozostaje jego własnością, a Komitet w imieniu narodu opiekuje się nim i zarządza.

Komitet nie był stowarzyszeniem założonym przez osoby prywatne, lecz ciałem obywatelskim powołanym do istnienia przez najwyższą władzę Rzeczypospolitej Krakowskiej i jako organ publiczny uznawanym przez kolejne austriackie władze zaborcze, odnawiając się w każdym pokoleniu przez kooptację nowych członków.

Komitet nie przestał też działać po odrodzeniu państwa polskiego w 1918 r., a także w okresie formalnego niebytu podczas II wojny światowej i w powojennych warunkach Polski Ludowej, kiedy to jednak istniał jako Komitet pod ochroną Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, aż po obecne funkcjonowanie jako stowarzyszenie.

Nieprzerwanie kontynuuje swoją misję, zachowując nazwę i historyczną pieczęć. Jest historycznym i prawnym opiekunem Kopca Kościuszki, „symbolu niepodległości Polski i solidarności narodów w imię dobra ludzkości”.

Komitet Kopca Kościuszki ma więc za sobą 200 lat nieprzerwanej opieki konserwatorskiej nad Kopcem, „by co wiosny zielenił się świeżą trawą”, i 200 lat pielęgnowania pamięci o wpisanym w świadomość świata bohaterze wciąż potrzebnym.

W ciągu tych 200 z okładem lat Komitetowi przewodziło dożywotnio dziesięciu prezesów, obecnie urzęduje jedenasty. Są to: generał Franciszek Maksymilian Paszkowski h. Zadora – prezes w latach 1820-1856, Piotr Moszyński h. Nałęcz – prezes w latach 1856-1879, Franciszek Władysław Paszkowski – prezes w latach 1879-1883, Stanisław Tarnowski h. Leliwa – prezes w latach 1883-1917, Franciszek Borgiasz Paszkowski – prezes w latach 1917-1926, Stefan Zaremba-Skrzyński – prezes w latach 1926-1935, Karol Rolle – prezes w latach 1935-1951, Karol Estreicher – prezes w latach 1951-1984, Wojciech Maria Bartel – prezes w latach 1984-1992, Ignacy Trybowski – prezes w latach 1992-1994 i Mieczysław Rokosz od 1994 roku.

W ciągu tych 200 lat, na które przypadły prezesury wyżej wymienionych, przez Komitet przeszło niewiele ponad 150 osób, spełniających honor opiekunów Mogiły – Pomnika – Kopca Kościuszki.

Spotykamy tu posła na Sejm Wielki i członka Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji 3 Maja, żołnierza Legionów Polskich Jana Henryka Dąbrowskiego, uczestnika wojen napoleońskich, który dosłużył się szlifów generalskich, członka Towarzystwa Patriotycznego i sybiraka, uczestników walk powstańczych o odzyskanie niepodległego państwa, wybitnych uczonych różnych dyscyplin z krakowskiego środowiska naukowego, specjalistów w dziedzinie architektury i budownictwa, przedstawicieli krakowskiego duchowieństwa, członków Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, Akademii Umiejętności i Uniwersytetu Jagiellońskiego, wśród których znalazł się sam prezes Akademii i Rektor UJ. Mamy tu wysokich urzędników krakowskich władz miejskich, nie wyłączając prezydentów miasta, wybitnych działaczy w dziedzinie rolnictwa i ubezpieczeń społecznych i ofiarnych filantropów. Spotykamy w Komitecie konserwatystów spod znaku Stańczyka z okresu autonomii galicyjskiej – posłów do Sejmu Krajowego we Lwowie, do Parlamentu i do Rady Państwa w Wiedniu. Znaleźli się w tym gronie senator Odrodzonego Państwa Polskiego i znów prezydenci Krakowa, wysocy wojskowi, którzy uczestniczyli w walkach o niepodległość. W czasie II wojny światowej dwaj znakomici członkowie Komitetu: Tadeusz Polaczek-Kornecki i Jan Józef Fischer zginęli w hitlerowskim obozie koncentracyjnym w Auschwitz. Wśród członków Komitetu znaleźli się też uczestnicy konspiracji polskiego państwa podziemnego, uczestnicy tajnego nauczania, ratownicy zagrożonych dóbr kultury, a potem działacze opozycji antykomunistycznej, działacze Solidarności, uczestnicy zakazanych Marszów Szlakiem Pierwszej Kompanii Kadrowej Józefa Piłsudskiego i znów profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz innych szkół wyższych Krakowa, w tym światowej sławy artysta rzeźbiarz, konserwatorzy, muzealnicy, społecznicy itd. Wszystkich łączył pietyzm w stosunku do Kościuszki i tradycje niepodległościowe. Zawsze było to nieliczne grono osób, które były nie tylko świadkami historii, lecz również wręcz czynnie w niej uczestniczyły, których osobiste losy odzwierciedlały los kolejnych pokoleń Polaków.

Niniejszy słownik, zredagowany w układzie chronologicznym, jest zarazem historią tego Pomnika, zapisaną w biogramach jego opiekunów. By ułatwić dotarcie do not biograficznych poszczególnych członków Komitetu, na końcu zamieszczono alfabetyczny spis haseł biograficznych z monogramami autorów i odesłaniem do strony.

Summary

Guardians of the Kościuszko Mound

**A Biographical Dictionary of the Members of the Kościuszko Mound Committee
1820–2020**

The Kościuszko Mound Committee is a civic body organically integrated with the object of its care: the Kościuszko Mound. The institution has been active for 200 years and continues to function today.

The introductory piece outlines the history of the Committee since its beginning in light of various transformations of the government system in Poland thought these years. After the remains of General Tadeusz Kościuszko, the ‘last defender of the homeland’ and the head of state at the time of the 1794 insurrection, who died in Solothurn in Switzerland on October 15, 1817, were brought to Poland, commemorated at Kraków funeral celebrations and solemnly buried in the royal vaults in the Wawel Cathedral, an idea emerged to pay tribute to the hero with a ‘monument plain and lasting.’ It was decided to follow the example of the prehistoric mounds near Kraków, shrouded in the legends about Krak, the mythical founder of the town, and his daughter Wanda, and erect a gigantic symbolic grave as a monument to Kościuszko, which over the years came to be known as the Kościuszko Mound. Poles readily contributed to this end from all regions of the country torn apart by Russia, Prussia and Austria.

Soon after the work on the symbolic grave started on October 16, 1820, the Governing Senate of the Free City of Kraków (which was instituted by the Vienna Congress) established a Committee to supervise its construction. During its erection, the Mound received soil from battlefields of Raławice, Dubienka, Szczekociny, and Maciejowice and later, in 1926, from battlefields of American War of Independence. The Mound was the first of about 300 Kościuszko monuments that exist worldwide nowadays.

After the construction was finalized in the seasons of 1820–1823, the Committee did not dissolve, but changed into a guardian of the monument. This earth structure could only last owing to everyday care of the place that was exposed to the elements (spring thaws, heavy rains) and the destructive impact of voles.

Austrian land registers recorded the Mound as the National Foundation of the Grave Monument for Tadeusz Kościuszko, which means it was founded by the Polish Nation and stays in its possession, while the Committee takes care of and manages it on its behalf.

The Committee was not an association of private people, but a civic body created by the highest power of the Kraków Republic and was a public organ recognized by successive Austrian occupation authorities, being renewed generation after generation by incorporating new members.

Neither did the Committee cease to function after the rebirth of the Polish statehood in 1918 nor at the time of its formal nonexistence during the second world war and in the new reality of the People's Republic of Poland (when it continued to function as a committee under the auspices of the Society of Lovers of the History and Monuments of Kraków) until its present form as an association. It continues to realize its mission without any break, retaining the same name and the official historic stamp. It is a traditional and legal guardian of the Kościuszko Mound, the 'symbol of Polish independence and solidarity of nations for the good of mankind.'

Thus, the Committee of the Kościuszko Mound has a 200-year history of incessant conservation of the Mound so as "it may grow green with fresh grass each spring" and 200 years of the cultivation of the memory of the hero, who is inscribed in the global consciousness and still much needed today.

During these over 200 years, the Committee has been headed by ten lifelong presidents and now it is managed by the eleventh. They are General Franciszek Maksymilian Paszkowski of the coat of arms 'Zadora' (president in 1820–56), Piotr Moszyński of the coat of arms 'Nałęcz' (president in 1856–79), Franciszek Władysław Paszkowski (president in 1879–83), Stanisław Tarnowski of the coat of arms 'Leliwa' (president in 1883–1917), Franciszek Borgiasz Paszkowski (president in 1917–26), Stefan Zaremba-Skrzyński (president in 1926–35), Karol Rolle (president in 1935–51), Karol Estreicher (president in 1951–84), Wojciech Maria Bartel (president in 1984–92), Ignacy Trybowski (president in 1992–94), and Mieczysław Rokosz (president since 1994).

During 200 years when the abovementioned presided over the Committee, it gathered not many more than 150 people who performed the noble duties of the guardians of the Grave-Monument-Mound. We see in their midst a member of the Great Sejm, a member of the Friends of the Constitution of May 3, a soldier of Polish Legions of Jan Henryk Dąbrowski, a participant of Napoleonic Wars who was raised to the rank of a general, a member of the Patriotic Society and a prisoner in Siberia, participants in uprisings for the independence of Poland, eminent scientists in various fields from among Kraków academics, experts in architecture and construction, representatives of Kraków clergy, members of the Scientific Society of Kraków, the Academy of Arts and Sciences, and the Jagiellonian University, including the president of the Academy and the rector of the University. We see high officials of the Kraków municipal authorities, including city majors, outstanding innovators of agriculture and social security as well as generous philanthropists. We see conservative thinkers from the 'Stańczyk' political circle in the times of Galicia autonomy: members of the Country Diet in Lwów as well as of the Parliament and the State Council in Vienna.

The group of guardians also included a senator of the reborn Polish State, again Majors of Kraków, and high-ranking military officers who took part in the struggle for the independence. During the second world war, two esteemed members of the Committee, Tadeusz Polaczek and Jan Józef Fischer, lost their lives in the Nazi concentration camp in Auschwitz. The Committee also included activists of the underground Polish state, providers of clandestine education, rescuers of endangered monuments of Polish culture, and later on members of anticommunist opposition and of the Solidarity movement, participants in forbidden marches commemorating the First Cadre Company of Józef Piłsudski, as well as professors of the Jagiellonian University and other higher schools of Kraków, including a renowned sculptor, art conservators, museum experts, social activists, and others.

All of them were bound together by the veneration of Tadeusz Kościuszko and the tradition of the fight for the independence. It has always been a select group of those who were both witnesses of history and its active agents and whose lives reflected the fate of the successive generations of Poles.

The present dictionary, organized chronologically, retells also the history of this Monument inherent in the biographies of its guardians. For the ease of finding the information on individual members of the Committee, the index of biographical entries with monograms of their authors is included at the end.

Wykaz hasel

Auer Andrzej (AB) 104

Baczkowski Michał (Red.) 216

Badeni Michał h. Bończa (AB) 128

Bajdek Anthony Joseph (MR) 78

Bartel Wojciech Maria (MR) 53

Bąkowski Klemens (MR i AB) 175

Beiersdorf Zbigniew (Red.) 207

Belina-Prażmowski Władysław (AB) 186

Benda Szymon (AB) 104

Bocheński Zbigniew (RG i MR) 191

Bogdanowski Janusz (Jan Kanty) (ZB i MR) 202

Boratyński Czesław (Red.) 195

Bryła Jerzy, ks. inf. (JU) 72

Catalani Angelica (MR) 246

Chmaj Marcin (Red.) 195

Chwalba Andrzej (Red.) 217

Cierpiałowski Leszek Piotr (Red.) 223

Ciesielski Franciszek (AB) 125

Cupiał Mariusz (MR) 232

Czermański (Czermański) Jakub (AB) 98

Czerwiński Jan Wacław (AB) 159

Dębicki Klaudiusz (AB) 166

Dobiński Krzysztof z Dobni h. Rola (AB) 92

Dobosz Piotr Stanisław (Red.) 213

Doerman Antoni Medard (AB) 163

Domaniński Stanisław (AB) 164

Doskoczyński właśc. Doskocil Henryk Wilhelm (AB) 174

Duda Józef (MR) 248

Dudek Henryk Franciszek Ksawery (AB) 174

Dzianott Jan, ks. (JU) 121

Dźwigaj Czesław (MR) 218

Estreicher Karol (MR) 48

Federowicz Jan Kanty (MR) 170

Filipkowski Michał (AB) 122

Fischer Jan Józef (MR) 189

Florkiewicz Kajetan Franciszek Jan h. Ozdoba (AB) 92

Frančić Mirosław (MR) 203

Friedberg Marian (MR) 196

Friedlein Józef Edward (AB) 144

Gawałkiewicz Rafał (Red.) 231

Gawroński Franciszek Salezy (MB) 112

Gąsowski Tomasz (Red.) 220

Gill Grzegorz (MR) 225

Goetel Walery (MR) 197

Gołuchowski Wincenty (AB) 111

Gordziałkowski Jan (MR) 209

Górny Witold (Red.) 237

Grosse Jan Piotr (AB) 197

Hapanowicz Piotr (MR) 214

Helcel Ludwik (AB) 129

Hoszowski Konstanty Moroz (MR) 134

Humbert Szczepan (MR) 106

Jaczewski vel Jacewski Franciszek (AB) 244

Janczykowski Jan Ryszard (MR) 210

Januszewicz Józef h. Kłośnik (AB) 88

Kaplicki Mieczysław (AB) 188

Kempf Piotr (Red.) 231

Kłęczek Andrzej Michał Karol (AB) 172

- Kochanowski Stanisław Marian (AB) 198
 Komornicki Stefan Saturnin (AS i MR) 194
 Kornecki Mikołaj Maria (MR) 227
 Kossobudzki vel Kosobudzki, Kosobucki Piotr (AB) 152
 Kozień Adam (Red.) 236
 Kozioł Michał (MR) 212
 Kropatsch Karol (AB) 198
 Kruczkowski Antoni (MR) 245
 Krzyżanowski Wacław (AB) 180
 Księżarski Feliks (ZB i MR) 138
 Kwiatkowski Michał (AB) 101
- Leo Juliusz Franciszek (ZB) 150
 Lewi Hirsz Dawid (MR) 245
 Librowski Jan Eremita Franciszek (AB) 101
 Lubomirski Jerzy Henryk (MR) 135
- Łętowski Ludwik h. Ogończyk, ks. (JU) 110
- Macharski Franciszek, ks. kard. (JU) 67
 Majer Józef (MR) 137
 Majeranowski Konstanty h. Dąbrowa (AB) 117
 Malakowski Wincenty (AB) 124
 Markus Karol (AB) 161
 Matakiewicz Antoni (AB) 123
 Mąkowski (Makólski) Jakub h. Jaxa (AB) 81
 Michałowski Władysław (AB) 133
 Mieroszewski (Mieroszewski, Mieroszowski) Stanisław h. Ślepowron (AB) 91
 Mieroszewski Ignacy (AB) 115
 Milieski Alfred (AB) 149
 Morbitzer Antoni (MB) 95
 Moszyński Piotr h. Nałęcz (MR) 31
 Muczkowski Józef Jakub (MR) 180
 Mycielski Władysław (AB) 165
 Myślik Konrad (Red.) 224
 Myśliwiec Aleksander (AB) 145
- Niezabitowski Michał (MR) 206
 Nowacki Kazimierz (MR) 201
- Obara Filip (MR) 225
 Olszowski Stanisław (AB) 159
 Ostrowski Witold Tadeusz (AB) 178
 Otfinowska Eufemia (Róża Eufemia) (AB) 244
- Paszkowski Franciszek Borgiasz (MR) 40
 Paszkowski Franciszek Maksymilian h. Zadora (MR) 27
 Paszkowski Franciszek Władysław (MR) 35
 Piątkowski Kasper (Gaspard) (AB) 106
 Piwowarczuk Tomasz (MR) 233
 Pocij Aleksander Michał (AB) 122
 Pol Gustaw (AB) 165
 Polaczek-Kornecki Tadeusz (JW i MR) 183
 Potocki Adam hr. (MR) 126
 Potocki Artur hr. (MR) 146
 Purchla Jacek (MR) 76
- Raduchowski-Brochwicz Jan (MR) 204
 Radwański Feliks jun. (AB) 85
 Radwański Feliks sen. (MB) 82
 Radziński vel Radzyński Rudolf, do r. 1918 Tyrpa (AB) 192
 Regier Ludwik (AB) 161
 Rokosz Mieczysław (Red.) 58
 Rolle Karol (MR) 45
 Rulikowski Ludwik ze Świtarzowa h. Korab (AB) 127
 Rymar Leon Franciszek (AB) 198
- Sapalski Franciszek (MR) 107
 Sare Józef (MB) 156
 Serczyk Józef (AB) 160
 Sieńko Rafał (Red.) 234
 Sierakowski Sebastian, ks. (JU) 86
 Skoryna Jan (MR) 177
 Skórkowski Karol Sariusz (JU) 102
 Skręt Zenon Leszek (MR) 210
 Soczyński Karol Teodor (MB) 120
 Sołtyk Teodor H., ks. (JU i AB) 114
 Stachowicz Michał (MR) 109
 Stafiej Sebastian (AB) 156
 Stattler Joachim (AB) 98
 Stawiarski Andrzej Karol (MR) 235
 Straszewski Florian (AB) 94
 Stummer Maciej h. Radziśław (AB) 99
 Szopowicz Franciszek (AS) 119
 Szpakowski Witalis (AB) 149
 Szujski Józef (MR) 142
- Tarnowski Stanisław h. Leliwa (MR) 37
 Taszycki Witold (MR) 200
 Tomkowicz Stanisław (ZB i MR) 154

Tor Eugeniusz (AB) 199
Treter Bohdan Hilary Józef (AB) 171
Treuttler von Traubenberg Ignacy (AB) 118
Trybowski Ignacy (MR) 56
Turski Władysław h. Rogala (AB) 152

Uderski Edward h. Niezgoda (AB) 161
Urban Jacek, ks. (Red.) 222

Waligórska Krystyna (AB) 199
Waligórski Kalikst (MR) 247
Wasserab Józef Leopold (AB) 97
Wądolny Czesław, ks. (JU) 158
Wielgus Krzysztof (ZB) 228
Wodzicki Antoni h. Leliwa (AB) 167
Wodzicki Henryk h. Leliwa (AB i AS) 136
Wodzicki Józef Wincenty Dionizy h. Leliwa
(AB) 90

Wodzicki Kazimierz Stanisław Michał h. Le-
liwa (AB) 132
Wodzicki Stanisław Karol Piotr Cyprian (AB)
241
Wyrozumski Jerzy Lesław (MR) 74
Wytyszkiewicz Kajetan (AB) 243

Zaremba-Skrzyński Stefan (MR) 42
Zbiegień Jerzy (Red.) 229
Zgórniak Marek (MR) 205
Ziejka Franciszek (MR) 70
Zoll Fryderyk jun. (AB) 168
Zoll Fryderyk sen. (AB) 147
Zyblikiewicz Mikołaj (MB) 140

Żebrowski Teofil Wincenty (AB) 130
Żuławski Józef (AB) 182

Zaraz po rozpoczęciu „sypania” symbolicznej Mogiły za Pomnik Tadeusza Kościuszki w 1820 r. Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa ustanowił Komitet zarządzający jego budową, który po dokończeniu dzieła się nie rozwiązał, lecz stanął na straży tego Pomnika jako ciało obywatelskie, uznawane przez kolejne władze zaborcze i odnawiające się w każdym pokoleniu przez kooptację nowych członków. Nie przestał też działać po odrodzeniu państwa polskiego w 1918 r. i działa do dziś jako historyczny i prawny opiekun tej „narodowej pamiątki”, którą jest wzniesiony przez naród, zwany dzisiaj Kopcem Kościuszki, „symbol niepodległości Polski i solidarności narodów w imię dobra ludzkości”. Ma więc Komitet Kopca Kościuszki za sobą 200 lat nieprzerwanej opieki konserwatorskiej nad Kopcem, „by co wiosny zielenił się świeżą trawą”, i 200 lat pielęgnowania pamięci o wpisanym w świadomość świata, wciąż potrzebnym bohaterze.

W ciągu tych 200 z okładem lat przez Komitet pod zarządem 11 prezesów przeszło niewiele ponad 150 osób najofiarniej spełniających honor opiekunów Mogiły – Pomnika – Kopca Kościuszki, zawsze więc było to nieliczne grono reprezentujących elity społeczne osób, których osobiste losy odzwierciedlały los kolejnych pokoleń Polaków.

Niniejszy słownik, zredagowany w układzie chronologicznym, jest zarazem historią tego Pomnika, zapisaną w biogramach jego opiekunów.

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-981-5

